

Scientific journal
«ECONOMICS AND FINANCE»

Publishing house «BREEZE»,
Montreal, Canada

Science and innovation

Collection of scientific articles

Submitted for review in

Conference Proceedings Citation Index -
Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)

Publishing house «BREEZE»,
Montreal, Canada,
2018

Publishing house «BREEZE»

Science and innovation

Reviewers:

Sven-Olof Collin,

*Professor of Business Administration on Corporate Governance and Accounting
Linnæus University (Kristianstad, Sweden)*

Cathy A.ENZ,

*Professor of Innovation and Dynamic Management Chair and is a full professor at
the School of Hotel Administration at Cornell University (Ithaca, New York, USA)*

*Science editor: Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Doctor of Science, honoris causa, Professor of RANH*

Drobyazko S.I.

Science and innovation: Collection of scientific articles. - Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2018. - 260 p.

ISBN 978-1-926711-32-9

Collection of scientific articles published the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Russia, Ukraine and from others countries. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern economy and state structure. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern economic science development.

ISBN 978-1-926711-32-9

© 2018 Authors of the articles

CONTENT

1. NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT	6
Baeva O.I., Vasilchenko E.O. THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF INFLATION AND ANTI-INFLATION POLICY	6
Bondarenko Olena. THE CONCEPT OF THE STATE POLICY OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE GOODS MARKETS ON THE BASIS OF THE USE OF TECHNOLOGICAL ENTERPRISE POTENTIAL	11
Zhydovska Nataliya. ECONOMIC MECHANISM OF SUGAR AND BEET SUB – COMPLEX OF AGRIBUSINESS AND ITS IMPROVEMENT	15
Zhuravlova Yu. FINANCING EDUCATION AS A PUBLIC GOOD UNDER DECENTRALIZATION	18
Ilchenko S.V. ADMINISTRATION OF ASYMMETRY IN THE NATIONAL SEGMENTS OF THE WORLD MARKETS OF TRANSPORT SERVICES	24
Kornieieva Iuliia. FEATURES OF PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE INVESTMENT POLICY DIGITAL TRANSFORMATION.....	28
Pasinovych I.I., Kuchma M.I. ACTIVATION OF CREDITING AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE.....	30
Pyla Vasyi. MANAGEMENT STRATEGIES FOR REGIONAL DEVELOPMENT.....	36
Tuholukov Anrii. THEORETICAL BASYS OF DEVELOPMENT OF INFORMATION ECONOMY IN UKRAINE.....	40
Frolina K.L. STATE REGULATION OF INVESTMENT ACTIVITY IN BUILDING SPHERE OF UKRAINE	44
2. WORLD ECONOMY.....	49
Hrynko Pavlo. FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF INNOVATION ACTIVITIES	49
Ivanchuk V.I. PREPARING MENTALLY RETARDED TEENAGERS AT LITERATURE LESSON FOR CREATIVE ACTIVITIES	51
Tytarenko L.M. TRANSFORMATION OF COMMODITY CAPITAL FLOW IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION.....	56
3. ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT.....	60
Blagoy V.V., Kyliievich M.Y., Varava V. Y. PECULIARITIES OF FORMING THE MECHANISM OF INVESTMENT ACTIVITY MANAGEMENT IN UKRAINE	60
Blagoy V.V., Yarets M.V., Bosova N.Y. STUDYING THE STATE OF INVESTMENT ACTIVITY IN UKRAINE	63
Bondarenko O.M., Miller T.E. INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE AS THE BASIC COMPOSITE COMPOSITION OF THE POST OPERATOR.....	67
Hnatyshyn Lyudmyla. LAND IN SYSTEM OF FARMS PRODUCTION POTENTIAL.....	71
Kosenko A.V., Mynko P.E., Melnikov O.O. THE ROLE AND IMPORTANCE OF PUBLIC RELATIONS IN SHAPING A POSITIVE IMAGE OF THE ENTERPRISE	76
Manukhina M.Y. INTELLECTUAL PROPERTY AS AN INTEGRATED OBJECT OF MANAGEMENT AT INDUSTRIAL ENTERPRISE.....	82
Popereshnyak S.V., Olha Suprun. SOLUTION OF THE PROBLEM OF DATA EXCHANGING BETWEEN SMARTPHONE AND SMART WATCH.....	89
Pudycheva Halyna. FACTOR ANALYSIS OF PROFIT OF ENTERPRISE.....	97
Sievidova Iryna, Plygun Sergey. STATE INFLUENCE ON THE MECHANISMS OF PRODUCTION AND SALE OF VEGETABLE PRODUCTS.....	102
Stozhok Lyudmyla. SOCIAL INSURANCE RISK IN THE EVENT OF UNEMPLOYMENT AS THE MAIN ELEMENT OF SOCIAL PROTECTION OF THE WORKING POPULATION	106

4. PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT AND REGIONAL ECONOMY	110
Gulik T.V., Kerbikova A.S., Drofa E.A. PROBLEMS OF NATURE AND RESOURCE POTENTIAL ECONOMIC ESTIMATION	110
Liba N.S. TO THE QUESTION OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT COMPLEX OF THE REGION	116
5. MONEY, FINANCE AND CREDIT	121
Arjeta Hallunovi, Miranda Berdo. THE ROLE OF ELECTRONIC BANKING ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF COMMERCIAL BANKS: ALBANIA.....	121
Anzina H. V. DRIVERS TO ENHANCE HOLDING COMPANY VALUE	127
Mnykh N.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF CONCEPTS OF INSURANCE AND INSURANCE INDUSTRY IN ECONOMIC THEORY AND PRACTICE.....	129
Tarkhanova E.A., Cheredov K.A. IMPROVING OF THE REGULATORY IMPACT ASSESSMENT AS AN INSTRUMENT FOR THE FINANCIAL REGULATION OF ECONOMIC PROCESSES AT THE REGIONAL LEVEL.....	148
Sholoiko A. CLASSIFICATION OF INSURANCE INTERMEDIARIES.....	152
6. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT	155
Grinko Alla, Bochulia Tetiana. GENERATING OF INDICATORS IN THE SYSTEM OF ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING BY MEANS OF ENTERPRISES ACCOUNTING POLICY	155
Krot Y.M., Braziliy N.M. ACTUAL PROBLEMS OF FORENSIC ACCOUNTING EXPERTISE AND WAYS FOR THEIR SOLUTION.....	158
Prokopyshyn O. IMPROVING THE METHODOLOGY OF ACCOUNTING STOCKS.....	164
7. ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES	169
Bliznyuk A.O., Kobzareva A.Y. PROBLEMS OF ECONOMIC SECURITY AT ENGINEERING ENTERPRISES	169
Shapoval G., Dvornikova V., Shapovalova M. PERSONNEL SECURITY IN SYSTEM OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY	172
8. MATHEMATICAL METHODS IN ECONOMY	177
Skrypnichenko M.I., Yatsenko H.Yu. MACROIMBALANCES AND ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE	177
9. STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE	181
Kapitanets S.V. ILLEGAL TRANSFERENCE OF TOBACCO PRODUCTS THROUGH THE CUSTOMS BORDER OF UKRAINE: PROBLEMS AND MEASURES TO THE COUNTERACTION.....	181
Kobzev I.V., Melnikov O.F., Orlov O.V. FOREIGN EXPERIENCE OF E-GOVERNMENT AT THE EXAMPLE OF THE UNITED KINGDOM	185
10. TOURISM ECONOMY	192
Desislava Varadzhakova. MODERN TYPES OF TOURISM: THE CASE OF BULGARIA	192
Obozna A., Havrylova O., Mogilevich I. INNOVATIVE ACTIVITY IN THE TOURISM INDUSTRY: REGIONAL ASPECT	195
11. MANAGEMENT	201
Didenko E.O., Pavlenko A.V. FEATURES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE	201
Katerna O. INTEGRATION OF INFORMATION SYSTEMS IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT	209

Iliencko O. PLANNING OF THE INTEGRATED ACTIVITY OF THE SUPPLY CHAIN PARTICIPANTS.....	213
Chistyakov V.V. COST ANALYSIS METHOD OF BUSINESS PROCESS EFFICIENCY.....	217
12. MARKETING.....	222
Bulkot G.V., Ratushnenko M.M. KPI DIGITAL IN POPULAR UKRAINIAN SOCIAL NETWORKS.....	222
13. PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY....	229
Bondarenko O. SOCIO-HUMANITARIAN DIMENSION OF ABILITIES OF MODERN HIGH TECHNICAL SCHOOL GRADUATE.....	229
Hrashchenko I., Krasniuk S. FEATURES OF THE ADULT EDUCATION TECHNOLOGIES IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION.....	234
Edemova D. THE PERSONALITY'S LEADERSHIP QUALITIES AND THEIR ESSENTIAL CHARACTERISTICS	240
Knysh I.V. CIRCUMCELLIONS (PRE-VAGANTES) AS AN ATTRIBUTIVE PHENOMENON OF CULTURES OF NOMADS.....	245
Snigyrova L. INTERPRETATION OF NUMBERS 'SYMBOLS IN UKRAINIAN HISTORICAL SONGS	251
Teleutsia V. INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF DANUBE REGION: INITIATIVE RITUALS.....	253

1. NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT

Baeva O. I.,

PhD in Economics, associate Professor
Kharkiv National University of Pharmacy, Ukraine

Vasilchenko E. O.

Tavria State Agrotechnological University

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF INFLATION AND ANTI-INFLATION POLICY

Баева О. И.,

к.э.н., доцент

Харьковский национальный фармацевтический университет, Украина

Васильченко Е.О.

Таврический государственный агротехнологический университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНФЛЯЦИИ И АНТИИНФЛЯЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ

The article says about scientific theories about the essence, concepts and classification of types of inflation. The causes of the emergence and development of inflation are investigated. Analyzed and research on consumer price index CPI growth rate (inflation rate) in Ukraine. The main directions of improvement of anti-inflation policy are reviewed. Attention is given to the complex of anti-inflationary measures.

Keywords: *inflationary pressures, inflation, consumer price index, the standard of living of the population, anti-inflationary policy.*

В статье рассмотрены научные теории о сущности, концепциях и классификации видов инфляции. Исследованы причины возникновения и развития инфляции. Проанализирована и исследована динамика темпов прироста индексов потребительских цен в Украине. Определены основные направления совершенствования антиинфляционной политики. Предложен комплекс антиинфляционных мер.

Ключевые слова: *инфляционные процессы, инфляция, индекс потребительских цен, уровень жизни населения, антиинфляционная политика.*

Инфляционные процессы влияют на развитие мировой экономики. Высокие темпы инфляции причиняют значительный урон экономическому развитию стран и населению. Наблюдается рост неполной занятости и безработицы, уменьшение реальных доходов населения, снижение стимулов к трудовой деятельности, неэффективное использование профессионально - квалификационного потенциала, сокращение объемов производства, обесценивание финансовых активов с фиксированным доходом, снижение экономического роста и т.д. Изменения, происходящие сегодня на мировом и национальном уровнях, обуславливают появление новых форм, причин и последствий инфляции.

Исследования данной темы определяется изучением научных теорий о сущности, концепциях, классификации видов инфляции; выяснением причин возникновения и развития инфляции, проведения анализа влияния инфляции на уровень жизни населения, определение направлений и особенностей антиинфляционной политики.

Общетеоретические и методологические основы исследования инфляции как экономического явления, ее влияния на уровень жизни населения получили свое отражение в работах многих ученых. К ним можно отнести А. Смита, Д. Рикардо, Дж. М. Кейнса, К. Маркса, Дж. К. Гелбрейта, А. Маршалла, П. Самуэльсона, С. Фишера, М. Фридмена, П. Хейне, Дж. Хикса и др. Большое количество работ, посвященных инфляционным процессам свидетельствует о недостаточной разработанности проблемы. По многим вопросам нет единого мнения, взгляды ученых и специалистов иногда не совпадают.

Так, понятие о сущности и природе инфляции определяется по-разному.

По мнению [1] инфляция – это денежный феномен, выраженный в устойчивом и непрерывном росте цен, вызванном избытком денежной массы в обращении.

Рис. 1. Модель концепции инфляции

Инфляция – это переполнение каналов обращения денежной массы сверх потребности товарооборота, вызывающее обесценение денег и рост общего уровня цен [2].

Автор [3] считает, что инфляция – это продолжительный рост общего уровня цен, которое отображает снижение покупательной способности денежной единицы.

Экономический словарь [4] определяет инфляцию как переполнение сферы обращения избыточной денежной массой при отсутствии адекватного увеличения товарной массы, что вызывает обесценивание денежной единицы.

В учебнике указывается, что «инфляция – это повышение общего (среднего) уровня цен» или «процентное изменение уровня цен» [5].

Сторонники экономических школ объясняют по-разному причины возникновения и развития инфляции. Существующие концепции инфляции исследуют инфляционные процессы по различным экономическим подсистемам (рис. 1) [6].

Представители теории инфляции, вызванной чрезмерными издержками производства (инфляция предложения), причиной возникновения инфляции считали дефицит на рынке факторов производства. По Кейнсу, когда совокупный спрос превышает «естественный уровень» производства, то образуется инфляционный разрыв и начинается «настоящая инфляция» [7]. Первую стадию инфляции Кейнс называл «полуинфляция» (умеренная или ползучая), характеризующаяся инфляцией спроса. Вторая стадия - «настоящая или подлинная инфляция» (галопирующая) была следствием инфляции издержек производства, издержек связанных с заработной платой.

Последователи кейнсианского направления придерживались теории инфляции, вызванной избыточным спросом (инфляция спроса). Они считали, что повышение спроса со стороны работодателей (предприниматели и государство) приводит к росту производства и занятости, и соответственно к инфляции. В качестве антиинфляционных мер, они предлагали увеличивать инвестиции и проводить гибкую, инфляционную денежную политику.

По мнению неоклассиков причина инфляции в росте издержек производства, и предлагают свою концепцию инфляции издержек.

М. Фридман разработал монетарную теорию и проводил исследования в области анализа потребления и денежного обращения. Он считал причиной возникновения инфляции – финансовую политику государства. По его мнению, инфляция всегда является денежным феноменом [8]. Монетаристы предлагают бороться с инфляцией при помощи «политики дорогих денег», путем регулирования государством количества денег в обращении с целью замедления скорости обращения денег или уменьшения их количества в обращении. Монетаристы рассматривают развитие промышленного цикла как смену инфляции (фаза «подъем») и дефляции (фаза «кризис»). По их мнению, если инфляции соответствует фаза подъема, то она полезна в умеренных размерах.

Новым режимом монетарной политики стало инфляционное таргетирование, базирующееся на использовании прогноза инфляции в качестве промежуточного целевого ориентира.

Сегодня, к основным причинам инфляции относятся: кредитная и денежная эмиссия, завышение официального валютного курса, увеличение государственного дефицита и долга, расширения налоговой базы и повышения налогов, милитаризация экономики, увеличение необоснованных привилегий и

льгот, значительные объемы незавершенного производства, монополизация рынка, структурные диспропорции в народном хозяйстве [9].

Для классификации инфляции используют различные признаки: форма проявления, темп роста цен, механизм возникновения, предвидения, масштабы (табл. 1).

Таблица 1

Классификация видов инфляции по признакам

№	Признак	Виды инфляции
1	По форме проявления	открытая, скрытая
2	По темпу прироста цен	ползучая, галопирующая, гиперинфляция
3	По механизму возникновения	инфляция спроса, инфляция издержек, структурная инфляция
4	С точки зрения предвидения	ожидаемая, неожиданная (непредвиденная)
5	В зависимости от масштабов	региональная, национальная, мировая, международная

Основным показателем инфляции для макроэкономического анализа и прогнозирования, является индекс потребительских цен (ИПЦ), или индекс инфляции. ИПЦ характеризует изменения общего уровня цен на потребительские товары и услуги. С его помощью измеряется ценовая стабильность в стране. В 2017 году в Украине произошло повышение ИПЦ по сравнению с 2010, 2011, 2012, 2013 и 2016 годами на 4.6%, 9.1%, 13.9% и 13.2% соответственно, что привело к ухудшению экономической ситуации в стране [10 - 12].

Таблица 2

Индекс потребительских цен в Украине по всем категориям в 2017 году

2017	январь	февраль	март	апрель	май	июнь	июль	за год
Все товары и услуги	101,1	101,0	101,8	100,9	101,3	101,6	100,2	108,2
Продовольственные товары	101,9	101,5	101,1	101,2	102,3	103,3	100,3	112,2
Одежда и обувь	95,7	97,2	110,5	100,9	99,0	97,5	95,6	95,7
Жилье, коммунальные услуги	100,3	100,2	105,0	100,5	100,8	100,5	100,6	108,1
Бытовая техника и предметы домашнего обихода	100,4	100,2	100,1	100,3	100,2	100,0	100,1	101,3
Охрана здоровья	100,6	100,8	100,4	100,5	100,7	100,5	100,5	104,1
Транспорт	102,7	102,0	100,7	101,4	100,5	99,8	100,0	107,3
Связь	100,4	100,5	102,5	102,7	100,1	100,0	99,9	106,2
Отдых и культура	100,5	101,3	100,8	100,3	99,7	100,3	100,2	103,1
Образование	101,1	100,4	100,2	100,0	100,1	100,4	100,1	102,3
Прочее	100,7	100,8	99,6	98,1	99,9	100,7	100,3	100,1

**значения индексов даются в % относительно предыдущего месяца*

С начала 2017 г. произошло повышение цен по основным составляющим потребительской корзины: продукты питания, услуги учреждений отдыха, культуры и спорта, общественного питания и гостиниц, бытовых служб, телекоммуникаций и других услуг (табл. 2) [10 - 12]. Самое большое

повышение ИПЦ отмечается на продовольственные товары (112,2%). Это приводит к уменьшению реальных доходов населения, ослаблению потребительского спроса и снижению уровня жизни.

Инфляционные процессы влияют на снижение покупательной способности и ухудшают экономическое развитие стран. На ликвидацию причин, вызвавших инфляцию, направлена антиинфляционная политика. Антиинфляционная политика предусматривает комплекс мер, направленных на подавление инфляции при активном вмешательстве государства. К основным антиинфляционным мерам можно отнести: стимулирование накоплений и инвестиций, повышение покупательной способности национальной валюты, снижение инфляционных ожиданий, повышение конкурентоспособности отечественных товаров, регулирование скорости денежного обращения, совершенствование налоговой системы и кредитной политики, повышение зарплаты в соответствии с ростом производительности труда, снижение уровня безработицы, повышение экономической активности и др.

Эффективное проведение и совершенствование антиинфляционной политики поможет обеспечить устойчивое функционирование экономики и улучшить макроэкономические показатели, влияющие на экономическую ситуацию в стране.

Литература:

1. Сурмай, З. А. Финансово-кредитная система. Бюджетное, валютное и кредитное регулирование экономики, инвестиционные ресурсы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nartid=2883>
2. Кривонос, Ю. Е. Экономическая теория. Конспект лекций / Ю. Е. Кривонос. – Таганрог : ТТИ ЮФУ, 2009. – 261 с.
3. Індекс споживчих цін: сприйняття та реальність: посібник для користувачів / за ред. Ю. М. Остапчука. - К. : Державний комітет статистики України, 2006. - 56 с.
4. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://abc.informbureau.com/html/eioesssoess.html>
5. Маконелл К. Р. Экономикс / Маконелл К. Р., Брю С. Л. - ИНФРА-М, 2003. – 983 с.
6. Революция цен / Хандруев А. А. // Проба - Ременсы. - М. : Советская энциклопедия, 1975. - (Большая советская энциклопедия : [в 30 т.] / гл. ред. А. М. Прохоров ; 1969—1978, т. 21).
7. Кейнс, Дж. М. Избранные произведения. – М. : Экономика, 1993. – 209 с.
8. Friedman Milton. A Monetary History of the United States 1867-1960 (1963).
9. Небава, М. І. Теорія макроекономіки : навч. посіб. / М. І. Небава. – К. : Слово, 2003. – 536 с.
10. Минфин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/>
11. Державна служба статистики України [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Инфляционный отчет Национального банка Украины. Апрель 2017 г. Часть 1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://businessforecast.by/partners/publication/2017>

Bondarenko Olena
junior researcher
*Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research
of NAS of Ukraine (Ukraine, Odessa)*

THE CONCEPT OF THE STATE POLICY OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE GOODS MARKETS ON THE BASIS OF THE USE OF TECHNOLOGICAL ENTERPRISE POTENTIAL

Бондаренко О.В.
М.Н.С.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ РИНКІВ ІННОВАЦІЙНИХ ТОВАРІВ НА БАЗІ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

The article gives an approach to the development of the concept of state policy for the development of markets for innovative goods based on the use of technological entrepreneurial potential.

Key words: *concept, state policy, markets of innovative goods, technological entrepreneurship, potential.*

У статті наведено підхід до розробки концепції державної політики розвитку ринків інноваційних товарів на базі використання потенціалу технологічного підприємництва.

Ключові слова: *концепція, державна політика, ринки інноваційних товарів, технологічне підприємництво, потенціал.*

У світовій економіці інтенсифікувалися процеси переходу до нового технологічного укладу, заснованого на конвергенції наук і технологій. Нова глобальна «технологічна хвиля» спроможна призвести до кардинальної трансформації ринків високотехнологічної продукції та послуг, принциповим чином вплинувши на традиційні конкурентні переваги національної економіки, а також конкурентоспроможність її окремих секторів. Тому основою розвитку економіки стають технологічні інновації, пов'язані переважно з виробництвом нової техніки і технологій, дослідженням і розробкою нових продуктів і послуг, адже тільки проривні технології здатні забезпечити країні довгострокові конкурентні переваги на вітчизняному та світових ринках. У зв'язку з цим дискусії про проблеми та перспективи інноваційного підприємництва все частіше зводяться саме до технологічного підприємництва, яке стало важливим глобальним явищем [1].

Однак в Україні, за роки незалежності, умови для розвитку, як фундаментальної та прикладної науки, так і високотехнологічного сектору виробництва, постійно погіршуються. При цьому рівень співпраці бізнесу з університетами на сьогодні є критично низьким і негативно впливає не лише на якість підготовки студентів, а й на інноваційність економіки країни. У Глобальному індексі конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) 2014–2015 рр. Україна за показником «Співпраця університетів та

бізнесу у галузі досліджень та розробок» зайняла 74-е місце проти 64-го місця у 2009-2010 рр. (зі 140 можливих) [2].

Все це обумовлює необхідність розробки концепції державної політики розвитку ринків інноваційних товарів на базі використання потенціалу технологічного підприємництва.

Метою цієї політики має бути формування нової, високотехнологічної системи управління, що володіє високим ступенем адаптивності до зростаючої складності глобальної економіки, якої неможливо досягти в рамках традиційних вертикально-орієнтованих і «бюрократичних» моделей, тобто ключовим завданням державних інститутів стає розвиток системи регулювання, що забезпечує отримання знань, стимулює їх перетворення на технічні і технологічні ідеї, вихід на національний і глобальний ринок технологій і наукоємних продуктів, забезпечення стійкості бізнесу, що використовує отримані знання, результати і технології для формування нових продуктів і послуг, що змінюють структуру економіки.

Державна політика розвитку ринків інноваційних товарів на базі використання потенціалу технологічного підприємництва має будуватися на таких принципах:

- індивідуальної спрямованості - виявлення і підтримка талантів, створення умов для реалізації їх творчого потенціалу, створення механізмів формування технологічних підприємств і підприємницьких структур;

- управління пріоритетами - перехід до управління через формування цілепокладання, пропозиції дослідникам завдань і орієнтирів, що відповідають інтересам ключових суб'єктів економіки і соціальної сфери, що забезпечують свободу вибору форм, способів організації і самоорганізації у вирішенні таких завдань;

- стабільності - забезпечення мінімізації ризиків погіршення умов ведення продуктивної підприємницької, наукової, технологічної діяльності;

- ефективного регулювання та якісного сервісу - створення умов, які максимально сприяють веденню ефективної підприємницької, наукової, технологічної діяльності і стимулюють попит на її результати;

- саморегулювання і самоорганізації - надання можливостей самоорганізації дослідників, інженерів, технологічних підприємств і переважна підтримка наукових, науково-технічних програм і проектів, що реалізуються дослідними мережами, дослідницькими університетами, консорціумами тощо;

- активної комунікації - стимулювання і сприяння масштабній взаємодії дослідників з суспільством, підприємництвом, державою, в тому числі з використанням сучасної науково-технологічної інфраструктури;

- прозорості та відкритості – забезпечення доступності інформації про дослідників, технологічних підприємств, отриманих ними результатах і досягненнях;

- доступності ресурсів - забезпечення швидкого, відкритого, прозорого доступу дослідницьких груп і технологічних підприємств до всіх видів

ресурсів (фінансових, кадрових, інфраструктурних, інформаційних, виробничих тощо) для реалізації ідей і проектів;

- захисту – забезпечення гарантованої підтримки інтересів національних наукових організацій і технологічних підприємницьких структур при їх виході на зарубіжні ринки, в тому числі в частині захисту прав інтелектуальної власності.

Система технологічного підприємництва, в свою чергу, повинна мати такі функції:

- забезпечувати отримання значущих результатів, що відповідають на довгострокові виклики розвитку глобальної економіки й актуальні суспільні потреби;

- функціонувати як єдиний соціальний інститут «освіта, наука, технології та інновації», який реалізує інноваційну траєкторію розвитку країни;

- інтегруватися в національний і світовий ринки досліджень і розробок, мати високу результативність і ефективність комерціалізації отриманих результатів.

Для побудови ефективної системи технологічного підприємництва, в свою чергу, необхідним є вибір пріоритетних ринків інноваційної продукції.

З метою вирішення цієї задачі, сформулюємо гіпотези вибору нових ринків інноваційної продукції:

- пріоритетними для розвитку є ринки, що дозволять забезпечити потреби населення (тобто пріоритетним є стимулювання попиту на інноваційну продукцію);

- нові ринки мають бути основані на мережевому принципі.

Відповідно висунутим гіпотезам, сформулюємо критерії вибору пріоритетних ринків інноваційної продукції для формування і розвитку системи технологічного підприємництва:

- ринок має бути орієнтований на потреби людини як кінцевого споживача;

- ринок має бути важливим для розвитку економіки України;

- ринок може стати значущим у світовому масштабі;

- ринок має будуватися як мережа, в якій будь-які посередницькі структури замінені на високотехнологічні інформаційні рішення;

- для побудови ринку в країні мають бути: розвинуті науково-технічний потенціал та соціальний потенціал підприємництва, а також забезпечена державна підтримка.

Задачами державної політики розвитку ринків інноваційних товарів на базі використання потенціалу технологічного підприємництва мають бути:

- створення умов для науково-технічної творчості, забезпечення привабливості кар'єри вченого, інженера, технологічного підприємця;

- інституційна трансформація системи досліджень і розробок відповідно до сучасних тенденцій організації наукової діяльності;

- створення ефективної системи комунікації організацій, що здійснюють дослідження і розробки, між собою і з іншими суспільно-соціальними, підприємницькими та державними інститутами;
- посилення впливу науки на суспільство, включаючи формування технологічної культури, змісту освіти та потреб в інноваціях;
- збільшення привабливості і захищеності інвестицій в дослідження і розробки, формування нових інструментів і джерел їх фінансування;
- формування відкритої, високотехнологічної системи державного управління технологічним розвитком, яка характеризується зміщенням акцентів від прямого управління до цілепокладання, регулювання і сервісного забезпечення.

Ефективною формою забезпечення комунікації організацій, що здійснюють дослідження і розробки, між собою і з іншими суспільно-соціальними, підприємницькими та державними інститутами, можуть бути дослідницькі університети. Навколо них створюються дослідницькі парки як форма інтегрованого розвитку науки, освіти і підприємництва, які представляють собою об'єднану навколо наукового центру (дослідницького університету) науково-виробничу, навчальну та соціально-культурну зону забезпечення безперервного інноваційного циклу.

Суть концепції дослідницького парку полягає в створенні особливої інфраструктури, що забезпечує зв'язок дослідного центру і підприємства, що породжує і підтримує на стартовому етапі технологічні підприємства. У парках здійснюється технологічний трансферт, тобто передача (продаж) нових технологій, проекти яких виникли в наукових центрах, у виробництво, доведення ідеї до стадії випуску продукції.

Дослідницький університет нерідко називають «підприємницьким», підкреслюючи особливу роль, яку відіграють сьогодні в діяльності університетів збільшення різноманітності джерел фінансування і пов'язаний з цим розвиток підприємницької культури. Новий європейський «підприємницький» університет – це університет, адаптований до умов сучасних технологій і ринків праці, що добре проглядається в основних ознаках сучасного європейського університету: високоякісна багаторівнева освіта, фундаментальні і прикладні наукові дослідження, а також перетворення наукових знань на інноваційні ідеї створення нових продуктів і технологій, пристосованих до сучасних ланцюжків створення доданої вартості.

Формування та впровадження державної політики розвитку ринків інноваційних товарів на базі використання потенціалу технологічного підприємництва забезпечить розвиток внутрішнього ринку товарів з високою доданою вартістю.

Література:

1. Хайруллина М.В. Технологическое предпринимательство: сдерживающие факторы и условия развития // Российское предпринимательство. – 2016. – Т. 17. – № 16. – С. 1831–1848. – doi: 10.18334/rp.17.16.36402.

2. Концепція формування системи технологічного підприємництва в Україні / А.І. Бутенко, Н.Л. Шлафман, О.В. Бондаренко // Економічний вісник Донбасу. – 2017. – № 1(47). – С. 31-38.

Zhydovska Nataliya
Ph.D., Associate Professor
Lviv National Agrarian University (Ukraine, Lviv)

ECONOMIC MECHANISM OF SUGAR AND BEET SUB – COMPLEX OF AGRIBUSINESS AND ITS IMPROVEMENT

Жидовська Н. М.
канд. екон. наук, доцент
Львівський національний аграрний університет

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ БУРЯКОЦУКРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК ТА ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

The article describes the components of the economic mechanism sugar and beet sub-complex and its features.

The factors of regulation and improvement of the economic mechanism for increasing the competitiveness of sugar and beet sub-complex production under the influence of integration processes are established.

Key words: *economy, economic mechanism, sugar and beet sub-complex, economic levers, organizational levers, regulation.*

У статті визначено складові економічного механізму бурякоцукрового підкомплексу та його особливості. Встановлено чинники регулювання і вдосконалення економічного механізму щодо підвищення конкурентоспроможності продукції бурякоцукрового підкомплексу під впливом інтеграційних процесів.

Ключові слова: *економіка, економічний механізм, бурякоцукровий підкомплекс, економічні важелі, організаційні важелі, регулювання.*

Бурякоцукровий підкомплекс – це пріоритетна продуктова вертикаль, яка є важливою складовою частиною не лише АПК, а й економіки України в цілому. Вона традиційно визначає ефективність розвитку агропромислового виробництва, оскільки цукор є одним із основних сировинних джерел розвитку харчової, кондитерської, спиртової промисловості. Його ефективний розвиток повинен забезпечити становлення стабільного внутрішнього ринку цукру, стати значним джерелом валютних надходжень до бюджету, а відтак і забезпечити стабілізацію, а в подальшому й ріст ефективності всієї аграрної економіки.[1]

Нормальне функціонування бурякоцукрового підкомплексу передбачає і вимагає формування відповідної ієрархії взаємовідносин партнерів та створення сприятливих умов для виробничо-фінансової діяльності. Для цього необхідно сформувати відповідний економічний механізм.[2] Складові економічного механізму бурякоцукрового підкомплексу зображено на рис. 1.

Особливістю формування і становлення економічного механізму слід вважати те, що своєю суттю і кінцево-цільовим призначенням він має спрямовуватися не на забезпечення вузького галузевого інтересу, а на

створення всіх організаційно-економічних та соціальних умов досягнення інтегрованого спільного інтересу.

Рис. 1. Складові економічного механізму бурякоцукрового підкомплексу

**Джерело: власна розробка автора.*

З цієї позиції економічний механізм слід розуміти як механізм розвитку міжгалузевих зв'язків, тобто сукупність взаємопов'язаних організаційно-економічних методів планового впливу на погодження госпрозрахункових

Рис. 2. Чинники регулювання і вдосконалення організаційно-економічного механізму щодо підвищення конкурентоспроможності продукції бурякоцукрового підкомплексу під впливом інтеграційних процесів*

**Джерело: власна розробка автора*

інтересів підприємств, які забезпечують взаємні дії та організаційну спрямованість у просуванні продукту від виробника до споживача, синхронність, пропорційність, ритмічність та оптимальний режим роботи всіх ланок єдиного технологічного ланцюга інтегрованого виробництва.

Не зважаючи на те, що дія економічного механізму відчувається безпосередньо на рівні підприємств та об'єднань, багато його компонентів виходить за рамки компетенції останніх і потребує макроекономічного вирішення та регулювання.

Регулювання і вдосконалення організаційно-економічного механізму щодо підвищення конкурентоспроможності продукції бурякоцукрового підкомплексу під впливом інтеграційних процесів зображено на рис. 2.

Як видно з наведених напрямів удосконалення економічного механізму, за умов формування ринкових відносин, він набуває ваги визначального регулятора. Серед фінансових важелів, які суттєвіше впливають на формування ринкового середовища в аграрному підкомплексі, загальноновизнаними є: кредитне забезпечення, оподаткування, страховий захист і державна підтримка сільських товаровиробників. Саме ці чинники і саме в такій послідовності після цінового паритету забезпечують (мають забезпечувати) нормальне функціонування господарських структур у ринкових умовах. В свою чергу виграє держава, яка матиме вищі доходи, стабільний бюджет, багате населення та привабливий мікроклімат для інвесторів.

Література:

1. Яцків М.І., Сиротюк Г.В., Жидовська Н.М. Ефективність функціонування бурякоцукрового підкомплексу АПК і напрями її підвищення / монографія. Л: Сполом, 2010. С.10.
2. Жидовська Н.М. Система показників щодо розвитку та ефективності бурякоцукрового підкомплексу за формами статистичної та бухгалтерської звітності. Сучасний стан і перспективи розвитку обліку, аналізу та фінансового забезпечення підприємств агропромислового виробництва: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 9-10 листопада 2017 р. Харків: ХНАУ. 2017. С.217-220.

Zhuravlova Yu.

Candidate of Sciences in Public Administration (PhD)
Odessa National Economic University (Ukraine, Odessa)

FINANCING EDUCATION AS A PUBLIC GOOD UNDER DECENTRALIZATION

Журавльова Ю.О.

к.н.держ.упр.

Одеський національний економічний університет

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ ЯК СУСПІЛЬНОГО БЛАГА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

The article analyzes significant changes in the financing of such a public good, as education, under decentralization. The structure of expenditures of the "Education" sector from the

State Budget of Ukraine is studied with the help of the educational subvention and the budget of Odessa. It has been shown that in recent years the tendency of annual increase of general fund expenditures, provided by the Odessa budget's own revenue in the "Education" sector, is constantly increasing.

Keywords: decentralization, education, expenditures, budget, local budget, educational subvention

У статті проаналізовано суттєві зміни у фінансуванні такого суспільного блага, як освіта, в умовах децентралізації. Досліджено структуру видатків галузі «Освіта» з Державного бюджету України за рахунок освітньої субвенції та бюджету м. Одеса. Показано, що за останні роки тенденція щорічного збільшення видатків загального фонду, передбачених за рахунок власних доходів бюджету м.Одеса по галузі «Освіта», постійно зростає.

Ключові слова: децентралізація, освіта, видатки, бюджет, місцевий бюджет, освітня субвенція

Реформа децентралізації внесла суттєві зміни у фінансування такого суспільного блага, як освіта.

На території міста Одеси розташовано 315 бюджетних установ галузі «Освіта», зокрема: 128 дошкільних навчальних закладів; 117 загальноосвітніх шкіл; 4 вечірні школи; 2 загальноосвітні школи - інтернати; 3 спеціальні загальноосвітні школи-інтернати для дітей з вадами фізичного чи розумовому розвитку; ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою; 15 позашкільних закладів освіти; 12 професійно - технічних навчальних закладів та інші.

Структура видатків галузі «Освіта» складається з субвенцій з Державного бюджету України та бюджету м. Одеси (рис. 1).

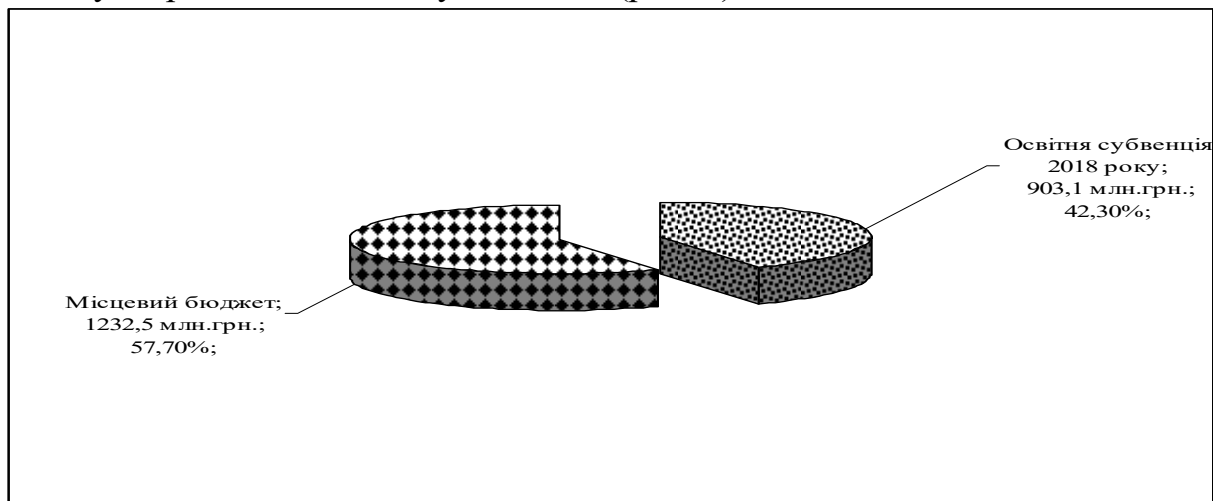

Рис. 1. Структура видатків загального фонду бюджету по галузі «Освіта», запланована на 2018 рік

Джерело: [1].

Аналіз рисунку 1 свідчить, що у структурі видатків загального фонду бюджету по галузі «Освіта», що запланована на 2018 рік освітня субвенція складає 903,1 млн.грн. (42,3%) ; місцевий бюджет – 1232,5 млн.грн. (57,7%).

Як свідчать дані рисунку 2, обсяг видатків загального фонду бюджету по галузі «Освіта» з 2017 по 2018 роки збільшується в 1,1 рази: з 1915,8 млн.грн.

до 2135,6 млн.грн, що у порівнянні з 2017 роком більше на 219,8 млн.грн, або 111,5%.

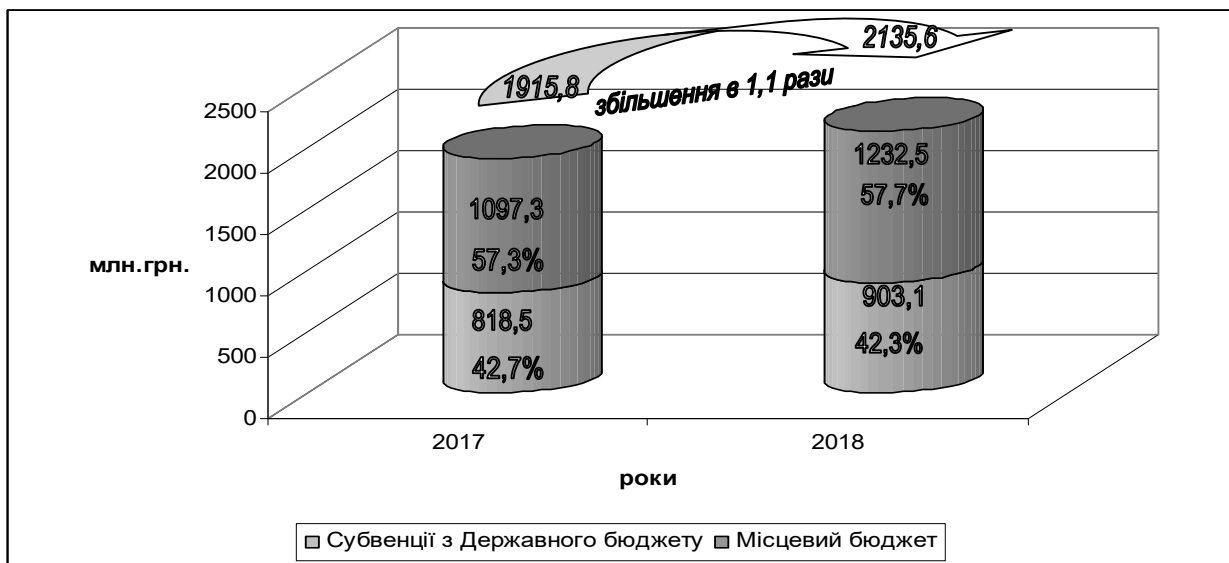

Рис.2. Динаміка обсягу видатків загального фонду бюджету по галузі «Освіта»

Джерело: [1].

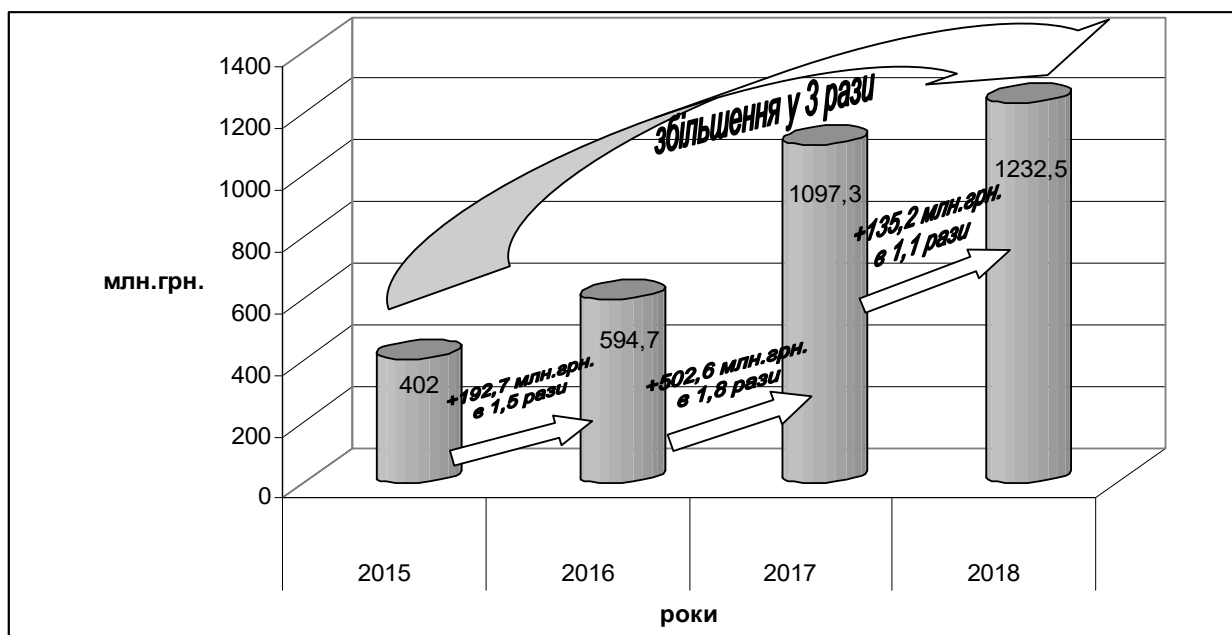

Рис.3. Обсяг видатків загального фонду передбачених за рахунок власних доходів бюджету м.Одеса по галузі «Освіта»

Джерело: [1]

Аналіз рисунку 3 показує тенденцію щорічного збільшення видатків загального фонду, передбачених за рахунок власних доходів бюджету м. Одеса по галузі «Освіта» на 830,5 млн.грн. тобто у 3 рази: з 402,0 млн.грн. – у 2015 році до 1232,5 млн.грн. – у 2018 році.

Починаючи з 2015 року з Державного бюджету України місцевим бюджетам виділяються кошти освітньої субвенції, яка спрямовувалась на утримання загальноосвітніх навчальних закладів усіх ступенів, а саме на оплату

видатків поточного характеру (оплата праці з нарахуваннями, придбання медикаментів та продуктів харчування, оплата комунальних послуг та енергоносіїв, тощо) [2]. Так, на утримання загальноосвітніх навчальних закладів м. Одеси в 2015 році були виділені кошти в сумі 734 935,1 тис.грн. [1].

З 1 січня 2016 року, згідно Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» (ст. 27) та Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (ст.89) на повне утримання за рахунок власних доходів бюджету м. Одеси (без фінансового ресурсу) були передані 13 закладів професійно-технічної освіти, які розташовані на території міста [3,4]. Внаслідок реорганізації на території м. Одеси залишилось 12 зазначених закладів. У 2016 році за рахунок загального фонду бюджету м. Одеси на функціонування закладів професійно-технічної освіти профінансовано 98 253,5 тис.грн.

Починаючи з 2017 року освітня субвенція спрямовується виключно на оплату праці педагогічних працівників загальноосвітніх закладів та на здобуття повної загальної середньої освіти учнями закладів професійно-технічної освіти [5].

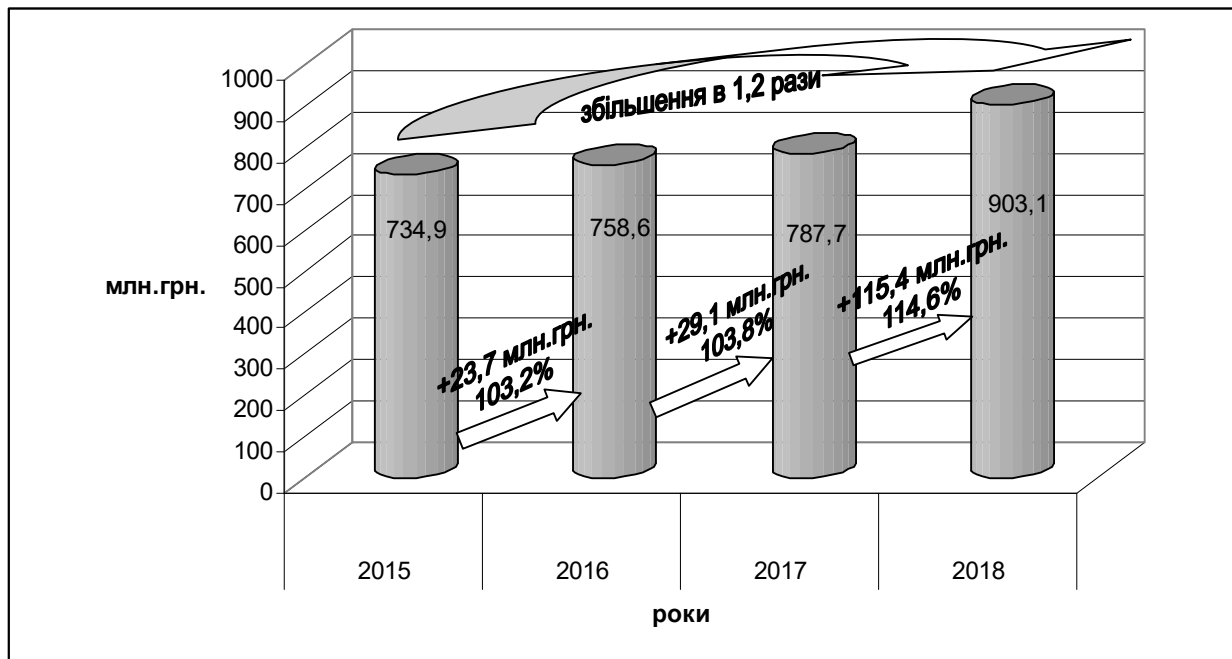

Рис. 4. Обсяг освітньої субвенції з Державного бюджету України, передбачений по місту Одеса по галузі «Освіта»

Джерело: [1].

Обсяг освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам з 1 січня 2018 року буде визначатися на основі нової формули, яка враховуватиме нормативну наповнюваність класів, що дасть змогу запровадити стимулюючий механізм під час проведення оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів [6]. Загальний обсяг освітньої субвенції на 2018 рік обраховано виходячи з розрахункової кількості ставок педагогічних працівників, визначеної, зокрема, на підставі навчального навантаження та нормативної наповнюваності класів, а також середньої заробітної плати вчителя в умовах

2018 року в сумі 903 076,1 тис.грн, що в порівнянні з 2017 роком більше на 115 353,8 тис.грн, або 114,6% [1].

Дані рисунку 4 показують, що протягом 2015-2018 років обсяг освітньої субвенції з Державного бюджету України, передбачений по місту Одеса по галузі «Освіта» збільшується в 1,2 рази.

Водночас, на місцеві органи влади передані та продовжують передаватися інші повноваження без фінансового підкріплення.

Таблиця 1

Додаткове навантаження на бюджет міста Одеса, тис.грн.

Найменування видатків	Роки		
	2016	2017	2018
Утримання професійно-технічних навчальних закладів (починаючи з 2017 року за винятком оплати праці педагогічним працівникам)	98253,5	125550,7	145184,2
Оплата праці персоналу загальноосвітніх навчальних закладів (за винятком педагогічних працівників)		163098,6	180365,1
Утримання загальноосвітніх навчальних закладів		22462,9	11520,5
Харчування пільгової категорії дітей в загальноосвітніх навчальних закладах		30000,0	30000,0
Харчування учнів 1-4 класів	50000,0	41668,7	55029,5
Оплата комунальних послуг установ освіти та охорони здоров'я, які до 2017 року фінансувались за рахнок освітньої та медичної субвенцій з державного бюджету		178392,7	194232,2
Всього	148253,5	561173,6	616331,5

Джерело: [1]

Аналіз таблиці 1 свідчить, що додаткове навантаження на бюджет міста Одеси в 2018 році становитиме 616331,5 тис.грн, в тому числі:

- 145 184,2 тис.грн – обсяг видатків на утримання 12 професійно-технічних навчальних закладів, без врахування заробітної плати педагогічних працівників загальної освіти;
- 180 365,1 тис.грн – обсяг видатків на виплату заробітної плати з нарахуваннями працівникам (не педагогам) загальноосвітніх закладів;
- 30 000,0 тис.грн – обсяг видатків на харчування пільгової категорії дітей в загальноосвітніх закладах м. Одеси.

Слід зазначити, що починаючи з 2016 року видатки на харчування учнів 1-4 класів, які не належать до пільгової категорії, фінансуються за рахунок власних доходів бюджету міста Одеси. Так, при формуванні бюджету на 2018 рік зазначені видатки враховані в сумі 55 029,5 тис.грн, у розрахунку харчування 1 дитини на 1 день на суму 10,0 грн. [1].

Як свідчать дані рисунку 5, протягом 2015-2018 років додаткове навантаження на бюджет міста Одеси збільшилось у 7,8 разів та складає 1466,0 млн. грн. у 2018 році.

Найбільшу питому вагу у видатках по галузі «Освіта» складають видатки на виплату заробітної плати з нарахуваннями – 1 850 442,6 тис.грн. або 80,3% [1]. Таким чином, можна зробити висновок, що організація та фінансування

органів місцевого самоврядування, які пов'язані з реформою децентралізації, свідчать про суттєві зміни у фінансуванні, такого суспільного блага, як освіта.

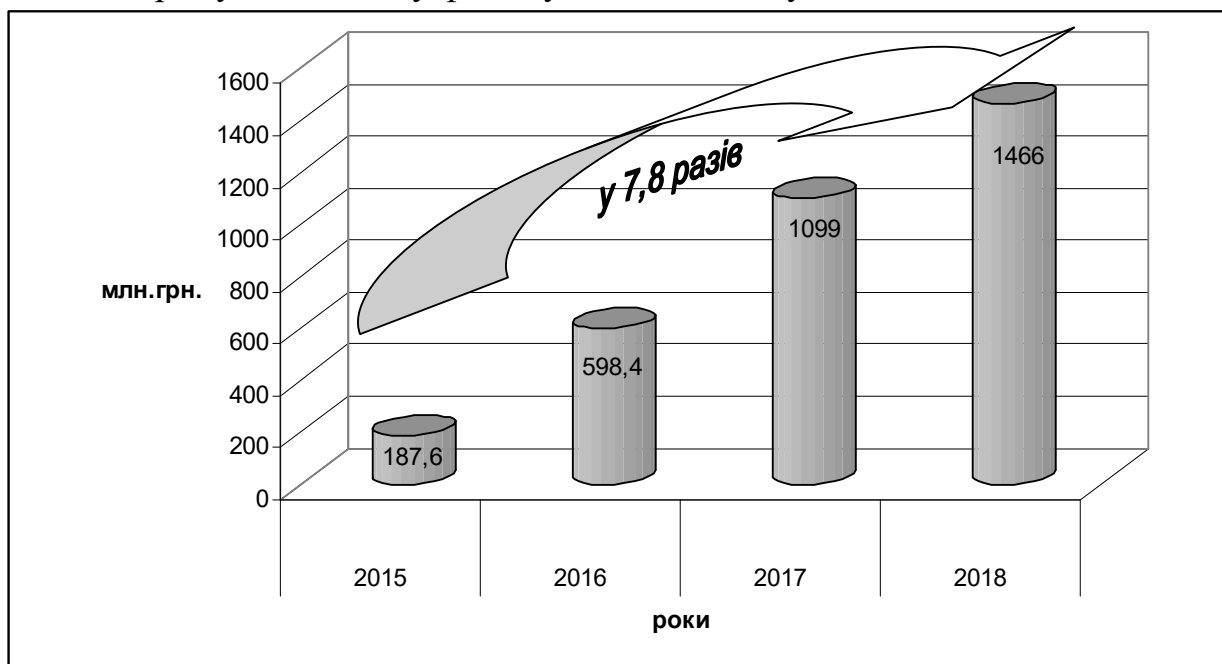

Рис.5. Додаткове навантаження на бюджет міста Одеси у 2015-2018 роках
Джерело: [1]

На місцеві органи влади передані та продовжують передаватися додаткові повноваження, що чітко прослідковується на прикладі бюджету міста Одеса за видатками по галузі «Освіта».

Література:

1. Офіційний сайт міста Одеса.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://omr.gov.ua>
2. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28 грудня 2014 року № 80-VIII.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80-19/page>
3. Про Державний бюджет України на 2016 рік: Закон України від 25 грудня 2015 року № 928-VIII .- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19>
4. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України від 20 грудня 2016 року № 1789-VIII.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1789-19>
5. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1801-VIII. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>
6. Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами: постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1088. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1088-2017>

Ilchenko S.V.

Doctor of Economic Sciences, Senior Research Officer,
*Institute of Market Problems and Economic&Ecological
Research NAS of Ukraine, Odessa*

ADMINISTRATION OF ASYMMETRY IN THE NATIONAL SEGMENTS OF THE WORLD MARKETS OF TRANSPORT SERVICES

The economic development of the country and its competitive position in the world depend on its ability to effectively use its competitive advantages. Competitiveness is one of the essential indicators of the ability of economic actors to achieve preferences in the markets of goods and services. In turn, the level of competitiveness depends on the world situation, economic and technological development of the country and the functioning of its institutions. Institutional competitiveness is an indicator of potential opportunities for achieving socio-economic success of the country within the framework of the functioning of the institutional system, including traditions, laws, norms, policy, institutions and social values.

The dynamism, scale of the global transport market development, the complexity of world economic and transport&economic ties increases the importance of national segments of institutions in managing the processes of providing transport services.

The functioning of the transport industry, as well as other sectors of the national economy, takes place in conditions whose subjective nature has been supported by the results of these sectors for many years, that is, the critical drop in cargo flows, the lack of the necessary cargo base, ineffectiveness in the legislative field, the destruction of the infrastructure component of the transportation process etc., are the result of not only global or national macroeconomic processes, but, first of all, insufficient support from relevant institutions. In this context, consideration of procedures for the formation of national institutions should take into account such a phenomenon as asymmetry.

From our point of view, asymmetry is a phenomenon that is the result of developments in the direction of an increasing deviation from economically justified. Within the considered issues, it makes sense to emphasize the asymmetry of the functioning and development of the transport industry, not only the type and organizational, but also legislative, legal and infrastructural. Taking into account the negative tendencies of its activities in recent years, the Ukrainian transport sector demonstrates rapid progress in the chain of differentiation - variability - polarization - asymmetry - imbalance, with the acquisition of a critical mass of unresolved problems and loss of confidence and prospects for its further development. It is appropriate to focus attention on legal asymmetry at the legislative level, which creates preconditions for uneven distribution of legal powers and resources, which leads to the asymmetry of economic development and the strengthening of social asymmetry.

The existence of a global logical evolutionary process of improving world economic relations, an important part of which is the transport sphere, requires the formation of a balance of internal processes and procedures at different levels. Such an approach will enable the formation of a modern framework for the activities of the national economy, increase the level and quality of the population life.

The result of the implementation of measures for the implementation of these tasks may be the introduction of special delivery systems – Transport&Technological Systems (TTS), as systems of interconnected technologies and organization of cargo transportation from the sender to the recipient with the participation of one or several modes of transport. Their appearance is preceded by the need to reduce transport costs, increase labor productivity, reduce the time spent transporting vehicles under transshipment operations and, thus, accelerate the delivery of goods, reduce the requirement for vehicles, and hence reduce the transport component in the price of goods, that is, increasing its competitiveness. We consider TTS as a subsystem of a unified transport system, where their aggregate forms the optimal single network, increases the efficiency and quality of all modes of transport on the basis of their cooperation and close collaboration.

Today, TTS is the main means of ensuring international trade, which operate on all major world transport communications, and the entry of their national transport systems is a prerequisite for the effective provision of foreign trade and transit links of the country. Based on these positions, we analyzed the status of the key segments of the national TTS, the potential for their development, and the generation of the necessary conditions for the support of these processes.

However, the decision-making process for the formation of institutions governing these systems should be based on a certain analytical basis, which first and foremost includes economic and legislative components. The conducted analysis concluded that according to the results of 9 months of Ukrainian transport complex operation in 2017 and in comparison with the previous years, is the following:

Table 1

Results of Ukrainian transport complex, over the years

Mode of transport/years	Cargo transported, mln.t / % to the previous year			
	2014 %	2015 %	2016 %	2017 (10months)/%
<i>Total, incl.</i>	671,2 / -10,1	601,0 / -10,6	624,5 / 3,8	522,3 / 2,2
railway	387,0 / -11,1	350,0 / -9,4	344,1 / 1,7	280,0 / -1,3
car	178,4 / -1,0	147,3 / -18,2	166,9 / 12,7	143,5 / 4,6
water	6,0 / 3,0	6,4 / 8,4	6,7 / 3,5	4,8 / -13,3
aviation	0,1 / -15,5	0,1 / -12,1	0,07 / 7,4	0,1 / 6,7

Source: systematized by the author according to the State Statistics Committee of Ukraine

The analysis of the work on the processing of goods results shows a negative dynamics of these processes development. Particular attention is paid to data on the operation of water transport (-13,3% for 10 months in 2017). Given the fact that, on the one hand, the maritime industry is an indicator of the level of development of the state's economy, and on the other hand - a stimulating element of economic

development, it is obviously the critical condition of the state's economy as a whole and the presence of negative trends for the future.

Taking into account the fact that today transport enterprises operate in different organizational and legal forms, the possibility of their general direction is a rather difficult task. The practice is that, for example, in the formation of the supply chain, its shaping, regulation, control, responsibility for the timing and quality of the supply of these cargoes from the manufacturer to the customer is assumed by either an independent freight forwarding company, on the basis of conditions established in a particular agreement, or directly by the companies, which control the entire supply chain (for example, such well-known grain traders as Nibulon LLC).

In any case, administration of this chain can be presented in two levels:

- The first corresponds to the planning of supply chain loading for the short-term period and is based on information on transport needs for the next 24 hours, the actual and potential situation with the vehicles, loading levels of the chain in particular and in individual areas, etc. The developed model provides for the possibility of drafting a plan of measures for the distribution of goods between transport objects within this chain for a period of less than 24 hours. Such regulatory measures are justified in conditions of high loading of the entire supply chain within the limits of the day and uneven flow of supplies (for example, the period of harvesting in the fields and distribution of its volumes by customers).

- The second level of the supply chain management system takes into account the possible regulatory measures that can be used to ensure a rational current loading of transport facilities. In any way, despite taking into account all possible features of the process, it is extremely difficult to take into account all methods and techniques of management that can be applied in practice. Therefore, all algorithms for operational regulation of the flow of freight through the supply chain are not an exact copy of the methods used in practice, but reflect only the possibility of maneuvering by placing transport objects or goods within this chain. The purpose of such management is to prevent certain difficulties, accelerate or slow down the movement of part of the traffic flow.

However, the implementation of tasks in these areas must necessarily be accompanied by the following measures for the development of port activity, where the ports are considered as the main distribution centers in the supply chain, especially in area of foreign trade cargoes:

- creation of favorable conditions for attraction of investments in the development of seaports by means of a list of port infrastructure objects that can be transferred to the investor and forms of investment attraction;

- provision of proper working conditions and development of strategic objects of the port infrastructure;

- creation of the mechanism of compensation of investors' funds in the objects of the port infrastructure;

- simplification of control procedures in ports;

- implementation of the modern method of forming a system of port tariffs, based on the actual rates of port duties for the total capacity of the vessel;

- improvement of internal logistics;
- integration with inland waterways and railways;
- improvement of legal regulation of transshipment development in Ukraine;
- simplification of the rules of goods transportation through the territory of Ukraine in coordination with the customs service;
- introduction of information technologies through the implementation of Information System of Port Community (ISPC) in all seaports of Ukraine;
- improvement of work on ensuring the safety of navigation in Ukraine;
- creation of a national segment of the SafeSeaNet system and its implementation in seaports;
- Implementation of the documents of the International Maritime Organization (IMO) and European Shipping Safety Acts;
- implementation of safety standards for maritime transport and full implementation of the requirements for state flag control and port State control;
- ensuring maritime safety in point of shipping risks;
- protection of the natural environment from the negative consequences of the operation of maritime transport;
- rational use of port infrastructure and optimization of transportation, handling and storage processes.

In order to ensure that all these processes do not become imitative, an approach that facilitates the implementation and effectiveness of the measures and reduces the level of asymmetry of these processes is expedient. The first step should be the procedure for building a united institution for managing the transport industry.

In accordance with the distribution of the Ministry of Infrastructure, the functions of ensuring the safety of the operation of the transport complex, technical policy, development of vehicles, road management, forms of ownership in the transport complex are consolidated. These functions are generally traditional, inherent in the existing structures of the Ministry of Transport and Communications.

The National Commission for the Regulation of Transport Activities (NCRTA) consolidates the functions of ensuring a balance of interests between the transport sector entities that provide the TTS. The balance of interests between TTS operators and cargo owners is achieved by establishing mutually acceptable principles of tariff formation, transportation rules, classifications, model agreements and documents, exceptions and limitations of liability, etc.

Conclusions. The implementation of the proposed measures to reduce the asymmetry level of the functioning and development of national segments of the world transport services markets will allow to increase:

- the volume of cargo handling in ports and investments, increase the efficiency of business entities and attract additional funds to the different level of budgets;
- the level of use of transit potential, to increase the volume of transportation of transit cargoes by sea;
- the commercial attractiveness of the sea port complex for users of transport services, to develop freight and customer base, to increase the level of optimization of logistics in seaports;

- the efficiency of control and supervision procedures for securing safety in the sea transport and minimize the level of accidents;
- as a result - to strengthen the position of Ukraine as a maritime state.

Kornieieva Iuliia

Phd in Economics, Post-Doc,

Academy of Financial Management, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE INVESTMENT POLICY DIGITAL TRANSFORMATION

Digitalization of the world economy leads to structural changes in the international financial markets, which, in turn, requires the adaptation of investment policy to new conditions and challenges. Investment policy cannot remain invariant in the globalized dynamic world economic system. UNCTAD experts note that today's rapidly changing digital environment creates new challenges for the system of state regulation of investment activity. Therefore, it is necessary to review the main principles of investment policy taking into account the current strategic and systemic challenges. Current Strategic challenges include preventing “overshooting” of reform, we can use the term overheated when the number of innovations negatively affects their quality, which results in the general strategy getting vague features. Multitasking in solving strategic challenges leads to the emergence of Systemic Challenges that arise due to gaps, duplications and fragmentation, which at the same time creates significant problems of coherence between the goals and instruments of the implementation of state investment policy. Coordination task (Coordination challenges) of investment agreements and projects require the identification of priority areas for reform, the search for the relevant partners, and ensuring coherence between efforts aimed at implementing reforms at different levels of investment policy formation [1, p. 13].

The digital transformations of the world economy stimulate, if not abrogation, that means the full abolition of out-dated norms, but at least derogation, that is, the partial abolition of existing regulatory investment rules; or obrogation, which involves making partial, minor changes to the current law; and subrogation - adding new amendments to existing laws that comply with the requirements of the digital economy.

The practical implementation of the digital transformation of investment policy requires the creation of appropriate institutional conditions that will allow taking advantage from the benefits of digital development. The advantages of digital development, which have a significant impact on investment activities, include the emergence of new financial instruments and channels of financial services, the growth of transaction speed, reducing of transaction costs, information asymmetry overcoming, etc. In this context, it is important to ensure the gradual transformation of the system of investment management regulation to the requirements of the digital economy; and to promote the development of an appropriate infrastructure covering important for investing the digital and financial segments.

The mechanism of interaction of some institutional infrastructure elements of the digital economy's investment segment is shown at Fig. 1. The investment management system in the public sector covers both investment attraction and management of investment projects. The digital infrastructure has a significant impact on the process of investment projects selection in public sector or the choice of potential investors for SOEs, depending on the requirements of state investment strategy to be implemented.

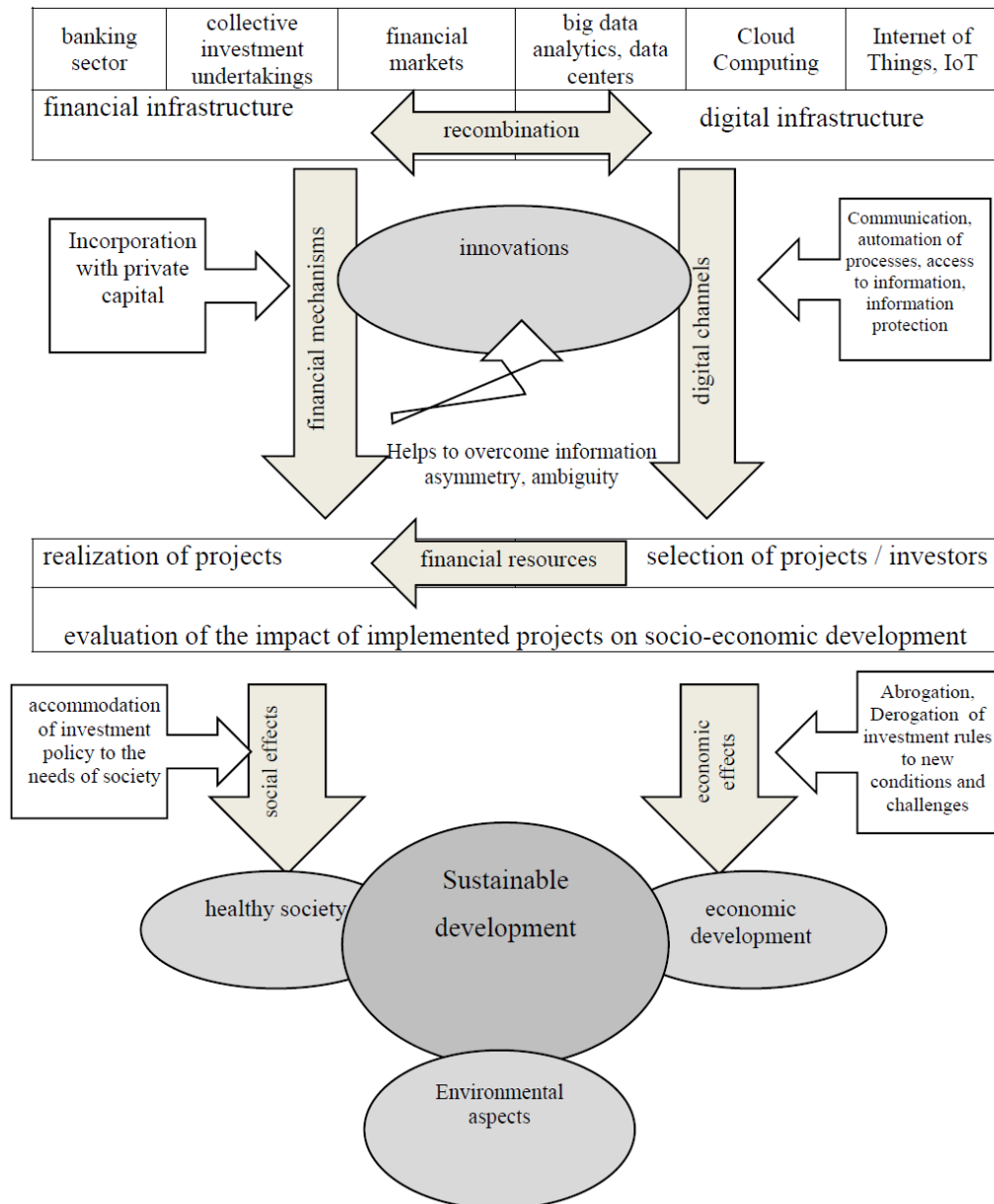

Fig.1 Mechanism of interaction of elements of the institutional infrastructure of the investment segment of the digital economy

Source: developed by the author

Digital channels allow the rapid involvement of a wide range of independent experts to overcome ambiguity in selecting investment projects or potential investors. Open platforms will increase the transparency of the decision-making system, which will increase the confidence of investors and society. Digital communication channels create possibilities for fast connection between participants of investment processes,

Data Centers contribute to overcoming information asymmetry. All these factors contribute to reducing the corruption component in the decision-making process and during the implementation of investment projects, as well as significantly improve the investment climate.

The scheme reflects the recombination of the financial and digital infrastructure of the investment segment of the digital economy. Financial infrastructure has a significant impact on the practical realization of selected investment projects through a financial mechanism. Digital channels provide opportunities for cooperation between SOEs and private investors, while financial mechanisms allow implementing the incorporation of private capital into investment projects.

Therefore, financial and digital infrastructure segments operate as a single coherent mechanism through recombination of their elements, creating a favorable environment for responsible investment. We consider public investment as "responsible" investments in the context of implementation of the strategy of sustainable economic growth. The category "sustainable economic growth" is the progress of the economic system, which allows maintaining a certain level and quality of life of the population in the long-term, where qualitative and quantitative characteristics are provided on the basis of the balance of environmental safety of production and economic efficiency. It should be noted that the pursuit of the ideas of sustainable economic growth implies an organic combination of sociologization, commercialization and environmentalization of investment activity. Mechanism of interaction of elements of the institutional infrastructure of the investment segment of the digital economy allows realizing this strategy in the long-run.

References:

1. UNCTAD. (2017). World Investment Report 2017: Investment and digital economy. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf.

Pasinovych I.I.,

Ph. D. in Economics, Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Kuchma M.I.

Ph. D. in Physics and Mathematics, Associate Professor
Lviv Polytechnic National University, Ukraine

ACTIVATION OF CREDITING AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE

Пасінович І.І.

канд. екон. наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка

Кучма М.І.

канд. фіз.-мат. наук, доцент
Національний університет «Львівська політехніка»

АКТИВІЗАЦІЯ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Key factors of economic growth are considered in the article, the connection between lending and economic growth has been proved, the actual problems of bank lending in Ukraine are outlined.

Keywords: *economic growth, economic development, GDP, lending, inflation targeting*

У статті розглянуто ключові фактори економічного зростання, доведено зв'язок між кредитуванням і економічним зростанням, окреслено актуальні проблеми банківського кредитування в Україні.

Ключові слова: *економічне зростання, розвиток економіки, ВВП, кредитування, інфляційне таргетування*

Упродовж десятиліть економічне зростання посідає найважливіше місце в ієрархії цілей урядів більшості країн світу, як найбільш передових, так і країн, що розвиваються. Зростання в економічній інтерпретації означає позитивну зміну макроекономічних показників, насамперед ВВП, що повинно відображатися на добробуті суспільства.

Економічне зростання не може вважатись єдиним критерієм суспільного розвитку. Поняття «розвиток» за змістом глибше та місткіше, ніж «зростання». Основними критеріями розвитку держави є економічне зростання та добробут населення. Економічний розвиток – це динамічний процес підвищення якості життя людини на основі довгострокового економічного зростання. Економічний розвиток неодмінно супроводжується підвищенням рівня життя населення, а економічне зростання означає лише високі темпи збільшення відповідних показників. Чи приведе економічне зростання до прогресивного економічного розвитку залежить від багатьох факторів, основний з яких – ефективність системи розподілу національного доходу.

Розрізняють джерела та фактори економічного зростання. Джерела економічного зростання формують економічний потенціал економіки. Під факторами економічного зростання розуміється сукупність різних явищ, що впливають на джерела економічного зростання, їх характеристики та повноту використання. У практичній площині фактори економічного зростання визначаються станом і тенденціями розвитку світової економіки та національних економік.

На різних історичних етапах домінують ті чи інші фактори економічного зростання. Наприклад, у другій половині XX ст. ключовими були інституціональні фактори зростання: інтереси людей, їхня поведінка, правила, норми, соціально-економічні відносини і зв'язки, які мають стійкий характер. На початку 80-х з'явився новий фактор – інформаційні технології. Саме швидке поширення інформаційних технологій у розвинутих державах в останній третині XX століття сприяло прискоренню темпів економічного зростання і зростання продуктивності праці. З кінця XX ст. головною домінантою стабільного зростання економіки розвинутих країн визнано людський капітал, який в умовах ускладнення умов зовнішнього організаційного середовища здатний приносити найбільший дохід. Саме інтенсивний розвиток людського капіталу розглядається як ключовий ресурс економіки. В світлі нової парадигми

економічного розвитку на ключові фактори економічного зростання перетворились наука і освіта, які стають все більше капіталомісткими.

Однак є фактори економічного зростання, які актуальні завжди і без яких економічна система не здатна ефективно функціонувати і розвиватись. На нашу думку, до таких факторів належить кредитування. Завдяки доступності кредитних ресурсів для економічних суб'єктів останні можуть активізувати інноваційну й інвестиційну діяльність, розширювати й диверсифіковувати діяльність. В економічно розвинених країнах прибуткові й фінансово стійкі компанії активно залучають кредити.

Сьогодні в Україні на порядку денному стоїть питання стимулювання ділової активності, що має сприяти виходу на траєкторію сталого економічного зростання. Уряд чітко окреслив стратегічну мету державної економічної політики – забезпечення стійкого зростання і розвитку економіки [1]. Економіка України найвищі темпи зростання демонструвала в 2000-2006 роки. Докризовий економічний розвиток України зумовлювався зростаючими обсягами експорту і базувався на постійно зростаючих цінах на зерно, руду і метал. Така експортоорієнтована модель економічного зростання вичерпала себе остаточно. Сьогодні потрібно будувати модель економічного зростання, що базується на інвестиціях в конкурентоспроможні виробництва з високою доданою вартістю.

Після значного спаду, експерти й науковці визнають, що українська економіка починає демонструвати позитивну динаміку. Економічне зростання в Україні 2017 р. становило 2%. Високим є рівень інфляції – у 2017 р., він підвищився до 13,7% проти 12,4% у 2016 р. [2].

Відповідно до макроекономічного прогнозу Уряду, зростання ВВП України прискориться до 3%, 3,6% та 4,0% в 2018-2020 рр. відповідно. За макроекономічним прогнозом НБУ, зростання ВВП забезпечуватиметься відновленням споживчого та інвестиційного попиту на тлі поліпшення споживчих настроїв населення та інвестиційних настроїв бізнесу. Інвестиційна активність зростатиме прискореними темпами під впливом необхідності оновлення основних фондів, поліпшення бізнес-клімату, фінансових результатів та поступового відновлення банківського кредитування [3, 17-18].

Питання відновлення кредитування є ключовим завданням в Україні на 2018-й і подальші роки, тому що від цього показника залежить динаміка зростання ВВП та економіки в цілому. За оцінками експертів, зростання кредитування на 10% додає додатково 2% зростання ВВП.

Використовуючи дані НБУ та офіційної статистики, проаналізуємо взаємозв'язок між макропоказниками й показниками кредитної діяльності банків. Для цього побудуємо економетричну модель, яка специфікується лінійною залежністю між ними, й має вигляд:

$$y = 334394,103 + 1,3625x,$$

де x – обсяг кредитів, наданих в економіку комерційними банками, млн. грн.,
 y – показник ВВП, млн. грн. Аналіз регресійної моделі дає можливість

зробити висновок про зростання ВВП ($1,3625 > 0$) у разі збільшення кредитів, наданих в економіку комерційними банками. Це підтверджує наявність щільних зв'язків між цими змінними й оцінено значимість зв'язку між ними у даній моделі за допомогою F – критерію Фішера.

Аналіз співвідношення обсягу кредитів до ВВП, тобто «фінансова глибина економіки», показує, що в Україні цей показник постійно знижувався з 2015 р. (табл. 1) і становив менш як 40% за дев'ять місяців 2017-го.

Таблиця 1

Динаміка співвідношення обсягу кредитів до ВВП в Україні*

Рік	Кредитний портфель банків, млрд. грн	Номінальний ВВП, млрд. грн	Співвідношення, %	Рік	Кредитний портфель банків, млрд. грн	Номінальний ВВП, млрд. грн	Співвідношення, %
2002	42,228	225,810	18,7	2010	732,823	1082,569	67,7
2003	67,892	267,344	25,4	2011	801,809	1316,600	60,9
2004	88,615	345,113	25,7	2012	815,142	1408,889	57,9
2005	143,423	441,452	32,5	2013	910,782	1454,931	62,3
2006	245,230	544,153	45,1	2014	1020,667	1566,728	65,1
2007	426,867	720,731	59,2	2015	981,627	1979,458	49,6
2008	734,022	948,056	77,4	2016	998,700	2383,182	41,9
2009	723,295	913,345	79,2	2017	973,716*	2587**	37,6

* Джерело: <https://index.minfin.com.ua/>;

** за 9 місяців 2017 р.

На кінець 2017 р. у банківській системі України працювало 86 банків, з них 38 банків з іноземним капіталом, зокрема 18 банків із 100% іноземним капіталом. На частку держави в банківському секторі припадало 56% чистих активів і 62% депозитів населення. 2017 р. банківською системою України було надано 1 007 132 млн. грн. кредитів, що перевищило обсяг наданих кредитів в економіку України 2016 р. (998 681 млн. грн.) на 100,8%.

Стримує активізацію банківського кредитування висока частка проблемних кредитів в банківській системі України. Згідно з офіційними даними НБУ, частка непрацюючих кредитів станом на 1 липня 2017 року становила 57,7% від загального розміру портфеля, що складало близько 590 млрд. грн. в абсолютному вираженні. Ця проблема негативно впливає на капітал банків, змушує їх формувати відповідні резерви, що звужує кредитні можливості банків, унеможливорює кредитування ними нових проектів клієнтів. Стикнувшись зі зростанням неплатежів за кредитами, українські банки посилюють вимоги до позичальників.

Аналіз галузевої спрямованості кредитів українських банків свідчить, що банки кредитують переважно види діяльності з коротким операційним циклом або галузі з низькою доданою вартістю (торгівлю, первинну переробку). Так, станом на 30.09.2017 р. 33,51% банківських кредитів було надано суб'єктам господарювання, зайнятих оптовою і роздрібною торгівлею, ремонтом автотранспортних засобів і мотоциклів, 24,1% – переробною промисловістю, 9,33% – операціями з нерухомим майном, 7,57% кредитів було спрямовано у

сільське господарство, лісове та рибне господарство, 5,97% – постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, 5,74% – професійну, наукову і технічну діяльність, 5,51% – будівництво, 4,42% – транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність.

Також слід зазначити, що у 2017 р. спостерігалось різке зростання питомої ваги короткострокових кредитів (більш як 50%). Незважаючи на те, що питома вага довгострокових кредитів протягом 2016-2017 рр. дещо збільшилася (кредити терміном більш як п'ять років у структурі кредитного портфеля становлять 20%), вона продовжує перебувати на невисокому рівні.

Малі обсяги довгострокового кредитування стримують інвестиційні можливості суб'єктів економіки. Також обсяг інвестицій компаній залежить від процентних ставок і, відповідно, зниження процентних ставок, зазвичай, веде до зростання інвестицій. Відсоткові ставки за новими кредитами юридичних осіб на рівні вище 20% річних «відсікають» від кредитування підприємства реального сектору з довготривалим періодом реалізації проектів. Це звужує можливості структурного оновлення і зростання економіки.

Ставки кредитування зростають, у результаті доступ до ресурсів має лише надприбутковий бізнес, на відміну від домогосподарств, малих і середніх підприємств (МСП), які не можуть розвиватися тільки за рахунок власних джерел або прямого запозичення на ринках. Обмеження доступу до кредитних ресурсів перешкоджає розвиткові малого та середнього підприємництва.

Тривалий час банки мали обмежені кредитні пропозиції для МСБ, надаючи перевагу перевіреним корпоративним позичальникам. Однак після фінансової кризи 2014-2016 рр. банки в Україні почали переорієнтовуватись на цей сегмент. МСБ у розумінні більшості банків – це компанії з річним оборотом до 500 млн. грн., хоча деякі фінансові установи можуть встановлювати межу вищу або нижчу (100-200 млн. грн.). Процентні ставки встановлюються індивідуально і становлять в середньому 16-18 % річних. Розміри кредитування МСБ в абсолютних показниках незначний, але висока динаміка зростання, що є позитивним фактором.

Потрібно визнати, що без техніко-технологічної модернізації Україна ризикує залишитись низькотехнологічною сировинною державою з низькими темпами економічного зростання. Україні доцільно зосередитися на двох концептуально важливих напрямках. Перший – сприяти зростанню виробництва в традиційних для нинішньої структури економіки України галузях (сільське господарство, хімічна промисловість, металургія), продукція яких продовжує користуватися попитом, в тому числі на міжнародних ринках. Друге – створити умови для реіндустріалізації економіки країни з акцентом на аддитивне виробництво, альтернативну енергетику, інтернет речей, що стане реальними структурними реформами. Одночасно слід вживати заходів для сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, який в усіх розвинених країнах є локомотивом економічного розвитку.

Економічна політика Уряду має підтримуватись грошово-кредитною політикою Національного банку. Центральний банк є не лише емісійним

центром, й а регулятором грошових потоків. НБУ, як і центральні банки інших розвинених країн, має достатньо важелів та інструментів, щоб спрямовувати грошові потоки у реальний сектор для створення передумов економічного зростання. Монетарна політика є складовою державної економічної політики.

Однак в Україні спостерігається ситуація, за якої Уряд і Центральний банк діють розрізнено. Про це свідчить те, що комерційні банки в умовах високої ліквідності, браку надійних позичальників і високих ризиків охоче купують державні цінні папери, у першу чергу депозитні сертифікати, у великих обсягах. Такі операції для банків є безризиковими і прибутковими (ставка 19-20% річних). Фактично НБУ конкурує за ресурси з реальним сектором, вилучає гроші з економіки та виплачує їх банкам – учасникам цих операцій високі проценти за рахунок емісії. Така монетарна політика НБУ, направлена на вилучення грошової маси і стримування інфляції, не сприяє відновленню економічного зростання.

Відповідно до Конституції України основна функція НБУ – забезпечення стабільності грошової одиниці. НБУ продовжує дотримуватися інфляційного таргетування, стимулюючи економічне зростання тільки в тих рамках, які дозволяють утримати інфляцію в межах таргету. Отже, Україна протягом 2014-2017 рр. практикувала обмежуючу монетарну політику, що мало позитивні результати, особливо в частині стримування інфляції, однак не сприяло економічному зростанню.

Однак, як свідчить досвід, країни із активною стимулюючою монетарною політикою мали вищі темпи економічного зростання порівняно з країнами, які реалізували обмежувальну монетарну політику. Наприклад, у Польщі, Туреччині, Китаї завдяки прискореній динаміці пропозиції грошей, які призводили до активізації процесів кредитування та інвестування, рівень економічного зростання зростав. Навпаки, стримуюча монетарна політика призвела до низьких темпів зростання в Угорщині, Бразилії та Україні.

Слід мати на увазі, що низька інфляція – це не лише результат успішної політики НБУ по інфляційному таргетуванню, а й результат кваліфікованого державного управління, зростаючої економіки з орієнтацією на розвиток внутрішнього виробництва з високою доданою вартістю та споживчого попиту для задоволення потреб населення, бізнесу тощо.

У наукових колах триває дискусія щодо доцільності реалізації «політики кількісного пом'якшення». Кількісне пом'якшення (Quantitative Easing) – монетарна політика, що використовується центральними банками для стимулювання національної економіки у випадку, коли традиційні монетарні методи вже не працюють. За традиційної монетарної політики центральний банк купує або продає державні облігації для підтримання ринкових ставок на цільовому рівні.

Потужний приплив грошових коштів, що є наслідком політики кількісного пом'якшення, покликаний забезпечити зростання сукупного попиту. У свою чергу, збільшення попиту стимулює зростання пропозиції, що згодом має привести до відновлення та стабілізації національної економіки.

Однак одночасно мають вживатися заходи, щоб надлишкова ліквідність спрямовувалась на кредити для реального сектору економіки, а лише підвищувала рівень використання позичкових коштів та спекуляцій на фінансових ринках (передусім на фондовому ринку).

На наше переконання, настав час переходу від політики інфляційного таргетування до політики таргетування номінального ВВП, важливою складовою чого повинна стати активізація кредитування реального сектора економіки. Суб'єктом таргетування номінального ВВП не може бути лише НБУ. І в цьому питанні необхідна дієва координація зусиль банку та уряду.

Отже, відновлення кредитування і спрямування кредитних ресурсів банківської системи в пріоритетні галузі реального сектору, на розвиток малого і середнього бізнесу – важливий фактор економічного зростання. Активізація довгострокового кредитування – чинник інвестиційної активності й структурної модернізації економіки. Представлена в дослідженні економетрична модель, яка специфікується лінійною залежністю між розміром ВВП і обсягами кредитування економіки, підтверджує наявність щільних зв'язків між цими змінними. Це доводить, що без активізації кредитування економіки не вдасться забезпечити її зростання. У свою чергу, темпи економічного зростання, їхня стійкість потребують скоординованих зусиль Уряду і Центрального банку, узгодження реформ із заходами грошово-кредитної політики.

Література:

1. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/249935963/R0275.doc>.
2. Індекс інфляції Мінфін [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/>.
3. Основні засади грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=60522.

Pyla Vasyl

Doctor of Science (Economics), Full Professor
Khmelnytsky University of Management and Law (Ukraine)

MANAGEMENT STRATEGIES FOR REGIONAL DEVELOPMENT

Пила В.І.

д-р. екон. наук, професор
Хмельницький університет управління і права

УПРАВЛІНСЬКІ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

The article deals with the main issues of formation of the strategy of the region's development, in particular the attention is paid to the essence of the management process and its peculiarities, the principles of the construction of regional policy and the definition of territorial priorities are outlined.

Key words: regional development, strategy, policy, management, territory

У статті розглянуто основні питання формування стратегії розвитку регіону, зокрема акцентовано увагу на суті процесу управління та його особливостях, викладені принципи побудови регіональної політики й визначення територіальних пріоритетів.

Ключові слова: регіональний розвиток, стратегія, політика, управління, територія

В науковій літературі існує поняття управлінської стратегії [1-7] як системи концептуальних положень про найефективніші напрями розвитку регіональних систем, розв'язання великих територіальних проблем і розміщення продуктивних сил країни. Така система концептуальних положень орієнтована на вирішення найважливіших завдань розвитку економіки країни, зокрема проблем суттєвого підвищення рівня життя населення; раціонального використання природних ресурсів; забезпечення охорони навколишнього природного середовища; оптимального відтворення територіальних і міжгалузевих пропорцій.

Як правило, при встановленні і вирішенні нагальних питань економічного розвитку країни або розвитку територіальних комплексів, як правило, завжди виступає держава, представницькими органами якої стають управлінські організації, що вирішують питання обліку та контролю, фінансування, планування, організації та регулювання. Саме це та необхідність підвищення ефективності виробництва на території стимулює вирішення питання посилення територіального управління.

Управління регіоном полягає в установленні певного порядку узгодження взаємодії посадових осіб, які забезпечують керований процес щодо збереження певних параметрів на встановленому або передбачуваному рівні. Але здійснюється така робота шляхом пізнання та осмислення об'єктивних закономірностей регіонального розвитку, розробки принципів, що відображають певну об'єктивну реальність.

Так, принцип єдності регіональної політики суспільства, який орієнтує на врахування як природно-господарчих особливостей кожного регіону, так і його соціально-економічного розвитку.

Принцип пріоритетності передбачає врахування завдань соціально-економічного розвитку регіону та реальні виробничо-економічні і ресурсні можливості

Принцип керованості та безперервності стосовно об'єктів управління здійснюється за допомогою встановлених форм та методів, які орієнтовані на досягнення заданих результатів діяльності тих чи інших об'єктів.

Принцип комплексності враховує об'єктивні процеси суспільного поділу праці на території та регіональні можливості щодо комплексно-пропорційного розвитку регіонів.

Деякі автори трактуючи сутність процесу управління акцентують увагу на наступних методологічних особливостях [8].

По-перше, вони пов'язують управління лише з людською діяльністю і тому воно має соціальний характер.

По-друге, змістовною складовою управління є впорядкування і контроль, що здійснюється людьми стосовно тієї чи іншої системи.

По-третє. Ліквідація елементів моделі управління, що віджили, але запроваджуються нові компоненти спеціалістами відносно обраної регіональної системи.

Кінцевим результатом регіонального управління у країні та регіоні завжди повинне бути покращення якості життя населення, що включає раціональний та ефективний поділ праці, комплексний розвиток господарства, бережливе та ефективне використання природних ресурсів, прискорений розвиток територіально-виробничих комплексів, неупинне покращення забезпечення матеріальних і духовних потреб населення країни.

Як засвідчує досвід управління регіональним розвитком у практичній діяльності доводиться використовувати пріоритети для тих чи інших суб'єктів щодо стимулювання реалізації завдань виробничого та соціального характеру відповідно до прийнятої стратегії комплексного розвитку та виробничих і ресурсних можливостей. Встановлення пріоритетів – об'єктивна необхідність забезпечення максимального наближення територіально-галузевої структури регіону до структури суспільних потреб, прискорення науково-технічного прогресу, удосконалення господарських, міжгалузевих, галузевих, міжрегіональних, внутрішньогалузевих пропорцій.

Обґрунтування пріоритетів характеризується комплексністю, оскільки охоплює системо утворюючі потоки не тільки енергетичних, матеріальних, фінансових, міжрегіональних, міжгалузевих і галузевих ресурсів, а й управлінської інформації. Відповідно виділяють загальноекономічні пріоритети, галузеві, внутрішньогалузеві, внутрішньовиробничі та територіальні.

Загальноекономічні пріоритети уособлюють прискорений розвиток матеріального виробництва чи невиробничої сфери (засобів виробництва або предметів споживання), що забезпечує активне зростання фонду споживання, а інколи і фонду нагромадження. Це безумовно сприяє посиленню цільової орієнтації на досягнення високих кінцевих господарських результатів та підвищенню не тільки матеріального, а й культурного рівня життя населення.

Галузеві пріоритети орієнтовані на випереджаючий розвиток однієї чи декількох галузей народного господарства або конкретної галузі, що може сприяти посиленню матеріального обміну між галузями та прискоренню їх розвитку.

Внутрішньогалузеві пріоритети передбачають зростання окремих підгалузей і навіть виробництв при одночасному удосконаленні як структури, технічної бази, так і діючої системи управління виробництвом.

Територіальні пріоритети передбачають випереджаючий розвиток певних регіонів порівняно з іншими з метою зближення рівнів їх соціально-економічного розвитку, що сьогодні є найважливішим завданням економічного розвитку країни.

Державна система управління відповідає не тільки за правове забезпечення економічних процесів, а й організацію економічного життя населення шляхом активної реалізації регіональної економічної політики, яка

здійснюється шляхом прийнятого вектору розвитку та правового забезпечення економічних процесів і організації суспільства. З цією метою використовуються правові методи: опрацьовуються законодавчі та нормативні акти, постанови, регіональні програми.

В ринкових умовах, якщо держава є власником, то сама здійснює управління своїм майновим комплексом в рамках виконання загальнодержавних задач, а в інших випадках реалізує функції регіонального регулювання. Це стосується розробки економічних прогнозів, дотримання митних правил, податкових зобов'язань.

Вибір між управлінням і регулюванням залежить від характеру конкретних завдань та структури власності регіону. Перевага надається економічним методам управління, оскільки економіка регіону є складовою народногосподарського комплексу і діє у відповідності з об'єктивними законами.

Адміністративні методи управління включають впровадження норм і правил вкрай необхідних у боротьбі з монополізмом, при вирішенні питань захисту навколишнього середовища, забезпечення правопорядку, пожежної безпеки.

Таким чином, економічні, правові та адміністративні методи доцільно застосовувати при вирішенні питань розвитку економіки країни для забезпечення формування обґрунтованої управлінської стратегії.

Література:

1. Цыбатов, В.А. Стратегирование регионального развития: методы, модели, информационные технологии / В.А. Цыбатов // Региональная экономика: теория и практика. 2015. № 27 (402). С. 36-52.
2. Губайдуллина, И.Н. Направления совершенствования политики пространственного развития региона / И.Н. Губайдуллина // Горизонты экономики. 2015. № 2 (21). С. 104-106.
3. Лапыгин, Д.Ю. Управленческое консультирование в разработке стратегии региона / Д.Ю.Лапыгин // Управленческое консультирование. 2015. № 5 (77). С. 89-97.
4. Козловський, С. В. Стратегічне управління розвитком регіональних економічних систем / С. Козловський // Економіка України. - 2011. - № 4. - С. 28-38.
5. Чала, Н.Д. Державне управління економічним розвитком України в глобальному просторі : монографія / Чала Н. Д. - Київ : [Аграр Медіа Груп], 2012. - 283 с.
6. Стеченко, Д.М. Управління регіональним розвитком : Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.
7. Пила В.І. Стратегія прискорення соціально-економічного розвитку регіонів // Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції (м.Хмельницький, 22-23 вересня 2017 р.). – Хмельницький: ХУУП. 2017. – С.181-183.
8. Стеценко, Т.О. Управління регіональною економікою : Навч. посіб. / Т.О.Стеценко, О.П. Тищенко – К.: КНЕУ, 2009. – 471 с.

Anrii Tuholukov
Postgraduate Student
*Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamyanets-Podilsky,
Ukraine*

THEORETICAL BASYS OF DEVELOPMENT OF INFORMATION ECONOMY IN UKRAINE

Abstract. *One of the key economic problems receiving a qualitatively new treatment in the conditions of the information society is the problem of economic growth. Specificity of information as a resource determines its special role in the composition of traditional factors of production. Using precise and universal methods of evaluation and research of long-term prospects of economic growth presents the possibility of developing macroeconomic policy directions for Ukraine's integration into the international information market.*

Key words: *information economy, economic growth, production function.*

INTRODUCTION

Modern economy is characterized by tendencies of global informatization of society. In the information society a historically new phenomenon - information economy is formed. To date, the concept of information economy is under development, its main features are formed. The notion of the information economy, as a new category of economy, is still very disruptive and controversial.

Under the influence of the main characteristics of the information economy, organizational-economic and industrial relations, as well as the principles of functioning of the market, including the virtual market, are changing due to the global nature of the information economy, due to the orientation towards knowledge, the rapid growth of scientific and technological progress, innovative nature, a change in social and individual consumption, as well as relations between producer-consumer and the creative, intellectual nature of labor. In the framework of this theory, the significance of the human factor as the main economic component changes. First of all, this is due to a fundamental change in the role of man in production. There are new forms of human activity, which are insufficiently investigated at the present stage. Dynamic human capital is formed, which, above all, is characterized by renewed knowledge and skills.

The information economy requires a qualitatively new approach, since the existing classical paradigm of economic theory can not fully describe changes in a number of economic relations. First of all, it is necessary to study the socio-economic aspects of the formation of an information society as a manifestation of the fourth industrial revolution, which already forms a fundamentally new paradigm, based on information technologies and information management. It raises a number of new unresolved problems, namely the formation of theory, methodology, practices of a new type of relationships. The information paradigm, which is at the stage of formation of economic theory and the absence of a holistic economic concept of information as the main category, creates inconsistencies between economic realities and the methods of their description with the help of the generally accepted categorical apparatus of economic science. The established social and institutional

mechanisms adapted to the current conditions of the economy, are not able to match the new structure of investment, market behavior, etc. They are superseded by the process of diffusion of the new technical and economic system. Changing the paradigm leads to a radical change in the usual type of engineering and managerial thinking regarding effective business practices.

The concept of a techno-economic paradigm is based on the fact that technological changes take place relatively quickly and ahead of changes in the institutional structure of the state, which is more inert because of its inherent conservatism of interests. The period when fundamental changes in the socioeconomic structure take place is the period of the formation of a techno-economic paradigm that meets the new principles of governance in various areas that are universally recognized for the next phase of development.

Studies have shown that free markets, in conditions of asymmetric information, are not always effective and can hinder the economic development of society. Increasing this gap can even lead to market collapse. The study of this problem led to the formation of a theory of information in the economy, in which models of market equilibrium with asymmetric information were proposed, explaining the role and significance of information in various economic processes - from agricultural to modern financial markets.

Issues of the functioning of the information type of economy were first considered in the theories of post-industrial and informational societies and reflected in the writings of scientists D. Bella, J. Galbraith, D. Rismen, E. Toffler, G. Schiller, and others, and then, with the development of information networks, - in the writings of J. Baudrillard, M. Castells, J. Masudi, R. Reich, D. Tapscott, F. Webster et al. Among the authors whose work is to a large extent the basis of the information economy as a separate component of economic science, the first ones should be called J. Marzhna, J. F. Makhlop, E. Mansfield, R. Nelson, I. Nikolova, E. Toffler. Models of market equilibrium with asymmetric information were explored by G. Acerloff, M. Spence, J. Stiglitz.

Historical studies in the field of economic theory of technological change can distinguish the laws of the dynamics of technology and industry development. These studies form the theoretical basis necessary for the analysis of modern economic realities. Understanding of the processes of technological development caused the emergence of concepts that characterize their movement: technological limit, technological gap, technological leap, technological process. A detailed review of technological developments was conducted by Dmitry Lvov and Sergey Glazyev. A detailed review of various scientific approaches to the study of technological gaps and technological jumps was conducted by G. Mickerin in the work devoted to the problem of "long waves" - periods in which there are radical changes in the socioeconomic structure, which presents an overview of the main works of the main contemporary representatives of this scientific direction.

Among the domestic authors, the issue of the development of the information economy and the development of the economic system of Ukraine in the context of

global processes was studied by Y. Bajal, I. Malik, S. Scarlet, V. Heyets, A. Mazarakis.

Theoretical-conceptual research and development in the plane of construction of the economy of information type represent various interpretations of historical forms to the formation and development of information economics in developed countries. The theoretical substantiation of the processes of information economy growth is far behind the practical needs that are developing at a rapid pace. It is important to systematically disclose processes for the interpretation of scientific and technical information, to study the experience of the formation of the information economy and information society in developed countries, so that Ukraine does not stay away from the processes of globalization, adopting European standards as the main reference point, and, accordingly, could construct a strategy of its own motion until perspective points of the general economic growth in the conditions of large-scale regeneration of the real sector of the regional economy.

The experience of the development of the information economy of other countries makes it possible to identify concrete steps towards the construction of an information economy system:

- development of a legal-regulatory framework that would form the basis of state influence on the process of transformation of the national economy system;
- recognition of the priority of development of existing and the feasibility of creating new specialized network structures and technologies that meet the requirements of time and international standards with the development of new forms of social relations;
- development of an effective mechanism for providing nationwide information support to the process of transformation of the national economy in the transition to the information economy.
- updating approaches to the problem of ensuring national security, in order to achieve the reliability and balance of functioning of the real sector of the economy.

To accomplish these steps, it is important to create forecasts based on the model of economic growth, adjusted to take into account the development of the system of relations of the information economy as its key factor.

The problem of economic growth is one of the key economic problems that receive a qualitatively new interpretation in the information society. It has traditionally been at the center of attention of scholars and practitioners who represent various economic schools and currents. At the end of the XIX - early XX centuries. the factors of economic growth were under the powerful influence of the global process of informatization, which reflected in its directions, rates, consequences and methods of state regulation. Specificity of information as a factor resource determines its special role in the composition of traditional factors of production. At the same time, the change in the content of the latter under the influence of the informatization processes predetermines the impossibility of applying the traditional postulates of the classical and Keynesian theoretical approaches for the development of objective forecasts of the progressive macroeconomic dynamics. Thus, the formation of new combinations of factor

resources under the influence of informatization processes led to the formation of economic growth of information type, which set new challenges for researchers.

Creation of a model of economic growth of Ukraine in the conditions of the information economy requires solving the following tasks:

- selection of criteria necessary for assessing the parameters of the functioning of the information market and its integration into the economic system of Ukraine;
- introduction of the development of the information economy as a factor in the production function in the model of economic development;
- estimation of correlations between the indicators of the development of the informational economy and the change of macroeconomic indicators;
- refinement of the created model on the basis of empirically obtained interconnections.

CONCLUSION

The mentioned tendencies actualize the economic-theoretical analysis of the preconditions of accelerated transition of Ukraine to the modern stage of development of the informational economy, the justification of the system of measures of state stimulation of this process, adjusting of its criteria, in general, the processes of informatization of the economy based on the development of the corresponding strategy. In the applied aspect, the acceleration of the process of development of the information economy objectively determines the need for the formation of precise methods for predicting the impact of the development of the information economy system on its economic growth. Using precise methods of evaluation and research of long-term prospects presents the possibility of developing areas of macroeconomic policy that will open possible ways of Ukraine's integration into the international information market.

References:

1. Бажал Ю. Інформаційна економіка / В кн.: Роль інформації у формуванні ринкової економіки: Монографія / Ю.Бажал, В.Бакуменко, І. Бондарчук та ін.; За заг. ред. І.Розпутенка. – К.: Вид-во "К.І.С.", 2004. – С. 33–57 (1,5 д.а.)
2. Гесць В.М. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: "Основа", 2006. – 592 с
3. Кушнерець В.І. Знання як стратегічний ресурс соціальних трансформацій : моногр. – К. : Знання України, 2002. – 248 с.
4. Скалацький В.М. Інформаційне суспільство: нові тенденції розвитку // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія : Філософія. Політологія. – 2004. – № 69. – С. 81–84.
5. Dordick H.S., Wang G. The Information Society: A Retrospective View. Newbury Park — L., 1993.
6. Stiglitz, Joseph E. (2008). "Information". In David R. Henderson (ed.). Concise Encyclopedia of Economics (2nd ed.). Indianapolis: Library of Economics and Liberty. ISBN 978-0865976658.
7. Kenneth J. Arrow, 1999. "Information and the Organization of Industry," ch. 1, in Graciela Chichilnisky Markets, Information, and Uncertainty. Cambridge University Press, pp. 20–21.

8. Bengt Holmstrom, 1979. "Moral Hazard and Observability," Bell Journal of Economics, 10(1), pp. 74–91.
9. John Kenneth Galbraith, The Affluent Society and Other Writings 1952–1967 (ed. James K. Galbraith, New York: The Library of America, 2010) ISBN 978-1-59853-077-3.
10. S. S. Lippman, and J. J. McCall, 2001. "Information, Economics of," International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, pp. 7480–7486.

Frolina K.L.

Docent, Ph.D. (Ec.),

Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa, Ukraine

STATE REGULATION OF INVESTMENT ACTIVITY IN BUILDING SPHERE OF UKRAINE

Abstract. *The article deals with the issues of improving the state regulation of investment activity in the Ukrainian construction industry. The analysis carried out revealed considerable discrepancy, imbalance and fragmentation of investment activity in the country's construction, with multidimensionality and multilevelness under the limited financial sources and regulatory mechanisms. In order to solve existing problems, measures are proposed to increase the investment of economic entities.*

Key words: *state regulation, construction sphere, economic interests, methods, tax policy.*

INTRODUCTION

In modern conditions, one of the most demanded by society and the state in its social orientation and investment capacity is the construction sector. Investments in construction allow to solve important social and economic problems: provision of housing for the population, modernization of worn-out utility infrastructure, reconstruction of housing stock, construction and reconstruction of social facilities, etc.

However, weak investment activity of the state, enterprises and population, high intra-industry competition and monopolistic position of some construction companies, excessive administrative barriers, as well as imperfection of technical regulation, imbalance of construction norms and regulations with international standards negatively affect business activity in the construction industry. Thus, there is an objective need to improve the methods of state regulation of investment processes and their compliance with modern needs.

State interference in the investment process has a dual nature. First, the state, through the legislative, executive, financial institutions, institutional organizations, sets economic, legal, organizational and other conditions necessary for the normal functioning of the investment sphere, economic and legislative measures such as taxes, credit, investment policy; chooses strategic investment priorities. In the second variant, the state acts as the owner of investment resources and a business entity, generates investment resources and becomes a direct participant in the investment process.

Contradictions of economic interests of economic entities generate competitive relations in the market of investment resources. In turn, this leads to the need to find economically acceptable compromise ways to resolve these contradictions. The

objective limitation of the volume of investment resources objectively leads to the need for coordination of actions of participants in the investment process.

In accordance with the Law of Ukraine "On Investment Activity", state regulation of investment activity includes management of state investments, as well as regulation of terms of investment activity and control over its implementation by all investors and participants in investment activities [1].

The main forms of influence on economic processes are: structural policy, indicative planning, fiscal policy, monetary policy, price regulation of the economy, antimonopoly policy.

With the direct participation of the state in the creation of a modern model of the construction sector through the system of state regulation creates the basis for a powerful investment activity that can adapt the construction industry to global competition, to any changes in the external and internal environment and on this basis to support sustainable growth in the medium- and long-term prospects.

In the established system of state regulation of investment activity in the construction sector there is a disadvantage that violates its integrity and organic - it is uncertainty of the vector of its direction.

The conducted analysis proves considerable delimitation, imbalance, fragmentation and self-regulation of investment activity in the construction industry. Multidisciplinarity and multilevelness with limited financial sources and regulatory mechanisms are available.

In addition, the state on the one hand is a direct investor, that is, for the purpose of obtaining income, reducing the budget deficit, mitigating the social crisis, on the other hand, it is closely following the receipt of investments from other sources in order to make them usable from the point of view of the state.

The main forms of realization of the tasks of state regulation of investment activity in the construction industry are:

- financial and credit regulation system through the monetary mechanism;
- budgetary control mechanism;
- the mechanism of tax regulation;
- state business;
- mechanism of regulation of foreign economic activity;
- state ecological legislation;
- state legislation on labor and social protection;
- application of methods of indicative (recommendation) planning of the entire national economy and policy towards state enterprises and natural monopolies.

Under the methods of state regulation, one must understand the system of administrative, economic, organizational, preferential and other methods of interference of state authorities in the functioning of the construction sector, the market, the population, commercial and non-profit structures in order to create conditions for the implementation of investment policy as a kind of national economic policy. In the domestic scientific literature [2; 3; 4; 5] distinguish methods

of direct and indirect influence through which the state regulates investment activities, which are applied in three areas: legal, administrative and economic.

Direct state policy is implemented with the help of: finance (budget development funds, budget loans at the expense of state external borrowings, investment tax credits, compensation from the state budget of interest rate differentials for loans, granting of a delay in debt repayment or debt write-offs to state enterprises and organizations, which are held at the expense of state and municipal funds); assets; state guarantees.

The most important tool of state regulation is the tax regulation of investment activity, which consists in its stimulation or distempering by the following tax levers: the establishment of the period of "tax holidays"; introduction of accelerated depreciation of property; introduction and application of the system of privileges.

State regulation performs one of the functions of management of the construction sector of the country and is a set of functions of control and permitting activities, assessing the conformity of products at all stages of the construction cycle (expertise, construction supervision and control, the issuance of permission for construction and commissioning of objects in operation), installation budget estimates for using budget funds in construction, etc.

In addition, state regulation is carried out taking into account national interests, interests of regions and local self-government.

The situation in the state regulation of investments in the Ukrainian housing market is characterized by a lack of balance of interests and guarantees in the relations between the participants.

Thus, private investors do not trust their money to developers under construction, focusing on the acquisition of finished (commissioned) housing. Mortgage loans fail, their number does not increase due to the low purchasing power of private investors.

Indeed, despite the significant reduction in real estate prices as a result of market correction under the influence of the crisis, long-term housing loans are unavailable due to high interest rates and commissions. Banks do not lend to developers due to the unsuitability of an unfinished building for collateral. The lack of collateral for loans to developers, who, moreover, have no guarantees of home sales and forecasted sources of funds for repayment, closes them access to bank lending.

Government initiatives in the area of housing loans and construction have been ineffective in view of the scale of the crisis, and the desirable amount of funding needed to scale up construction significantly outstrips the government's ability.

The main investment resource, which is the accumulation of the population, remains untapped, even though the population of the country is in dire need of housing.

Attention to solvent citizens to invest in the construction stages can attract only the sale of ready-made housing at affordable prices (cheaper offers in the secondary market).

To this end, it is necessary to introduce:

– exclusion from the cost of construction of non-core components that are not directly financed by citizens; the introduction of operations on bank financing of construction projects with the subsequent sale of ready-made housing to private individuals, including through mortgage lending, will allow saving people as the main source;

– the use of National Bank of Ukraine (NBU) refinancing loans by banks on mortgage bonds (in the initial stages of project implementation) should become a temporary source of credit resources until it is replaced by other inexpensive sources (including the sale of bonds in the secondary securities market after normalization of market rates). However, acknowledge that such refinancing of loans to the real sector of the economy will not lead to rising inflation and further pressure on the national currency rate;

– optimization (minimization) of the State Budget expenditures on subsidizing a percentage of mortgage borrowers' interest in existing youth support programs, changing priorities for antiterrorist operation participants and forced migrants, which will allow new recruits to be recruited annually without increasing allocations for such purposes.

The following measures will help to activate investment investments of economic entities:

– bank lending for housing construction projects on the pledge of unfinished construction with "technical" protection of the rights of creditors, including their ability to recover debt by transferring a collateral object to another developer (at the customer's request);

– support of liquidity of banks with the use of refinancing NBU for securing mortgage bonds;

– a gradual transition to financing from other sources (increasing the share of buyers' funds and selling bonds in the secondary securities market);

– introduction of the regime of conditional deposit of funds by future apartment buyers to accumulate funds for settlements with developers;

– introduction of payments using special deposits such as escrow accounts, where escrow-agents are banks that finance the construction.

Therefore, we must recognize that under the current model of the national economy, the role of the state should be to create an effective regulatory environment to stimulate the development of the construction market and maintain an appropriate level of objective competition, improve the business climate and increase investment attractiveness.

References:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
2. Бліхар М.М. Методи адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні / М.М. Бліхар // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 807. – С. 16-21. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_807_5.

3. Данілов О.Д. Інвестування: навч. посіб. / О.Д. Данілов, Г.М. Івашина, О.Г. Чумаченко. – К.: Видавничий дім «Комп'ютер-прес», 2001. – 362 с.
4. Лужко Е.В. Методологические основы формирования моделей развития предприятий строительного комплекса в условиях глобальных изменений / Е.В. Лужко, Л.К. Глиненко // Економіка будівництва. – 2006. – № 2. – С. 18-23.
5. Федоренко В.Г. Інвестиції і капітальне будівництво в ринкових умовах / В.Г. Федоренко; ред.: Є.В. Бондаренко; Укр. акад. прогнозування і інвестицій. – К. : Міжнар. фін. агенція, 1998. – 88 с.

2. WORLD ECONOMY

Hrynko Pavlo

PhD, Associate Professor

Kharkiv State University of Food Technology and Trade (Ukraine, Kharkiv)

FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF INNOVATION ACTIVITIES

Гринько П.Л.

канд. екон. наук, доцент

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

The article considers the importance of innovative processes to ensure the development of the Ukrainian economy. We have summarized the factors that are able to slow down or accelerate the innovation process, which include: economic, technological, political, legal, organizational, managerial, socio-psychological, and cultural factors.

Key words: *innovation activity, factors, economic development, investments, entrepreneurial activity.*

У статті розглянуто значення інноваційних процесів на забезпечення сталого розвитку економіки України. Узагальнено фактори, що здатні загальмувати або прискорити інноваційний процес, до яких відносяться: економічні, технологічні, політичні, правові, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, культурні.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, фактори, розвиток економіки, інвестиції, підприємницька діяльність.*

Діяльність підприємства супроводжується постійним перманентним рухом ресурсів, комплекс яких формується відповідно до сучасних потреб управління та економічної доцільності в бізнес-процесах. Амбівалентність управління ними полягає в їх біполярному стані – від повернення до початкової величини, в якій вони увійшли у господарський оборот функціонуючого суб'єкту, до розширення та мобілізації ресурсного потенціалу з нарощенням його кількості та якості шляхом додаткового залучення нових коштів та засобів.

Вимір розвитку сучасного світу перемістився у площину науково-технічного прогресу, забезпеченого актуалізацією інституціональної парадигми економічної теорії. Виклики сучасності йдуть у розріз із традиційними правилами та установками, що змінює прототип економічних відносин. Сучасна економіка характеризується особливо складною траєкторією розвитку, якій властива асоціативність загальних сентенцій щодо популяції змін, характер яких визначає зміст перетворень в економічних системах. Об'єктивною основою активізації господарської діяльності є посилення змін, які мають стійкий характер у виробничих відносинах, а отже позначаються на характері економічної системи через інвестиційну та інноваційну діяльність.

Тобто, забезпечення сталого розвитку економіки України пов'язано не тільки з необхідністю поглиблення ринкових реформ, але й з нагальними потребами суттєвого відтворення основного капіталу на інноваційних засадах,

що неможливе без удосконалення механізму управління на принципово новій основі шляхом підвищення ефективності виробничого апарату національної економіки через альтернативні джерела фінансування технічного переозброєння, суттєві зміни амортизаційної, інвестиційної та податкової політики держави.

Інноваційні інвестиції представляють собою одну із основних форм реальних інвестицій, які реалізуються в процесі інноваційної діяльності підприємства. Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – це «новостворені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентноздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [1]. Ще в 1909-1911 р.р. видатний австро-американський вчений Йозеф Алоїз Шумпетер, розробив «інноваційну теорію підприємництва», а поняття «інновація» зіграла центральну роль у його теорії. Він охарактеризував інновацію, як «встановлення нової виробничої функції. Це може бути виробництво нового товару, впровадження нових форм організації, таких як, наприклад, злиття, відкриття нового ринку тощо» [2, с.62].

Сучасний розвиток інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні не в найкращому стані. Макроекономічні показники України залишаються на периферії світових інвестиційних потоків, що значно підсилюється недостатнім рівнем інвестиційних ресурсів, а також ускладнюється кризовими явищами у світовій економіці. Основними причинами зниження активності інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні є: несприятливий інвестиційний клімат; недосконала законодавча база; неналежна підготовка інноваційних проектів та програм та їх не результативність; нерозвиненість інвестиційних інструментів та інвестиційного ринку.

Впроваджуючи інновації в практику підприємницької діяльності, дуже важливо знати, які фактори здатні загальмувати або прискорити інноваційний процес. На розвиток інноваційних процесів впливають різні групи факторів: економічні, технологічні, політичні, правові, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, культурні. При цьому, одні - сприяють інноваційній діяльності, інші – перешкоджають їй. Важливий напрямок у вивченні інноваційних процесів - виявлення реальних факторів, що сприяють або перешкоджають їх здійсненню стосовно до конкретного споживача управлінських рекомендацій, певного виробника. У таблиці 1 узагальнено фактори, що здійснюють вплив на розвиток інноваційної діяльності.

Аналіз інноваційного процесу дає підставу зробити висновок про труднощі визначення та урахування всіх факторів, що перешкоджають і сприяють інноваційній діяльності. Так, наприклад, теоретики соціально-поведінкового напрямку аналізують ці фактори в основному з позицій соціально-психологічних характеристик учасників інноваційного процесу, прихильники менеджменту - з точки зору організаційно-управлінських характеристик системи тощо. Тобто фактори інноваційної діяльності взаємопов'язані з

конкретними формами її організації, яким в свою чергу можуть бути притаманні певні риси систем управління.

Таблиця 1

Фактори, що здійснюють вплив на розвиток інноваційної діяльності

Група факторів	Фактори, що перешкоджають інноваційній діяльності	Фактори, що сприяють інноваційній діяльності
Економічні, технологічні	Нестача коштів для фінансування інноваційних проєктів, слабкість матеріальної та науково-технічної бази, відсутність резервних потужностей, домінування інтересів поточного виробництва.	Наявність резервів фінансових і матеріально-технічних засобів, прогресивних технологій, достатність та розгалуженість господарської та науково-технічної інфраструктури.
Політичні, правові	Обмеження з боку антимонопольного, податкового, амортизаційного, патентно-ліцензійного законодавства.	Законодавчі заходи (особливо пільги), що сприяють на заохочення інноваційної діяльності, державна підтримка інновацій
Соціально психологічні, культурні	Опір змінам, які можуть викликати такі наслідки як зміна статусу співробітників, необхідність пошуку нової роботи, перебудова усталених способів діяльності, порушення стереотипів поведінки і традицій, що склалися, боязнь невизначеності, побоювання покарань за невдачу.	Моральне заохочення учасників інноваційного процесу, суспільне визнання, забезпечення можливостей самореалізації, звільнення творчої праці. Добрий психологічний клімат в трудовому колективі.
Організаційно-управлінські	Усталена організаційна структура компанії, надмірна централізація, авторитарний стиль управління, переважання вертикальних потоків інформації, відомча замкнутість, труднощі міжгалузевих і міжструктурних взаємодій, жорсткість в плануванні, орієнтація на сформовані ринки, орієнтація на короткострокову окупність, складність узгодження інтересів учасників інноваційних процесів.	Гнучкість організаційної структури, демократичний стиль управління, переважання горизонтальних потоків інформації, допущення коригувань, децентралізація, автономія, формування цільових робочих груп.

Література:

1. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 р., №1560-XII <http://www.rada.kiev.ua>.
2. Шумпетер И.А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / И.А. Шумпетер. - М. Эксмо, 2007. - 864 с.

Ivanchuk V.I.

postgraduate

Lviv University of Trade and Economics, Ukraine

**PREPARING MENTALLY RETARDED TEENAGERS AT LITERATURE
LESSON FOR CREATIVE ACTIVITIES**

Іванчук В.І.

аспірант

ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

The article examines the influence of the Olympic Games on the local economy on the example of the concept "New horizons for sustainable development - providing benefits for the population and nature".

Key words: *olympic games, local economy, olympic object.*

У статті розглянуто вплив олімпійських ігор на місцеву економіку на прикладі концепції «Нові горизонти для сталого розвитку – забезпечення вигоди для населення і природи».

Ключові слова: *олімпійські ігри, місцева економіка, олімпійський об'єкт.*

Олімпійські ігри все частіше мають досить значну роль у світовій економіці. Підтвердженням тому є майбутні Зимові Олімпійські ігри 2018, які проходять з 9 по 25 лютого 2018 року в місті Пхьончхан Південної Кореї.

Ці Ігри мають на меті показати високу якість гри, вони орієнтовані на спортсменів, на покращення економіки, культури, навколишнього природного середовища та позиціонують себе як Олімпіада Миру.

На підготовку та проведення цих Ігор планується витратити близько \$9 млрд. Безпосередньо бюджет на Олімпійські ігри - це \$2 млрд., а неолімпійські витрати оцінюються приблизно у \$7 млрд., у цю суму входять приватні інвестиції, в тому числі на будівництво необхідної інфраструктури і транспортного сполучення. [1]

Згідно попередніми розрахунками Міністерства культури, спорту і туризму Південної Кореї дохід Олімпійського організаційного комітету м. Пхьончхан оцінюється в 2,4655 млрд. корейських вон, а його витрати оцінюються в 2,8442 млрд. корейських вон, в результаті чого в бюджеті є дефіцит 378,7 млрд. корейських вон. [2]

Основними джерелами передбачуваних надходжень є внесок МОК, світові спонсори, місцеві спонсори, продаж квитків, а також додаткові доходи від випуску спортивної лотереї.

Основними кошторисними витратами є будівництво 12 олімпійських об'єктів та інших додаткових допоміжних споруд, 17 готелів, будівництво нової автомобільної дороги та швидкісної залізничної колії, забезпечення транспортом, зв'язком, медіа, будівництво інженерних мереж, компенсація для добровольців, робітників і співробітників, церемонія відкриття і закриття Ігор, естафета олімпійського вогню.

Для досягнення збалансованого бюджету Олімпійський організаційний комітет м. Пхьончхан залучає додаткові фінансові джерела, старається збільшити бюджетні асигнування від уряду і забезпечити безпечне спонсорування від державних установ.

Ці ігри ґрунтуються на вигоді для людини та природи і п'яти ключових завданнях (низьковуглецеві зелені Олімпійські ігри, збереження природи для нащадків, здорове населення і його добробут, гордість громадян за свою країну, просування міста Пхьончхан на міжнародному рівні).

Олімпійський організаційний комітет м. Пхьончхан розробив Стратегію сталого управління, яка зосереджена навколо 5 основних напрямків і 17 завдань, які включають екологічні, економічні і соціальні аспекти з метою сприяння різних заходів і програм у рамках концепції «Нові горизонти для сталого розвитку – забезпечення вигоди для населення і природи».

1. Напрямок «Низьковуглецеві зелені Олімпійські ігри» включає такі завдання:

- створення інфраструктури для переробки та утилізації і зменшення кількості відходів;
- зменшення негативного впливу на навколишнє середовище за рахунок екологічного та енергоощадного будівництва олімпійських об'єктів;
- зменшення витрат енергії і зведення до мінімуму викидів парникових газів за рахунок використання високої енергоефективності та пасивної конструкції при будівництві;
- використання поновлюваних джерел енергії шляхом будівництва сонячних, геотермальних та вітрових електростанцій загальною потужністю близько 190 МВт.;
- запровадження «зеленого транспорту» та зменшення до мінімуму викидів вуглекислого газу до 40%.

2. Напрямок «Збереження природи для нащадків» включає такі завдання:

- забезпечення біорізноманітності шляхом будівництва спортивного комплексу через еко-відновлення, замість звалища біля Олімпійського парку;
- збільшення і відновлення зникаючих видів, рослин, тварин та посадка молодих дерев замість пошкодженого лісу площею 91 га;
- будівництво нової інфраструктури з водопостачання з можливістю використання дощової води, встановлення обладнання для економії води та очищення забрудненої води;
- виробництво і постачання екологічно чистої продукції у розмірі 30-40% від усієї продукції, так званих «зелених продуктів» при виробництві яких знижені енергетичні та інші ресурси для їх виробництва і мінімізовані парникові гази та відходи.

3. Напрямок «Здорове населення і його добробут» включає такі завдання:

- розвиток місцевої економіки для 3 міст, 5 спеціальних зон і 13 районів;
- інвестиції у будівельні об'єкти;
- постолімпійське використання спортивних та інших об'єктів дотичних до олімпійських ігор;
- залучення молоді до спорту.

4. Напрямок «Гордість громадян за свою країну» включає такі завдання:

- проведення різних міжнародних культурно-спортивних заходів;
- забезпечення доступності для неповносправних людей, вагітних жінок та людей похилого віку до олімпійських об'єктів, закладів харчування та проживання.

5. Напрямок «Просування міста Пхьончхан на міжнародному рівні» включає такі завдання:

- поширення культури і традицій південнокорейського народу на міжнародному рівні;

- забезпечення безпеки Ігор і безпеки Кореї (запобігання тероризму, оперативне реагування на стихійні лиха, проведення навчання та підготовка спеціальних служб).[2]

Особлива увага приділена розбудові зеленої транспортної інфраструктури. Очікується близько 1 753 000 внутрішніх і міжнародних туристів які відвідають місця проведення олімпійських змагань (Пхьончхан, Каннин і Чонсон). Потрібно розробити і побудувати таку транспортну інфраструктуру, щоб зменшити викиди парникових газів та вуглекислого газу – з одного боку, та зробити її зручною для подорожі туристів – з іншого боку.

Для зменшення викидів шкідливих газів побудована експрес-залізниця, яка з'єднуватиме місця проведення олімпійських змагань та по якій їздитимуть електропотяги, які здатні перевезти близько 420 000 відвідувачів. А вже для перевезення співробітників, спортсменів та глядачів від залізничних станцій до олімпійських об'єктів буде використовуватися теж екологічно чистий транспорт. Це будуть електроавтомобілі та автомобілі на водні, для яких побудована розширена мережа заправок. Як заправки так і автомобілі будуть використовуватися після ігор, що дасть вагому спадщину для поширення «зелених» автомобілів.

Всі олімпійські об'єкти використовуватимуть поновлювальну енергію для зниження викидів парникових газів. Це буде сонячна, вітрова та геотермальна енергія. Для цього потрібно 190 МВт електроенергії яка, як планується, буде повністю вироблятися поновлювальними джерелами енергії.

Під час будівництва олімпійських об'єктів особлива увага зосереджена щоб мінімізувати пошкодження природи, а де було пошкодження, то зробити відновлення шляхом посадки нового лісу, збереження різноманіття тварин і рослин, створення заповідника, розвиток екотуризму. Це дозволить користуватися перевагами від природи, одночасно генеруючи доходи.

Три міста, п'ять спеціальних зон та тринадцять районів були призначені для надання допомоги містам-учасницям Зимових ігор 2016 року в Пхьончхані, які стали центром зимових видів спорту Азії та продовжують процвітати. Завдяки олімпійським іграм та унікальності кожного приймаючого міста створюються туристичні райони, де відпочинок на природі, спорт, дозвілля та перебування на свіжому повітрі є пріоритетними.

Провінція Канвон та місця проведення олімпійських ігор не були сильно розвиненими індустріальними територіями та не виділялися високим темпом розвитку через геополітичні та інші зовнішні чинники. Зараз основна ставка робиться на потенціал природного середовища, яке стане основним джерелом сталого розвитку та процвітання цієї території.

Економічно активне населення в провінції Канвон є низьким через стрімке старіння населення. Завдяки слабкому виробництві та боротьби в індустрії туризму, провінція Канвон потребує вливання коштів інвестицій, щоб покращити свою місцеву економіку. Тому провінція Канвон повинна розробити

унікальні туристичні ресурси за своєю природою, поліпшити інфраструктуру та стати центром азійських зимових видів спорту.

Найбільший економічний ефект від проведення олімпійських змагань отримають громадяни провінції Канвон, а місця навколо олімпійських об'єктів стануть місцями для зростання здорового населення та забезпечення його добробуту. Будівництво спортивних об'єктів та реорганізація соціальної та економічної інфраструктури забезпечать місцеву громаду значною матеріальною спадщиною.

Очікується, що спеціальне зонування і інвестиції в об'єкти буде створювати нові можливості для працевлаштування приблизно для 143 000 чоловік, а щорічний ВВП провінції Канвон, як очікується, збільшиться на 3,4322 млрд. корейських вон до 2032 року у зв'язку з додатковими витратами від туристів.[3]

Також є вагома підтримка для місцевої економіки шляхом просування місцевої продукції на міжнародному рівні. Таким чином створюються нові робочі місця та додатковий дохід. Крім того, надається підтримка для місцевого бізнесу, де місцеві громадяни беруть ініціативу щодо створення стабільних доходів і робочих місць, а також соціальних компаній, які беруть на себе соціальні обов'язки, надаючи послуги та роботу для малозабезпечених груп населення. У випадку з м. Пхьончхан 210 мільйонів корейських вон було субсидовано семи місцевим підприємствам, і було обрано сім соціально відповідальних компаній, які мають право отримати загальну суму 520 мільйонів корейських вон для соціального страхування, розвитку бізнесу та створення робочих місць.

Також активно залучається населення до занять спортом, це стосується зокрема тих районів які не дотичні до олімпійських об'єктів, для того щоб мінімізувати розрив між ними та зробити спорт легкодоступним у повсякденному житті. Проводяться різноманітні заходи для пропаганди здорового способу життя, розширюються бази зимових видів спорту та формуються спортивні клуби для популяризації спорту серед місцевих жителів. Крім того, проводяться безкоштовні зайняття з олімпійських видів спорту для учнів, молоді і їх батьків, виявляються нові таланти та зміцнюється конкурентоспроможність, надається підтримка спортсменам в існуючих заходах та надається обладнання, місця для проведення та фінансуються витрати на тренування для непопулярних подій.

Важливим питанням є питання доступності. Це є невід'ємне право не тільки для паролімпійських спортсменів, пов'язаних сторін та глядачів, але також для всіх учасників з обмеженими можливостями, людей похилого віку, вагітних та немовлят. Для цієї цілі Уряд частково фінансує приватний бізнес, щоб той у свою чергу вирішив питання доступності цієї категорії людей до ресторанів, готелів, кафе, туристичних пам'яток та інших соціальних та культурних об'єктів. Також виготовляються брошури, каталоги, створюються сайти для їх інформування, розміщуються наклейки на громадських закладах.

Провінція Канвон та її місце проведення міст прагнуть підвищити загальну обізнаність про свою культурну та регіональну ідентичність через Зимові ігри 2018 року в Пхьончхані. Олімпійські ігри стануть чудовими можливостями для досягнення універсальних цінностей, що ґрунтуються на різноманітності, охопленні та олімпізмі, спираючись на фундамент культурної традиції та особистості провінції Канвон та його міст.

Після проведення олімпійських змагань олімпійські і допоміжні об'єкти будуть реконструйовані для місцевих потреб, на деяких будуть проводитися міжнародні та внутрішні змагання, для тренування і навчання національних спортсменів, будуть гірськолижні курорти, каток для громадян.

Ці олімпійські ігри мають на меті оживити місцеву економіку, поліпшити добробут населення і забезпечити його процвітання в довгостроковій перспективі. Це є створення нових робочих місць, забезпечення можливості для отримання доходів місцевими громадами. Вони також прагнуть залишити матеріальну та нематеріальну економічну вигоду та спадщину, щоб забезпечити здорове та збагачене життя серед громадян у провінції Канвон та інших місцях проведення олімпійських змагань.

Література:

1. Олімпіада-2018 обійдеться Південній Кореї в 5 разів дешевше Сочі - Режим доступу: <https://www.unian.ua/world/883067-olimpiada-2018-obiydetsya-pivdenniy-koreji-v-5-raziv-deshevshe-sochi.html>
2. Creating a New Horizon for Sustainable 2018 PyeongChang Olympic and Paralympic Winter Games: Furthering Benefits to Human and Nature, P.124
3. Olympic Games Impact(OGI) Study for the 2018 PyeongChang Olympic and Paralympic Winter Games, P.377

Lubov M. Tytarenko

PhD, Associate Prof.

Poltava national Yu. Kondratyuk technical university, Ukraine

TRANSFORMATION OF COMMODITY CAPITAL FLOW IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Титаренко Л.М.

кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ РУХУ ТОВАРНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

The article considers the peculiarities of the circulation of commodity capital in the conditions of globalization. The factors hindering the turnover of Ukrainian goods in the national and world markets are revealed.

Key words: globalization, global trends, transformation, international economic relations, retail, commodity capital

У статті розглянуто особливості обігу товарного капіталу в умовах глобалізації. Виявлено чинники, що гальмують товарообіг українських товарів на національному та світовому ринках.

Ключові слова: глобалізація, глобальні тренди, трансформація, міжнародні економічні відносини, ритейл, товарний капітал.

Рух товарного капіталу є історично першою та наразі важливою формою розвитку міжнародних економічних відносин. Соціально-економічні трансформації, у сучасному глобальному суспільстві, радикально змінюють структурну спрямованість ринкових потреб як на макро-, так і на макрорівні. В умовах глобалізації міжнародний ринок розглядається як інтернаціоналізація виробництва, динамічна зміна товарної стадії руху капіталу, посилення взаємозалежності ділової кон'юнктури в різних країнах, формування нового типу міжнародних економічних відносин. В ХХІ столітті більш динамічно змінюється товарообіг, його товарна та географічна структура.

Суттєве значення на реалізацію міжнародних товарних угод і трудових контрактів у мережі Інтернет, купівлю-продаж товарів на міжнародних товарних біржах, аукціонах, торгах та швидке здійснення міжнародних розрахунків має всесвітня інфраструктура міжнародних економічних відносин. Вона включає всесвітні мережі транспорту, комунікацій, глобальні інформаційні мережі, що значно прискорює за часом практичну реалізацію світогосподарських зв'язків, породжує нові засоби товароруку.

Водночас формується ліберальна модель економіки не в окремій країні, а на глобальному рівні із жорсткими правилами гри, що націлені на конкурентоспроможність товаровиробників різних країн. Важливим при цьому є ефективність глобального економічного управління, діяльність і вплив провідних міжнародних організацій [1,с.16]. Рух національних товарів між країнами дещо обмежений. Не всі національні товари надходять у світовий товарообіг. На світовому товарному ринку обертаються тільки конкурентоспроможні товари, що є кращими з національних товарів.

Згідно інформації світової організації торгівлі показник зростання світової торгівлі в 2017 році варіюватиметься від 3,2 до 3,9%. Коректування прогнозу пояснюється сплеском торгівельної активності країн Азії і Північної Америки, де імпорту відновлюється після падіння 2016 року. Зростання світового ВВП прогнозується на рівні 2,8% [2]. Ризиками зниження відсотка світової торгівлі стають зміни грошово-кредитної політики, геополітична напруженість та фінансові втрати від стихійних негараздів.

Суттєвий вплив на номінальну статистику світового товарообігу мають динаміка ціни і обмінні курси, корегування угод про вільну торгівлю. Зміни по торгівельних угодах після Brexit між Сполученим Королівством і Європейським союзом може привести до зниження показників глобальної і регіональної торгівлі. Також посилення геополітичної напруженості, особливо в Азії, може мати негативні наслідки для світової економіки.

У 2017 році відбулося пожвавлення світового сектору роздрібною торгівлі. Доходи 250 найбільших роздрібних компаній світу становлять 4,3 трлн дол. США [3]. Аналітики з роздрібною торгівлі відмічають, що комп'ютерні технології перестали бути додатком до споживчого досвіду і перетворилися на його невід'ємну частину, але одних тільки технологій недостатньо. Експерти доводять, що споживачам потрібні нові вражаючі товари і яскраві емоції від

них, йдеться про використання нових технологій та найпрогресивніших практик роботи з клієнтами.

На відміну від глобальних тенденцій, український роздрібний ринок відчув поживлення лише у 2016 році, продемонструвавши незначне зростання товарообігу. Проте купівельна спроможність споживачів в Україні досі перебуває на низькому рівні, особливо на тлі західних країн. Саме тому високотехнологічні проекти не отримують належних інвестицій. Глобальні тенденції втілюються значно меншою мірою та із запізненням. На думку аналітиків найближче до глобальних трендів – онлайн і омніканальні ритейлери, що використовують Інтернет, зокрема соціальні мережі, для просування своїх товарів, і прагнуть якомога швидше виконувати замовлення своїх споживачів.

Економічне середовище для роздрібної торгівлі залишається складним завданням. Це включає в себе повільне економічне зростання у великих розвинених країнах, високий рівень боргів у країнах, що розвиваються, дефляція або низька інфляція в багатих країнах, протекціоністська реакція проти глобалізації, проблемні кредитні ринки в деяких країнах та погіршення демографічних показників у багатьох країнах.

Серед чинників, що ускладнювали роботу роздрібних компаній, можна виокремити повільне зростання економіки в провідних розвинених країнах, великий державний борг країн, що розвиваються, дефляцію або низький рівень інфляції в багатьох країнах, а також протекціоністські заходи у відповідь на глобалізацію.

За 11 місяців 2017 року експорт українських товарів збільшився на 92,2% у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року - до 745,6 млн. дол. Крім того, імпорт товарів збільшився на 49,2% і становив 2,3 млрд. дол. Так, зовнішньоторговельний оборот товарів з США за цей період виріс на 57,9% – до 3 млрд.дол. Разом з тим, сальдо товарів погіршилось на 400 млн. дол. у порівнянні з 2016 роком – до 1,6 млрд. дол. Крім того, у географічному вимірі Україна збільшила експорт товарів до Австралії та Океанії – на 304,4%, Європи – на 30,4%, СНД – на 15,6%, Азії – на 12,9%, Африки – на 7,5%. Загалом, за 11 місяців 2017 року обсяг експорту товарів з України збільшився на 20,6% – до 39,5 млрд. дол.[4].

Основна частина експортованої продукції – це неготова нетехнологічна продукція, що не дозволяє отримувати додаткову додану вартість та знижує конкурентоздатність. Тому виникають загрози зменшення експорту, що при відсутності внутрішнього попиту робить галузі збитковими. Крім того, продукцію хімічної, текстильної, машинобудівної промисловості більше імпортовано в країну, ніж експортовано.

В січні 2018 року Уряд України схвалив Концепцію розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018-2020 рр. та затвердив план заходів щодо її реалізації. Концепція являє собою дорожню карту цифрової трансформації економіки України, яку можна застосовувати відразу після її прийняття. Документ передбачає перехід від сировинного типу економіки, який

споживає природні ресурси, до високотехнологічного виробництва і ефективним процесам за допомогою ІТ-технологій та комунікацій [5].

У цілому залежність від цінової кон'юнктури створює величезні ризики для існування основних вітчизняних галузей економіки. Мінімізувати ці ризики можливо лише шляхом відновлення технологічного виробництва та створення замкнутого циклу виробництва готової продукції шляхом об'єднання виробничих потужностей вітчизняних підприємств, зменшуючи імпорتنу складову собівартості. Також для посилення впливу на світовому та європейському ринках вітчизняним товаровиробникам необхідно не тільки відновити виробництво, але і знайти нові ринки і нову продукцію, яка матиме попит на світовому ринку. При цьому суттєве значення має переорієнтація з продажу сировини на продаж товарів з високою доданою вартістю.

Література:

1. Кредісов А.І. Теоретичні підходи до дослідження етапів розвитку ринкової економіки /А.І. Кредісов //Економіка України. – 2017. – № 9. – С.3-18.
2. WTO upgrades forecast for 2017 as trade rebounds strongly [Електронний ресурс] .– Режим доступу: https://www.wto.org/english/news_e/pres17_e/pr800_e.htm
3. Світовий сектор роздрібної торгівлі в 2017 році [Електронний ресурс] .– Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/consumer-business/articles/gl>
4. Україна подвоїла експорт в США [Електронний ресурс] .– Режим доступу: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/ukrajina-podvojila-eksport-v-ssha-24>.
5. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://issuu.com/mineconomdev/docs/>

3. ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT

Blagoy V.V.,

Candidate of Economic Science, associate professor

Kylievich M.Y.,

student

Varava V. Y.

student

Kharkiv National University of Construction and architecture

PECULIARITIES OF FORMING THE MECHANISM OF INVESTMENT ACTIVITY MANAGEMENT IN UKRAINE

Благой В.В.,

к.э.н., доцент

Кулиевич М.Я.,

студент

Варава В.Ю.

студент

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ НА УКРАИНЕ

This article analyzes the development of investment activities in Ukraine. In this article proposed the mechanism of managing and implementing activities.

Key-words. *investment, inflation, fixed assets, infrastructure, economic crisis.*

Nowadays the effectiveness of investment policy depends on the state of production position and level of technical equipment of fixed assets of enterprises of national economy, opportunities for economic restructuring solving social and environmental problems.

The economy of Ukraine is at the stage of formation of the mechanism of management. One of the main lines of this mechanism is the management of economic activity. In this regard, investment is the basis for the development of enterprises, specific sectors of the economy and whole economy.

During the economic crisis investment activity in Ukraine significantly decreased. During the crisis the demand for investment fell significantly faster than the production of gross product. One of the reasons for this was inflation, which is a significant depreciation of investment environment.

In recent years, part of the long – term loans granted to business entities of all forms of ownership in the total volume of loans in the economy of the countries significantly reduced. This indicates that commercial banks do not have economic incentives for lending to productive investments. Banks have an increased risk in the provision of such loans which entails burdening credit, portfolios of banks with direct loans. In our timely return of such loans is quite problematic for banks.

An important link for the transformational economy is to determine the priorities of the investment policy of its ideology and strategy. It is the investment

strategy of the state that makes it possible to cross the contradictions of the present time and determine the prospects for Ukraine's integration into the European market system.

The strategic objective of Ukraine's social – economic policy in the financial policy of innovative investment, which should ensure the restructuring of the economy and the technical re-equipment of domestic enterprises with this help it is possible to create conditions for the competitiveness of Ukrainian enterprises in the world market. Implementation of this strategy determines the need to develop and implement an appropriate mechanism of state social and economic policy. This mechanism should combine the implementation of both strategic and tactical goals. The effectiveness and result of the mechanism is specified through the implementation of such tactical goals as legal support through the adoption of relevant laws and regulations and creation of organizational investment support for this process. Thus, the search for effective ways and methods of building new mechanism for managing investment activity remains relevant so far.

The investment capacity of the Ukrainian economy exceeds real volumes of investment in the country. Therefore it is necessary to effectively implement the great investment potential of the Ukrainian economy. For this it is necessary to involve all available legal organizational economic prerequisites and also forms and mechanism for creating positive investment image of Ukraine.

With certain degree of certainty we can say that Ukraine as a democratic state has formed its monetary and banking system. This is a replicable foundation for financial stabilization which form the basic conditions for the development of investment processes in Ukraine. [2]

Great importance is the fact the stability of the hryvnia is the result of qualitatively new processes in the capital. Also, a real increase in the time deposits of the population of Ukraine can become an important source of national investment. While domestic resources in the country are still insufficient. In this regard, all the attention of state bodies is directed to attracting foreign investments. An increase in the volume and optimization of the structure of climate becomes more attractive.

The most important factor is also the creation a mechanism for interaction between a foreign investor and public authorities. The key factor of attraction of the foreign capital in economy of the country is its participation in privatization first of all strategic objects. The world experience shows that the introduction of foreign direct investment through purchase or privatization occurs much more often than the creation of new enterprises. Now in the sale process in addition to medium and small enterprises, there are about 893 large enterprises. According to the Ministry of Economic, Development and Trade in Ukraine in the period from 2017 to 2020, the following enterprises will be privatized Oshadbank, Ukrgasbank and Centerenergos, Agrarian Fund, Turboatom.

Among them there are quite attractive objects from the investment point of view. An example is electricity generating and supplying companies, banks, engineering and other industries.

For today the investment climate in Ukraine is characterized by the following factors like imperfection of legal regulation, political instability, lack of legislative support for the investment process, excessive government pressure, onerous customs policy, imperfect infrastructure, unstructured internal market, underdevelopment of financial market investment infrastructure.

In our opinion, to create an effective mechanism for a single integrated chain. Elements of this chain should be aimed at ensuring the attraction of the required amount of funds through external financial markets, financing investment projects that meet the priority objectives of development of public investments in order to coordinate activities with international organization. This can be realized with the help of foreign financial institutions and banks. This will give impulse to the implementation of foreign investment in the banking sector and will be possible open branches of foreign banks.

In the structure of such a system it is necessary to create an information about corporate projects that need investment about sponsors and investors, international competitions and innovative projects.

Special attention should be paid to the information support of attracting foreign investment. It is necessary to create information of static and other information. This stimulates the creation of a positive image of the country as platform for the most profitable investment allocation.

The legislative regulation of foreign investment in Ukraine is inconsistently unstable and unpredictable.

For many years there was no system of stable public administration in this connection it is impossible to form a highly attractive investment climate.

But there are positive changes in this area, in particular the main messages of IR – agencies the presentation of the Ukrainian market as a pilot for new products and ready-made investors.

Also during a meeting with the Ukrainian delegation in Davos in January 2016, one of the founders of Vimpel Con Ltd, Ogi K. Fabela said that last year the Ukrainian economy in terms of key indicators has become quite competitive globally. Ukraine should be a significant part of the global economy and is already ready for this [3].

When choosing priorities for investment policy, it is necessary to proceed from the long – term strategy of structural reorganization the Ukrainian economy. This goal can be achieved with a selective investment policy, namely, the allocation of breakthrough areas requiring state support, the formation of long-term investment programs and projects, and the development effective mechanism for their implementation [4].

The priority areas for attracting and supporting strategic investors can be identified when Ukraine has traditional forms a significant market demand for the repellent products. Such directions are mechanical engineering, shipbuilding, closed cycle of fuel production, development of power generating capacities, introduction of resource and energy-saving technologies processing of agricultural products, transport infrastructure.

It is also necessary to create a full – fledged investment infrastructure, primarily a distribution and accumulation system, namely banks, insurance companies, mutual funds and pension funds, the investors market and so on. It is necessary to give investors the opportunity to manage risks for instruments. It is advisable to stimulate the development of future and obtains markets on which investors could regulate market risks.

Foreign direct investments are very effective in restructuring the economy increasing competitiveness for the development technology and updating equipment and products. All this contributes to economic growth and the establishment of domestic economy in the domestic and foreign markets. Thus, all the measures analyzed above aimed at improving the mechanism of investment management after their introduction will positively influence the improvement of investment strategies in Ukraine.

Література:

1. Gitman L. Dzh., Dzhonk M. D. Osnovy investirovaniya. Per. s angl. - M.: Delo, 2009-341c.
2. Investitsii v Ukraine. Pod red. S. I. Vakarina (Mezhdunarodnyiy valyutnyiy fond). - K.: "Konkord", 2010-134c.
3. Elektronnyiy resurs.- Rezhim dostupa: <http://www.ukr.life/news-ru/investor-relations-ir-v-ukraine-issledovanie-veroniki-chekalyuk/>
4. Elektronnyiy resurs.- Rezhim dostupa: <https://www.obozrevatel.com/ukr/finance/economy/35289-masshtabna-privatizatsiya-v-ukraini-virishili-prodati-sotni-derzhpidpriemstv-opublikovaniy-spisok.htm>

Blagoy V.V.,

Candidate of Economic Science, associate professor

Yarets M.V.,

student

Bosova N.Y.

student

Kharkiv National University of Construction and architecture

STUDYING THE STATE OF INVESTMENT ACTIVITY IN UKRAINE

Благой В.В.

к.е.н., доцент

Ярець М. В.

студент

Босова Н. Ю.

студент

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

The article deals with the systematic study of the main directions of investment policy. The structure, dynamics and directions of formation and consumption of investment resources on the territory of the country are considered. The role of state influence on activation of actions in the building industry is determined. The ways of improvement of the investment climate in the construction industry are offered.

Key-words. *nvestment, investment climate, state investment policy, construction industry.*

В статті проведено системне дослідження основних напрямків інвестиційної політики Розглянуто структуру, динаміку та напрямки формування та споживання інвестиційних ресурсів на території країни. Визначено роль впливу держави на активізацію дій щодо будівельної галузі. Запропоновані шляхи покращення інвестиційного клімату в будівельній галузі.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційний клімат, державна інвестиційна політика, будівельна галузь.*

Економіка України знаходиться в край складному становищі і тягне за собою низку проблем: погіршення життєвого рівня населення, розпад багатьох державних і приватних підприємств різних галузей, зниження залучень вітчизняного та іноземного капіталу. Ці проблеми обумовлюються в більшій мірі з невизначеністю військової агресії.

Індикатором перспектив економіки може служити стан справ у будівництві, оскільки за останні роки будівельні організації знаходяться на останніх позиціях у рейтингу серед інших галузей. Це пояснюється тим, що зник попит на дану продукцію серед населення через стрімкий курс долару, зникла довіра в українців до споживання банківськими послугами, а вітчизняні інвестори не готові фінансувати проекти з даної галузі через наявність великого ризику і недостатність засобів для фінансування. Тому фахівці з даної галузі створюють стратегію, яка мала б на меті ощадливе використання ресурсів, що призвело б до зменшення затрат і до збільшення залучень іноземного капіталу.

З вищезазначеного можна сказати, що для успішного функціонування підприємства на ринку потрібно, в першу чергу, адаптуватись до кризових умов і при цьому розробити такий проект щодо мінімізації своїх витрат з високою якістю, який не викликав би сумнівів у іноземних інвесторів.

Дана тема потребує ще більшого обґрунтування, незважаючи на наявність різноманітних розробок теоретиків-економістів, законодавчих актів та інших наукових висвітлень. Необхідність більш детального аналізу щодо інвестиційного клімату в Україні обумовили актуальність проведення даного дослідження.

Оскільки економіка України за останні роки упала, потрібно шукати шляхи вирішення цих проблем, які в багатьох випадках неоднозначні. Багатьом підприємствам необхідно, на нашу думку, об'єднатися, щоб стати стресостійкими до економічних змін, також необхідно залучувати іноземних інвесторів в різні галузі нашої країни, бо Україна вважається лідером з наявністю ресурсів. Але для цього необхідно побудувати стратегію, яка могла б задовольнити іноземних інвесторів вкладати свій капітал в найприбутковіші галузі України.

Найчастіше прямі іноземні інвестиції є найбільш поширеною формою капіталовкладень для економік, що розвиваються, так як вона дозволяє реалізовувати великі проекти; крім того в країну надходять нові технології, нові практики корпоративного управління тощо.

До числа найзначніших переваг прямих іноземних інвестицій можна віднести їх здатність позитивно впливати на економічний та інвестиційний імідж держави на міжнародній арені.

Саме прямі іноземні інвестиції вкрай привабливі для фінансування різноманітних інноваційних розробок і передових технологій, сприяють постійному нарощуванню засобів виробництва та інших активів підприємства.

До основних недоліків прямих іноземних інвестицій треба віднести той факт, що іноземний інвестор контролює повністю підприємство.

Після подій на Майдані та початку протистояння в Криму і на Донбасі нові прямі іноземні інвестиції в Україну значно знизились – від \$4,5 млрд у 2013 році до \$410 млн у 2014 році. Безсумнівно, що основною причиною падіння став військовий конфлікт з Росією та поглиблена ним політична і економічна криза в країні.

При цьому прямі іноземні інвестиції в Україну почали падати ще перед подіями 2014 року. Вже у 2013 році інвестиції знизились на 46,4% від \$8,4 млрд у 2012 році – внаслідок скорочення попиту на український експорт, погіршення політичної ситуації та економічної невизначеності. Схоже падіння відбулось у 2009 році на тлі різкого зниження глобальних інвестиційних потоків внаслідок світової фінансової кризи. Тоді інвестиції в Україну знизились на 56%.

Проте падіння прямих іноземних інвестицій більш ніж вдвічі у 2014 році стало безпрецедентним як в українській історії, так і порівняно із сусідніми країнами. І попри зростання у 2015 році (\$2,96 млрд) та за 6 місяців 2016 року (\$2,13 млрд), інвестиції все ще не досягнули рівня 2013 і тим більше 2012 року. До того ж це зростання значною мірою викликане докапіталізацією банків з іноземним капіталом, тоді як кількість нових інвестицій залишається невисокою [2].

Обсяг основних іноземних інвестицій, млрд. \$ США

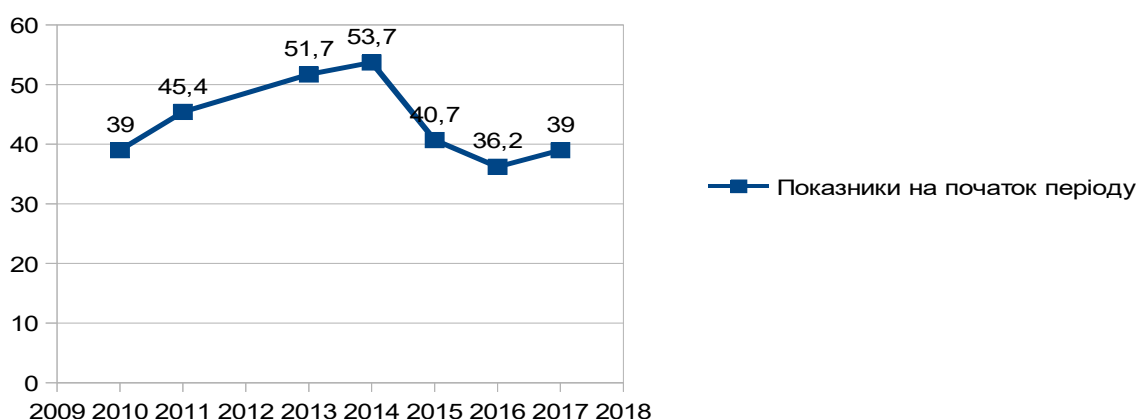

Рис. 1. Обсяг основних іноземних інвестицій

Зі статистичних показників зрозуміло те, що проблеми України є непривабливими для іноземних інвесторів і більшість галузей господарства занепадають через нездатність самофінансуватись, також ці галузі мають

проблеми з застарілим обладнанням, через що попит на дану продукцію падає або ж повністю зникає. Дана продукція не є конкурентоспроможною.

Розглянемо статистичні показники обсягу залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій в економіку України на 01.07.2017 (рис. 1) [1].

З даних показників можна сказати, що інвестиційний клімат з 2014 по 2016 значно погіршився, через зазначені вище проблеми України, але на 01.07.2017 рік відбувся значний потік інвестицій, який на сьогоднішній день становить 38981,5 млн.дол. США.

За обсягами освоєння інвестицій підприємств України у січні-червні 2017 року складають 155,1 млрд. грн.

Провідні сфери економічної діяльності за обсягами освоєння інвестицій за січень-червень 2017 відображені на рис. 2

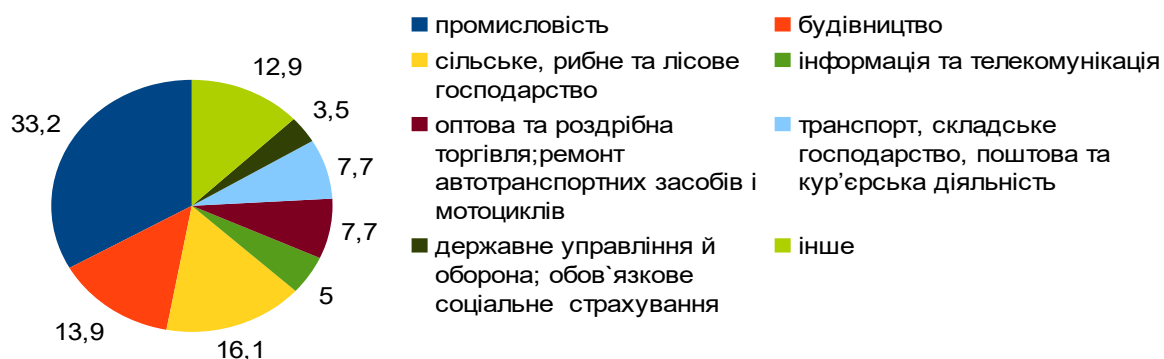

Рис. 2. Обсяги освоєних інвестицій за сферами економічної діяльності за січень-червень 2017

Переконані, що індикатором перспектив економіки може служити стан справ у будівництві.

Оскільки будівельна галузь – це одна із передових галузей народного господарства, від якої в прямому сенсі залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання України [3].

Важливість цієї галузі для економіки України пояснюється наступним чином: капітальне будівництво створює велику кількість робочих місць різних за своєю діяльністю і потребує продукцію багатьох інших галузей народного господарства. Економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає у мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво [4].

До речі, саме будівельна галузь показала у 2016 позитивні зрушення в порівнянні з іншими галузями (рис. 3) [5].

Тим важливішим є той факт, що в 2016 р. - вперше після чотирьох років спаду - будівництво продемонструвало зростання, що становить 13,9%. Зокрема, обсяги будівництва житла зросли на 13%, нежитлових будівель - на 17,4%, інженерних споруд - на 11%.

Така перспектива розвитку пояснюється тим, що відновився потік іноземних і національних інвестицій у розвиток будівельної галузі.

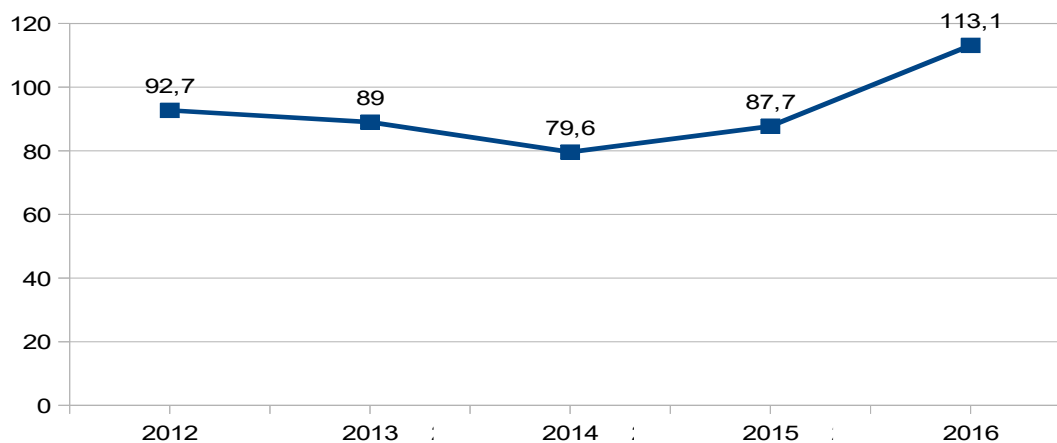

Рис. 3. Тенденції розвитку будівництва (%)

Залучення іноземних інвесторів дасть змогу покращити позиції будівельної галузі, яка є ключовою для багатьох інших. Але для того щоб попередити такі негативні явища, держава повинна контролювати і стимулювати залучення прямих іноземних інвестицій саме у будівельну галузь України.

Література:

1. Elektronnij resurs.- Rezhim dostupu: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
2. Elektronnij resurs.- Rezhim dostupu: <https://voxukraine.org/2017/01/12/investments-in-ukraine-ua/>
3. Onyshchuk H.I. Ekonomichna efektyvnist' naukovo-tekhnichnoyi diyal'nosti ta dzherela finansuvannya nauky v budivel'niy haluzi / H.I. Onyshchuk // Zb. mat. vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Budivel'na nauka v systemi zabezpechennya efektyvnoyi roboty budivel'noyi haluzi Ukrayiny». – K. : ABU, 2014. – S. 40-49.
4. Blagoy V.V., Yarets M. V., Bosova N. Y. Economic problems of construction industry ukraine / V.V. Blagoy, M. V. Yarets, N. Yu. Bosova // Development strategy of science and education : Collection of scientific articles. – Fidelite editions, Namur, Belgique, 2017.- P.146-149.
5. Elektronnij resurs.- Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Bondarenko O.M.,

PhD, Ass. Professor of the Department of Management and Marketing

Miller T. E.

Student

O.S. Popov Odessa national academy of telecommunications, Ukraine

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE AS THE BASIC COMPOSITE COMPOSITION OF THE POST OPERATOR

Бондаренко О.М.

к.ф.н., доцент кафедри менеджменту та маркетингу

Миллер Т.Е.

студентка

Одеська національна академія зв'язку ім. О.С.Попова, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОШТОВОГО ОПЕРАТОРА

The article considers the innovative development of the enterprise - the postal operator, as the main component of its competitiveness and activation of innovation activity as the most important prerequisite for using the scientific and technical potential, increasing the competitiveness of communication services, breaking the financial and economic crisis and improving the living standards of the population.

Keywords: Innovative development, innovation, enterprise competitiveness, postal operator.

В статті розглянуто інноваційний розвиток підприємства - поштового оператора, як основну складову його конкурентоспроможності та активізація інноваційної діяльності як найважливіша передумова використання науково-технічного потенціалу, зростання конкурентоспроможності послуг зв'язку, виходу з фінансово-економічної кризи та підвищення рівня життя населення.

Ключові слова: Інноваційний розвиток, інновації, конкурентоспроможність підприємства, оператор поштового зв'язку.

У постіндустріальній економіці одночасно з розвитком науки і техніки змінюються потреби людей, вимоги до споживаних товарів і послуг стають все більш високими. Для того щоб вижити на такому гостро конкурентному ринку, сучасні підприємства змушені йти в ногу з часом, створювати принципово нові продукти, удосконалювати традиційні види продукції, покращувати власний імідж, залучати якісні ресурси, дбати про поліпшення фінансових результатів, особливо що стосується підприємств галузі зв'язку.

Серед факторів підвищення конкурентоспроможності підприємства можна виділити:

- впровадження у виробництво новітніх досягнень науки і техніки;
- збільшення числа висококваліфікованих співробітників;
- зростання якісних показників товару або послуги при одночасному зменшенні витрат виробництва;
- освоєння нових внутрішніх і зовнішніх ринків збуту продукції.

З метою отримання стійких конкурентних переваг компанії змушені шукати нові форми організації свого бізнесу. Одним з факторів, здатних підвищити конкурентоспроможність бізнесу, є активне використання інноваційних технологій виробництва, що спричинить за собою становлення науково-технічної, виробничої, фінансової, соціальної діяльності в умовах нової інституційної середовища. Використовуючи у виробництві досягнення науково-технічного прогресу, виробник товарів і послуг може створювати принципово нові товари, удосконалювати технологію виробництва, значно підвищувати якість продукції. Все це дає можливість підприємству істотно впливати на власну конкурентоспроможність і ринкову позицію [1].

Для ефективного впровадження в виробничий процес новітніх досягнень науки і техніки необхідний висококваліфікований персонал, який зможе не тільки реалізувати запропоновані керівництвом ідеї, а й взяти безпосередню участь в ініціюванні змін в організації. Ініціативні кваліфіковані співробітники представляють собою один з найбільш важливих економічних ресурсів підприємства, що дозволяють організації вийти на новий рівень розвитку.

Однією зі сфер, яка має важливе економічне і соціальне значення в житті суспільства є поштовий зв'язок. Як показує аналіз, цей вид зв'язку України до

недавнього часу перебував на відносно низькому технологічному рівні, що робило поштову галузь не привабливою для інвесторів, і як наслідок, стримувало його розвиток. Але з появою на ринку нових гравців таких як «Нова Пошта», «Інтайм», «Міст-експрес» і відповідно зростанням конкуренції в даній галузі, підприємства стали більше уваги приділяти інновацій. У цих умовах проблема інноваційного розвитку підприємств поштового зв'язку стає особливо гострою. Основою для розробки стратегії інноваційного розвитку підприємств поштового зв'язку повинні бути результати оцінки існуючого стану їх інноваційного потенціалу - його якісного та кількісного аналізу [3].

За останні роки на ринку поштової логістики України сильно загострилася конкурентна боротьба. Оператори, в першу чергу, воюють за клієнтів в сегменті електронної комерції, адже це основний локомотив ринку. Тому підприємства роблять ставку на свої сайти, на яких можна відстежити відправлення або доставку, розрахувати вартість послуги виходячи з того ким вона оплачується, і ознайомитися з термінами, зробити замовлення на паркан вантажу в іншому місті, дізнатися про наявність представництв в інших містах і країнах, уточнити їх контактні дані та режим роботи, підібрати необхідну додаткову або спеціальну послугу. Так само, для підприємств не менш важливим стає проблема розширення географії і вихід на нові ринки, поскільки не всі поштові оператори мають доступ до міжнародних ринків ТОВ «Нова Пошта» та «Укрпошта» мають значну перевагу над своїми конкурентами.

В даний час зовнішнє середовище для організації стала більш однорідною за напруженістю конкурентних відносин. Якщо раніше конкурентоспроможність забезпечувалася за рахунок ефективності систем просування товару по територіях, то сьогодні мало не будь-який товар можна отримати в кожній точці країни. У таких ринкових умовах гнучкість, адаптивність і інноваційність поведінки організації стають необхідною умовою виробництва різноманітня не тільки товарів або послуг, а й форм поведінки по відношенню до клієнта.

Згідно традиційному погляду, власне властивість конкурентоспроможності складається з двох головних частин: адаптивності та інноваційності.

Адаптивність організації - це її здатність пристосовуватися до змін зовнішнього середовища, а інноваційність - вміння оновлюватися, перебудовувати внутрішньо організаційні процеси для досягнення ритмічності, технологічності, мінімальної собівартості продукції. Іншими словами, процеси відновлення повинні бути постійними і ритмічними, а реалізація цих процесів повинна проводитися з мінімальними витратами.

Адаптивність не мислима без можливостей технічної бази (технологічного обладнання) підприємства виробляти різноманітні вироби. Саме діапазон виробів, що випускаються, потенційне їх різноманітність визначає гнучкість техніко-технологічної бази підприємства. Інноваційність має на увазі здатність компанії освоювати, з одного боку, інновації технічні, пов'язані з оновленням техніко-технологічної складової виробництва, а з

іншого боку, інновації іншого роду - соціальні. Інноваційний підхід в управлінні конкурентоспроможністю полягає в збільшенні інноваційної активності підприємства, яка в свою чергу буде досягатися шляхом активного впровадження інновацій у виробництво і випуску інноваційної продукції. Необхідно відзначити, що важливою особливістю в розробці і реалізації інноваційних проектів відіграє тимчасовий аспект, який в даний час є головним критерієм оцінки конкурентоспроможності підприємств. Інноваційний і сталий розвиток підприємства залежить від того, наскільки успішно воно зможе спрогнозувати загрози технологічного і функціонального заміщення. Технологічне заміщення призводить до того, що відпадає необхідність виробництва продукції старим, існуючим на підприємстві способом, так як за його межами винайдений новий, більш ефективний спосіб і велика ймовірність того, що він буде використаний конкурентами. Функціональне заміщення - це поява нового продукту замість старого, тобто іншого, продукту, який буде виконувати функції існуючого, але на більш високому рівні. В зв'язку з цим для успішної інноваційної політики підприємству необхідно не тільки володіти матеріальними, науково-технічними, фінансовими і людськими ресурсами, а й чітко знати тимчасові інтервали технологічного і функціонального заміщення. Врахування тимчасових інтервалів дасть підприємству необхідні переваги для передбачення розвитку галузі, до якої воно відноситься, а також точку в часі для початку нових розробок і впроваджень. На даному етапі розвитку інноваційного менеджменту практично ніхто не оцінює етапи інноваційного проекту в часі, що надзвичайно важливо для підвищення конкурентоспроможності підприємства [2]. Питання ефективності інноваційної політики стає одним з головних. За останній рік Україна піднялася з 56-го на 50-е місце в рейтингу інноваційних країн. Про це йдеться на сайті Global Innovation Index, передає "Економічна правда". Першою серед найбільш інноваційних країн, як і рік тому, стала Швейцарія. До першої трійки також входять Швеція та Нідерланди. Польща знаходиться на 38-й позиції, Росія - 45-я, Молдова - 54-я, Білорусь - 88-я. Рейтинг складається з безлічі показників, кожен з яких також має свій індекс. У підсумку, Україна отримала індекс 37,6. У минулому році цей індекс становив 35,6. Global Innovation Index складається на основі аналізу десятків показників, так чи інакше стосуються інноваційної діяльності. Так само, хотілося б відзначити, що Україна зайняла 60-е місце в рейтингу найбільш конкурентоспроможних економік за 2017 год [4].

Сьогодні інновації стають одним з основних економічних ресурсів, що визначають конкурентоспроможність підприємства. На рівень конкурентоспроможності підприємства найважливіше вплив надають науково-технічний рівень і ступінь досконалості технології виробництва, використання новітніх винаходів і відкриттів, впровадження сучасних форм і методів організації виробництва і праці.

Література:

1. Гранатуров В.М. Анализ конкурентоспособности телекоммуникационных услуг: [Монография] / В.М. Гранатуров, С.П. Воробийченко. - М.: Образование Украины, 2009. - 254 с.
2. Гранатуров В.М. Оценка конкурентной среды и проблемы развития конкуренции на телекоммуникационном рынке Украины / В.Н. Гранатуров, С.П. Воробийченко // Экономист. - 2009. - № 2. - С. 33-35.
3. Грицуленко С.И. Потенциал и развитие предприятия: учеб. пособие. [для студ. напр. подгот. 6.030504 «Экономика предприятия» ден. и заочно. Форм учеб.] / Грицуленко С.И. - Одесса: ОНАС им. А.С. Попова, 2014. - 99 с.
4. ЕБРР [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://inventure.com.ua/news/ukraine/ebrr-podderzhivaet-innovacii-i-nizkouglerodnyu-pochtovuyu-logistiku-mist-ekspress-v-ukraine>

Hnatyshyn Lyudmyla

Ph.D., Associate Professor

Lviv National Agrarian University (Ukraine, Lviv)

LAND IN SYSTEM OF FARMS PRODUCTION POTENTIAL

Гнатишин Л.Б.

канд. екон. наук, доцент

Львівський національний аграрний університет

ЗЕМЛЯ У СИСТЕМІ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

In the article the features of providing lands are considered in the system of farms production potential, in a that number having insufficient land farms of Carpathians region in Ukraine.

Key words: farms, lands, production potential, providing, size of farm land.

У статті розглянуто особливості забезпечення землею у системі виробничого потенціалу фермерських господарств, в тому числі малоземельних ферм Карпатського регіону України.

Ключові слова: фермерські господарства, земля, виробничий потенціал, землезабезпечення, розмір фермерського господарства.

Динамічність розвитку, перспективність і результативність функціонування фермерських господарств значною мірою залежать від розмірів землекористування. Показник оптимального розміру землекористування фермерського господарства виступає системоутворюючим чинником не лише ефективності виробничої діяльності, а й конкурентоспроможності. Поряд із показниками для аналізу діяльності ферм, такий підхід також забезпечує диференціацію податкової системи стосовно сільськогосподарських товаровиробників та імплементацію сімейних фермерських господарств в існуюче правове поле із збереженням відповідних фіскальних преференцій

Земля та її площа для фермера є тим основним чинником виробництва, який визначає потребу у формуванні інших елементів виробничого потенціалу – праці і капіталу. Хоча, оскільки потенціал землі проявляється через її якість і

безпосередньо залежить від неї, оцінка величини фермерських господарств за земельними розмірами може бути досить помилковою. Окрім цього спеціалізація фермерського господарства та інтенсифікація операційної діяльності також має безпосередній вплив на розмір господарства. Із розмірами господарства тісний зв'язок також має річна вартість реалізованої господарством продукції, оскільки такий вимір розмірів господарств дозволяє встановлювати і оцінювати зміни в системі ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, технології і організації ферми [1, с. 78]. Але на сучасному етапі основною проблемою фермерських господарств залишаються їх малі розміри, що обмежує маневри та виробничі можливості.

Збільшення розмірів сільськогосподарських угідь у фермерських господарствах Карпатського регіону відбувалося вищими темпами, ніж в середньому по Україні. Як наслідок, протягом досліджуваного періоду площа сільськогосподарських угідь фермерських господарств Карпатського регіону збільшилась на 5,9%, що перевищує загальноукраїнський показник, який становить 3,4%. Окрім Закарпатської, площі угідь у користуванні фермерських господарств збільшились у всіх областях. Зокрема у Івано-Франківській області на 23,8%, у Львівській на 6,3%, у Чернівецькій на 6,8%. Знову ж таки бачимо, що в розрізі областей усі ці відносні величини також перевищують загальнодержавне значення.

Одразу зауважимо, що фермери залучають значні площі сільськогосподарських угідь на засадах оренди. Так, у Карпатському регіоні у 2010 році частка орендованих фермерами сільськогосподарських угідь становила 81,7%, а у 2016 році знизилась до рівня 81,5%. По Україні таке відношення є ще вищим – 87,1% у 2016 році.

Висока розораність земельних угідь фермерських господарств загалом ще раз вказує на рослинницьку спеціалізацію вітчизняного фермерства та підтверджує диспропорції галузевої структури.. Так, у 2016 році частка ріллі у загальній площі сільськогосподарських угідь фермерів Карпатського регіону становила 91,1%, а України ще більше – 96,8%. Причому сукупно у всіх фермерів України, а також у фермерів Львівської області, збільшення площі ріллі зафіксовано на більшому рівні, ніж сільськогосподарських угідь. Якщо за досліджуваний період українські фермери збільшили площі сільськогосподарських угідь на 147,1 тис. га, то ріллі вони стали обробляти більше на 835,8 тис. га. Очевидно, що такий хід справ не сприяє розвитку тваринництва. Й надалі у рослинництві фермери надають перевагу високотоварним культурам та розширюють площі їх посіву.

Необхідно відмітити, що за критерієм площі угідь на одне господарство Карпатський регіон значно відстає від середнього показника по Україні (табл.). У 2016 році середній розмір фермерських господарств України переважав регіональний показник на 96,6 га, а у 2014 році це порівняння було ще більше – 104,9 га на користь середнього рівня по державі. Поряд з цим слід відмітити, що середній розмір землекористування фермерських господарств Карпатського регіону зріс на 5,1 га – від 30,1 га до 35,2 га на одне господарство. У

Закарпатській області протилежна ситуація – там вималювалась зворотна тенденція – зменшення середнього розміру землекористування із 8,5 до 6,8 га на одне господарство. Серед областей Карпатського регіону найбільш відчутне збільшення середнього розміру спостерігаємо у фермерів Львівщини. Навіть за умови відсутності вільних земель для надання фермерам, цей сектор все ж таки зміг, переважно за рахунок оренди, збільшити середній розмір господарств на 15,5 га – із 54,5 га на одне господарство у 2010 році до 70,3 га на одне господарство у 2016 році.

Таблиця 1

Динаміка середніх розмірів землекористування фермерських господарств*

Показник	Роки	Карпатський регіон					Україна	Карпатський регіон порівняно з Україною, +/-
		Усього	у т.ч. області регіону					
			Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька		
Площа сільськогосподарських угідь на одне господарство, га	2010	30,1	8,5	41,9	54,5	36,0	103,3	-73,2
	2011	31,6	8,2	44,6	58,3	37,3	106,1	-74,5
	2012	30,9	7,6	46,0	51,6	39,4	107,9	-77,0
	2013	31,9	7,5	50,3	51,0	40,7	104,9	-73,0
	2014	32,7	7,8	51,4	49,6	46,4	138,4	-105,7
	2015	32,6	7,4	51,5	50,1	44,4	134,5	-101,9
	2016	35,2	6,8	57,4	70,3	37,7	131,8	-96,6
2016 р. до 2010 р., +/-		+5,1	-1,7	+15,5	+15,8	+1,7	+28,5	x
в т. ч. орендованої, га	2010	24,6	4,7	33,5	50,5	28,3	82,7	-58,1
	2011	25,2	4,0	35,8	48,0	33,2	85,6	-60,4
	2012	28,1	4,9	42,7	47,3	38,7	89,4	-61,3
	2013	28,7	4,6	47,7	45,7	40,0	89,5	-60,8
	2014	29,2	4,2	48,8	44,8	69,3	120,5	-91,3
	2015	29,8	5,1	48,9	45,6	43,7	117,2	-87,4
	2016	28,6	4,1	54,0	62,1	23,9	114,8	-86,2
2016 р. до 2010 р., +/-		+4,6	-0,6	+20,5	+11,6	-4,4	+32,1	x
Площа ріллі на одне господарство, га	2010	27,4	7,7	39,2	49,6	32,3	100,2	-72,8
	2011	28,7	7,3	41,9	58,3	33,8	103,1	-74,4
	2012	28,1	7,6	44,8	45,7	35,4	104,7	-76,6
	2013	29,2	6,5	47,3	47,8	36,0	101,7	-72,5
	2014	30,0	6,6	48,3	46,5	41,5	134,5	-104,5
	2015	29,9	6,7	48,4	46,3	39,5	130,7	-100,8
	2016	32,0	6,0	53,5	64,7	33,3	127,6	-95,6
2016 р. до 2010 р., +/-		+4,6	-1,7	+14,3	+15,1	+1,0	+27,4	x

*[розраховано 2, с. 64, 66, 67, 178]

Надто малі площі угідь завжди асоціювалися із низькими показниками ефективності і вважалося, що для нормального функціонування таких фермерських господарств у Карпатському регіоні потрібно було б значно розширювати площу їх землекористування. Другою причиною, яка зумовлює

особливе ставлення до малих фермерських господарств та їх захист, є усвідомлення превалювання таких форм господарювання у сільському господарстві країн європейської спільноти. На сучасному етапі їхнім завданням є максимізація прибутку із гектара угідь шляхом ламання стереотипів, що мале фермерське господарство володіє незначним виробничим потенціалом.

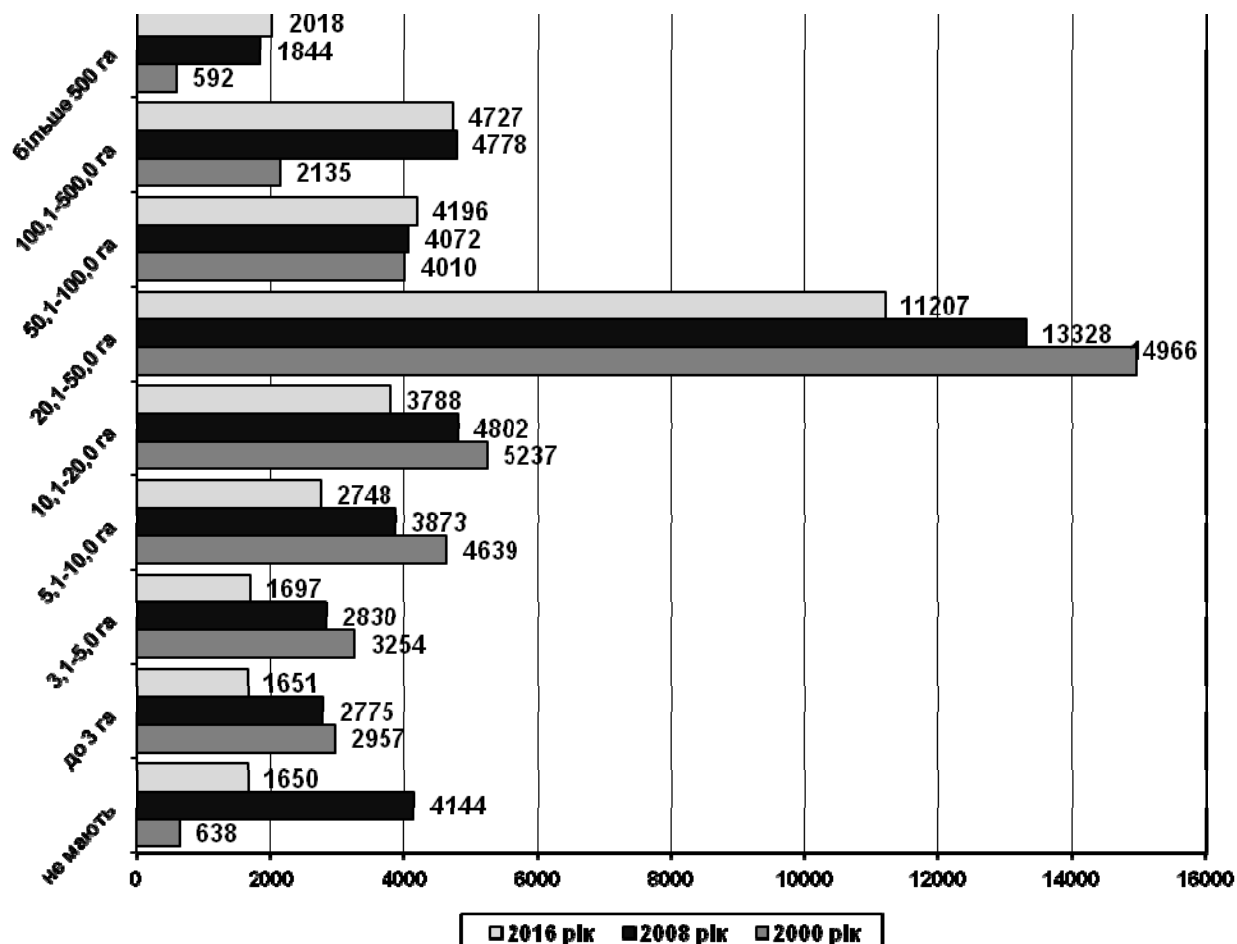

Рис. 1. Зміна розподілу фермерських господарств України за розміром сільськогосподарських угідь*

* [розраховано 2, с. 38]

Представлений рис. 1 наглядно демонструє розподіл фермерських господарств за розмірами земельних угідь. Спостерігаємо зменшення кількості фермерських господарств у групах із меншим розміром землекористування та збільшення кількості господарств у групах із великим середнім розміром. Фермерські господарства малих розмірів мали б бути основою вітчизняного фермерського укладу, розвивати традиції унікальної пропозиції фермерської продукції, особливо тваринного походження. Зрозуміло, що малим сімейним фермам витримати конкурентну боротьбу дуже важко. Тому держава повинна спрямувати додаткові регулятори на захист дрібних сільськогосподарських товаровиробників та встановити обмеження до ключових критеріїв визнання господарства як фермерського. Ми вважаємо, що такі обмеження, для прикладу, мали б стосуватися не лише площ сільськогосподарських угідь у володінні фермерських господарств, але й у користуванні на правах оренди.

Обмеження розмірів дозволило б збільшити загальну кількість фермерських господарств, підвищити рівень їх конкурентоспроможності, посилити соціальну спрямованість такого виду аграрного бізнесу.

Такий перерозподіл фермерських господарств за розмірами землекористування в Україні суперечить тим тенденціям, які є результатом земельних реформ у країнах Європи. Але в ринковому середовищі не завжди доцільно констатувати, що ефективність сільськогосподарської діяльності – це виключно функція розміру господарства. Сьогодні ми уже маємо вдосталь прикладів, які свідчать, що «дрібні формати можуть створювати великі речі», тобто функціонувати достатньо ефективно, базуючись на тому рівні виробничого потенціалу, який їм доступний. Очевидно, що розв'язання проблеми формування і відтворення виробничого потенціалу фермерських господарств потребує диференційованого підходу, який першочергово має з'ясовувати усі аспекти виробничої і комерційної діяльності малих та середніх господарств.

Уже достеменно відомо, що дрібні ферми більш конкурентоспроможні з позиції реагування на зміну кон'юнктури ринку, швидше адаптуються до переміни фінансової та цінової політики держави, оперативніше реагують на потреби в управлінні виробничими та збутовими процесами. Разом з тим, малі сімейні фермерські господарства не забезпечують ефективне використання техніки, особливо у рослинництві, оскільки саме тут не спрацьовує ефект масштабу виробництва. Також високі ризики сільськогосподарської діяльності, що спричинені непередбачуваністю погодних умов, у співвідношенні із невеликими масштабами діяльності породжують труднощі в системі кредитування. Дрібнотоварне виробництво не завжди передбачає і гарантує фермеру та його сім'ї паритетний витратам розмір доходу. Більше того, дрібні сімейні фермерські господарства також не в змозі вирішити продовольчу проблему в загальнодержавному вимірі. За своєю природою апріорі вони не можуть бути достатньо ефективними, бо незначні площі угідь та поголів'я сільськогосподарських тварин не припускають цілковите використання досягнення науки і техніки.

Література:

1. Липчук В.В. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку : монографія / В. В. Липчук, Л. Б. Гнатишин, О. М. Кордоба. – Львів : Магнолія-2006, 2010. – 236 с.
2. Сільське господарство України за 2016 рік : статистичний збірник / за ред. О. М. Прокопенка. – К. : Державний комітет статистики України, 2017. – 246 с.

Kosenko A.V.,
Candidate of Public Administration

Mynko P.E.,
Candidate of physical and mathematical sciences, Assistant professor
*Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of
Public Administration attached to the Office of the President of Ukraine, Ukraine*

Melnikov O.O.
Postgraduate student of the Department of Economic Cybernetics and Economic
Security Management
Kharkiv National University of Radio Electronics

THE ROLE AND IMPORTANCE OF PUBLIC RELATIONS IN SHAPING A POSITIVE IMAGE OF THE ENTERPRISE

Косенко А.В.
кандидат наук з державного управління

Минько П.Є.
кандидат фізико-математичних наук, доцент
*Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії
державного управління при Президентові України, Україна*

Мельников О.О.
аспірант кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою
Харківський національний університет радіоелектроніки

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА

The article defines the necessity of organizing the purposeful formation of the image of the organization. Generalized approaches to the formation of the image are generalized. The peculiarities of image creation through public relations are highlighted. The main functions of PR are characterized and the directions of forming a positive image of the company by means of public relations are determined.

Key words: *public relations, marketing communications, enterprise, image, PR, PR-tools, charitable events, scandal, rumors, special events.*

У статті визначено необхідність організації цілеспрямованого формування іміджу організації. Узагальнені основні підходи до формування іміджу. Висвітлено особливості створення іміджу за допомогою зв'язків з громадськістю. Охарактеризовано основні функції PR та визначено напрями формування позитивного іміджу підприємства засобами зв'язків з громадськістю.

Ключові слова: *зв'язки з громадськістю, маркетингові комунікації, підприємство, імідж, PR, PR-інструменти, благодійницькі заходи, скандал, чутки, спеціальні заходи.*

Постановка проблеми У сучасному світі, що постійно розвивається, де серед організацій ведеться боротьба за увагу кожного окремого споживача, вже не достатньо просто відповісти на три фундаментальні питання економіки: «Що?», «Як?» і «Для кого?». Умови ринку актуалізують перед організацією цілу низку необхідних умов для досягнення успіху. Серед них і імідж організації. Компанії, які сформулювали для себе лише фінансові цілі, як правило, не досягають фінансових результатів, яких досягають компанії з більш

широким діапазоном ціннісних установок. Конкретніше цей більш широкий діапазон цінностей можна визначити як ідеологію компанії, її корпоративний імідж [9, с. 5].

Для успішного формування іміджу, окрім суто управлінських зусиль, необхідне цілеспрямоване формування суспільної думки, а в практичній діяльності – і спирання на цю думку. На сьогоднішній день все більше підприємств і організацій визнають, що від ступеня ефективності спілкування з різноманітними аудиторіями, залежить їх комерційний результат. Паблік рілейшнз як один із важливих факторів отримання високих результатів у бізнесі за рахунок досягнення взаєморозуміння, що засновано на правді та повній поінформованості, сприяє формуванню достойного іміджу компанії, допомагає уникнути шкідливих чуток, а також підвищити якість забезпечення сукупних ринкових запитів споживачів.

Оскільки, в системі ринкових відносин життя фірми визначається не тільки тим, що та як вона робить, але й тим, що про неї думають інші люди. Саме тому створення «обличчя» фірми завжди було однією з найважливіших турбот бізнесменів усього світу – рагнення до престижу в діловому світі, популярності у споживача, репутації серед партнерів та клієнтів, авторитетності в очах власних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Питання закономірностей формування корпоративного іміджу як найважливішого чинника конкурентоспроможності організації були предметом уваги багатьох фахівців. Прийоми ефективного управління корпоративним іміджем організації, що нерозривно пов'язані з видами маркетингових комунікацій, описали зарубіжні науковці Пітере Т. і Уотермен Р. Досвід американських корпорацій досліджували Блек С., Даніелс Д., Друкер П., Котлер Ф., Коно Т., Роджерс Е., Фостер Р., Якокка Л. Відомими серед фахівців-практиків є праці І. Альошиної, В. Королько, О. Лисікової. Основні підходи до оцінки іміджу описуються в роботах К. Блюмської, Ю. Падафета, О. Скориніної, Т. Хомуленко, О. Шумкова.

Відаючи належне проведеним дослідженням, зазначимо, що більшість з них орієнтована на вирішення проблеми застосування зв'язків з громадськістю в управлінні підприємством, проте загальновизнаного підходу до їх розробки та впровадження у системному вигляді ще не сформовано. Таким чином, теоретичні та практичні питання застосування зв'язків з громадськістю у формуванні позитивного іміджу підприємства потребують подальшого дослідження, що і визначило мету написання даної статті.

Метою статті є визначення ролі та значення функцій зв'язків з громадськістю у формуванні позитивного іміджу сучасного підприємства.

Виклад основного матеріалу Сьогодні, як свідчать факти численних ринкових досліджень, конкуренція між підприємствами ведеться не на рівні цін та якості продукції, а на рівні іміджу підприємств.

Слово “імідж” на українську з латинської мови дослівно перекладається як “зображення, подоба, уявний образ, уявлення, символ, ікона, метафора, вид, тип, характер, порядок”. З цього набору слів можна помітити, що дане поняття

тісно пов'язане з візуальною стороною сприйняття [7, с.48].

Попри бажання самої організації імідж – об'єктивний фактор, що відіграє суттєву роль у оцінці організації, у тому, як її сприймають клієнти, співробітники, та й сам керівник. Імідж – це потужний інструмент, оволодівши яким керівник може досягти істотних висот. Ретельно продумавши кожен дрібницю і сформувавши імідж підприємства, можна контролювати сприйняття його діяльності суспільством і покупцями, залучати нових клієнтів і змушувати їх повертатися [9].

Створення іміджу – питання стратегічного планування діяльності компанії. Привабливий імідж фірми може працювати довгі роки і підтримувати підприємство у важких обставинах. Тому при формуванні іміджу слід спиратися (в основному) на ті поняття і матеріальні об'єкти, які асоціюються у споживачів з вічними цінностями життя.

Розроблений спеціально імідж організації може не збігатися з тим іміджем, який складається або вже склався у споживача в різні моменти її роботи. Тому, якщо створений імідж компанії успішно працює, важливо підтримувати його на належному рівні і постійно стежити за зміною запитів споживачів. Цим завданням відповідає і внутрішньокорпоративний імідж, що розробляється спеціально і підтримуваний всіма співробітниками компанії. Корпоративний імідж створюється і за допомогою публічних заходів: спільних святкувань, презентацій, корпоративних зустрічей і виїздів [8].

Іміджмейкерський підхід робить наголос на розробку тих засобів, які дозволять ідентифікувати організацію з декларованими цінностями. До таких засобів належать: організаційна культура як система взаємодій і відносин, що сприяють веденню справи і досягнення цілей; система маркетингу та рекламна стратегія; корпоративний дизайн (фірмовий стиль, зовнішня атрибутика тощо); імідж лідера та персоналу; організація зв'язків з громадськістю (PR) з метою формування позитивного іміджу організації в суспільній свідомості. Такий підхід є новим для української практики постановки справи, обґрунтовано вважається інноваційним і справедливо перебуває в зоні особливої уваги керівників організацій, які бачать в цьому підході потужний важіль для розвитку [8].

Елементи сучасних public relations зародились із появою людської цивілізації. Відносини з громадськістю були частиною системи управління суспільством з початку його появи. Уміння управляти аудиторією і впливати на громадську думку засобами логіки, риторики, сценічної майстерності відомі суспільству ще з часів античності. За сучасних умов дії у сфері зв'язків з громадськістю, що допомагають покращити взаєморозуміння між структурою виробництва і споживачем, є обов'язковим атрибутом діяльності усіх організацій. Більшість розглядають PR з точки зору продовження або заміни старого засобу інформування – реклами. Таке розуміння завдань вкрай примітивізує саме розуміння PR як управлінської науки і суттєво збіднює його ефективність.

Зростання уваги до проблеми формування позитивного іміджу організації

(здатного впливати на маркетингове оточення) не випадковий. Позитивний корпоративний імідж стає необхідною умовою досягнення фірмою стійкого і тривалого ділового успіху. І цьому є цілком логічне пояснення. По-перше, сильний імідж організації дає ефект набуття нею певної ринкової сили, що призводить до зниження чутливості до ціни. По-друге, сильний імідж зменшує взаємозамінність товарів, а відтак, захищає організацію від атак конкурентів і зміцнює позиції щодо товарів-замінників. І, по-третє, сильний імідж полегшує доступ фірми до ресурсів різного роду: фінансових, інформаційних, людських.

Public Relations (PR, зв'язки з громадськістю) – це самостійна функція менеджменту зі встановлення та підтримки комунікацій між організацією та її групами громадськості (рис. 1).

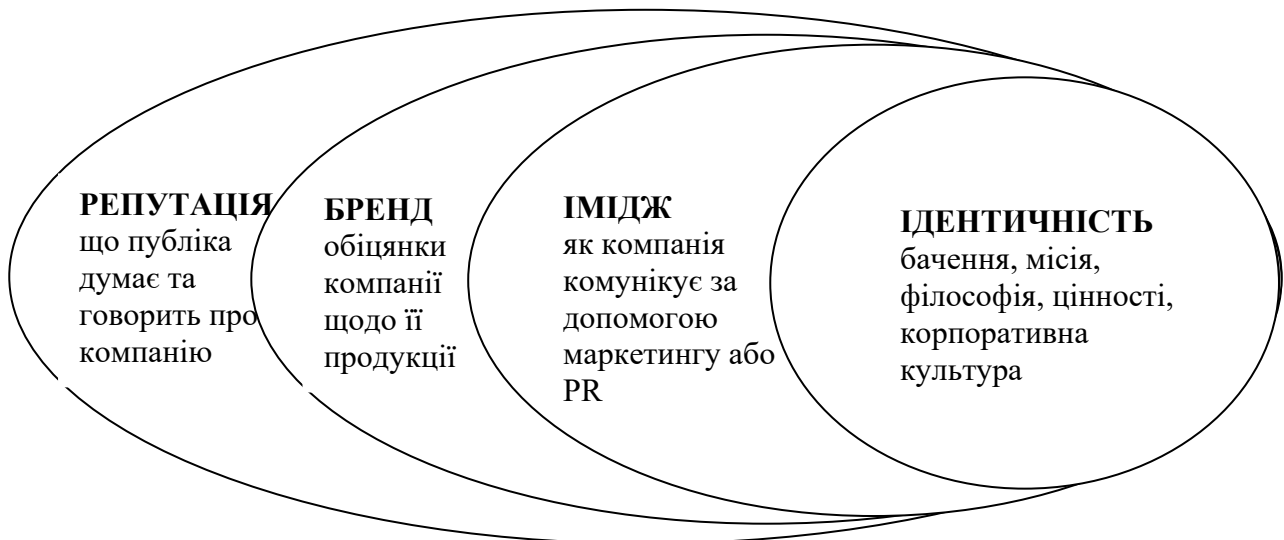

Рис. 1. Функціональна спрямованість PR-технологій [5]

Умовно об'єкти формування іміджу можна поділити на 3 категорії:

1. Об'єкти, рейтинг яких залежить виключно від створеного ними або для них іміджу. До цієї категорії можна віднести окремі особистості (політики, телеведучі, лідери громадських та релігійних рухів), соціальні групи (військові, студенти, пенсіонери), партії, радіо- та телекомпанії і окремі передачі, громадські рухи ("Greenpeace", фемінізм). Перераховані об'єкти, в основному – некомерційні організації. Вони не продають товари або послуги, їх положення визначається ставленням до них громадськості. Метою цих об'єктів слід визначити можливість впливу на настрої в суспільстві.

2. Об'єкти, рейтинг яких в рівній мірі залежить як від іміджу, так і від якості вироблених ними товарів або послуг. Це, в першу чергу, великі національні і транснаціональні корпорації (фірми "Philips", "ЗІЛ", "Volvo"). До цієї ж категорії можна віднести і дрібніші фірми, якщо їх успіх на ринку залежить не тільки від того, що вони продають, але і від того, як вони це роблять. Метою цих об'єктів є збільшення обсягів продажів при одночасному створенні позитивного іміджу та поліпшенні якості продукції.

3. Об'єкти, для яких коливання іміджу не є вирішальним фактором їхнього успіху. В основному це дрібні торгові організації. Їх успіх на ринку залежить

більшою мірою від якості продукції, що пропонується. Чисельність об'єктів даної категорії значно зменшується з розвитком культури ринку [4, с. 79-81].

Сукупність PR засобів надзвичайно різноманітна. Їх можна розділяти на основі їх застосування з різними групами громадськості. Серед PR-інструментів в управлінні підприємством можна виділити: ЗМІ, презентації, публічні виступи, благодійництво, скандал і чутки, спеціальні заходи тощо.

Світ мас-медіа є основним інструментом зв'язку з громадськістю, тому йому надається особливе значення в PR. Та, як правило, у сфері PR дуже часто працюють саме журналісти, оскільки саме вони мають досвід роботи з кожним з каналів мас-медіа, знають всі необхідні вимоги, мають достатній обсяг професійних та особистих зв'язків [6].

В арсеналі методів і засобів зв'язків з громадськістю презентацію можна розглядати як самостійний захід або акцію, що поєднується з виставкою, ярмарком, діловою зустріччю, прийомом делегації, проведенням дня відкритих дверей та ін. Так, презентація фірми може проводитися: 1) з нагоди відкриття або створення фірми; 2) щорічно, наприклад, презентація, що демонструє нові досягнення і результати роботи компанії, її нове обличчя; 3) при виході на нові ринки, наприклад, презентація фірми в країні створення філії, підрозділу або представництва.

Публічний виступ широко використовується як самостійний і досить ефективний засіб встановлення і підтримки інформаційних зв'язків компанії з різними категоріями громадськості. Крім того, публічні виступи завжди супроводжують комплексні PR-заходи [2, с. 4-35].

Благодійні заходи – це вид подій, що пов'язані з благодійницькою та спонсорською діяльністю фірм та установ, з меценатством. Їх головна мета – непряма демонстрація успіхів організації, спрямована на формування її сприятливого позитивного іміджу.

Скандал – неординарна подія, що виходить за межі стандартної логіки і уявлень про організацію. Таким чином, в публік рилейшнз скандал розуміється не в побутовому, а в комунікаційному контексті. Скандал як інструмент PR – це акція або їх серія, що викликали сильний резонанс в ЗМІ і суспільній свідомості. Скандална подія може бути як епатажною, так і досить респектабельною. Скандали повинні повторюватися з певною частотою, але в міру. Якщо вони відбуваються дуже часто, то інтерес громадськості, а отже і преси, істотно притупляється [3].

У процесі людської історії з неминучістю повторюється дефіцит, явна недостатність інформації. Саме тому отримують свій розвиток чутки. У деяких організаціях чутки – найбільш сильні засоби комунікацій. Нерідко вони поширюються швидше, ніж офіційна інформація і більш впливові, ніж звичайні інструкції. Тому чутки можуть бути руйнівними. Чутки важко зупинити. Організація повинна коригувати чутки так швидко, як це можливо, тому що працівники схильні спотворювати майбутній хід подій в ім'я підтвердження чуток. Інтернет – один найпотужніших і масштабних каналів поширення чуток [1].

Також компанії можуть привернути увагу до нового продукту або інших

послуг компанії, організовуючи спеціальні заходи. Вони включають в себе брифінги, семінари, заміські прогулянки, виставки, конкурси та змагання, ювілеї, спонсорство спортивних та культурних заходів, які досягнуть цільової аудиторії.

Отже, приймаючи рішення про те, де і коли використовувати зв'язки з громадськістю, керівництво має визначити цілі організації зв'язків з громадськістю, вибрати форму повідомлення і засоби, розробити план і оцінити результати.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи вище сказане, необхідно зазначити, що в умовах ринкової конкуренції іміджу відводиться головна роль в формуванні стійкості компанії. Турбота про імідж – ознака організацій, що розвиваються і прагнуть знайти своє обличчя, гармонійні способи співіснування із соціумом. Формування позитивного іміджу залежить не тільки від самої організації, але і від соціального оточення. Імідж – не те, що робить організація, а те, що думають інші з приводу її діяльності. Тому донести до громадськості сенс діяльності організації, регулювати взаємодію, гармонізувати його – важлива складова в проблемі ідентифікації іміджу. У цьому полягає найважливіша мета служби PR.

Крім того, формування іміджу організації діє як найважливіший фактор зміцнення конкурентних позицій, сприяє успішній діяльності в довгостроковій перспективі, підкреслює компетентність менеджменту, збільшує популярність, що відбивається на рівні продажів і полегшує розпізнавання продукції підприємства на ринку. Отже, формування і постійна оцінка ефективності іміджу є важливим етапом у житті будь-якої організації.

Формування позитивного корпоративного іміджу є складовою PR-стратегії, отже, PR виконує головну (одну з головних) функцію в цьому процесі. Управління, що не збагачене структурами та знаннями в галузі Public Relations, інерційно відтворює типи та характер прийняття управлінських рішень в дусі адміністративно-командної системи. І навпаки: наявність таких знань та структур у великій мірі сприяє створенню моделі «відкритого», «чуйного» менеджменту, що володіє високим ступенем адаптивності до постійно змінюваних умов. Спираючись на служби зі зв'язків з громадськістю, управлінський апарат в повнішій мірі використовує свої інформаційні, комунікативні можливості, забезпечує не дискретні (переривчасті) сигнали зворотного зв'язку, а стійку, планомірну і репрезентативну інформаційно-комунікативну діяльність, яка визначає ефективність всього управлінського процесу.

Література:

1. Алешина И. В. Связи с общественностью – PR [Електронний ресурс] / И. В. Алешина. – Режим доступа : http://dedovkgu.narod.ru/bib/aljoshina.htm#_Toc102034589.
2. Варакута С. А. Связи с общественностью : учебное пособие / С. А. Варакута. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 207 с.

3. Кубко В. Особливості застосування PR-інструментів в управлінні підприємством / В. Кубко, А. Баранюк // Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації. – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2016. – С. 281–286.
4. Масленніков Є.І. Особливості спеціального режиму оподаткування ПДВ сільськогосподарських підприємств / Є.І. Масленніков, С.І. Бойчук // Економіка. Фінанси. Право. – 2015. – № 11/1. – С. 25-27.
5. Масленніков Є.І. Роль PR-технологій у формуванні іміджу компанії [Електронний ресурс] / Є.І. Масленніков, Н.І. Ленська. – Режим доступу : <https://economics.opu.ua/files/science/ipreed/2016/61.pdf>.
6. Почепцов Г. Г. Паблик рилейшнз для професіоналов : учебное пособие / Г.Г. Почепцов. – 6-е изд. – К. : РЕФЛ-бук, Ваклер, 2005. – 640 с.
7. Сальникова Л. С. Репутация в российском бизнесе: технология создания и укрепления / Л. С. Сальникова – М. : Вершина, 2008. – 216 с.
8. Фудар О. Формування іміджу підприємства та його значення [Електронний ресурс] / О. Фудар. – Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2275>.
9. Шавкун І. Г. Формування іміджу організації : [навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Менеджмент»] / І.Г. Шавкун, Я.С. Дибчинська. – Запоріжжя : ЗНУ, 2016. – 111 с.

Manukhina M.Y.

Candidate of Economic Sciences, Associated Professor
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine

INTELLECTUAL PROPERTY AS AN INTEGRATED OBJECT OF MANAGEMENT AT INDUSTRIAL ENTERPRISE

Манухіна М.Ю.

к.е.н., доцент

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК НЕМАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

The article investigates approaches to the definition of the essence of the category "intellectual property". The existence of various approaches to the definition of "intellectual property" has been revealed. A comprehensive approach is proposed that most fully reflects the essence and significance of this category. The approaches to classification of objects of intellectual property are investigated. The structure of objects of intellectual property is proposed in three groups.

Keywords: *objects of intellectual property, intangible assets, complex approach*

В статті досліджено підходи щодо визначення сутності категорії «інтелектуальна власність». Виявлено наявність різноманітних підходів до визначення поняття «інтелектуальна власність». Запропоновано комплексний підхід, який найбільш повно відображає сутність і значення даної категорії. Досліджено підходи щодо класифікації об'єктів інтелектуальної власності. Запропоновано структуру об'єктів інтелектуальної власності за трьома групами.

Ключові слова: *об'єкти інтелектуальної власності, нематеріальні активи, комплексний підхід*

Вступ. Функціонування вітчизняних підприємств відбувається сьогодні у складних економічних умовах, посилені впливом кризових явищ. Важливим

завданням є переорієнтація підприємства на ефективні напрямки діяльності й пошук нових джерел прибутку, що вимагає активізації інноваційної діяльності та процесів формування інтелектуальної власності.

В сучасних умовах поступова постіндустріалізація вітчизняної економічної системи обумовлює необхідність додаткового обґрунтування і уточнення сутності інтелектуальної власності і нематеріальних активів, оскільки саме нематеріальні ресурси виступають основним фактором формування конкурентних переваг підприємств на ринку, що сприяють підвищенню ефективності їх господарської діяльності.

Відносини інтелектуальної власності характеризуються дуже високим ступенем динамічності та різнобічності. Зміст та структура поняття «інтелектуальна власність» постійно розширюється та якісно оновлюється.

Таким чином, дослідження сутності, підходів щодо класифікації об'єктів інтелектуальної власності становить актуальну проблему сучасної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічні та практичні аспекти щодо економічної сутності та особливостей використання інтелектуальної власності відображені у працях зарубіжних та вітчизняних вчених В. Д. Базилевича, О. Бутніка-Сіверського, Л. Едвінсона, В. Г. Зінова, О. В. Кендюхова, В. М. Коена, Дж. Лоуга, Б. Претнара, Дж. Симмонса, В. Г. Семенової, П. М. Цибульова та Л. І. Федулової. Проте ще залишається чимало невирішених питань, пов'язаних із визначенням, використанням та оцінкою інтелектуальною власністю в діяльності підприємств, які потребують ретельного дослідження і розробки пропозицій для практичної діяльності.

Формулювання мети статті. Мета цієї статті полягає у визначенні категорії інтелектуальної власності та класифікації об'єктів інтелектуальної власності, аналіз головних підходів до трактування категорії «інтелектуальна власність».

Виклад основного матеріалу дослідження. В цілому, в сучасній економічній літературі можна виділити наступні основні підходи до дослідження сутності інтелектуальної власності:

- дослідження інтелектуальної власності за допомогою аналізу її складу і структури, особливостей формування її складових елементів;
- визначення інтелектуальної власності через аналіз її призначення, тієї специфічної ролі, яку вона відіграє в процесі суспільного відтворення (інтелектуальна власність як формалізований і зафіксований інтелектуальний матеріал, призначений для виробництва більш цінного майна; знання, які використовуються для отримання конкурентних переваг);
- визначення інтелектуальної власності через усталене розуміння сутності категорії власності як певного вкладення (цінності, ресурсу), що робить можливим отримання доходу (інтелектуальна власність як знання, здатне приносити прибуток; інтелектуальні ресурси підприємства, здатні створювати нову вартість, приносити дохід).

Слід зазначити, що в спеціальній літературі існує досить суттєвий розкид думок з приводу сутності та змісту економічного поняття «інтелектуальна власність».

Для визначення економічної сутності інтелектуальної власності необхідно розглянути існуючі підходи до трактування поняття інтелектуальної власності.

Вперше термін «інтелектуальна власність» був вжитий у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнятій у Стокгольмі 14 липня 1967 року і з того часу саме цей термін почав застосовуватися в міжнародних конвенціях і в законодавстві багатьох країн світу. За визначенням ВОІВ, інтелектуальна власність — це закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній та художніх галузях [1].

Ряд науковців розглядають інтелектуальну власність як результат втілення ідей, творчих думок, винаходів, технологій та їх комерційне застосування [2-4].

Інший підхід, що передбачає тлумачення інтелектуальної власності як складової економічної категорії «власність», знаходимо у працях науковців, які вважають, що саме власність є визначальною категорією і ознакою.

Як юридична категорія поняття «власність» зводиться до права власності, оскільки економічні відносини власності регулюються природним правом за законодавством [5].

Інші науковці розглядають інтелектуальну власність з соціально-філософської точки зору як особливу форму соціальних відносин, які виникають з приводу розпорядження об'єктами, структура яких визначається патентом або авторським свідоцтвом.

На думку деяких дослідників, процеси комерціалізації результатів інноваційної діяльності дають можливість розглядати інтелектуальну власність і як товар (як нематеріальний актив), і як капітал (витрати на освіту та вкладання у нематеріальні активи).

Відповідно до Цивільного кодексу України (ст. 418) право інтелектуальної власності гарантується як «право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом». Це визначення, на погляд автора статті, містить переважно юридичний підхід до тлумачення змісту інтелектуальної власності, яка пов'язується із правами на результати творчої, інтелектуальної діяльності людини.

Бутнік-Сіверський О. вважає, що категорія «інтелектуальна власність» становить певну діалектичну єдність з інтелектуальним продуктом або продуктом розумової праці, інтелектуальною працею та нематеріальним активом [6].

Гавкалова Н., Маркова Н. визначають інтелектуальну власність як категорію, що відображує відносини володіння, користування і розпорядження результатом інтелектуальної творчої діяльності людини [7].

Мочерний С., Ларіна Я., Устинко О., Юрій С. під інтелектуальною власністю розуміють різні об'єкти інтелектуальної діяльності і продукти

інтелектуальної творчої праці, а також відносини економічної власності між різними суб'єктами з приводу привласнення цих об'єктів у всіх сферах суспільного відтворення [8].

Шимов В., Тур А., Стах Н. трактують інтелектуальну власність як власність на результати інтелектуальної діяльності, інтелектуальний продукт, що входить в сукупність об'єктів авторського і винахідницького права.

Федулова Л.І. вказує, що інтелектуальна власність – це будь-який творчий витвір або винахід, майно, що не сприймається на дотик і може бути захищене правом інтелектуальної власності [9].

Одну із спроб комплексного визначення інтелектуальної власності здійснив Б. Претнар, який звернув увагу на те, що інтелектуальна власність – сфера права, що має справу з корисністю, застосуванням, придбанням, присилуванням і попередженням зловживань приватними юридичними правами у деяких формах інтелектуальних творінь у промислових, наукових, літературних і мистецьких сферах, а також у деяких формах ідентифікації підприємницької діяльності, з метою їх економічного використання у конкурентній підприємницькій діяльності, у виробництві, комерції та торгівлі.

На думку А.А. Чухна, інтелектуальна власність є особливою формою власності, оскільки вона створюється творчою, інтелектуальною працею і є ідеальним творінням, що базується на матеріальних носіях [10].

Автор статті погоджується з думкою З. В. Пічурової, що всі трактування інтелектуальної власності в межах юридичного підходу суттєво звужують її зміст і значення в сучасних умовах економічного розвитку, обмежують їх певним об'єктом, зареєстрованим у визначеному законом порядку, звертають увагу, передусім, на матеріальну форму вираження певної ідеї і не мають вирішального значення для виявлення її сутності як економічної категорії [11]. Далі науковець зазначає, що підходи «...за ознакою економічної спрямованості, як, власне, і погляди в межах юридичного підходу, є дещо односторонніми та звуженими. У таких тлумаченнях акцент робиться на основних складових категорії «власність»: володіння - користування - розпорядження вже наявним об'єктом інтелектуальної власності, і, водночас, ігноруються особливості процесу створення об'єкта інтелектуальної власності та його економізації» [11].

Вважаємо доцільним використовувати комплексний підхід до визначення поняття «інтелектуальна власність», заснований на поєднанні юридичної та економічної складової, відповідно до якого, інтелектуальна власність є «галуззю права, що має справу з корисністю, застосуванням, набуттям, примусом і попередженням зловживань приватними юридичними правами в деяких формах інтелектуальних творінь у промислових, наукових, літературних і артистичних сферах, а також у деяких формах ідентифікації підприємницької діяльності з метою їх економічного використання в конкурентній підприємницькій діяльності, у виробництві, комерції і торгівлі» [12] та узагальнюючим і багатомірним економіко-філософсько-правовим поняттям, яке можна розглядати лише у сукупності різних підходів на перетині наук, оскільки

включає в себе достатньо різноманітні за своєю функціональною належністю об'єкти (об'єкти промислової власності та авторського права, і яке є досить складним, оскільки має прикордонний характер і є надбанням одночасно декількох наук) [13].

З.В. Пічкурова зазначає, що: «...інтелектуальна власність являє собою сукупність відносин щодо володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної діяльності людини в галузі науки, технологій, літературно-мистецької діяльності..., з економічного погляду інтелектуальну власність можна тлумачити як сукупність результатів інтелектуальної діяльності людини, які здатні приносити економічну вигоду, і щодо використання яких виникають відносини володіння та розпорядження» [11].

На думку В. Г. Семенової, інтелектуальна власність відображає відносини правового (юридичного) та економічного характеру щодо створення, використання та комерціалізації результатів творчої діяльності [15].

Подальше дослідження категорії «інтелектуальна власність» неможливе без детального розгляду класифікації об'єктів інтелектуальної власності.

Класифікація, зазначена у Стокгольмській конвенції, дає розширений перелік об'єктів інтелектуальної власності: літературні, художні та наукові твори; виконавська діяльність артистів; винаходи у сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки, товарні знаки, фірмові найменування і комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції; усі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях. Відповідно до положень ВОІВ усі об'єкти інтелектуальної власності можна віднести до однієї з двох груп: або до промислової власності, або до авторського права[1].

Б. Претнар також об'єднує усі об'єкти інтелектуальної власності у дві основні групи: патенти та об'єкти авторського права, які представляють інтелектуальну власність з боку пропозиції та товарні знаки і недопущення недобросовісної конкуренції, що представляють інтелектуальну власність з боку попиту [12].

В Угоді про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) (1993 рік) класифікація об'єктів інтелектуальної власності має наступні групи: авторське та суміжні права; товарні знаки; географічні позначення; промислові зразки; патенти; топографії інтегральних мікросхем; охорона закритої інформації; контроль за антиконкурентною практикою у договірних ліцензіях.

На думку деяких дослідників, класифікація інтелектуальної власності включає три елементи:

- інтелектуальний продукт (результат творчої діяльності, важливий для інтелектуально підготовленого кола осіб);
- інтелектуальна власність (права власності на результати інтелектуальної діяльності);
- нематеріальний актив (патенти, технологічні та технічні досягнення, інші об'єкти інтелектуальної власності підприємств).

У деяких науковців спостерігається інший підхід до класифікації об'єктів інтелектуальної власності, за якого виділяються три основні групи:

- інтелектуальні результати мистецької діяльності;
- об'єкти промислової власності;
- наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, селекційні досягнення, тощо.

Інші дослідники до класифікації об'єктів інтелектуальної власності відносять значно більше груп, наприклад: твори науки та мистецтва; права на копіювання та розповсюдження патенту; права на винаходи; права на інформацію.

На думку П. Крайнева, класифікація об'єктів інтелектуальної власності включає наступні групи: промислова власність: авторське право; комерційна таємниця [14].

Зважаючи на різноманітність зазначених вище підходів, ми приєднуємось до позиції дослідників, які відносять до класифікації об'єктів інтелектуальної власності, як сукупного поняття різноманітні права (на результати творчої діяльності у сфері літератури, мистецтва, науки та техніки; індивідуальні товарні знаки; захист від неправової конкуренції) [10]. Виходячи з цього можна узагальнити інформацію про об'єкти інтелектуальної власності та сформувати структуру нематеріальних об'єктів інтелектуальної власності за групами відповідно до вимог Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи». Можна виділити три види об'єктів інтелектуальної власності: об'єкти промислової власності (результати винахідницької діяльності та раціоналізаторської роботи, засоби індивідуалізації товарів); об'єкти авторського права; об'єкти суміжних прав; особливі об'єкти інтелектуальної власності.

Отже, інтелектуальна власність в широкому розумінні – це матеріально виражений результат розумової діяльності, із закріпленими законом правами та офіційними документами на нього, які надають автору виняткові права на результат своєї діяльності.

Висновки. Підсумовуючи дослідження слід зазначити, що сьогодні відсутній єдиний підхід щодо сутності категорії «інтелектуальна власність». В науковій літературі поширені підходи до визначення зазначеної категорії, які розглядають інтелектуальну власність з позицій права власності, з суто юридичної точки зору, з соціально-філософської точки зору.

Автор статті погоджується з думкою науковців, які вважають, що всі трактування інтелектуальної власності в межах юридичного (правового), або економічного підходу значно обмежують зміст даної категорії та підтримуємо доцільність комплексного підходу для визначення поняття «інтелектуальна власність», заснованого на поєднанні юридичної та економічної складової. Тому, на погляд автора інтелектуальна власність відображає відносини правового (юридичного) та економічного характеру щодо створення, використання та комерціалізації результатів творчої діяльності.

Дослідження також показують наявність різноманітних підходів у науковців щодо класифікації об'єктів інтелектуальної власності. Зважаючи на постійне збільшення напрямків інноваційної діяльності, появу якісно нових результатів науково-технічного прогресу, автор підтримує погляди дослідників, що інтелектуальна власність - це сукупне поняття, яке визначає права на різноманітні об'єкти, зокрема, результати інтелектуальної (творчої) діяльності в галузі літератури, мистецтва, науки й техніки, а також в інших галузях творчості тощо.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на розробку основних напрямків удосконалення процесів управління інтелектуальною власністю промислових підприємств.

Література:

1. Всемирная организация интеллектуальной собственности. Основы интеллектуальной собственности [Текст]. – К.: Изд. дом «Ин Юре», 1999. – 600 с.
2. Лонг Д. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування [Текст]: практ. посіб. /Д. Лонг, П. Рей, В.О. Жаров та ін. – К. : К.І.С., 2007. – 448 с.
3. Ідріс К. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання [Текст]: пер. с англ. / К. Ідріс. – К. : Укрпатент, 2006. – 372 с.
4. Полторак А. Основы интеллектуальной собственности [Текст]: пер. с англ./ А.Полторак, Л. Лернер – М. : Вильямс, 2004. – 208 с.
5. Лещенко Д.І. Співіснування двох концепцій права інтелектуальної власності в Україні: філософський аспект проблеми [Текст]: підручник / Д.І. Лещенко// Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 49. – С.278-284.
6. Бутнік-Сіверський О. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт [Текст] / О. Бутнік-Сіверський //Інтелектуальний капітал. – 2003. - № 5. – С.3-12.
7. Гавкалова Н.Л., Маркова Н.С. Формування та використання інтелектуального капіталу: Наук. видання. – Х., 2006. – 252 с.
8. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2-х т. /За ред. С.В. Мочерного. - Л., 2005. - Т. 1.- 616 с.
9. Федулова Л.І. Концепція інтелектуального капіталу в системі економіки знань [Текст] / Л. І. Федулова // Проблеми науки. – 2008. - № 3. – С.34-38.
10. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність [Текст]: підручник / В.Д. Базилевич. – 3-є вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2014. – 671 с.
11. Пічкурова З.В. Систематизація теоретичних положень та наукових поглядів на економічний зміст інтелектуальної власності [Текст]: зб. наук. пр. / З. В. Пічкурова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 24. – С.215-219.
12. Pretnar, B. Intelektualna lastina v sodobni konkurenci in poslovanju: pravne osnove, ekonomska analiza i podjetniski cilji [Text] B. Pretnar. — Ljubljana: GV Založba, 2002. — 239 p.
13. Полуяктова О.В. Інтелектуальна власність та інтелектуальний потенціал [Текст] / О.В. Полуяктова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2003. – Вип. 15. – С. 250-254.
14. Крайнів П.П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю [Текст]: монографія / П.П. Крайнів. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 444 с.

15. Семенова В.Г. Дослідження сутності інтелектуальної власності в сучасних економічних умовах [Текст] / В.Г. Семенова // Технологический аудит и резервы производства. Экономика и управление предприятием. – 2015. - № 6/5 (26). – С.74-77.

Poppereshnyak S.V.,
Ph.D., Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Olha Suprun
Ph.D., Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

SOLUTION OF THE PROBLEM OF DATA EXCHANGING BETWEEN SMARTPHONE AND SMART WATCH

Abstract. *In this paper some problems, which are faced by smart watch application developers, considering the current data exchange level between these gadgets on operating systems level, are examined. Therefore a method for data synchronization based on databases, is proposed. To achieve this goal, a thorough study of existing databases, based on different criteria, has been conducted. Databases will be installed on each device separately, so the method for updating data and notification to other device was chosen and analyzed. As a result, a unique method in which the developer can add a few lines of code to get the most optimal data exchange between devices is proposed. This technique had been tested on applications for sports.*

Key words: *smartphone, smart watch, synchronization databases, data exchange, mobile applications.*

INTRODUCTION

Nowadays smartphone market is evolving quickly, and with it grows the need to use additional devices that are paired with smartphones. One of these devices is smart watch. It, like the smartphone, has its own operating system, interface, objectives and functions. After Apple's smart watch release in 2015, smart watch market began to grow with new rates. At the end of the year, smart watches from technological giant had the largest sales of smart watches and second among all watches in the world. In 2016 more than 50% of all smart watches in the world were Apple Watch from Apple. So they set the rules on the market.

Apple Watch could work only with a smartphone based on operating system iOS. The first version of the operating system for Apple Watch - WatchOS, performed its code on the phone, not on the smart watch. So smart watch - is a device that is an addition to the smartphone with its capabilities and goals.

Each application for smart watches should have a version for smartphones, otherwise it can't work. Therefore, in any case, the developers had to create at least one application and one extension, and the last one was used as application for smart watches.

I. SMART WATCH APPLICATIONS MARKET ANALYSIS

Nowadays the range of applications for smart watches based on WatchOS is very diverse. Different categories have plenty of applications that solve particular tasks for the user.

Sports is one of the main categories. It includes applications related to sports, fitness and healthy lifestyle.

Today there are many applications that are created for sports, they all have their own features, advantages and disadvantages. Unfortunately, most of them have pretty bad version for smart watches, one of the main reasons is a rapid development WatchOS operating system, that is constantly changing, that is why software companies dont always manage to release the update, that is quite affects the users.

Some companies are in no hurry to release their own versions of smart watches applications, because this market isn't stable and its changing too fast. So these companies require new solutions for synchronizing data between the smart watch and smartphone [1].

Applications for sports is quite good example for such solutions. Since they have a number of features that are suitable for editing only on smartphones and some features can and should be both on the phone and the smart watch. Thus, through using the sports applications, the method for data synchronization between a smartphone and a smart watch can be created.

II. THE NEED FOR DATA SYNCHRONIZATION BETWEEN YOUR SMARTPHONE AND SMART CLOCK

As smart watch in the most cases is only an addition to a smartphone, it is logical that it will show some data that the user has entered or picked on a smartphone. Alternatively, the user can perform certain actions on a smart watch, that will affect the work of a similar application in the phone.

The best way to solve this problem is databases using. It is advisable to use them locally on each device, updating when possible. The information update time is required.

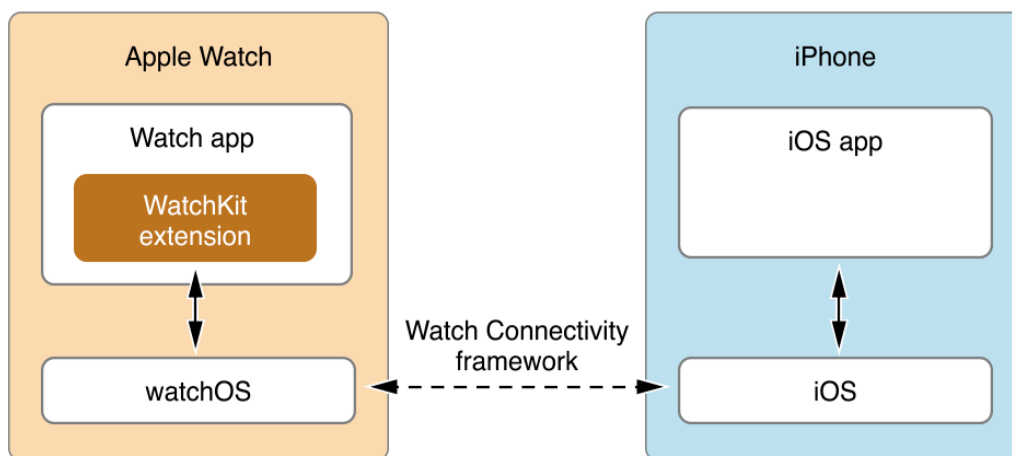

Fig. 1. Scheme of data transmission between applications on smart watches and smart phone

For data exchange between smart watch Apple Watch and iPhone smartphone a framework Watch Connectivity is used, which allows to exchange data between devices at operating systems level. If necessary, operating system decide when and how to transmit data in most applications, because even the application for Apple Watch is a separate application and it is physically stored on a smart watch. To share data storage application group identifier should be used, through which data is

transmitted from the watch to the smartphone and backwards. Figure 1 shows a diagram of the data transmission.

So data synchronization between the iOS smartphone and smart watch is based on WatchOS is possible, but has some minor problems. To solve these problems the technique is required, a sequence of actions that the developer must perform for the synchronization independent work.

III. USING DATA EXCHANGE BETWEEN THE SMARTPHONE AND SMART WATCH ON THE EXAMPLE OF SPORTS MOBILE APPLICATIONS

One of the main advantages of smartphones is the large number of applications in different areas and categories.

To send data the framework developed by Apple, Watch Connectivity framework is used. This framework is included to the package WatchKit.

While the data manipulation, the data must not only be send, but also a mechanism must be developed, that can realize that there is common data.

This mechanism is the App Groups. It allows to create a group to share data by shared usage of this group. The scheme is shown below (see. Figure 2).

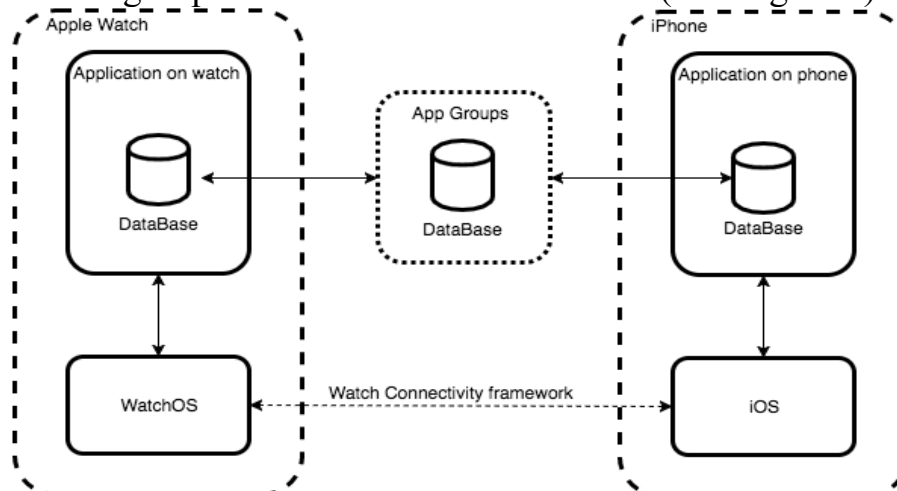

Fig. 2. Scheme of data synchronization using App Groups

The moment of synchronization occurs on each device separately by the same algorithm. This ensures the identity of synced data. Today you need access to a phone to use applications, so we will restrict access to them when disconnected from the smartphone, and when using the smartphone without the watch, let smartfone make changes to the database. Thus, the main unit will be smartphone, and optional smart watch. This approach is appropriate for the sports. An example application will be made for sports activity.

IV. DATABASES AS A WAY OF DATA EXCHANGING

For data exchanging we can use a simple data to be exchanged between devices , or to share data, storing it in the files, that can be accessed by each device. The files themselves can be databases, some of them have frameworks to solve a number of problems, faced by applications developers. There are few databases with such frameworks, the most popular of them are: Realm; Core Data; FMDB; SQLite.

According to the slideshare resource, in the report mo-realm-sqlite different databases were compared according to their speed, including SQLite, Realm with superstructure Core Data and other well-known databases, in terms of the mobile applications development [2]. The fastest database is clean SQLite (not the self-titled framework), followed by Realm, which on 50-100 thousand records show more than decent result (Fig. 3).

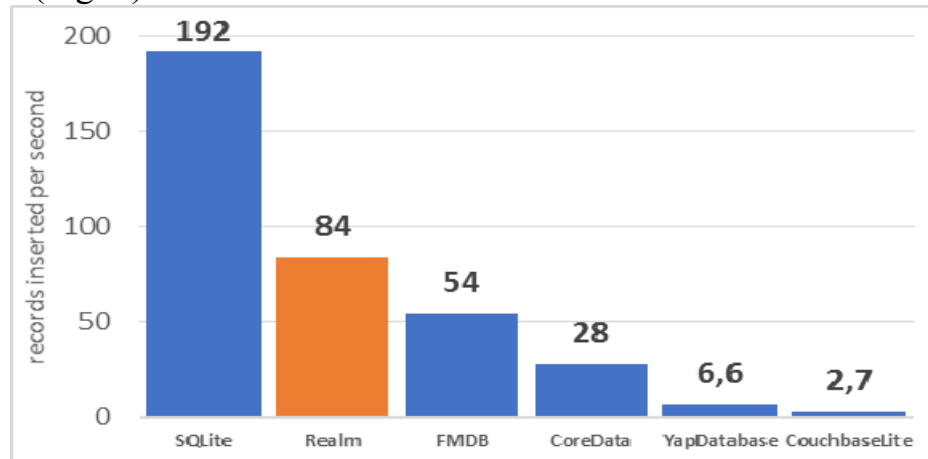

Fig. 3. Speed of adding items to the database comparison

Pure SQLite is fast in the performance of some operations, but it has very long and complex process of creating applications on it, so it is not the right decision with a fast and productive framework.

While adding new items SQLite was the fastest. Same, with more than 50 thousand items, it is faster than the Realm, but the difference between SQLite and Realm is not so large. During some experiments, Realm is 2-4 times faster than pure SQLite. Comparing the rate of counting the number of elements, Realm is the best (Fig. 4).

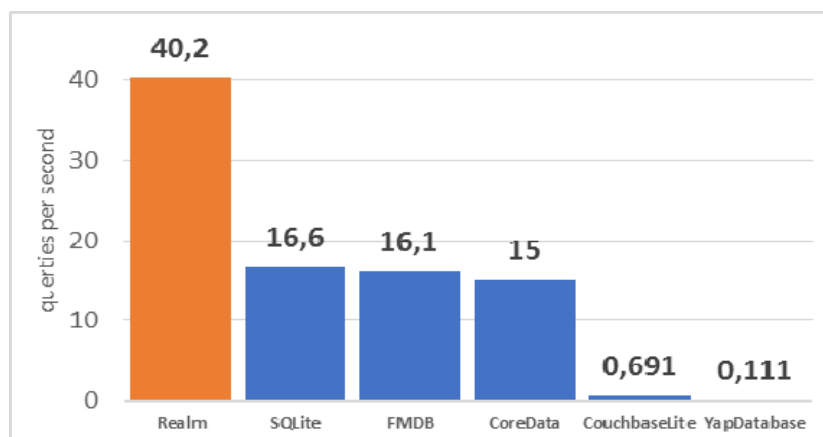

Fig. 4. Speed of counting the number of items in the database comparison

This indicator lets us to understand that in some tests Realm not only prevails SQLite, but is much faster (more than 2 times) that can be considered a significant advantage for the Realm. These tests are not absolute, though they make it clear that Realm in many scenarios is faster than SQLite. During the test, which counted the number of iterations per second, in the first place was again Realm. This time again Realm showed more than 2 times the speed compared to SQLite. It was able to make

41 iteration per 1 second, while "clean" SQLite did 16 iterations. SQLite frameworks, like FMDB and Core Data made 16 and 14 iterations respectively , and all the other frameworks were much worse and did not make even one iteration per second (Fig. 5). After these tests, we can conclude that with any operations Realm will handle better if the number of elements in the sample result will not be greater than 20-30 thousand.

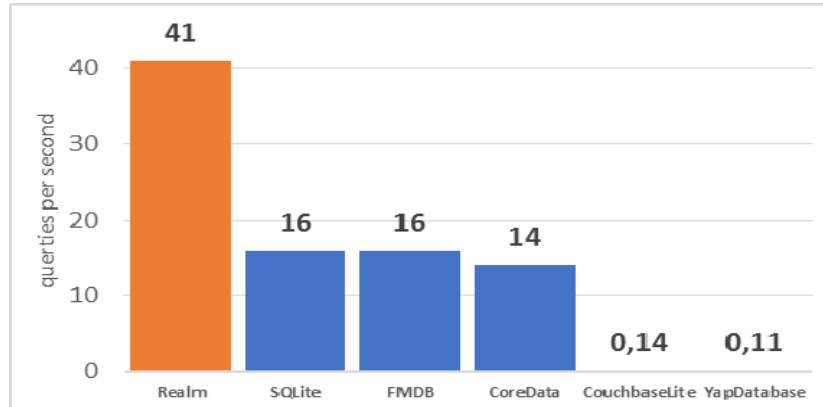

Fig. 5. Speed of iterations in databases comparison

And like most programmers in iOS use Core Data, Realm will be better even with bigger amount of elements. So SQLite can be used when operating with samples of 50-100 thousand items and the user will be comfortable enough to use such applications, but for a smaller number should be used (according to tests) Realm.

Next, let's consider each Database separately.

Realm Database:

Realm is a cross-platform database that was created in order to improve the data operating through the rapid development and effective use comparing to other databases [2]. It has some basic advantages: fast and simple; free; unlimited use; powered by its own engine for speed and performance; solutions for migration; others.

Realm is not as fast as SQLite, but much faster than the frameworks that work with SQLite. This database can be updated quickly enough, so it can be used on smart watches, and it has its own notification system about data changing in the database. The speed of this database is very high if we simultaneously operate with 10-20 thousand items. So, since so many elements are more than enough, and Realm has additional tools for better data synchronization between the smart watches and smart phone, it is one of the best options for us.

Core Data Database:

Core Data is the basic framework for working with data in Apple operating system [2]. In essence, this framework is a superset of the database SQLite. It has the advantages of a native solution. It is lighter than pure SQLite, but nevertheless is much slower. It uses more memory than SQLite. But despite the fact that this decision is a native - Core Data has a lot of pattern code that programmer has to write, so its use is more complex than Realm. Core Data also hasn't any basic tools for notification about updates, and therefore using it to exchange data between the smart watches and smartphone does not suit us.

FMDB Database:

FMDB is also the framework for SQLite, but it is much faster than the Core Data, so it was often used for the mobile development in iOS. FMDB has a number of disadvantages associated with lots of errors while the code execution, as well as large structures that programmers need to write. The database is not designed to work with data synchronization between smart watches and smart phones. FMDB has no complete solutions for migration, although some tools allow to do it.

SQLite Database:

SQLite is one of the most widespread databases in the world and it is open source. Same name library for its use helps to manage data at high speed, in practice this library can work with databases more than 100,000 records very quickly, most queries are instant.

But this library has several significant disadvantages for our problem. Lack of a complete mechanisms to synchronize data between devices, most of which will have to be done manually, that is difficult and requires lots of time, and therefore too expensive. The second problem is a rather large amount of code for basic functions, which should be thoroughly tested, as the number of errors can be detected only with the code execution. Such an approach is correct, if we can have tables the data of more than 50 thousand. SQLite has the least mechanisms for migration, so the programmer will have to do a lot of work himself, that negatively affect the value of the product. Thus, SQLite is quite good library to work with the database, but its benefits are not suitable for our problems and disadvantages are significant.

V. WAYS (METHODS) OF DATA EXCHANGING

For information synchronization between smartphone, based on operating system iOS and smart watches, based on WatchOS, we have to use Application Group Identifier (AGI), which allows to store data together. They will be accessible to a user with both a smartphone and smart watches. Physically, the data will be located on the smartphone and smart watch, so, in the absence of smart watch access to your phone, the smart watch will be able to have access to the data. But it is possible to restrict access for smart watch, so that there were no versions conflict.

The next problem is it database updating notifications. If the user data is kept on a smart watch, and then moves to the smartphone, there is data to be updated, even if the user entered the screen before the changes were made with smart watches. To solve this problem, we can use the following methods: native `openParentApplication:reply;` `MMWormhole;` `realm` notifications.

Native openParentApplication: reply – the essence of this method is that we use standard `WKInterfaceController` class, which has methods for sending data between a smartphone and a smart watch. Then on another device we can process this notification and the screen that you need to update data. Similarly, this method will work in reverse.

Cons: need to write the logic for operating, sending and notifications about the data change; lots of code to write if notifications logic will be difficult.

Pros: may be used with any database; possibly to set up custom alerts

MMWormhole – complete solution for instant messaging between a smartphone and a smart watch. During the exchange it is able to share data according to the different types of notifications, thus to pursuant not all messages, but with a specific data type.

Cons: using external solution.

Pros: may be used with any database; possibly to set up custom notifications.

Realm notifications – complete solution that is a framework Realm part. For the notifications we do not need to do any additional configurations, as the notification will come automatically once the database is modified. We need only to process these notifications.

Cons: aviable only with Realm; few advanced settings.

Pros: the minimum amount of code such as its a component of the Realm framework.

As we will use the database Realm, the data has to be updated in most cases, once the changes to the database Realm from the other device are made. So, the appropriate option is using the method Realm notifications.

VI. DATABASE

The database has been created using cross-platform mobile database - Realm. The Realm speed in most tasks is larger, than SQLite speed. Most tasks can be performed in the Realm main stream, such as it can handle with tasks quickly enough not to slow down the work of the interface.

Figure 6 shows the database scheme.

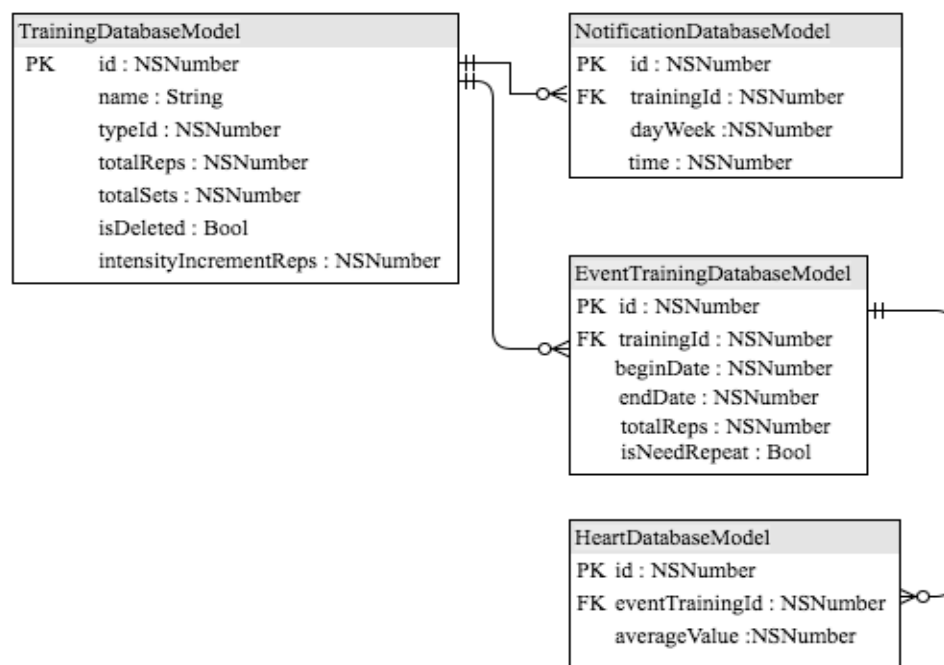

Fig. 6. Database scheme

Database Realm is very easy to use, that positively affects speed of development, and therefore the final cost of the product to the user is lower. Realm is not an ORM (Object-relational mapping), it uses its own persistence mechanism for greater execution speed and efficiency of use.

For data synchronization we need to use notification process: the need to update the database, and then send the appropriate signal to all components, that are responsible for business logic in a particular module. The latter, in turn, should update the data from the database and send a notification to interface component that will update the UI elements.

VII. DATA EXCHANGE TECHNIQUE

To solve the problem of data synchronization between the smartphone and smart watch, the certificates for applications must be created first. They must be related to App Groups. Then register the app groups and enter these settings into the project.

Further integrate the library database - Realm, make the apply the base path settings using the app groups.

Then the data can be shared in the application for smart watches and smart phone.

Finally, the notifications of data changes must be made. To do this, a class Singleton must be created in each application, which will control the Realm, and have a circuit which will handle notifications from the database.

After receiving information about updates in database, a notification RealmNotificationUpdated must be sent. All screens, subscribed to this alert, will execute the code.

After this, the method realmUpdate will be caused in this class, which updates the UI with new data.

Following this method, you can create applications that will transfer data between a smartphone and a smart watch.

CONCLUSION

Domain analysis showed that smart watches today are the addition to existing smartphones and their applications, so, while designing applications for smart watches, we should also consider their application for phones. Companies, such as Apple with Apple Watch showed, that their vision of using smart gadget is only through the operating with the phones.

Therefore, while creating applications for smart watches we need to allocate a separate role for its synchronization with a smartphone, as well as data, which it will operate, will have influence on the data version on the phone, and the smart watch. In order to synchronize the data we need to use a complete solution and methodology [3], which would allow to synchronize data between devices with lower amount of time. During the analysis, were considered several options of databases and methods for exchanging notifications for corresponding user interfaces updates. These decision is database Realm and its tools - Realm notification. Using it allow us to handle the notifications and automatically send them to other devices.

While developing the database was mentioned, that some data will be updated using mobile application on a smartphone, and some only with smart watch. Also, choosing the database, the need to synchronize data between your smartphone and smart watches was considered.

References:

1. [Electronic resource] How Many Apps Are in the App Store? access mode <https://www.lifewire.com/how-many-apps-in-app-store-2000252>.
2. [Electronic resource] Core Data Programming Guide, access mode <https://developer.apple.com/library/content/documentation/Cocoa/Conceptual/CoreData/>.
3. Svitlana Popereshnyak, Olha Suprun "The method of data exchanging between smartphone and smart watch," in 14th International Conference The Experience of Designing and Application of CAD Systems in Microelectronics, Lviv-Polyana, Ukraine, 2017, pp. 392-395.

Pudychева Halyna

Ph.D. in Economics, Lecturer

Odessa National Economic University (Ukraine, Odesa)

FACTOR ANALYSIS OF PROFIT OF ENTERPRISE

Пудичева Г.О.

канд. екон. наук, викладач

Одеський національний економічний університет

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

The article considers applying of methods of factor analysis on the example of using the five-factor multiplicative model of enterprise profit.

Key words: factor analysis, profit, multiplicative model, additive model, financial results.

Розглянуто застосування методів факторного аналізу на прикладі використання п'ятифакторної мультиплікативної моделі прибутку підприємства.

Ключові слова: факторний аналіз, прибуток, мультиплікативна модель, адитивна модель, фінансові результати.

Для оцінки ефективності функціонування підприємств найчастіше застосовуються показники прибутку. Першочерговість визначення його величини пояснюється тим, що прибуток, поряд з показником доходу від реалізації продукції, є узагальнюючим показником фінансових результатів діяльності підприємства. Прибуток представляє собою синтетичний показник, оскільки його величина обумовлюється впливом усіх сторін діяльності підприємства та рівня їх результативності. Крім того, прибуток є основною ціллю будь-якого комерційного підприємства, та створює умови для його самофінансування, а також розвитку, в тому числі, соціального.

У науковій літературі, присвяченій вирішенню проблем формування прибутку підприємств, активно розглядаються питання факторного аналізу прибутку.

Факторний аналіз являє собою методику комплексного системного вивчення і вимірювання впливу чинників на величину результативних показників [1]. Передумовою використання факторного аналізу є побудова багатфакторної моделі впливу певних факторів (чинників, причин) на результативний показник, яким в даному випадку є прибуток. Задача факторного аналізу полягає у відборі конкретних факторів для його здійснення, класифікації факторів, їх систематизації для дослідження їх впливу на

результат. На наступному етапі визначається форма математичного зв'язку між факторними та результуючою ознаками. Заключним кроком є розрахунок величини впливу на результуючий показник.

В.І. Осипов пропонує класифікувати фактори за математичним виразом взаємозв'язку на кореляційні та детерміновані, які, в свою чергу, поділяються на адитивні та мультиплікативні [2, с. 26]. Кореляційні відображають стохастичний зв'язок між показниками у моделі, а детерміновані – функціональний. Вплив кореляційних факторів розраховується на основі моделей кореляційно-регресійного аналізу.

Методи розрахунку впливу детермінованих факторів на результативний показник залежать від математичної форми зв'язку, а саме, чи є побудована модель адитивною чи мультиплікативною. При цьому в основі адитивних моделей лежить передумова, що результативний показник формується шляхом додавання величин факторних ознак. Мультиплікативні зв'язки передбачають вираження результативної ознаки у формі добутку факторних показників.

Перевагами факторного аналізу є можливість побудови безлічі моделей такого аналізу в залежності від мети дослідження.

Але доволі часто при аналізі прибутку підприємства застосовуються найпростіші адитивні моделі. Так, проводячи факторний аналіз прибутку підприємства, І.Ф. Лобачева, К.А. Коцюбинська, Ю.В. Василенко зазначають, що на величину прибутку впливають такі фактори, як зміна обсягу реалізації, зміна асортименту продукції, зміна її собівартості, зміна ціни реалізації, чисельність та склад персоналу, економічне стимулювання працівників, продуктивність праці, стан матеріально-технічної бази підприємства, фондвіддача. Однак на основі даних Звіту про фінансові результати, виявити вплив перелічених факторів на фінансовий результат підприємства неможливо. Тому вказані автори, аналізуючи чистий прибуток (ЧП) підприємства на прикладі ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика», застосовують адитивну модель такого вигляду:

$$\text{ЧП} = \text{ДР} + \text{ДІ} - \text{С} - \text{ВУ} - \text{ВЗ} - \text{ВФ} - \text{ПП}, \quad (1)$$

де ДР – дохід від реалізації продукції;

ДІ – інші доходи;

С – собівартість продукції;

ВУ – витрати на управління;

ВЗ – витрати на збут;

ВФ – фінансові витрати;

ПП – податок на прибуток [3].

Однак така формалізація може бути повністю вірною лише для тих випадків, коли факторні ознаки виражаються абсолютними показниками.

На думку автора, більш доцільним є застосування мультиплікативних моделей.

Наприклад, В.І. Осипов розглядає можливість використання трьох видів мультиплікативних моделей прибутку, які відрізняються одна від одної ступенем деталізації чинників, що знаходяться в їх правих частинах:

1. Чотирьох факторна модель прибутку, до складу якої входять: 1) середня чисельність робітників виробничо-промислового персоналу; 2) продуктивність праці; 3) коефіцієнт реалізації продукції (відношення реалізованої продукції до виробленої товарної продукції за даний період); 4) прибуткомісткість реалізованої продукції.

2. П'ятифакторна модель прибутку, факторними ознаками в якій виступають: 1) середня чисельність робітників виробничо-промислового персоналу; 2) фондоозброєність праці; 3) фондівіддача; 4) коефіцієнт реалізації продукції; 5) прибуткомісткість реалізованої продукції.

3. Семифакторна модель прибутку, до складу якої входять чинники: 1) середня чисельність робітників виробничо-промислового персоналу; 2) фондоозброєність праці; 3) частка активної частини основних виробничих фондів; 4) питома виробнича потужність; 5) коефіцієнт використання виробничої потужності; 6) коефіцієнт реалізації продукції; 7) прибуткомісткість реалізованої продукції [2, с.155].

На основі відкритої фінансової звітності підприємств можливою є побудова п'ятифакторної моделі прибутку від реалізації. Проілюструємо її практичне застосування на прикладі ДП «Морський торговельний порт «Южний». Для простоти представимо вказану модель у наступному вигляді

$$Y=a \times b \times c \times d \times e; \quad (2)$$

де Y – прибуток від реалізації, тис. грн.;

a – чисельність персоналу підприємства, осіб;

b – фондоозброєність праці, тис. грн./ос.;

c – фондівіддача, грн./грн.;

d – коефіцієнт реалізації продукції;

e – прибуткомісткість реалізованої продукції.

Інформація, необхідна для факторного аналізу прибутку ДП МТП «Южний» за 2015-2016 рр. наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Вихідні дані для факторного економічного аналізу прибутку підприємства ДП МТП «Южний» за 2015-2016 рр.

№ з/п	Показники і фактори	Період		Індекс
		Базисний (2015 р.)	Звітний (2016 р.)	
1	Прибуток від реалізації, тис. грн.	1267818	797364	0,629
2	Чисельність персоналу підприємства, осіб	2567	2666	1,039
3	Фондоозброєність праці, тис. грн./ос.	635,832	630,993	0,992
4	Фондовіддача, грн./грн.	1,355	1,039	0,767
5	Коефіцієнт реалізації продукції	0,983	1,002	1,020
6	Прибуткомісткість реалізованої продукції	0,584	0,455	0,780

Як видно з табл. 1, у 2016 р. в порівнянні з 2015 р. прибуток від реалізації зменшиться на 37,1 %, чисельність персоналу збільшилася на 3,9 %, фондоозброєність праці знизилася на 0,8 %, показник фондівіддачі знизився на

23,3 %, коефіцієнт реалізації продукції підвищився на 2 %, а прибуткомісткість реалізованої продукції скоротилася на 22 %.

На основі побудованої моделі (2) можна дослідити вплив зміни кожного з факторів на зміну результуючого показника прибутку від реалізації. Для цього в економічній практиці використовують статистичні та математичні групи методів. Перша група є історично першою та більш популярною на практиці, оскільки не вимагає використання складного математичного апарату. До даної групи методів відносять методи ланцюгових підстановок (прямих та зворотних) та виявлення ізолюваного впливу факторів (традиційний та модифікований).

Результати розкладання абсолютного та відносного приростів прибутку від реалізації за факторами за методами ланцюгових підстановок та виявлення ізолюваного впливу факторів наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Результати розкладання абсолютного та відносного приростів прибутку від реалізації ДП МТП «Южний» за факторами за 2015-2016 рр.

Метод	Метод ланцюгових підстановок		Метод виявлення ізолюваного впливу факторів	
	абсолютний приріст	відносний приріст, %	абсолютний приріст	відносний приріст, %
ΔY	-470454,00	-37,11	-470454,00	-37,11
ΔY_a	48895,20	3,86	48895,20	3,86
ΔY_b	-10019,74	-0,79	-9647,66	-0,76
ΔY_c	-304792,07	-24,04	-295724,20	-23,33
ΔY_d	20260,63	1,60	25638,05	2,02
ΔY_e	-224798,02	-17,73	-278823,68	-21,99
Δ	-	-	39208,29	3,09

Таким чином, як показує табл. 2, можна стверджувати, що згідно з методом ланцюгових підстановок, у 2016 р. зниження прибутку від реалізації відбулося за рахунок впливу таких факторів:

- за рахунок зниження фондоозброєності праці прибуток зменшився на 10019,74 тис. грн. або на 0,79 %;
- за рахунок зниження фондівіддачі прибуток знизився на 304792,07 тис. грн. або на 24,04 %;
- за рахунок зниження прибуткомісткості реалізованої продукції прибуток знизився на 224798,02 тис. грн. або на 17,73 %.

В той же час, зростання чисельності персоналу викликало зростання прибутку від реалізації на 48895,2 тис. грн. або на 3,86 %. Крім того, за рахунок збільшення коефіцієнту реалізації продукції прибуток підвищився на 20260,63 тис. грн. або на 1,6 %.

Згідно з результатами факторного аналізу, проведеного за методом виявлення ізолюваного впливу факторів, зниженню показника прибутку від реалізації сприяла зміна наступних факторів:

- за рахунок зниження фондоозброєності праці прибуток зменшився на 9647,66 тис. грн. або на 0,76 %;
- за рахунок зниження фондівіддачі прибуток знизився на 295724,20 тис. грн. або на 23,33 %;
- за рахунок зниження прибуткомісткості реалізованої продукції прибуток знизився на 278823,68 тис. грн. або на 21,99 %.

В той же час, зростання чисельності персоналу викликало зростання прибутку від реалізації на 48895,20 тис. грн. або на 3,86 %. Крім того, за рахунок збільшення коефіцієнту реалізації продукції прибуток підвищився на 25638,05 тис. грн. або на 2,02 %.

Збільшенню прибутку від реалізації підприємства також сприяв позитивний вплив зазначених факторів, який обумовив її додаткове зростання на 39208,29 тис. грн. або на 3,09 %.

Порівнюючи два використані методи факторного аналізу, а саме, метод ланцюгових підстановок та метод виявлення ізольованого впливу факторів, варто відзначити їх основні переваги та недоліки.

Обидва методи відносяться до статистичних. При цьому метод ланцюгових підстановок забезпечує повне розкладання приросту результативної ознаки за факторами. Кількість часткових абсолютних та відносних приростів результативної ознаки дорівнює кількості вихідних факторів, а сума абсолютних та відносних приростів дорівнює загальному абсолютному (відносному) приросту. Однак даний метод вимагає врахування послідовності (черговості) дії факторів. Цей метод приєднує ефект взаємодії основних чинників до внеску структурних та якісних факторів.

Перевагами методу виявлення ізольованого впливу факторів є те, що він не вимагає врахування послідовності дії факторів та виокремлює ефект взаємодії основних чинників, що впливають на результативну ознаку. Недоліками зазначеного методу є те, що він ґрунтується на передумові, що кожний чинник змінюється першим та не забезпечує повне розкладання приросту результативної ознаки за факторами.

Застосовані методи дають змогу оцінити резерви зростання прибутку. Виходячи з проведених розрахунків, можна зробити висновок, що досліджуване підприємство ДП «МТП «Южний»» має суттєві резерви зростання прибутку за рахунок підвищення ефективності використання основних фондів, а саме – зростання фондоозброєності праці та фондівіддачі; та за рахунок підвищення прибуткомісткості реалізованої продукції.

Таким чином, використавши мультиплікативну модель та застосувавши метод виявлення ізольованого впливу факторів, можна визначити вплив не тільки основних факторних показників (у даній моделі їх п'ять) на результативний показник прибутку, але і вплив їх взаємодії – синергетичний ефект. Це дозволяє детальніше проаналізувати причини і умови зміни показника фінансового результату підприємства, а саме його прибутку від реалізації.

Література:

1. Білик М.Д. Фінансовий аналіз [Електронний ресурс] / Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. . – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с. – Режим доступу: http://www.srines.com/book_1316_chapter_67_11.4._Faktornijj_analz_pributku.html
2. Осипов В. И. Методы факторного анализа и планирования в промышленности: [учеб. пособ.] / В. И. Осипов. – К.: УМК ВО при Минвузе УССР, 1989. – 212 с.
3. Лобачева І. Ф. Аналіз факторів, що впливають на прибуток підприємства / Лобачева І.Ф., Коцюбинська К.А., Василенко Ю.В. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Economics/10_85046.doc.htm

Sievidova Iryna,

Ph.D. (Econ), Associate Professor

Plygun Sergey

Master's student

V.Dokuchajev Kharkiv National Agrarian University (Ukraine, Kharkiv)

STATE INFLUENCE ON THE MECHANISMS OF PRODUCTION AND SALE OF VEGETABLE PRODUCTS

Сєвідова І.О.

к.е.н., доцент

Плигун С.В.

магістрант

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ДЕРЖАВНИЙ ВПЛИВ НА МЕХАНІЗМИ ВИРОБНИЦТВА І ЗБУТУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

The article analyses the current state of interrelation between vegetable producers and processing and trade enterprises. The main principles for improvement of government influence on the mechanisms of vegetable production and sale have been determined considering retrospective and interpolation.

Keywords: sale, market, export, Ukraine, influence mechanisms, vegetable growing.

В статті проаналізовано сучасний стан взаємовідносин між виробниками овочів та підприємствами переробки і торгівлі. Визначено загальні принципи вдосконалення державного впливу на механізми виробництва і збуту овочевої продукції з урахуванням ретроспективи та інтерполяції.

Ключові слова: збут, ринок, експорт, Україна, механізми впливу, овочівництво.

Державне регулювання ринкових процесів в області овочівництва, як і в усьому сільському господарстві в економічно розвинених країнах, є складним механізмом, що включає широкий інструментарій впливу на структуру виробництва, доходи виробників, агробізнес, соціальну сферу. Позитивний досвід ряду країн показує, що головним фактором трансформації галузі овочівництва в високорозвинену галузь є посилення уваги з боку органів державного і місцевого управління шляхом цілеспрямованого здійснення ними регулюючого і стимулюючого впливу.

Так, державне регулювання виробництва і збуту плодощовочевої продукції в США направлено, з одного боку, на виключення перевиробництва продукції, підтримання стабільних (фермерських) цін, а, отже, і доходів виробників, з

іншого – на захист інтересів споживачів (придбання високоякісної продукції за прийнятними цінами). Регулювання здійснюється через торговельні укази на виробництво і збут різних видів овочів (в даний час діє 43 федеральних укази), введення відповідних квот, встановлення стандартів на якість продукції і контроль за їх дотриманням. Підтримка доходів фермерів, що займаються виробництвом плодоовочевої продукції, здійснюється урядом через їх участь в державних програмах загального напрямку, таких як страхування врожаю, надання пільгових кредитів, субсидій на зрошення земель (в країні понад 50% овочів вирощують в умовах зрошення), а також за рахунок вирощування овочів спільно з культурами, субсидованими державою [1].

Також доцільно врахувати досвід розвитку галузі овочівництва в Японії, де склалася дієва система державного регулювання і стимулювання виробництва овочевої продукції. Тут до 70-х років овочівництво мало відносно низький рівень організації та ефективності, сезонний характер, що однаково негативно позначалося на інтересах виробників і споживачів.

Привабливість для України досвіду Японії у сфері функціонування малих сільськогосподарських підприємств зумовлюється тим, що в цій країні така форма господарювання є практично переважаючою – у середньому одне фермерське господарство володіє 1,8 га ріллі. Оскільки сільськогосподарські угіддя у фермерських господарствах займають порівняно малу площу, Японії притаманне інтенсивне сільське господарство [2].

Становище докорінно змінилося після того, як на основі наукових рекомендацій була розроблена планова система виробництва овочевої продукції, що передбачає виділення 1200 зон, що виробляють овочеву продукцію і 33 зон, що її споживають. Кожна виробнича зона зобов'язана на вигідних економічних умовах поставляти продукцію в зони споживання в певні періоди, звітувати перед урядовими органами за строки сівби і посівні площі головних овочевих культур. У свою чергу центральні та місцеві органи влади надають зонам виробництва овочів субсидії на розвиток овочівництва: на будівництво теплиць, приміщень для переробки, доробки, зберігання та відвантаження овочевої продукції, здійснення маркетингу, утримання техніки і т.д. У самих зонах передбачається виділення дотацій виробникам овочів в разі падіння оптових цін на них нижче встановлених лімітів.

У багатьох країнах накопичено багатий і різноманітний досвід маркетингу в плодоовочевій сфері. При зовнішній простоті рух товару супроводжується складними економічними відносинами. Їх складність пов'язана з особливостями ринкової системи: її структурою, множинністю ринкових форм, їх організаційно-економічними та функціональними відмінностями, а також природно – кліматичними і іншими особливостями різних країн. Однак, спільним є те, що рух овочевої продукції від сільськогосподарських підприємств до споживачів здійснюється в основному через оптові ринки. Іншими словами, через посередників, які поділяються: на локальному рівні – дрібні збутові ринки, включаючи фермерські; на

глобальному – великі спеціалізовані ринки, включаючи аукціони і сільськогосподарські збутові кооперативи.

У роздрібній торговельній мережі реалізація плодоовочевих товарів здійснюється по таких основних каналах: супермаркети, фірмова торгівля, спеціалізовані магазини, фермерські придорожні оптово–роздрібні ринки і павільйони. Поряд з цим складовою частиною маркетингового ланцюжка є переробка, консервування плодів, овочів та іншої продукції. Всі ці учасники разом являють собою структуру маркетингу плодоовочевої підкомплексу.

У різних країнах є свої специфічні особливості при формуванні ринку плодоовочевих товарів. Так, наприклад, в Японії через оптові ринки реалізується основна частина плодоовочевої продукції як в свіжому, так і в переробленому вигляді. При цьому вся збутова діяльність регламентується «Законом про оптові ринки». Згідно з цим законом на плодоовочеві товари, що реалізуються через оптові ринки, встановлюється оптова націнка для кожної групи товарів (наприклад, на овочі – 8,5%, фрукти – 7%) [3].

Оптова націнка зазвичай визначається по відношенню до ціни реалізації оптової партії продукції. При її визначенні важливу роль відіграють різні фактори: цінова політика товаровиробника, умови збуту, ступінь конкуренції, місткість ринку, характер товару і ін. На швидкопсувні продукти торгова націнка може бути вище і включає витрати торговця, пов'язані з покриттям можливих втрат частини товару. Особливістю оптової торгівлі плодоовочевою продукцією в розвинених країнах є те, що значна частка продукції надходить в сферу реалізації в свіжому вигляді після попередньої обробки на сортувальних–пакувальних пунктах.

В останні роки з ростом обсягу виробництва в житті приватних виробників овочів Бельгії роль експорту набуває істотного значення. Так, на частку експорту припадає 60% виробленої продукції. BelOrta, аукціон з штаб – квартирою в Sint–Katelijne–Wave в 2015 році мав найбільшу питому вагу, досягнувши реалізації продукції 391,7 млн. Євро. Друге місце, за даними асоціації бельгійських садівничих кооперативів, з рівнем реалізації у 214 млн. євро, посідає сільськогосподарський аукціон Veiling Hoogstraten з торговим майданчиком в місті Hoogstraten (Vbt) [4]. Це дає можливість конкурувати з іншими аукціонами і залучати нових покупців.

Аналізуючи структуру реалізованих товарів сільськогосподарських аукціонів, можна побачити, що овочі складають до 80% обороту і основна частка припадає на томати і зелений салат. Решта видів товарної продукції мають незначну питому вагу.

Успіхи і високі результати в сфері плодоовочевого бізнесу Бельгії досягнуто не тільки в сільському господарстві. У цій країні створена широка мережа наукових і науково–дослідних станцій, які працюють в безпосередньому зв'язку з фермерськими організаціями та господарствами. Післязбиральний процес заготівлі, зберігання, реалізації овочів, плодів і ягід є самостійним предметом для дослідження різних наукових установ країни. Поряд з цим великі аукціони, переробні підприємства, передові фермерські

господарства тісно працюють з авторитетними вченими, науковими консультантами [5].

У Німеччині значну частину виробленої продукції збувають через оптові торгові центри, що належать кооперативним спілкам виробників. Особливістю торгових центрів є те, що вони здійснюють закупівлю продукції, її зберігання та реалізацію, як правило, оптовим покупцям.

Покупцями продукції торговельних центрів будуть насамперед усі великі фірми, які матимуть магазини типу «супермаркет», а також малі й середні спеціалізовані плодоовочеві підприємства роздрібної торгівлі. Великі фірми закуповуватимуть продукцію великими партіями, відвозитимуть її спеціалізованим транспортом (автопоїзди, рефрижератори) і матимуть проміжні (при магазинах) сховища. Інші підприємства роздрібної торгівлі доставлятимуть закуплену продукцію практично на прилавок. [6].

Узагальнення досвіду США, Японії і ряду інших країн Європейського Союзу дозволяє обґрунтовано стверджувати про необхідність вдосконалення системи регулювання і стимулювання задля підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, яка є важливою умовою зростання обсягів виробництва овочевої продукції будь-якої країни. Необхідно створити відповідні умови для реалізації цієї закономірності, і в Україні теж, знайти і застосувати раціональні форми і методи регулюючої діяльності держави щодо розвитку галузі овочівництва.

Головний загальний принцип вдосконалення регулювання механізмів виробництва і збуту овочевої продукції має бути не в адміністративних розпорядженнях зверху, а перш за все в економічних стимулах, що регулюють відносини між учасниками ринку, і підприємствами виробниками овочевої продукції і реалізаторами продукції, які, до того ж, мотивують поведінку продавців і покупців.

Література:

1. Медведева Н.А. Управление и контроль качества свежей плодоовощной продукции в зарубежных странах //Агропром. пр-во: опыт, проблемы и тенденции развития. Сер. 1. – 1990. – № 5. – С. 43–51.
2. Міністерство економіки, торгівлі і промисловості Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.meti.go.jp/english/index.html>.
3. Яценко Б. П. Опыт использования рыночных отношений в Японии / Б. П. Яценко. – К. : УкрИНТЭИ, 1992. – 36 с.
4. Belgische Auktionen steigern Einnahmen – BelOrta hatte größten Umsatz [Електронний ресурс] / Vlaams infocentrum land-en tuinbouw // Online Fachzeitschrift für den internationalen Handel mit frischem Obst und Gemüse. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fruchtportal.de/artikel/belgische-auktionen-steigern-einnahmen-belorta-hatte-grossten-umsatz/021724>.
5. Кибилов А.Я. Формирование и развитие рыночных отношений в плодоовощном подкомплексе. : дис. докт. эк. наук : 08.00.05 / Кибилов Алихан Яковлевич – Москва, 1997. – 233 с.
6. Янушкевич Д.В. Формирование регионального рынка овощной продукции: дис. канд. эк. наук : 08.00.05 / Янушкевич Дмитрий Владиславович – Москва, 2000. – 167 с.

Stozhok Lyudmyla
PhD in Economics
SHEI «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»
(Ukraine, Kyiv)

SOCIAL INSURANCE RISK IN THE EVENT OF UNEMPLOYMENT AS THE MAIN ELEMENT OF SOCIAL PROTECTION OF THE WORKING POPULATION

Стожок Л.Г.
канд. екон. наук
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ РИЗИКУ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ

The article considers the nature and significance of social insurance in case of unemployment in the system of social protection of the working population.

Key words: *social risk, social insurance, unemployment, social protection.*

В статті розглянуто сутність та значення соціального страхування ризику на випадок безробіття в системі соціального захисту працюючого населення.

Ключові слова: *соціальний ризик, соціальне страхування, безробіття, соціальний захист.*

Сучасний стан соціально-економічного розвитку країни характеризується масштабністю соціальних ризиків. І як результат, маргіналізація певних верств населення, зниження купівельної спроможності заробітної плати, пенсій, що в сукупності лише посилює соціальну нерівність і розширює бідність серед населення як працездатного, так і не працездатного. В Україні основними інститутами захисту від соціальних ризиків є соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальні послуги та соціальна допомога. Як свідчить аналіз, діючий механізм соціального захисту є неефективним і не спроможний забезпечити належний рівень захисту. Зазначимо, що основною причиною недієздатності системи соціального захисту населення є не лише відсутність стабільного належного фінансування, а й відсутність ефективної системи соціального страхування як основного інституту соціального захисту працюючого населення від соціальних ризиків, яка б передбачала охоплення і захист всього працездатного населення. Особливо гострою дана проблема є в сільській місцевості, де за відсутності можливостей офіційного працевлаштування особи працездатного віку не в змозі реалізувати пенсійні права для отримання пенсій, розмір яких би відповідав прожитковому мінімуму для непрацездатних осіб. Акцентуємо увагу на тому, що відсутність можливостей у працюючого населення забезпечити своє матеріальне становище як в працездатний період, так і при виході на пенсію є не лише основною причиною поширення бідності, а й причиною збільшення фінансового навантаження на соціальний бюджет держави у зв'язку з розширенням «армії» отримувачів соціальної допомоги, соціальних субсидій. Таким чином, питання

соціального захисту працюючого населення від соціальних ризиків є нагальними, оскільки, враховуючи нові вимоги реалізації пенсійних прав, без формування механізму самовідповідальності працівників і роботодавців в сфері захисту від соціальних ризиків неможливо забезпечити реалізацію принципу соціальної справедливості з метою матеріального забезпечення протягом всього життєвого періоду.

Нагадаємо, що в Україні головним завданням інституту соціального страхування працездатного населення від соціальних ризиків є мінімізація соціальних ризиків, здійснення виплат при настанні страхових випадків. Погоджуємося, що соціальні ризики по-різному проявляються для різних категорій працюючих і, відповідно, форми захисту мають різні особливості. [5, с 14] Вітчизняний фахівець соціальної проблематики Надрага В.І. зазначає, що «основними складовими системи ризиків у трудовій сфері є ризики формування і розвитку трудового потенціалу, ризики функціонування ринку праці та зайнятості, виробничі ризики, ризики соціального партнерства». Крім того, на думку науковця, «соціальні ризики в сфері зайнятості доцільно розглядати через призму ймовірності настання небажаних наслідків для реалізації інтересів суб'єкта відносин зайнятості внаслідок прийнятого рішення». [2, с11] Шевченко Л.С. виокремлює соціальні ризики найманих працівників, досліджуючи їх як ризики, що «викликані нераціональним розподілом повноважень найманого працівника між ним і роботодавцем, втратою контролю над власністю на робочу силу після укладення трудового контракту, неефективним використанням (недовикористанням) власності на робочу силу».[7]

На думку автора статті, серед ризиків соціально-трудої сфери вагоме місце має посідати ризик втрати робочого місця (безробіття), який характеризується відсутністю у застрахованого можливостей забезпечувати належний рівень як свого матеріального становища, так і сім'ї. Нагадаємо, що згідно з Конвенцією № 102 даний ризик включає призупинення заробітку, спричинене неможливістю для захищеної особи, яка здатна і готова працювати, отримати роботу, що їй підходить. [4, ст.20] Виходячи з визначення безробіття як «соціально-економічного явища, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування», [3] наголошуємо на тому, що соціальні ризики безробіття є соціально-економічним явищем.

В Україні програма соціального захисту застрахованої особи від безробіття включає реєстрацію в центрі зайнятості і, відповідно, виплату соціальної допомоги по безробіттю, а також навчання та перекваліфікацію безробітного, надання фінансової допомоги на відкриття власної справи.[1] Головними функціями соціальної допомоги по безробіттю є захисна, яка передбачає захист застрахованої особи від настання соціального ризику, та компенсаційна, яка полягає в заміщенні (компенсації) втраченого доходу при настанні соціального ризику, під яким слід розуміти матеріальну незабезпеченість у зв'язку з втратою заробітної плати. Відповідно, при настанні

соціального ризику допомога по безробіттю передбачає саме компенсацію матеріальної незабезпеченості у зв'язку з втратою доходів.

На нашу думку, аналізуючи сучасний стан інституту соціального страхування, можна зазначити, що система захисту працюючого населення від ризику втрати робочого місця потребує удосконалення механізму функціонування. Оскільки сформована ще в радянські часи система соціального захисту, коли даний ризик вважався індивідуальним (у зв'язку з небажанням людини працювати), не відповідає сучасним реаліям, адже здебільшого причини втрати робочого місця не залежать від бажання працюючого. Відповідно, безробіття як соціально-економічне явище є похідною від політичних та економічних ризиків. Крім того, не виключенням є породження серед безробітних статусу соціальних утриманців у результаті відсутності бажання працевлаштовуватися, обмеження індивідуальної активності, декваліфікація безробітного. Це свідчить про те, що, з однієї сторони, соціальна допомога безробітним мінімізує зниження рівня життя, забезпечує відтворення робочої сили на період пошуку роботи, а з іншої – не є стимулюючим фактором, який би сприяв активному пошуку роботи. Не менш важливим є латентна (прихована) функція інституту соціального страхування від ризику безробіття. Слід наголосити на тому, що вона проявляється в обмеженні прав безробітного на ринку праці: швидше працевлаштовуються безробітні, які змінюють роботу, вид діяльності, здебільшого безробітні погоджуються на роботу, яка є нижчеоплачуваною від попереднього місця роботи, а також на посади, які є нижчими за рангом.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що пріоритетним завданням інституту соціального страхування на випадок безробіття є надання можливостей працюючому населенню реалізувати право на працю. В даному ракурсі соціальний інститут становить собою систему норм, яка регулює взаємодію учасників ринку соціально-трудова відносин: держави, профспілок, роботодавців, найманих працівників, з метою забезпечення ефективного соціального захисту активного працездатного населення від соціальних ризиків. Не менш важливим є не лише забезпечення можливості стабільної зайнятості з необхідним рівнем заробітної плати, а й мобільності робочої сили. Таким чином, сучасний стан ринку праці потребує необхідності активувати превентивні заходи в системі регулювання політики зайнятості. Перш за все, безробітні незалежно від віку і статі повинні бути активними учасниками ринку праці. Першочерговим завданням державної служби зайнятості повинно бути не лише надання соціальної допомоги безробітному, а й надання йому можливостей в отриманні навичок, які будуть використовуватися на робочому місці. Як свідчить аналіз досліджень, [6] ефективним механізмом захисту безробітних є поєднання саме надання допомоги по безробіттю і підтримки в працевлаштуванні, а також в адаптації активного працездатного населення до змін. Крім того, не менш важливим є налагодження зв'язку між рівнем освіти і рівнем життя населення протягом всього життєвого періоду. Державні програми перепідготовки та підвищення кваліфікації повинні орієнтуватися не

лише на професії з низьким попитом на ринку праці, а передбачати інвестиції в робочу силу з метою забезпечення швидкого працевлаштування і належного матеріального становища. Головним завданням соціального страхування на випадок безробіття, крім загальноприйнятих згідно з законодавством, повинно бути забезпечення ефективності пошуку роботи, а також формування стимулу щодо швидкого працевлаштування.

Правомірно стверджувати, що реалізація зазначеного потребує відповідності рівня освіти потребам бізнесу, прозорості у відносинах між роботодавцями і державою щодо найму працівників, удосконалення механізму стимулювання безробітного до самозайнятості, запровадження добровільного страхування ризику від безробіття. Відповідно, подальші наукові дослідження повинні бути спрямовані на забезпечення функціонування системи соціального страхування як основного інституту соціального захисту працюючого населення від соціальних ризиків.

Література:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 № 1533-III [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T001533.html – Назва з екрану. – Дата звернення: 03.11.2017
2. Надрага В.І. Соціальні ризики в трудовій сфері: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.07 / Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи / В. І. Надрага. – Київ, 2016. – 39с.
3. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T125067.html – Назва з екрану. – Дата звернення: 10.12.2017
4. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102: Закон України від 16.03.2016 № 1024-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T161024.html – Назва з екрану. – Дата звернення: 10.12.2017
5. Роик В.Д. Концептуальные основы формирования рыночной финансовой модели социального страхования для России / В.Д. Роик // Государственная политика. - №4 (22) – 2005. – С.8 – 16
6. Сравнительный анализ системы страхования по безработице и страхования занятых лиц в странах Азии и в мире / Джон Картер, Мишель Бедар, Селин Пейронг Биста, Группа технической поддержки по вопросам достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. – Москва: МОТ, 2014 г. – 126с.
7. Шевченко Л.С. Соціальні ризики найманої праці та їх джерела / Л.С. Шевченко // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – 2008. – № 2 (17).– С.68 – 71.

4. PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT AND REGIONAL ECONOMY

Gulik T.V.,

Ph. D. in Economics, assistant professor of department of industrial economics,

Kerbikova A.S.,

Senior lecturer of department of industrial economics,

Drofa E.A.,

Assistant of department of industrial economics,

National Metallurgical Academy of Ukraine, Dnipro, Ukraine

PROBLEMS OF NATURE AND RESOURCE POTENTIAL ECONOMIC ESTIMATION

Abstract. *The problem of research of natural resource potential is analyzed in the article. The rent estimation of natural resources is based on the widespread concept of differentiated rent is considered. There is proposed the classification of urban territories, directed to the account of the special conditions for the formation of these rather peculiar land resources.*

Key words: *resource potential, economic estimation, rent estimates, evaluation of regional economic, rent, industrial complexes.*

Rational use of nature and resource potential is closely connected to revealing and formation of certain methods allowing carrying out an economic estimation of nature protection measures and various territorial - industrial complexes. The substantial essence of an economic estimation is reduced to determination of economic benefit expressed in the money form in the course of functioning and further operation of the whole nature resource complex. A basis of this estimation is the account and evaluation of nature resource potential as well as the object establishment and development as a result of their long functioning. The important conditions of economic estimation is not only uniform methodological basis, but also actual result of natural resources rational use as well as account of all temporary factors during realization of estimated operations.

The foreign and domestic practice during market relations has met huge complexities of methodological character related to economic estimation of nature protection measures. Though in different areas of the country the estimation is regularly done, significant methodological disproportions are constantly observed in it.

Thus, the important problem is the establishment of concrete object of economic estimation; in our opinion, this object should be represented by the geographical complex of land-utilization combining concentration of various kinds of natural resources in view of administrative - territorial and economic complexes.

The problem of studying the natural resource potential, as an essential component of the development of the regions of Ukraine, became the object of attention of the scientific community, which is dedicated to a significant number of scientific publications. Various formulations of the concept of natural-resource potential, methodological bases and methods of economic evaluation are considered. Among the studied works devoted to this problem should be mentioned the work of N.F. Reymersa, B.M. Danylyshyn [1], M.A. Hvesik [1], M. Iechi, A.A. Gert, P.I.

Korenyuk [2], V.N. Chapeka, G. Haaze, D. Grafa, M.N. Loiter, S.N. Bobylev [3], N.V. Razumyhyn [4], I.M. Bobukh [5], Klotchkov [6], S.A. Kimelman, R.M. Katchalov, N.V. Sokolova [7], O.E. Medvedeva, E.S. Melehin, O.J. Ermakova, N.A. Malyshev [8], R.A. Ierelet, N.Y. Petrakov, O.F. Savchenko, E.V. Ryumina, N.P. Tihomirov, L. Braun, D. Jhonston and others.

It should be noted that the points of view on the matter, the understanding of the natural resource potential, his formulation of the concept, including, these authors diverge. In our view, the classification of the natural resource potential will provide the following groups: natural resource potential of economic purpose, natural-resource potential of recreational, natural resource potential assimilation destination, natural resource potential replacement. In reference books the word "potential" is indicated by the aggregate of all capabilities, facilities, supplies, which are available or may be used in the foreseeable future. [9]

Evaluation of regional economic development should take into account the prospects for the use of natural resources in the region, namely, natural resource potential. Economic assessment of natural resource potential will allow finding out the possibility of further economic growth in the region. Analysis of the natural resource potential will help to substantiate the feasibility of doing business in the region of a particular type of economic activity and investment of natural resource potential of the region.

During estimation of a spatial complex, the basic estimations of separate kinds of natural resources is consistently conducted; on the basis of these estimations concrete groupings of separate elements are carried out: agricultural and climatic, hydro meteorological, landscape, ecological-economic etc. On the basis of its separate results natural and economic regionalism can be carried out. Thus generated economic estimations both of separate, and of cumulative natural resources can make a background of formation of the whole price and pricing system for separate kinds of natural resources and the whole geographical complex of the enterprises and organizations using land resources [7].

Now problems of formation of common individual cost are getting great importance in the geographical plan both for separate natural resources and resources directly functioning within the framework of territorial - industrial complexes. In all (without exception) cases the cost estimation of natural resources is directly related to individual natural resources and nature exploitation objects which we consider as concrete kinds of minerals, homogeneous in quality and conditions of functioning, and also qualitatively homogeneous lands of urban and agricultural appointment.

The special sense is given to formulation of the conceptual - terminological device important component, for instance the so-called nature exploitation object. In the standard plan it represents the geographically located complex or rather complex spatial combination representing numerous elements of individual natural resources and preconditions of environment.

According to the standard understanding, using experience of foreign countries, it should be noted that the nature exploitation object is a global category providing cumulative mutually dependent rational use of nature resource potential and all

available preconditions at the given level of functioning of the industrial enterprises and technologies peculiar to them.

Thus the important feature of this category functioning is so-called more or less relative uniformity of nature-economic mechanism, the specialization of economy, high level of technical security and formation of reliable material and labor conditions.

This rather complex economic category is a necessary taxonomic structure directly corresponding to substantial essence of territorial formations in the field of natural resources. Or else, it is a global source providing resources, settled on the quite definite territory and taking into account a set of influencing modern and perspective factors, which are capable of effective influence on rational use of all nature resource potentials of the territory. A vivid example is the set of mineral deposits including not only land resources, but also all possible nature-economic and agricultural areas with rather homogeneous agrarian-climatic, soil and basic economic conditions of this branch development.

The economic estimation of natural resources and nature resource potential in the modern period requires aspects, which are rather specific for natural resources and considerably differ from other natural resources. Further, it is necessary to understand that each individual natural resource is financially non-reproducible, that is every separately taken element is not exposed to reproduction on the basis of public labor expenses.

Expenditure mechanism used during estimation of natural resources is reduced to estimation of society expenses on their economic development or involving in operation irrespective of whether this or that division of society territorial organization is estimated now. The most simple example in this area is the estimation of urban territories in the cost expression determined on the basis of the city usual category and the standard expenditure mechanism for all kinds of jobs related to engineering preparation of the equipment and improvement of urban territory as well as a lot of engineering transport expenses. All possible relative parameters of the urban territory expansion due to development of management sphere, perfection of scientific and welfare potential are also included in this expenditure mechanism.

A cumulative parameter reflecting cost of urban land is the parameter estimated on the basis of the following alphabetic expressions:

$$P_r = (3_0 + 3_1 + 3_2 + 3_3 + 3_4) \times \Phi + 3_j \times II \quad (1)$$

where P_r – payment for urban territory (grn/ hectare);

3_0 - stipulated expenses for engineering transport arrangement of urban spaces (grn/ hectare);

3_1 - relative cost growth value of urban territories at the expense of social infrastructure perfection (management, scientific and welfare service) (grn/ hectare);

3_2 - relative cost growth value of resort and urban territories (grn/ hectare);

3_3 - relative cost growth value of the historical urban built up territories (grn/ hectare);

3₄- relative cost growth value of urban territories according to municipal conditions (grn/ hectare);

Φ - territory of the estimated zone (hectare);

3_i - redistribution of financial assets to housing and cultural - household divisions (grn/ person);

H - absolute value of the engaged labor resources within industrial-production division (persons).

The submitted parameters and original metrological approach are most likely not absolutely obligatory but desirable [5]. Each parameter of the given value is corrected according to general plans and general plans of the city modern and perspective development and, certainly, is discussed by regional local administrative authorities. The costs related to engineering transport condition and development of the city has a special sense; they are identified depending on the nomenclature, complexity and frequency of these kinds of job.

The cost index of urban spatial zones is also specific; these zones are in close dependence on development degree of social infrastructure separate components and on concentration level of branch and territorial management functions, as well as on the degree of functioning of economic and international organizations, science divisions and scientific service etc.

The formation of parameters of recreational direction is related not only to specificity of resort business, but also to duration of a resort season, covering of population having rest, development of the new forms of recreational service for holiday-makers.

Alongside with other parameters of the suggested index, its substantial essence includes the historical and geographical elements that are first of all related to determination of historical building zones, protection of monuments and so-called zone building management.

The detailed classification of urban territories is first of all directed to the account of special conditions of formation of these rather original land resources. During analysis of parameter cumulative value we usually proceed from existing demand for urban building sites, proceeding from necessity to create effective development of labor resources for the outlined zone. At the same time basic branches of further rational use of urban territory, ratio of actual and forecasted density of building and their conformity with the standard urban plan of construction and authorized concept of effective construction should be also included in the object of research.

Having many positive moments, the considered cost mechanism of natural resources estimation has at the same time a lot of negative moments, lacks and defects which are first of all related to large underestimation of the natural consumer properties of the resource.

A picture which is not absolutely joyful is approximately formed; within its framework the resource is outlined; its properties are valuable and at the same time limited, but unfortunately, it frequently has lower price in comparison with its analogue, with much more significant expenses in the course of its development.

In world and domestic practice the most actual is the estimation of natural resources carried out on the basis of its usage efficiency. It can be said that the positive cost estimation of all natural resources has a limited character, for change of its volumetric structures does not always result in damage or prize in the scope of the country, facility or branch in view of its redundancy, and on the contrary. In this and similar cases the estimation of natural resources based on the widespread concept of the differential rent formed in the course of labor application to the limited natural resources of different quality and economic geographical features is presented. The main difference of rent estimation of natural resources from the similar value on expenses for investigation of development and so forth consists in the additional account of expenses for rent character formed within the framework of this or that economic division and in view of cancellation of this resource or its loss. Abstracting from conditions of influence of the differential rent and so-called zero estimation of natural resources, for each of them such preconditions can be formed, for which every physical disappearance or physical loss of this kind of resource is not accompanied by economic losses within the framework of territorial organization of society and given temporary space, let alone more distant prospect. Examples of such phenomena are all possible irrevocable losses of mineral resources in earth's womb, physical disappearance of land in flooded territories, removal from crop rotation of significant amount of agricultural resources as a result of intensive radioactive infection etc.

It is well known that there is a certain and strict dependence between costs in a course of the given resource operation and its efficiency. In these cases the differential rent and its mechanism represents itself as a variable value directly dependent on the suggested way of this or that natural resource functioning. The mechanism of the cost estimation of this resource and a similar resource is determined as the greatest possible economic prize (according to the differential rent) from its functioning at the given level of cumulative expenses and all technological restrictions, requirements of the society for separate kinds of products, existing allowances in capital investments. Under such circumstances the summary parameter of consumer value will develop not from one but from two differential rents (differential rent 1, differential rent 2), describing reliability and efficiency of all direct and additional capital investments in the course of natural resource operation. Such coordination and dependence between the rent cost estimation of natural resources and we can present components describing it in the following alphabetic combination:

$$CO = \max [t_p (z - j)] , \quad (2)$$

where CO - cumulative cost estimation of nature resource potential (nature exploitation object);

t - relative parameter, representing time factor (relative spatial value);

p - relative parameter of nature resource "productivity";

z - final costs formed in the course of nature resource potential functioning (final costs of product manufacture);

j - personal costs of final products in the course of nature resource potential functioning .

The relative value p is usually determined by productivity value of agricultural crops and differentiation of land resources between them, by parameters of mineral resources recycling etc. Parameter t takes into account a dynamic profile of parameters p , z , j . Practical realization of the rent approach to estimation of nature resource potential is directly based on a lot of the general land estimation schemes developed by the foreign and domestic scientists.

When using natural objects, besides the usual (industry average) further creates more and added an additional product, which is called a differential profit in monetary terms.

Differential rent is excess net income, which has a fixed character and is obtained by the use of natural resources and the environment of different quality.

The natural conditions for the formation of rent are land differences and its limitations of source - only operation. There are the following forms of rent:

- Differential rent I - an additional income earned on the best in quality and location of the site of the game of equal investments. It associated with the natural fertility of the land. It should be noted a significant moment - only the combination of the properties of the earth with the capital makes it possible to obtain a differential rent.
- Differential rent II - additional profit obtained on the same areas of quality due to additional capital investments. The difference is the size of the added capital more rental income than on capital income. Under optimal capital investment on the same plot of land, you can get the maximum rent, including at worst.
- Monopoly rents - additional income received in the operation of sites with exceptional properties, depends on the effective demand of consumers. It may be obtained not only through the production of liquid agricultural products. As is known, some cities and areas have unique properties. For example, the central part of office equipment - prestigious advertising - the face of the company; Unique recreational resources.
- Absolute rent - obtained by a lower level of organic composition of capital in agriculture.

Thus, in Ukraine there are all conditions for the formation of all types of annuities. However, special mention should be noted that these types are distinguished in the theoretical discourse, by creating artificial restrictions. In practice, none of the types of the rent in its pure form exist, and we can speak of differential rent in general.

The main feature of rent estimates - they need constant updating and maintaining the conditions of their formation. If the natural basis of the formation of differential rent is the quality of the resource, it should be noted that the development of resources is not always from the best to the worst. The emergence of a better plot development could happen after the worst that will affect the size of rent.

Capital investments, contribute to the formation of rent, in time give a different effect. Fixed assets tend to deteriorate mentally and physically, which may affect the amount of rent.

The rent is for the case meet the specific needs of consumers, as a result of the sale of products and services, changes in the operating conditions of production and non-production facilities, and the like. Requirements have changed the property, which may also affect the size of rent. However, listed the advantages and disadvantages of rent

estimates only emphasize the importance of this indicator for the formation of the economic mechanism in the conditions of market relations.

When you select the rational use of natural resources potential of the region there is a problem of comparison of natural resources and the environment with consumers at different levels. It is possible to mix a variety of interests of the latter relative to the resources available to the mutual exclusion of potential consumers. In these circumstances, it is necessary to assess natural resource potential based on an integrated (complex) theory. The problem is a complex economic assessment - one of the most complex and little-known modern economic science.

References:

1. Danylyshyn B.M. Environmental economics / B.M. Danylyshyn, M.A. Khvesyk, V.A. Golyan. – K.: Kondor, 2010. – 465 p.
2. Korenuk P.I. Management Environment: [monograph] / Korenuk P.I. – Dnepropetrovsk, Ukraine: National Mining University of Ukraine, 2001. – 224 p.
3. Bobylov S.N., Khodgaev A.Sh. Environmental economics / S.N. Bobylov, A.Sh. Khodgaev. – M.: Infra-M, 2004. – 321 p.
4. Razumyhyn N.V. Natural resources and their protection. / Razumyhyn N.V. - L., 2008. – 138 p.
5. Bobukh I.M. Proposals and prospects of formation of national wealth of Ukraine / I.M. Bobukh; Monograph / NAS of Ukraine; Institute of Economics and Forecasting. – K., 2010. – 372 p.
6. Malysh N.A. Effective mechanisms of state environmental policy: Monograph / N.A. Malysh. - K: K.I.S, 2011. – 348 p.
7. Site materials of the Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine [electronic resource]. - Access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/977-2009-%D0%BF> (Access date October 18, 2017).
8. On approval of the State program "Forests of Ukraine" for 2010-2015 ": Cabinet of Ministers of Ukraine on Sept. 16. 2009 № 977. Bulletin of Ukraine. – 2009 - № 72. - P. 5. - Art. 2475.
9. On the Concept of Ukraine's transition to sustainable development [electronic resource]: Draft Law of Ukraine. - Access: <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm> (Access date October 18, 2017).

Liba N.S.

Ph.D.in Economics, Associate Professor,
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

TO THE QUESTION OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT COMPLEX OF THE REGION

Ліба Н.С.

к.е.н., доцент,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

The article studies that the improvement of the regional level of the country's development implies the completeness and rationality of using the internal potential for increasing the competitive advantages and deepening the international specialization of regional economic systems in the conditions of globalization.

Key words: *social transformation, regional development, gross regional product, gross regional product per capita, volume of industrial products*

У статті досліджено, що удосконалення регіонального рівня розвитку країни передбачає повноту та раціональність використання внутрішнього потенціалу для підвищення конкурентних переваг та поглиблення міжнародної спеціалізації регіональних господарських систем в умовах глобалізації.

Ключові слова: *суспільна трансформація, розвиток регіону, валовий регіональний продукт, валовий регіональний продукт на душу населення, обсяг промислової продукції*

Регіон як відносно цілісна частина території країни виступає місцем зосередження інтересів держави, суб'єктів господарювання і населення, що обумовлює його значущість як об'єкта політики економічного зростання. Період системної суспільної трансформації в Україні має закласти підґрунтя для збалансованого комплексного розвитку її регіонів. Основним інструментом досягнення цієї мети є економічне зростання, і за сучасних умов пріоритетними стають його якісні характеристики, в першу чергу, – рівень взаємозалежності економічної динаміки та соціального розвитку.

Важливою складовою економічного розвитку регіонів України є розвиток їх промислового комплексу, а механізм регіональної промислової політики повинен бути зорієнтований на зростання не тільки кількісних, а й якісних характеристик їх розвитку.

Основою формування регіональної промислової політики в Україні повинен стати глибокий аналіз теоретичних проблем та здобутків країн із соціально спрямованою ринковою економікою, а особливо країн ЄС.

На початковому етапі становлення ЄС пріоритетною метою промислової політики декларувалось збереження промислових структур всіх країн-учасників Співтовариства [1]. З роками акценти зміщувались у сторону забезпечення відповідних умов для сумлінної конкуренції.

Сьогодні основною метою промислової політики країн Європейського Союзу є підвищення рівня конкурентоспроможності, а інструменти регуляторного впливу спрямовані на створення конкурентних умов функціонування підприємств промислового комплексу. Окрема група заходів спрямована на оцінювання впливу великих угод на економіку та аналіз ефективності діяльності підприємств промислового комплексу [2].

Заслуговує на увагу розподіл заходів промислової політики на дві умовні категорії:

- заходи, які не спрямовані безпосередньо на характеристики промислового комплексу, проте опосередковано забезпечують його розвиток (інструменти політики макро- і мезоекономічної стабілізації, грошово-кредитної та фіскальної політики, зовнішньоекономічної та екологічної політики тощо);

- заходи промислової політики, які спрямовані на покращення якісних та кількісних характеристик розвитку промислового комплексу.

Оцінювання поточного стану має ґрунтуватися на узагальненій оцінці ефективності діяльності цілісної системи промислового комплексу регіону,

дослідженні ефективності за окремими його елементами та визначенні впливу окремих чинників на оціночні показники. Застосування комплексного підходу щодо оцінювання дозволяє не тільки визначити кількісні параметри розвитку промислового комплексу, а й запропонувати заходи спрямовані на підвищення рівня його ефективності.

Необхідно зазначити, що головним завданням регіональної промислової політики є визначення індикаторів дестабілізації ситуації та попередження негативних явищ в промисловості регіону; отримання достовірної та систематизованої інформації, яка в подальшому стане основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Отримані результати повинні сформувати основу для прогнозування тенденцій функціонування та попередження негативних процесів у промисловому комплексі регіону, обґрунтування потенційних резервів розвитку, оптимізація заходів управління.

В сучасній економічній літературі не запропоновано єдиної методики аналізу стану промислового комплексу та критеріїв для його оцінювання [3]. Серед загальної сукупності запропонованих в сучасній економічній літературі можна виділити такі методики дослідження, які дозволяють оцінити економічні параметри розвитку промислового комплексу регіону:

- системна економічна діагностика;
- багатфакторна модель соціо-еколого-економічних індикаторів (модель ІНСЕРД);
- методика кластерного аналізу;
- методи експертних оцінок;
- методика застосування інформаційної моделі для ідентифікації, прогнозування, аналізу;
- методика побудови ієрархічної схеми управління.

Для досягнення основоположних цілей регіональної політики, серед яких – підвищення якості життя населення на основі сталого економічного зростання, визначені методологічні принципи як певні правила дій, обґрунтовані теорією та практикою суспільного розвитку.

Дослідження наукових та інформаційних джерел доводить існування значної кількості методичних підходів до оцінювання поточного стану та моделювання стратегії розвитку промислового комплексу регіону. Систематизацію основних рекомендованих оціночних показників та стратегічних параметрів наведено в таблиці 1.

Отже, до сукупності основних показників, які дозволяють оцінити поточний стан розвитку промислового комплексу регіону та за якими здійснюється моделювання ймовірних тенденцій його розвитку можна віднести: валовий регіональний продукт; обсяг промислової продукції; обсяг інвестицій в основний капітал; обсяг (структура) промислового виробництва; чисельність (структура) працівників промислових підприємств; обсяг експорту промислової продукції.

**Перелік основних оціночних показників та стратегічних параметрів
розвитку промислового комплексу регіону**

Показники	Закордонні науковці			Українські науковці									
	Бурцев Н. Н. [4]	Зубаревич Н. В. [8]	Скотаренко О.В. [13]	Пельтек Л.В. [11]	Калішнікова Т. М. [9]	Ішук С. О. [5]	Яременко О. Л. [15]	Захарченко В. І. [6]	Петкова Л. О. [12]	Качуріна Н. М. [10]	Яремко Л. А. [16]	Зеленчук В. Р. [7]	Шевченко А. В. [14]
Валовий регіональний продукт	+						+		+		+		
Валовий регіональний продукт на душу населення			+							+			
Обсяг промислової продукції	+			+	+	+	+					+	+
Індекс зростання обсягів виробництва			+										
Обсяг інвестицій в основний капітал	+		+	+	+							+	
Вартість основних засобів			+		+				+				
Обсяг (структура) промислового виробництва		+						+	+	+	+	+	
Чисельність (структура) працівників промислових підприємств			+			+			+	+			+
Кількість приватних промислових підприємств			+					+					
Фінансові результати діяльності промислових підприємств												+	
Обсяг експорту промислової продукції			+	+			+		+		+		

Література:

1. Промислова політика: порівняльно-правове дослідження / Міністерство юстиції України. Державний департамент з питань адаптації законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.old.minjust.gov.ua/file/23505>.
2. Завьялов Е. Б. Промышленная политика ЕС [Електронний ресурс] / Е. Б. Завьялов // Мировое и национальное хозяйство. – 2007. – №3. – Режим доступу: http://www.mirec.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=44.
3. Черничко Т.В. Методичні підходи до оцінки рівня економічного розвитку регіону / Т.В. Черничко, Ю.І. Попович // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2011, вип. 21.10. – С. 275-280.
4. Бурцев Н. Н. Промышленность России в условиях развития конкурентной среды: региональный аспект [Текст] / Н. Н. Бурцев. – М.: Наука, 2003. – 214 с.

5. Економічний розвиток областей Західного регіону України: аналіз, діагноз, тенденції: монографія [Текст] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. С. О. Іщук. – Львів, 2009. – 164 с.
6. Захарченко В. І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України [Текст] / В. І. Захарченко. – Вінниця: Гіпаніс, 2004. – 548 с.
7. Зеленчук В. Р. Ефективність функціонування та конкурентоспроможність регіонального промислового комплексу (на прикладі Вінницької області) [Текст] / В. Р. Зеленчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія – 2009. – № 18. – С. 45-56.
8. Зубаревич Н. В. Социально-экономическое развитие регионов России к 2020 г. [Електронний ресурс] / Н. В. Зубаревич. – Режим доступу: http://www.ryzkov.ru/index.php?option=com_content&catid=11&id=29959&view=article&Itemid=6.
9. Калішнікова Т. М. Аналіз рівня промислового розвитку регіону: структурний аспект [Електронний ресурс] / Т. М. Калашнікова. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/15072/17-Kalashnikova.pdf?sequence=1>.
10. Качуріна Н. М. Аналіз проблем та тенденцій використання промислового потенціалу регіону [Текст] / Н. М. Качуріна // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону: матеріали доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 18-20 травня 2011 р.; за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2011. – С. 89-92.
11. Пельтек Л. В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми [Текст] / Л. В. Пельтек. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.
12. Петкова Л. О. Ефективна реалізація потенціалу регіону як основа його міжнародної конкурентоспроможності [Текст] / Л. О. Петкова, Н. М. Жилиєва // Вісник Дніпропетровського університету. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2011. – Вип. 3 (10/2). – С. 78-86.
13. Скотаренко О. В. Новые методы оценки уровня социально-экономического развития регионов России [Електронний ресурс] / О.В. Скотаренко. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/novye-metody-otsenki-urovnya-sotsialno-ekonomicheskogo-razvitiya-regionov-rossii.pdf>.
14. Шевченко А. В. Інституційні засади формування інноваційної моделі розвитку у промисловості України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / А. В. Шевченко // Матеріали Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1300/>
15. Яременко О. Л. Методи оцінки сталого соціально-економічного розвитку як атрибут реалізації регіональної політики [Електронний ресурс] / О. Л. Яременко, М. М. Наркізов. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/uazt/2011_5/13.pdf.
16. Яремко Л. Глобалізований регіон [Текст] / Л. А. Яремко // Економіст. – 2007. – № 5. – С. 54-57.

5. MONEY, FINANCE AND CREDIT

Dr. Arjeta Hallunovi

Lecturer, Department of Finance – Accounting, Faculty of Business, Aleksander
Moisiu University, Durres, Albania

Msc. Miranda Berdo

Auditor, Department of Performance Audit,
Albania Supreme Audit Institution, Tirana, Albania

THE ROLE OF ELECTRONIC BANKING ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF COMMERCIAL BANKS: ALBANIA

Abstract. *This paper deals with the study of the impact of electronic banking on the financial performance of commercial banks in Albania. For measuring the financial performance of banking institutions under consideration this study refers to the financial indicator (ROA) considered in literature as the most significant representative of financial performance. While in the function of representing the e-banking variable in this study, the focus will be on the volume of transactions and the number of electronic banking users.*

The purpose of conducting this research is to investigate the relationship that determines the role of development of electronic banking transactions in the financial performance of banking institutions. For the study of this relationship, quantitative data processing methods were followed in order to concretize the conceptual model described by the literature in the form of a multiple regression equation. The research results show that there is a positive relationship between electronic banking and financial performance at commercial banks in Albania.

Key words: *Albania, Commercial Banks, Electronic Banking, Financial Performance, ROA*

1. Introduction

In the banking sector, the development of information technology has a significant effect on the development of more flexible activities and services for their users. In this context, one of the objectives of this study is to analyze relevant literature to assess what previous scholars and authors have ascertained about the financial and operational performance of banks after updating with changes in information technology (Alkhatib, 2012). In order to focus on assessing the role of online banking services (otherwise known as e-banking), this paper will refer to the literature to understand how it improves and enhances the financial system's efficiency in financial performance (Gul, Irshad and Zaman, 2011). An important argument why the paper will focus on the banking industry is the fact that the banking financial industry is the "heart" of every powerful economy. If it weakens, the same thing will happen to the economy and this is a fact evident from the current relay. The end of the 20th century showed that the use of information technology has clarified and expanded its horizons regarding money management, delivery of various products and services around the world. Information systems have created a new infrastructure for the global economy to make it globally and also to enable new technology users to have a competitive edge over their rivals (Furst, Lang and Nolle, 2002).

According to Castells (2001) transactions in the value of billions of dollars are

performed within a few seconds across electronic networks around the globe. Al-Jabir (2012) describes that transformation of the banking and financial industry is occurring in unpredictable ways. While Holland and Westwood (2001) conclude that these changes are made possible by advances in information technology. Technological advances in the field of telecommunications technology have restructured the banking industry. A feature of the banking industry around the globe is the fact that more and more is becoming a troubled and competitive industry. Sohail and Shanmugham (2003) point out that commercial banks have responded to challenges by adapting new strategies that focus on efforts to increase consumer satisfaction by offering better products and services while minimizing operational costs. In the simplest conception, financial performance serves as a subjective measure that assesses how well an organization uses its assets to generate revenue. This term is also used as a general measure of the firm's financial performance over a given period of time but can also be used to compare similar firms in the same industry or to compare industries or sectors in an economy. Jayawardhera and Foley (2000) describe that there are several different ways to measure financial performance, which can serve as data such as: a) income from the activity; b) operating revenues; c) cash flow from operations; and d) total sales. These authors' conclusions orientate the interest of this paper for studying the relationship between financial innovations and financial performance. Another fundamental argument that reinforces the study of the relationship between electronic banking and financial performance of some of the commercial banks in Albania is the conclusion of Porter (2004), which explains that in a very troubled environment, a successful innovation creates a unique competitive advantage for bank leading to a superior financial performance.

2. Literature review

The modern economy has advanced in discovering many ways through which millions of expectations and decisions by individuals can trigger the growth of such indicators as inflation rates, productivity growth, national income levels, prices and multiple types of shares capital, cultural values and social norms (Khrawish, 2011). Sohail and Shanmugham, (2003), describe that two factors make economic theory difficult: 1. firstly, individual decisions at any moment, which are themselves influenced by past decisions, practices, customs, and expectations about the future; 2. secondly, indicators that can be well managed by existing economic policies and theories that affect only short-term variables. Many short-term indicators that affect behavior, culture, and institutional relationships are being recognized by economists, but these indicators are incorporated in an inefficient way (Murthy and Sree, 2003). According to Sullivan (2000), economists know that success in achieving financial returns from rapid dynamics leads to nearly covert long-term changes in deeper structures, changes that inevitably result in sudden crises. But the complexities that arise are such that modern economists face difficulties in their efforts to understand the interactions between short-term and long-term indicators. The transition from traditional bank branches to online banking has made banks build strategies that attract more customers and also keep existing customers. The desire to reduce both

operational and administrative costs, as well as to reduce competition, has forced banks to adopt online banking. However, cost reduction is feasible only if accompanied by an increase in customer compliance (Wong, 2004).

Online banking services began in New York in 1981, it was represented by the four largest banks in the city (Citibank, Chase Manhattan, Hanover's Chemical and Manufactures) that provided home banking services using the videotext system (Olweny and Shipho, 2011). In May 1995, Wells Fargo was the first bank to mumble Internet service. Security First Network Bank created the first web site in an account called full-page transactions in October 1995 (Mugenda and Mugenda, 2003). Simpson (2002) suggests that online banking is mainly driven by the prospect of minimizing operational costs and maximizing operational revenue. Furst et al (2002) underlined that many lucrative banks have adopted online banking as part of their business after 1998, but the fact that they use online banking has not ranked them as the first. Finally, according to Batiz-Lazo and Woldesenbet (2006), financial innovations have been used by commercial banks as strategic variables to leave behind competition and have become an essential tool for a bank to improve its performance and maintain market efficiency.

3. Empirical analysis results

In the empirical analysis as a dependent variable will be the financial performance that will be measured both ROA. While independent variables are the volume of online transactions and the number of users of online services. The data used corresponds to the period 2011-2016. In this study the data are secondary, which are obtained from the official monthly statistics published by the Albanian Banking Association. The number of banks used in the study is 11, Alpha Bank, Credins Bank, United Bank of Albania, American Bank of Investment, Credit Bank of Albania, Intesa Sanpaolo Bank, ProCredit Bank, Raiffeisen Bank, National Commercial Bank, Tirana Bank, Union Bank, Societe General Albania and Veneto Bank. This data was processed by the SPSS 19.0 statistical program and via the program was performed static analysis of multiple linear regression to investigate the relationship between variables. In the figure 1 is presented the histogram that show that the data coincides with a normal distribution.

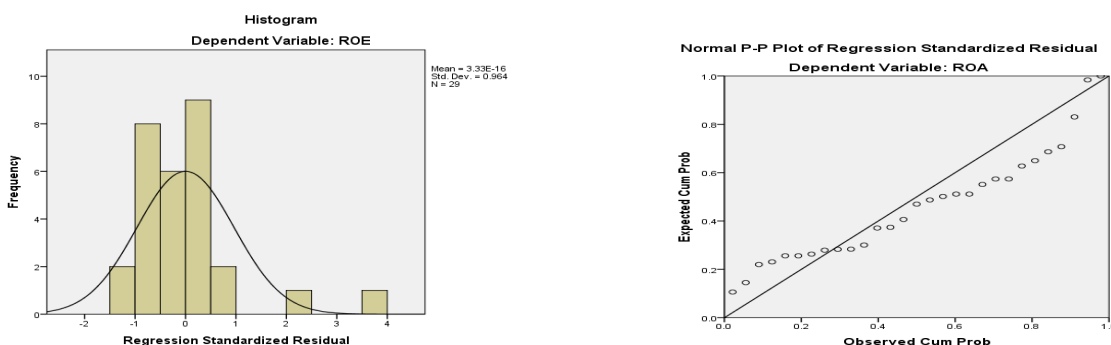

Figure 1. The histogram and P-Plot diagram

It also shows a P-Plot diagram showing graphically the distribution of model data around the theoretical line of regression. From the presentation of the normal distribution of data it is noticed that the model data are in a very close trend with the

theoretical line of expectations and this is a graphical validation of the model's validity.

At the beginning of the empirical study is measured the importance and appropriateness of the study model, which is presented in Table 1. Referring to the data for the coefficient R in the summary table it is seen that $R = 0.791$. This statistical indicator represents the correlation between the observed values and the predicted values of the dependent variables. $R = 0.791$ is considered a good value in the sense that indicates a relatively strong relation between dependent variables and independent variables as it is near the absolute maximum value 1. The closer to the value 1 is to the coefficient R, the more strong is the relationship between the variables. The coefficient is only seen in the absolute value and can show the extent of the connection, but not the way because it is dealing with the multiple linear regression analysis (Wong, 2004).

Table 1

Indicators of statistical significance

Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.892 ^a	.80	.77	.006024

As can be seen from Table 1, the value of R^2 value is 0.630. This coefficient shows portion of the variance of the variables explained by the independent variables. This means that when we refer to the ROA as a financial performance measure, 63% of ROA variance is explained by the independent variables. So, the linear regression explains 63% of the variance of the data. This indicator is a general measure of the strength of the relationship and does not reflect the degree to which any of the independent variables is related to the dependent variables. In the study, the previous hypotheses have been raised and ANOVA analysis has been undertaken.

$H_0: R^2 = 0$ (There is no linear lrelationship between the variables)

$H_a: R^2 \neq 0$ (There is a linear relationship between the variables)

Table 2

Results of ANOVA

ANOVA ^a					
Model	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Regression	1.211	2	0.61	1.25	.000474 ^b
Residual	12.694	26	0.49		
Total	10.906	28			

The ANOVA analysis presents the processed data for the F test. Given that $F(2, 26) = 0.280 > 0$, $p = 0.00009 < 0.0005$, it can be said that the regression model fits with data. In the case of the model in this study, the coefficient for the volume of online transactions (6.266) is of statistical significance different from zero because its p-value is $p = 0.00442 < \alpha = 0.05$. The coefficient for the number of users of online services (1,970) is of statistical significance different from zero because its p-value is

$$p = 0.00394 < \alpha = 0.05.$$

Table 3

Regression analysis coefficients

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95.0% Confidence Interval for B	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound
(Constant)	13.695	0.389		3.521	.002	5.701	21.689
Volume of online transactions	.020	.000	-.154	.473	.640	.001	.000
Number of users of online services	2.207	.000	.127	.392	.0498	.000	.000

It is noted that all the coefficients of the independent variables are different from zero, which means that it is meaningful to talk about the model of multiple regression equation of the variables in the study. Therefore, the form of the multiple linear regression model will be:

$$\text{ROA} = 1.15 + 6.266 X_1 + 1.97 X_2$$

This means that for each increase with a unit of the variable X_1 , when other model factors are kept constant, the financial performance of commercial banks will increase by 6,266 units. This means that for each increase with a unit of variable X_2 , when other model factors are kept constant, the financial performance of commercial banks will increase by 1.97 units. According to these results it can be concluded that the variable (number of online transactions) results to be the most important correlation variable since it is noted to have the greatest influence on the determination of the ROA variable. The results converge with the projections in the literature.

4. Conclusions

- The financial institutions that provide banking services in Albania have adopted electronic services in order to guarantee some important banking services to their clients. The results of this paper show that with the increase in the number of users of online services and the volume of transactions performed, there is an increase in the financial performance indicators of these institutions.
- The results show that a fundamental reason of the adopting the banking institutions with online services is to improve performance indicators alongside cost reduction, the increased of efficiency, and the improved of customer service.
- This study concludes that electronic banking is being used to improve financial operations of commercial banks by investing in research and technology. Banking services are carefully following competitive strategies while maintaining pace with technological developments.

- The results of the study show that there is a positive relationship between electronic banking and financial performance at commercial banks in Albania. This is attributed to the trend of data between two variables, where the increase in the volume of electronic transactions and users of online services coincides with an increase in the financial performance indicator (ROA).

References:

1. Al-Jabir, I. M. (2012). Mobile banking adoption: application of diffusion of innovation theory, *Journal of Electronic Commerce Research*, Vol. 13, No. 4, 2012.
2. Alkhatib, K. (2012). Financial Performance of Palestinian Commercial Banks. *International Journal of Business and Social Science*, Vol. 3 No. 3.
3. Bradley L. and Stewart K. (2003) Delphi Study of Internet banking, MCB UP Limited pp. 272-281.
4. Batiz-Lazo, B. and K. Woldesenbet, (2006). The dynamics of product and process innovation in UK banking. *International Journal of Financial Services Management*, 1 (4), pp. 400-421.
5. Castells, M., (2001). *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society*, Oxford; New York: Oxford University Press.
6. Jayawardhera C. and Foley P. (2000) Changes in the banking sector- the case of internet banking in the UK, *Electronic Networking Application and Policy* Vol. 10, No.1, pp.19-30, MCB UP.
7. Furst, K., Lang, W.W. and D.E. Nolle (2002) Internet Banking, *Journal of Financial Services Research*, 22:1/2 95-117.
8. Holland, C.P. and Westwood, J.B., (2001). Product-Market and Technology Strategies in Banking. *Communications of the ACM*, Vol. 44, No. 5, pp. 53-57.
9. Gul, S., Irshad, F., and Zaman, K. (2011) Factors Affecting Bank Profitability in Pakistan, *The Romanian Economic Journal*, 39: 61-87
10. Khrawish, H.A. (2011) Determinants of Commercial Banks Performance: Evidence from
11. Murthy, Y., and Sree, R. (2003). A Study on Financial Ratios of major Commercial Banks. *Research Studies*, College of Banking & Financial Studies, Sultanate of Oman.
12. Mugenda, O. M. & Mugenda, A. G. (2003). *Research methods: Quantitative and qualitative*.
13. Porter, M.E. (2004). *Competitive strategy*. New York edition.
14. Olweny, T., and Shipho, T.M (2011), Effects of banking sectoral factors on the profitability of commercial banks in Kenya, *Economic and Finance Review*, Vol. 1, No.5, pp.1-30.
15. Simpson, J. (2002). The Impact of the Internet in Banking: Observations and Evidence from Developed and Emerging Markets. *Telematics and Informatics*, 19, pp. 315- 330.
16. Sohail, M. and Shanmugham, B. (2003) E-banking and customer preferences in Malaysia: An empirical investigation, *Information Sciences*, Vol. 150, No. 3/4: 207-217, 2003.
17. Sullivan, R. J., (2000). How has the adoption of Internet banking affected performance and risk at banks? A look at Internet banking in the tenth Federal Reserve district, *Federal Reserve Bank of Kansas City. Financial Industry Perspectives* (December), 1–16.
18. Wong, J. (2004). Market Structure, Competition and Intermediation in the Latin American Banking Industry. Goethe University Frankfurt Working Paper.

DRIVERS TO ENHANCE HOLDING COMPANY VALUE

Abstract. The article reveals detailed classification of the key holding company value drivers. Holding company as an agent of international market is influenced by the factor of global economic environment. Considering the sensitivity of company's intrinsic value to the changes in environment, the in-depth exploration of all potential value drivers become even more topical.

Key words: intrinsic company value, value driver, DCF model, factors.

Under value-based management concept assessment of holding company intrinsic value become one of the important stages in building sustainable development strategy. The efficiency of business valuation is based on the complexity of factors that is used to assume the future potential of the company. That is why, identification of all factors that impact holding company is extremely important while assessing company's value.

Discounted cash flow models remain the most effective while assessing company value. Based on the extended formula of the DCF model the key value drivers could be defined:

$$V_e = \frac{EBIT(1 - T) - (CapEx - Am) - \Delta WC}{(1 + [\frac{E}{C}(r_f + \beta_e(1 - (1 - T)\frac{D}{E}(r_m - r_f) + P_c) + \frac{D}{C}r_d])^n)}; \quad (1)$$

where *EBIT* – earnings before interest and taxes;

T – tax rate;

CapEx – capital expenditures;

Am – amortization and depreciation;

ΔWC – changes in working capital;

r_f – risk-free rate;

r_m – market risk;

r_d – effective debt rate;

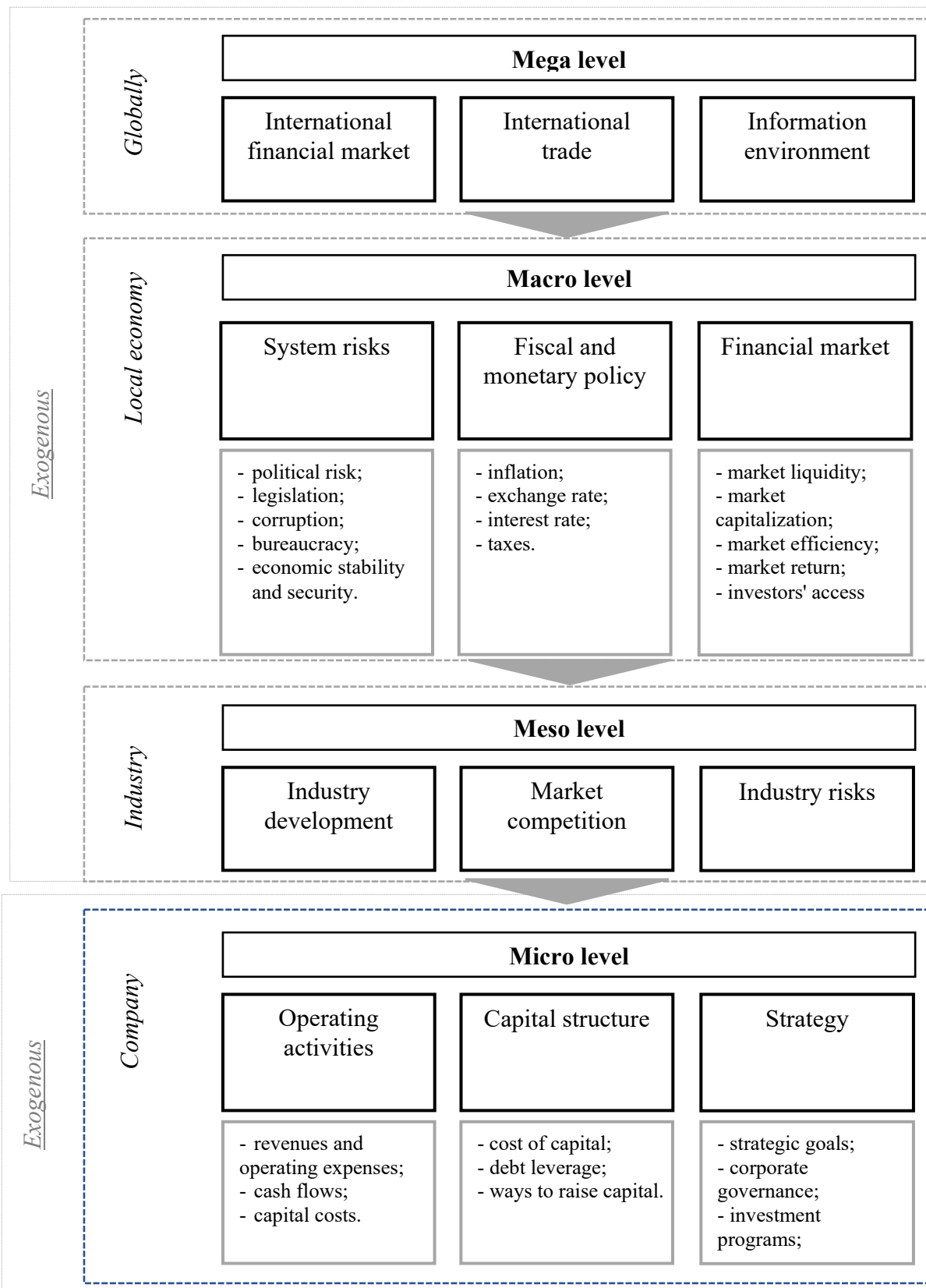
$\frac{E}{C}$ – equity to company's capital;

$\frac{D}{C}$ – debt to company's capital.

Figure 1 shows the classification of factors that impact company value depending on the level of influence from global ones to internal.

Depending on the environment, factors can be classified into following: mega-, macro-, meso- and micro-levels, which determine the conditions for a company to operate globally, at the level of the economy or industry, and at the individual company level, respectively.

Taking into account the peculiarities of the modern economy: globalization factors, integration processes, the expansion of international trade and the increase in the volume of capital transfer between economies affecting all participants in economic landscape, both at the level of transborder relations and at the level of

national economies, can be attributed to globalization, integration processes, and the expansion of international trade.

The above-mentioned factors include the following groups of factors influencing the company's value: international trade (openness of the economy, trade relations, the level of globalization of the economy, etc.); international financial market (international financial market conditions, market liquidity, market efficiency,

market yield, financial sector share in the global economy, etc.); information environment (systemic risk level: political and economic instability, etc.). One of the important factors of the economic impact of the mega-level on the company's value is financialization, that is, a set of macroeconomic conditions for the functioning of each company within the local economy. Financialization is one of the key features of the latest stage in the development of the world economy, which is characterized by the dominance of the financial sector in the processes of market pricing. That is why the definition of a change in market conditions in terms of financialization is extremely important, especially considering the study of holding companies as an agent of the global market. Economic factors of a mega level determine the conditions for the functioning of the national economy: internal economic policy; local financial market activity; and other systemic risks. Macroeconomic factors determine the exogenous factors affecting the company's value in view of the development of the economy of the country in which the company carries out its own operating activities. Macroeconomic factors are a channel of influence of the global market on the business units inside each separate economy. In turn, the factors of the mese level are those that determine the impact on the company's value at the industry or region level. The factors of mega, macro, and meso levels are external factors of interaction with the company. While microeconomics are internal factors of influence, that can be controlled by management and shareholders of the company.

Ongoing assessment of a company's value drivers should become an integral process to ensure efficiency. Valuation is future expectations on the potential of business development in the future with ability to generate cash flows. To accurately reflect mentioned-above expectations, it is critically important for stakeholders (shareholders, investors, management) to identify the value drivers, which are factors that increase cash flows and reduce any potential risks.

References:

1. Copeland, Tom, Tim Koller and Jack Murrin (2000). *Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies* (Frontiers in Finance Series), 2nd Edition, 495 p.
2. Equity asset valuation / Jerald E. Pinto ... [et al.]. — 2nd ed. p. cm. — (CFA Institute investment series ; 27) Rev. ed. of: *Equity asset valuation* / John D. Stowe ... [et al.]. c. 2007.
3. Fabrice Bienfait. (2012) A Note on Valuation Models: CCFs vs. APV vs WACC - <https://www.yumpu.com/en/document/view/7393622/a-note-on-valuation-models-ccfs-vs-apv-vs-wacc-harvard->

Mnykh N.V.,

Doctor of Economics, professor, academician of the UAS,

Honored Economist of Ukraine

Institute for Economics and Forecasting

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF CONCEPTS OF INSURANCE AND INSURANCE INDUSTRY IN ECONOMIC THEORY AND PRACTICE

Мних Микола Володимирович

доктор економічних наук, професор, академік УАН, заслужений економіст України
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВОЇ ІНДУСТРІЇ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ

The need for effective implementation of economic reforms in Ukraine requires the development of new financial mechanisms for the protection of entrepreneurial activities of economic entities and social protection of the population. Among many forms of protection, proper attention must be paid to insurance and the insurance industry in general, because they manage to achieve a rational structure of funds directed to prevent (or promptly) the consequences of the element or other factors that impede the activities of one or another person. Having great opportunities for maneuvering insurance reserves, the insurance industry is an important link in the formation of the entire system of economic security through which effective insurance is provided. This role of the insurance industry becomes possible only at the proper level of development of the insurance business.

Key words: *insurance, insurer, insurance protection, insurance industry, insurance risks, insurance indemnity.*

Необхідність ефективного здійснення економічних реформ в Україні потребує розробки нових фінансових механізмів захисту підприємницької діяльності суб'єктів господарювання та соціального захисту населення. Серед багатьох форм захисту належну увагу необхідно приділити страхуванню та страховій індустрії взагалі, оскільки за допомогою них вдається досягти раціональної структури коштів, що спрямовуються на запобігання (або оперативне усунення) наслідків стихії чи інших чинників, які перешкоджають діяльності тієї чи іншої особи. Маючи великі можливості маневрування резервами при страхуванні, страхова індустрія є важливою ланкою формування всієї системи економічної безпеки за допомогою якої здійснюється ефективне страхування. Така роль страхової індустрії стає можливою тільки за належного рівня розвитку страхової справи.

Ключові слова: *страхування, страховик, страховий захист, страхова індустрія, страхові ризики, страхове відшкодування.*

У зв'язку з подальшим реформуванням економіки України виникла потреба в розробці та формуванні нових теоретичних, методологічних і правових основ розвитку страхової справи. Адже з розвитком ринкових відносин і формуванням нових засад регулювання правовідносин між суб'єктами господарювання зростає ймовірність ускладнення взаємозв'язків між усіма учасниками господарської діяльності, посилюється реальна можливість виникнення непередбачуваних труднощів, негараздів, стихійних лих, виникає загроза втрати здоров'я, роботи, працездатності, майна, заощаджень тощо, яка суттєво посилюється при нестабільній фінансово-кредитній системі, впровадженні нової техніки й технології, в умовах складної екологічної та політичної ситуації в країні.

Серед таких механізмів, які забезпечують реальний захист підприємницької та соціальний захист населення визначальна роль належить страхуванню взагалі та страховій індустрії конкретно. Названі обставини зумовлюють необхідність розробки дієвих механізмів захисту людини, суспільства, суб'єктів господарювання й держави, усього людського буття від можливих духовних, економічних та політичних втрат та від збитків серед

широкого загалу населення, суб'єктів господарювання й держави. Загальновідомо, що чим більше суб'єктів держави охоплюватиметься різними формами й видами страхування, тим потужнішим буде їхній захист і тим менше збитки коштуватимуть окремій особі.

Необхідність страхового захисту має кілька аспектів: природний, економічний, соціальний, юридичний, міжнародний.

Із позицій природних інтересів суспільства в цілому та окремих його громадян, страхування виникло як засіб збереження матеріального добробуту за настання випадкових, непередбачуваних, а також передбачуваних, але небажаних і таких, яких не можна уникнути, випадків із метою розподілу заподіяних окремим громадянам збитків між багатьма іншими членами суспільства, а відтак — полегшення тягара втрати тих, хто постраждав.

Економічна зумовленість страхового захисту, а відповідним чином, і функціонування страхової індустрії, пояснюється необхідністю створення такого різновиду людської діяльності, яка ґрунтувалася б на акумуляції фінансових засобів із метою відшкодування збитків, спричинених настанням шкідливих для здоров'я та/або матеріального добробуту подій як фізичним, так і юридичним особам, а також створювала б сприятливі умови для безперервного процесу суспільного відтворення.

У соціальному плані страхування є формою (способом) участі держави, роботодавців та громадян у справі захисту особистих інтересів і створення у такий спосіб умов для забезпечення соціальної та політичної стабільності в суспільстві.

У юридичному аспекті страхування є різновидом цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством. Страхова діяльність здійснюється за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів.

Міжнародний аспект страхового захисту зводиться до усунення національних відмінностей у законодавствах різних країн, уніфікації способів захисту інтересів господарюючих суб'єктів та розробки таких юридичних норм, які забезпечили б страховикам наявність достатніх фінансових гарантій.

Таким чином, потреба страхового захисту викликана прагненням обмежити як матеріальні, так і нематеріальні збитки, пов'язані з певними ризиками. Страхування - це економічні відносини, за яких страхувальник сплатою грошового внеску забезпечує собі чи третій особі надання гарантій у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності та для її забезпечення поповнює й ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, при необхідності перестраховує частину останнього.

Страхова індустрія - це різновид специфічної фінансово-економічної діяльності, за допомогою якої забезпечується надання страхових гарантій щодо

захисту майнових інтересів громадян і суб'єктів підприємницької діяльності та соціального захисту населення.

У відповідності до національного законодавства «Страхування — це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів».

Страхування як специфічна діяльність зумовлює існування страхового ринку та страхової індустрії, які в ході наукового дослідження відповідно визначаються. Страховий ринок — це сфера економічних відносин у процесі яких формується попит і пропозиції на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу, а також уся сукупність економічних відносин із надання страхових гарантій суб'єктам підприємницької діяльності та соціального захисту населення. Тобто, страховий ринок забезпечує органічний зв'язок між страховиками та страхувальниками і тут здійснюється обов'язкове визнання страхової послуги. Необхідною умовою існування страхового ринку є наявність суспільної потреби на страхування, яке може задовольнити ці потреби. Об'єктивною основою страхового ринку є виникнення в процесі відтворення необхідності надання грошової допомоги потерпілим у випадку настання непередбачених подій.

За моїм визначенням, страхова індустрія — це фінансовий простір, в якому здійснюються фінансово-економічні відносини, за допомогою яких, в ході страхування, надаються гарантії страхувальнику, або іншій особі у разі настання події, обумовленої договором або законом, отримати страхові виплати від страховика, який утримує певний обсяг відповідальності та для її забезпечення поповнює й ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, при необхідності перестраховує частину останнього.

Розглядаючи питання функціонування страхової індустрії, слід мати на увазі, що завдяки страхуванню акумулюються значні фінансові ресурси, створюються страхові фонди, які використовуються для компенсації збитків, понесених унаслідок лих чи інших непередбачених подій особам, що сплатили страхові внески, а також для надання допомоги громадянам у разі настання певних страхових подій у її життєдіяльності. Зміст страхової індустрії, так як і зміст страхування, а також зміст фінансів, тісно пов'язаний із формуванням і використанням фінансових ресурсів.

Особливістю функціонування страхової індустрії є існування в страхуванні системи замкнутих перерозподільчих відносин між його учасниками (взаємне страхування — класичний приклад). Важливим для здійснення ефективних страхових операцій є забезпечення перерозподілу збитків за допомогою спеціального грошового страхового фонду, сформованого за рахунок страхових премій, що спричинило появу в страхуванні такої

інституції як страхова індустрія. При цьому, слід відмітити аналогію у формуванні коштів у державному та місцевих бюджетах, а також у страхуванні при ефективному функціонуванні страхової індустрії. Наприклад, доходи державного бюджету формуються шляхом сплачування платежів фізичними та юридичними особами, а використання цих коштів виходить далеко за рамки платників. У страхуванні відбувається перерозподіл збитку за часовою й територіальною (просторовою) ознаками. Отже, під час страхування виникають перерозподільчі відносини, пов'язані з формуванням і використанням страхового фонду, що наближують страхування до фінансів та кредиту, але водночас підкреслюють особливості у функціонуванні страхової індустрії. Рух грошових коштів у страхуванні підпорядкований ступеню вірогідності заподіяння збитку в разі настання непередбачених подій та необхідності врегулювання цих страхових подій при наявності дієвої страхової індустрії.

Ще одна особливість при наявності дієвої страхової індустрії – страхування наближується до категорії кредиту. Це відплатність коштів страхового фонду. Відомо, що саме кредит забезпечує повернення отриманої грошової суми. Однак щодо відплатності страхового платежу, то це, в першу чергу, відноситься до страхування життя. Таке повернення платежів, через систему страхування, має обов'язковий характер. При майновому страхуванні, страхуванні від нещасних випадків, інших видах страхування виплати страхового відшкодування чи страхового забезпечення можливі лише в разі настання страхових випадків у розмірах, обумовлених відповідними документами. Економічний зміст таких виплат відрізняється від повернення страхових платежів і будується на системі відшкодування збитків, що реалізуються, за наявності ефективного функціонування страхової індустрії.

Таким чином, страхову індустрію, на моє глибоке переконання, слід розглядати у відповідності до сутності та значення його теоретико-методологічних основ страхування.

На думку відомого німецького спеціаліста Пауля Браесса як з позиції страхувальників, так і страховиків, поняття страхування є центральним пунктом економічних взаємовідносин. Разом з тим, як впливає із сучасних досліджень суспільних відносин, проблема страхування набирає щоразу більшого загальноекономічного значення, оскільки страхування, а відповідним чином і страхова індустрія взагалі, сприймається одним з найважливіших чинників сучасного і особливо майбутнього суспільства. Ряд авторів вбачає у цьому навіть зміну політико-економічних акцентів і започаткування процесу формування на базі сучасного "індустріального суспільства" його новітньої фази - "суспільства ризику". У той же час, на мою думку, це не може обмежитись лише даним поняттям, воно повинно бути доповнене поняттям «суспільство ефективного захисту своїх економічних інтересів через систему страхування». Причину таких змін економічної орієнтації сучасного суспільства німецький економіст, колишній президент Інституту Світового господарства з Кельна, Герберт Гірш вбачав у тому, що головна проблема майбутнього господарського зростання буде виявлятися не стільки у

зростаючій потребі на засоби для фінансування нових інвестицій, скільки у необхідності резервування капіталу з метою забезпечення тих потреб, які будуть викликані ризиками підприємницької діяльності.

Відомі в Україні фінансисти Е.Нікбахт та А.Гроппеллі підкреслюють, що «...наголос тепер робиться на пошукові шляхи ефективного використання обмежених фінансових ресурсів і на інвестованих коштах в активи чи проекти, що приносять високі доходи за найменшого ризику». Прояви такої тенденції вигідно відрізняє економічний устрій розвинутих країн від решти країн світу. Так, польські спеціалісти вже наприкінці 80-х років стверджували, що істотна відмінність, яка існувала тоді між ситуацією у Польщі і високорозвинутих індустріальних державах, була в тому, що в тих останніх вже тоді найбільшою проблемою ставало не відчуття потреби у коштах взагалі, а лише відсутність чи тільки нестача венчурного, авангардного, інноваційного капіталу, - тобто коштів, які повинні перебувати у розпорядженні підприємств протягом тривалого часу і які призначені для фінансування заходів захисту майнових інтересів суспільства. Така ситуація сьогодні дедалі більше стає відчутною і актуальною для України, що посилює увагу до проблеми формування страхової індустрії, що забезпечить страхування ризиків.

Ряд спеціалістів з теорії страхування висловлюють переконання, що вже у найближчій перспективі світове суспільство очікує суттєва трансформація. Її наслідком стане те, що воно будуватиме свою економічну стратегію розвитку з урахуванням страхування, а й навіть управління страхуванням за допомогою страхової індустрії. З урахуванням зазначеного, слід відзначити нові підходи в економічній теорії щодо послідовної зміни етапів суспільного розвитку. Схема послідовності зміни етапів суспільного розвитку така:

Аграрне суспільство - Індустріальне Суспільство - Інформаційне Суспільство - Суспільство ризику - Суспільство ефективного страхового захисту своїх економічних інтересів.

Після проходження "постіндустріальних" етапів: суспільства послуг, інформаційного суспільства, суспільства ризику - на їх базі очікується формування "суспільства ефективного страхового захисту своїх економічних інтересів". Більше того, відомий німецький спеціаліст у галузі страхування професор Роберт Швеблер стверджує, що сучасне індустріальне суспільство вже тепер стало суспільством ефективного захисту своїх економічних інтересів. Підтвердженням правильності такого прогнозу є позитивна оцінка професором С.Юрієм трьохрівневої періодизації історії розвитку суспільства, запропонованої американським вченим О.Гоффлером. Періодизація суспільства здійснена ним тільки на основі критерію домінування на його окремих етапах розвитку різних видів приватної власності: спочатку на землю, пізніше на засоби промислового виробництва і, нарешті, на інформацію. Приймаючи таку періодизацію, професор С.Юрій стверджує, що володіння інформацією - це особлива форма власності, яка на відміну від попередніх є найбільш загальнодоступною, "...точніше, ви і ми можемо користуватись цією власністю спільно". Оскільки цей висновок тепер щораз частіше підтверджується

господарською практикою, то можна також додати, що зростання доступності кожної форми власності супроводжується також одночасним підвищенням небезпеки (імовірності) її втрати, тобто зростанням імовірності втрати кожного власника такої інформації. Враховуючи, що на сучасному етапі найпотужнішими носіями інформації стають віртуальні засоби, то власність, розміщену у віртуальних засобах, умовно можна відокремити, як особливий, віртуальний вид власності. Ризик же, пов'язаний з володінням такою власністю, стає дуже великим і засвідчує тенденцію до подальшого зростання.

На мою думку, логічним та історичним продовженням "суспільства ризику", знову-таки буде суспільство, побудоване, на значно вищому рівні - на рівні управління ризиком, тобто створення суспільства ефективного страхового захисту економічних інтересів. Головним проповідником такої оцінки майбутньої метаморфози суспільного розвитку є, зокрема німецький професор Вольф Рудігер Гейльман - один з найвідоміших творців сучасної теорії страхування. Досліджуючи менеджмент страхування на рівні суспільно-економічної діяльності, цей вид діяльності повинен отримати статус окремої галузі народного господарства. Розвиток такої галузі буде вимагати також відповідного кадрового забезпечення. Страхування суспільства ризику визначається в науковій літературі, проте про суспільство ефективного захисту своїх інтересів через систему страхування, мною вводиться вперше і вирішення цих завдань в страхуванні забезпечується цілою системою відносин по здійсненню зобов'язань страхування, яке в науковій літературі називається страховою індустрією.

Не менш вагомим чинником економічного розвитку, страхування може виступати на мікрорівні, тобто на рівні окремого підприємства. На важливість дослідження страхування у цій площині звертає увагу Джон Кеннет Гелбрейт, який стверджує, що розвиток сучасного підприємства можна зрозуміти тільки як всебічне зусилля, спрямоване на захист майнових інтересів суспільства через систему страхування. Тому можна без перебільшення сказати, що в інших категоріях цього неможливо зрозуміти. Українські вчені вважають, що постійну і глибоку аналітичну роботу, яка ведеться персоналом підприємств у сфері страхування, вже тепер належить визнати окремим напрямком діяльності цих підприємств, з чим я повністю погоджуюсь. Є цілком очевидним, що кожна практична діяльність у сфері страхування повинна опиратися на результати глибоких і всебічних теоретичних досліджень. Саме тому предметом дослідження науковців мають стати питання історії та логіки і функціонування страхової індустрії взагалі. Згідно з концепцією іншого німецького дослідника Гейнца Брауна впливає, що термін "страхування" потрапив до європейських мов з арабської мови і було перетворене ними на "Risco". Отже, хоча висновки обох німецьких вчених є дещо різними, та все ж вони вказують на однакові етимологічні корені і на те, що поняття небезпеки, страхування служить людям вже з давніх часів і пов'язується з нещастям.

Етимологія поняття "страхування" - це не лише лінгвістичне пояснення його первісного, істинного походження, а й історія його розвитку і формування

як економічного поняття страхування. На необхідність історичного погляду на поняття страхування, поєднання його логічного начала з історичним, наводить, зокрема, висновок І. Балабанов, на думку якого, небезпека, страхування, як історична категорія, виникла на нижчому ступені цивілізації - тоді, коли у людини тільки-но появилось почуття страху перед смертю. Отже, він вважає "небезпеку" історичною категорією, що виникла і розвивається як реакція людини на страх. Така точка зору підтверджується й аналізом походження терміну "страхування", здійсненим болгарським вченим П. Пеевим ще у 30-х роках минулого століття. Він стверджував, що "страхування" - це такий мовний вираз, який виник передусім на відчутті і вгамуванні страху перед загрозливими явищами. Тобто, на відміну від поняття "небезпека", є всі підстави розглядати "страх", як економічну категорію, адже "страх" є не лише виявом внутрішнього душевного стану людини перед небезпекою, тому він завжди був і залишався предметом дослідження науковців. У лексикографічному дослідженні, опублікованому у ФРН у 1980 р., стверджується, що ще сто років тому слово "страх" вживалося у два рази частіше, ніж слово "побоювання". Тепер же це друге слово у різних формах вербального спілкування зустрічається у шість разів частіше, ніж слово "страх". Це зрозуміло, бо з глибшим пізнанням людиною складного навколишнього світу, підстави для органічного, патологічного страху перед невідомим поступово у неї зникають, а для побоювання "чогось" хоч і непевного, як сигналу на небезпеку - виникають. Окремі українські автори приводять дещо спрощене розуміння лінгвістичного джерела походження небезпеки страхування через поняття ризик. Відомо, що слово "ризик" у буквальному перекладі означає "приймати рішення», результат якого невідомий, а значить, небезпечний.

Незважаючи на різну індивідуальну оцінку багатьма авторами походження і змісту терміну "страхування", воно, у більшій чи меншій мірі, ними тісно пов'язується із загальним розумінням страху, небезпеки, збитку, дефекту, знищення, азарту, випадку, загрози, потреби, ненадійності, невизначеності, непевності ризику, а часом і шансу. З цими багатозначними словами появляється поняття "страхування", а відповідним чином і «страхова індустрія», не лише асоціюється, а й часто вживається як їх субстанція, синонім, тобто, як взаємозамінне поняття. Отже, приведення поняття страхування до єдиного значення є вкрай необхідним хоч і важким завданням. При цьому чітко потрібно розрізняти поняття страхової індустрії як механізму ефективного здійснення страхування. Його вирішення на науковій основі стане можливим лише як результат спільних зусиль базових і прикладних наук, а передусім економічних. Адже Міжнародний інститут дослідження ринку зовсім нещодавно зробив висновок, що відсутність необхідних правильних визначень окремих базових понять, до яких передусім належить страхування та, відповідним чином, і страхова індустрія, зумовлене поки що неналежним рівнем розвитку базової економічної науки.

Свою "триаду" Я. Дангель виводить із загальних філософських категорій -

необхідності і випадковості, у довільному співвідношенні яких і виникає невизначеність людської діяльності будь-якого виду. Тобто страхування походить з випадковості, як реальної форми прояву об'єктивної необхідності. Зв'язок страхування необхідності і випадковості, на його думку, можна приймати як онтологічний аспект (розглядаючи певні риси чи спекти природних і суспільних явищ, які характеризують ступінь детермінованості об'єкта), так і гносеологічний аспект (якщо об'єктивний стан випадкових явищ проходить через людську свідомість). При цьому вони проявлятимуть свій двоякий зміст: будуть історичним віддзеркаленням дійсності, а також інструментом пізнання нескінченно різноманітних ситуацій і практичного опанування цією дійсністю. У кінцевому рахунку, тільки співвідношення протилежних - якісних і кількісних сторін інтерпретує зміст випадково пов'язаних понять, якими є страхування, а початкова непевність і невизначеність. Тобто, шляхом застосування математичних розрахунків, які опираються на інструмент теорії імовірності через систему страхування здійснюється розмежування ризиків і непевності. Відповідно під ризиком, у цьому випадку, розуміють такий стан, коли майбутні ситуації можуть бути наперед охарактеризовані з великою достовірністю, оскільки їх вже навіть попередньо можна кваліфікувати з об'єктивною імовірністю шляхом розкладу цілих випадкових величин.

З іншого боку, під непевністю розуміється такий стан, коли неможливо досягнути вказаної об'єктивної квантифікації майбутньої ситуації. Непевність можна визначати, поділивши її на частини, коли не вистачає повної інформації про розклад загальної сукупності, але знаємо лише деякі її параметри, можливо тільки суб'єктивного характеру, і як повну непевність, коли вдається передбачити лише множини можливого стану, але не можна з'ясувати чи вгадати імовірності його прояви. На думку Я. Дангеля, трохи пізніше цей математичний підхід був поширений також на невизначеність, яка дещо відрізняється від непевності тим, що при непевності появи явища його якісні, кваліфікаційні характеристики точно відомі, а невідомими залишаються лише його кількісні параметри, то в ситуації повної невизначеності ще займає навіть якісного, кваліфікованого образу явища, які можуть бути і приведені лише за допомогою розмитих, нечітких понять, як ось: "значний", "приблизний", "невиразний". Для пояснення змісту таких понять взагалі неможливо застосувати інструментарій з арсеналу теорії імовірності з причини відсутності необхідних інформаційних даних. Таким чином, завдяки тому, що між вищенаведеними поняттями непевності та невизначеності існує тісний взаємозв'язок, це створює можливість взаємопереходу, трансформації понять нижнього рівня у більш конкретні, кількісно визначені поняття вищого рівня - страхування та страхової індустрії взагалі. По суті, попередником і джерелом виникнення страхування окремі автори вважають також стан небезпеки. Ще у 1893 р. відомий німецький страховий теоретик В.Еггенберг появу страхування назвав ступінь можливості настання небезпечної події, однак, не вказавши на інструменти та методи виміру цього ступеня, хіба з огляду на власний

правничий підхід до проблеми та недосконалість існуючої тоді методології таких розрахунків. Саме тому вже значно пізніше Пауль Браесс, визначаючи поняття "непевність" у широкому значенні як поняття близьке чи навіть однозначне з поняттям "небезпеки" появи у невідомому часі та у невизначеному об'ємі негативних наслідків, висловлював переконання, що більш точне, вузьке визначення страхування можливе лише на математичній основі. Небезпека не є простим відчуттям загрози і лише початкова вона сприймається як потенційно загрозлива ситуація, яка потім переростає у небезпечну дію (випадок), наслідком яких стає негативний результат. Взаємний і послідовний зв'язок різних типів небезпечностей і ефективної реалізації у збитках професор В.Варкалло проілюстрував на прикладі розвитку ситуації пожежі. Таким чином динаміка небезпеки та її кореляція із загрозою пожеж виглядає так: потенційна небезпека (вживання вогню); небезпечність у дії (пожежа); ефект небезпечності (втрати від пожежі); страхування небезпеки.

Отже, на підставі цього я роблю висновок, що початковим етапом процесу виникнення страхування є різного виду небезпеки та ризики. До речі, такої приблизно думки притримується Вітольд Варкалло. Загрози і небезпеки можуть бути різного походження і при певних обставинах, реалізуючись, можуть призводити до збитків та трансформуватись у ризики, що необхідно страхувати, що забезпечується через механізми функціонування страхової індустрії. Оцінюючи факт появи страхування як з точки зору кваліфікаційних (як суб'єктивне чи об'єктивне явище), так і квантифікаційних параметрів, я роблю також висновок про поетапності його формування, а саме, вияву неоднорідності і багатоваріантності реакції суспільства на появу страхування та страхової індустрії на протязі всіх періодів існування суспільства.

Небезпечність випадкової ситуації німецький професор Ельмар Гелтен розглядає не лише у ролі попередника страхування, а як кінцевий результат, який досягається поступово, протягом проходження кількох етапів, яким передують: невизначеність, страх, незнання і непевність. Невизначеність наслідків і страх перед ними справляє появу, так званого, виникнення необхідності страхування. Випадок абсолютної невизначеності передбачає такий стан переконання, згідно з яким у світі ніщо не піддається визначенню і тому до кінця приречене залишатися невідомим. При цьому навіть не припускається існування жодної незначної закономірності, жодного причинно-наслідкового зв'язку між насколишніми явищами.

За оцінкою відомого фінансиста Дж. Сороса, сучасний ринок перебуває у стані перманентної неврівноваги саме в силу його колосальної невизначеності. Однак, навіть колосальна невизначеність ніколи не стає абсолютною, хоч і наближається до неї. Тобто, якщо припустити, що насколишний світ - це хоча і стохастичний, але вже закономірний прояв випадковості, то у такій ситуації може йтися вже лише про відносну, часткову невизначеність. Якщо ж дотримуватися думки, що у реальному світі усе здетерміновано і справа ускладнюється лише обмеженим доступом до джерела інформації при розгляді процесів і неповним обсягом знань про них, то виникають

підстави стверджувати існування абсолютного або відносного незнання цих обставин, наявності ризиків, що спричиняє необхідність та функціонування страхової індустрії.

Схема послідовності виникнення і сприйняття поняття небезпечності окремими суб'єктами може бути такою: абсолютна або відносна непевність, невизначеність, незнання, небезпечність для суб'єктів. Отже, "незнання" у різних сферах людської діяльності існує як функція невизначеності. Також незнання може виникати самостійно, і в першу чергу, у зв'язку з невизначеністю та страхом. Але як невизначеність, так і незнання зумовлюють прояв об'єктивної непевності, яка суб'єктивно сприймається окремими суб'єктами вже як стан відчуття небезпечності. У цьому розумінні суб'єктивна небезпечність розглядається Е. Гелтеном уже як мотивації до страхування. Поняття страхування, на мою думку, безпосередньо виводить з аналогічної першооснови - "непевність - страх", які у сукупності формують діяду онтологічного змісту: "невизначеність - страх", навіть минаючи "непевність". Однак при цьому, поняття невизначеності характеризується множиною значень параметрів, яке у різних джерелах має назву множини станів, випадків, альтернатив, елементарних подій, елементарних випадків, зони невизначеності, що призводить в кінцевому результаті до необхідності страхування, а забезпечення ефективного страхування, що здійснюється з урахуванням механізму страхової індустрії. При цьому, на мою думку, слід враховувати ризики, які діють на етапі реалізації договорів страхування, тобто залучення механізмів, які в науковій літературі називаються страховою індустрією.

Необхідність розвитку понять страхової індустрії тісно пов'язана з необхідністю забезпечення страхових гарантій при існуванні різного роду небезпек. Наявність страхування, а, по суті, і страхової індустрії пов'язане, саме, з існуванням різного роду небезпек. Небезпека є можливістю появи збитку. Небезпека як можливість (possibility) настання збитку розглядається у значенні імовірності появи певного випадку, що знаходиться у межах між "0" та "1". Зокрема, таку думку висловлював польський страховий теоретик Ян Лазовський, який стверджував, що небезпека кількісно сприймається як можливість, імовірність настання якогось збитку. Особливістю такого визначення є його значне наближення до побутового розуміння небезпеки. Термін "можливість" означає імовірність настання певної події, але лише у максимально можливому діапазоні: тобто в межах від "0" до "1", а при таких значеннях, безумовно, небезпека ніколи не стане відомою.

Небезпека настання окремих подій є дисперсією дійсних і очікуваних результатів. Таке розуміння небезпеки має статистичну основу, оскільки статистика широко використовує показник стандартного відхилення від середньої статистичної. Спроби пояснити поняття "небезпека" через "непевність" здійснюються вже понад п'ять століть, тобто майже від моменту виникнення сучасної теорії страхування. Першу спробу висвітлити з цього боку економічний аспект теорії страхування зробив американський вчений Алан

Віллетт у своїй роботі "The Ecological Theory of Risk and Insurance" (Економічна теорія ризику і страхування), виданій ним у 1901 р. При цьому він опирався на засади популярного у той час "філософського детермінізму", який заперечував випадковість суспільних та економічних процесів³. У своїй концепції Алан Віллетт виходив з того, що хоча термін "небезпеки" вживається у різних значеннях, та все ж існує загальна згода щодо того, що він якимось чином пов'язується з поняттям непевності. Небезпеку він вбачав у кожній ситуації, у якій абсолютно неможливо уявити процес кількісного визначення небезпеки на основі статистичних даних. Небезпека є по суті ризиком, який підлягає страхуванню, а ризик є предметом страхування. Це визначення характерне для технічно-страхового ділового мовлення і ототожнює предмет страхування з ризиком та можливістю його визначення за допомогою страхової індустрії. Вважається, що наукова вартість такого визначення є визначальною. Найпоширенішим є погляд, згідно з яким страхування і з'являється коли є непевність та ризик, які розглядаються, на мою думку, на етапі можливості страхування об'єкта, а також на етапі виконання зобов'язань страхового договору, а саме, при настанні страхового випадку і це дає поняття визначення страхової індустрії як механізму по врегулюванню цих завдань. Ці поняття, на перший погляд, і не сприймаються як тотожні, а лише як родинні. Понятійний тандем між страхуванням і непевністю та ризиками, а також, на мій погляд, страховою індустрією, склався давно в процесі складної еволюції. Вони є настільки близькими, що, як зауважив відомий польський вчений професор Оскар Ланге, ще відносно недавно економісти неокласичної школи (кінець XIX - початок XX ст.) протягом тривалого часу, здебільшого, вживали термін "непевність" у фаховій літературі і практичній діяльності замість терміну "ризик". Разом з тим, професор Єжі Хандке підкреслює, що страхова теорія присвячує багато спеціальної уваги співвідношенню ризику і непевності, оскільки це положення слід вважати за найбільш суперечливий "момент" загальної концепції ризику діяльності та його наслідків, тобто там, де неможливо виявити існування причинно-наслідкового (детерміністичного) зв'язку між окремими сегментами цього процесу. Тому свій погляд на співвідношення між страхуванням і непевністю Алан Віллетт сформував, виводячи тільки з цього свою теорію. Отже, ефект абсолютної випадковості окремі явища справляють лише з огляду на недостатнє пізнання причин їх походження. Внаслідок цього у людей формується суб'єктивний стан непевності, яка спричиняє здійснення відповідних дій, тобто страхування. Таким чином, з позиції Алана Віллетта, непевність є чимось об'єктивним, хоч і скорельованим із суб'єктивною невизначеністю, або інакше - об'єктивним корелянтом суті страхування. Правда, така орієнтація страхування на непевність не отримала належного теоретичного підтвердження, бо непевність при цьому теж сприймалася неоднозначно, а щонайменше у трьох значеннях, а саме: непевність об'єктивна; непевність психологічна, або суб'єктивна; непевність, яка виникла в процесі прийняття рішень. Говорячи про ризик та непевність, на мою думку, потрібно розглядати механізми, які забезпечують

ефективний їх розвиток. Страхування – це наявність страхової індустрії.

Зрозуміло, що побудовані на їх основі поняття страхування визначалися у наступних трьох варіантах, які на мою думку, мають бути доповнені четвертим, а саме:

1. Страхування, як об'єктивний вираз суб'єктивної непевності. У цьому випадку суб'єктивна непевність проявляється, як свідомо інтерпретація з об'єктизованої непевності. Таке сприйняття непевності можливе навіть тоді, коли вважається, що "щось" може наступити, але не мусить (не повинно).
2. Страхування, як психологічне сприйняття непевності. У такому розумінні страхування сприймається як комбінація імовірності настання відповідних подій та необхідності страхового захисту.
3. Третім поясненням поняття "страхування" є непевність в настанні подій та їх наслідків, як суто психологічного явища, яке проявляється лише через людські відчуття та людський досвід (людську поведінку).
4. Страхування та наявність ефективного механізму розвитку страхування-страхової індустрії.

В той же час, польський економіст Вацлав Гжибовський ще у 1967 р., розглядаючи поняття страхування, вперше у науковій літературі ствердив безпосередність зв'язку страхування та ризику на основі функції залежності між ними. Тобто, ризик сприймався ним як функція лінійного характеру (прямої залежності): чим вищий ризик, тим вища імовірність необхідності його страхування і - навпаки. Таке пояснення страхування на основі непевності дало творчий імпульс для досліджень взаємозв'язку між цими поняттями ряду інших польських науковців.

В економічній фаховій літературі широкого розповсюдження набуло визначення страхування та наявність розвинутої страхової індустрії, побудоване на непевності майбутнього стану, що проявляється через ступінь відхилення від мети господарської діяльності та підтримується, за моїм переконанням, багатьма авторами, хоч інтерпретується і розвивається ними у різних варіантах. Так, чеський страховий теоретик Ярослав Востатек, передаючи зміст такого підходу, ствердив, що сучасна теорія визначає страхування як можливість появи випадку з результатом відхилення від мети, що відбувається з певною об'єктивною закономірністю. Таку ж позицію займає польський економіст Сільвія Дирбусь, яка бачить зміст страхування у тому, що в процесі ведення господарської діяльності часто виникають відхилення від визначених ефектів. Ці відхилення підлягають Закону великих чисел і можуть бути визначеними за допомогою методів теорії імовірності. З точки зору К. Кшакевича страхування виникає внаслідок можливо отримання збитків, якого можна зазнати внаслідок прийнятого рішення. Подібним чином висловлюється український вчений Олександр Ястремський, який зазначає, що: "Сучасна інтерпретація збитку - це є втрата, якої можна зазнати під час реалізації господарського рішення, а можливість досягнення мети, заради, якої приймалось рішення може бути здійснене через систему страхування». На мій

погляд, ця мета досягається через чітке визначення об'єкту страхування та реалізацію страхового захисту через механізм страхової індустрії.

Наслідками випадкових подій, передусім антропогенного походження, можуть бути не лише відхилення від визначеної мети негативного характеру, а й позитивного. Саме тому серед сучасних болгарських, російських та українських економістів поширеним став погляд, що страхування може з'явитись внаслідок відхилення дійсного стану від запланованого чи очікуваного. Прихильники цієї точки зору висловлюють переконання, що таке тлумачення поняття страхування зручне тим, що воно може бути застосоване в усіх сферах людської діяльності. Такий онтологічний підхід до страхування здебільшого поширений у сучасній німецькій фаховій літературі. Поряд з цим, ряд болгарських вчених стверджує, що подібні відхилення є лише наслідками випадкових подій і тільки імовірність появи цих подій може кваліфікуватися як ризик, що підлягає страхуванню. Російський вчений Шахов В. В., підкреслюючи роль страхування, відзначив, що небезпека появи негативного результату на одне очікуване приводить до появи страхування, а можливість позитивного відхилення при певних вихідних параметрах на одне очікуване явище має назву стабільності. В українській фаховій літературі теж мають місце визначення згідно з якими "ризик" - це імовірність понесення витрат або одержання додаткового прибутку в процесі здійснення підприємницьких операцій у порівнянні з встановленими завданнями, спричиняє появу та процес страхування та визначає необхідність його реалізації за ефективною страховою індустрією. Варто зауважити, що такий погляд висловлював ще Адам Сміт, який характеризував ризик, який підлягає страхуванню передусім, як його реальною протилежністю хоч і розділені кількасотлітнім пластом розвитку економічної теорії, свідчать про однаковий підхід до оцінки страхування сучасниками різних епох.

Отже, пояснення страхування різними авторами на основі непевності та ризикованості здійснюється у широкому діапазоні: від об'єктивізації непевності аж до її суб'єктивного сприйняття. Однак, на думку спеціалістів, по мірі відходу від об'єктивізації непевності і переходу до її суб'єктивного сприйняття з метою визначення на її основі змісту та обсягу страхування, теоретична цінність таких спроб і практична значимість отриманих результатів стає дедалі меншою, тому що зменшуються можливості кількісної оцінки (квантифікації) непевності і ризику. Професор Пауль Браесс вважав, що предметом дискусії у питанні змісту страхування є не лише питання про те, чи ризик цілком лежить у площині страхування, чи є чимось іншим, а й питання квантифікації (кількісного виразу) непевності, яку інтуїтивно сприймають як щось невимірне, а отже, малопридатне для практичного застосування в економіці. Незважаючи на різнобічність і глибину пошуків, численні і багаторічні спроби пояснення страхування на основі непевності, не отримали свого логічного завершення, передусім, з причини невизначеності змісту поняття "непевності", її неоднозначного пояснення у фаховій літературі. Саме тому в окремих публікаціях навіть є нарікання з приводу того, що в сучасних енциклопедіях і

словниках, адресованих економістам, неможливо знайти точного та однозначного її дефінітивного визначення. З відносно широким спектром визначень непевності зустрічаємося на ґрунті теорії прийняття рішень. Одне з них стверджує, що непевність є лише зовнішньою обставиною, є тим, на що особа, яка приймає рішення, не має безпосереднього впливу. Також економісти по-різному інтерпретують джерела і причини походження стану непевності і виникнення страхування, а саме, як:

1. Дію сил, цілком незалежних від людської волі, тобто сил природи.

2. Діяльність інших господарських суб'єктів, незалежних від волі даного господарського суб'єкта.

3. Можливість розходження думок на різних ступенях ієрархії управління.

Також у спеціальній літературі називається аж п'ять ситуацій, які можуть виникати у діапазоні від абсолютної певності до абсолютної непевності, що відображають різні стани непевності, що по-різному можуть впливати на формування поняття страхування. В процесах прийняття управлінських рішень щодо страхування, непевність чисто вважається наслідком неповних знань чи інформованості, необхідних для розгляду різних варіантів дій. Тобто, непевність у таких ситуаціях сприймається як обернено пропорційна величина до кількості та якості інформації, якою володіє особа, що приймає рішення. Спеціалісти розрізняють різні відмінні непевні стани, у яких може опинитися така особа, що спонукає її до пошуку шляхів здійснення страхування. Непевний стан (небезпечний) може виникати не лише з причини відсутності інформації у особи, яка безпосередньо приймає рішення. До цього можуть додатково долучитися також ті обставини, які мають зовнішній і форс-мажорний характер. Такий збіг обставин може створити різні джерела непевності, що стимулюють прийняття рішення щодо страхування:

перше, безумовно, пов'язане з неповними знаннями у даної особи реальних умов своєї діяльності;

другим джерелом є дія природних сил, що проявляється у настанні різних випадкових подій, які можуть зруйнувати існуючі залежності; і між елементами діючої системи;

третім джерелом є можливість і свобода прийняття рішення іншими господарюючими суб'єктами, які можуть вносити певну невизначеність в умови майбутньої діяльності даної особи ;

четвертим джерелом, на мою думку, є упевненість наявності ефективної страхової індустрії.

Виходячи з особливостей змісту і структури економічних систем, можна розглянути джерела появи страхування, а саме: ненадійність об'єктів, які переробляють матерію і енергію; ненадійність суб'єктів, які організовують, регулюють діяльність економічної системи; структурну ненадійність, яка проявляється у сфері міжоб'єктних зв'язків і т.д. У випадках прояву якихось з наведених видів ненадійності, виникає загальна непевність цілої системи і повна або часткова неможливість виконання нею своїх функцій.

Онтологія страхування та непевності за своїм змістом від самого початку

стала інтердисциплінарною, а тому, безсистемною, оскільки представники різних наук і видів діяльності старалися дати їм власне пояснення, виходячи, передусім з особливостей і можливостей тих наукових дисциплін, які вони представляли. Разом з тим, спеціалісти зауважили, що найбільш класичного і послідовного характеру набули, передусім, ті пояснення страхування, які сформувалися в економіці і техніці. Спільним джерелом страхування в економічних і технічних системах спеціалісти визначають їх ненадійність. Оскільки в технічних системах це поняття розглядається набагато давніше і глибше, тому вважають, що досягнення у цій галузі можуть послужити добрим аналогом для застосування його також у сфері економіки. Разом з тим, як справедливо застеріг польський економіст В.Світальський, що справа виявлення і позбавлення ненадійності функціонування економічних систем є набагато важчою, ніж уникнення ненадійності технічних систем. З іншого боку, в деяких економічних системах, зокрема у банківській діяльності, імовірність невикористання можливостей банку може зростати навіть при зменшенні його ненадійності, що призводить до необхідності страхування. Усе ж, з огляду на тісний зв'язок ненадійності, а також, на мою думку, ризикованості і страхування, дозволили стверджувати, що теорія ненадійності навіть зумовила формування протягом 1927 - 1930 років одного із перших етапів розвитку теорії страхування.

Непевність і ненадійність можна розглядати як прояв обов'язкової риси, органічно властивої усім технічним системам і процесам. Ця властивість є наслідком впливу на технічні системи різних чинників, а саме:

- 1.технічна та експлуатаційна непевність приладів;
- 2.вплив зовнішніх подій, пошкоджень на функціонування даної системи;
- 3.відсутність знань про причинно-наслідкові залежності між елементами системи;
- 4.непередбаченість подій, які можуть виникнути у майбутньому;
- 5.відсутність інформації про преференції, критерії і рішення суб'єктів;
- 6.відсутність інформації про наявність ефективної системи страхової індустрії.

У ситуації, коли раптом проявляється один або кілька з названих чинників, характер кожного явища або процесу, які відбуваються в межах даної системи, стає стохастичним і невизначеним. У технічних системах непевність є атрибутом експлуатації машин і пристроїв, а також обставиною, яка виникає у ситуаціях прийняття рішень у процесі управління технічними системами. В умовах експлуатації техніки непевність є наслідком ненадійності складових вузлів та впливу зовнішніх випадкових подій.

Поняття ненадійності (надійності, як її антиподу) глибоко вивчається і вже неодноразово описане в технічних науках. Наукова дисципліна, котра цим займається, як відомо, називається теорією надійності. В описово-аналітичному значенні надійність об'єкта означав його здатність до утримання істотних експлуатаційних властивостей у бажаних межах, в певних умовах життя об'єкта

протягом визначеного часу.

Надійність об'єкта у вартісно-нормативному значенні сприймається як властивість, визначена тими цінностями, які характеризують здатність об'єкта до виконання поставлених перед ним завдань (реалізації мети). Ці визначення стосуються якісного сприйняття надійності об'єктів. Основні положення теорії надійності, які реально впливають на формування прийняття рішень щодо страхування певних об'єктів, в основному зводяться до визначення стану функціональності (несправності) об'єктів. Такий стан, безумовно, залежить від характеру пошкоджень об'єктів та їх інтенсивності. На основі вивчення достатньо репрезентативного масиву спостережень, дослідникам вдалося виявити, що для багатьох видів об'єктів інтенсивність пошкоджень змінюється протягом часу експлуатації систем з досить характерною закономірністю. Час експлуатації може бути поділений умовно на три періоди, в котрих показник інтенсивності пошкоджень проявляється по-різному. Тобто, якщо в першому періоді вона найвища і різко зменшується, у другому, наступному періоді, лише дещо зменшується і досягає найменшого значення, а потім знову зростає. Така поведінка в основному пояснюється поступовим виявом прихованих недоліків введення в експлуатацію об'єктів. Детальніший аналіз поведінки інтенсивності пошкоджень здійснюється шляхом розрахунку розкладів часу змінної випадковості, в котрих об'єкт перебуває у доброму стані. Таким чином, низький ступінь надійності технічних пристроїв призводить до значних втрат, а це означає, що ненадійність не лише технічна проблема, а й економічна, яка передбачає необхідність функціонування страхової індустрії.

Можливість появи такої залежності існує також і у сфері господарсько-економічної діяльності. Часто її інтуїтивно відчують і враховують підприємці при розробці економічних програм розвитку власної підприємницької діяльності. Як стверджує Наталія Внукова, проведене нею тестування чотирьох груп підприємців (фінансової, комерційної, виробничої і змішаної сфер діяльності) засвідчило, що усі категорії учасників ринку віддають перевагу обережній політиці, але найобережнішими змушені бути представники виробничої сфери. Така ситуація, на її думку, пояснюється хіба тим, що між початком та кінцем повного одного циклу виробничої програми виконується більше господарських операцій, а значить, в сукупності може нагромадитися більше ненадійних, ризикових ситуацій. Адже підприємець-виробничник, орієнтуючись на досягнення певного фінансового результату (прибутку), повинен послідовно займатися виробництвом, комерційною діяльністю (збутом, постачанням) та їх фінансовим обслуговуванням. Наявність таких ризиків потребує, на мою думку, страхового захисту підприємницької діяльності.

Одними з перших, хто передбачив можливість використання теорії надійності не лише для пояснення непевності та ризиків, а й для застосування її у страховій практиці, були визначний радянський математик Борис Гнеденко та німецький актуарій Юрген Страубе. Перший з названих вчених свої погляди виклав у доповіді "Стохастичні процеси в питаннях демографії та страхування",

зроблений ним на VIII Міжнародному колоквиумі в Сопоті у 1969 р. Другий - в опублікованій роботі під назвою "Application of realibility Theory to insurance" (Застосування реальної теорії у страхуванні), яка теж була оприлюднена на черговому колоквиумі страхових математиків (Пленум А8TIN), що відбувся в 1970 р. в Копенгагені.

Існує багато причин виникнення ненадійності у процесі функціонування систем. Основою поділу є поділ причин на зовнішні і внутрішні. До внутрішніх причин зараховуються ті, що проявляються внаслідок "переходу іманентними особливостями об'єктів меж, припустимих для порушення". За елементарні внутрішні причини ненадійності економічних систем можна прийняти хоча б помилки в проєктах організаційних структур і принципах їх діяльності, функціонування. Зовнішніми причинами появи ненадійності є усі ті чинники, котрі призводять до того, що існуючі обставини експлуатації відрізняються від заздалегідь визначених для певних об'єктів. Як правило, технічні засоби системи проєктуються із значним запасом міцності з розрахунком на непередбачену зміну зовнішнього середовища. Однак в окремих випадках, ефект енергії, тобто одночасної дії різних негативних чинників, виявляється сильнішим за передбачені протидії.

Таким чином, на підставі ненадійності систем і їх елементів, впливу зовнішніх явищ, а також через відсутність об'єктивної і повної інформації виникає значна непевність у різних системах: технічних, техніко-економічних, економічних і суспільних. При цьому можна погодитись, що конкретними причинами такої непевності можуть бути щонайменше три обставини:

- 1) ненадійність предметів (об'єктів, на які спрямовані економічні важелі регуляційного характеру);
- 2) ненадійності суб'єктивної (ненадійності суб'єктів, які регулюють діяльність предметів);
- 3) ненадійності структурної (охоплює функціональну співзалежність об'єктивного і суб'єктивного чинників).

При цьому, слід враховувати, що поняття ненадійності, тісно пов'язане з ризиковою діяльністю і ці поняття є взаємозв'язаними, оскільки страхування можливе лише при наявності ризиків, а врегулювання страхування забезпечується, за моїм переконанням, за наявності розвинутої страхової індустрії. Подібні визначення появи страхування у зв'язку з проявом вищезазначених факторів здебільшого надаються лише для практичного вжитку і у більшій мірі є предметом дискусій, оскільки вони не дають вичерпної відповіді на запитання про єдність, зміст і роль ризику, а також страхової індустрії взагалі.

Висновок. В Україні за роки її незалежності розроблялося дуже багато програм реформування системи страхування, однак, їх реальна реалізація постійно наштовхується на проблеми. Ці реформи здійснювалися без урахування факторів суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку країни, і це не надавало можливостей для ефективного розвитку фінансового сектору економіки України, а навпаки, сприяло розвитку

«тіньових» та «корупційних» схем по вивозу капіталу за кордон, а в їх реалізації недостатньо враховуються теоретико-методологічні основи функціонування ефективної страхової індустрії, яка б діяла в інтересах не тільки страховиків, а і страхувальників.

Концентрація всіх ресурсів та механізмів управління в страхуванні на досягнення стратегічної мети щодо ефективного розвитку страхової індустрії надасть можливість досягти реального комплексного й соціально-економічного реформування страхування з урахуванням механізмів, які існують в країнах ЄС, і це дасть можливість забезпечити ефективний розвиток фінансового сектора економіки України, забезпечивши при цьому гарантії соціального захисту населення та підприємницької діяльності.

Література:

1. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) із змінами.
2. Цивільний кодекс України. (Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV) із змінами.
3. Господарський кодекс України (Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV) із змінами.
4. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс] - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр.
5. Смитт Адам. Исследование о природе и причинах богатств народов. Книга первая .- Москва;Издание «Ось-89», 1997.-256.
6. Braess Paul. Versicherung und Risiko. - Wiesbaden: Betriebswirtschaftlicher Verlag dr.Th.Gabler,1960.-151s.
7. Гэлбрейт Дж. К. Новое индустриальное общество = The New Industrial State (1967). — АСТ, 2004. — 608 с. — ISBN 5-17-024777-X.
8. Ніктбахт Ейсан, Гроппеллі Анжеліко. Фінанси: Пер. з англ. - Київ: Основи, 1993.-С. 5.
9. Страхование от А до Я. Книга для страхователей / Под ред. Л.И. Корчевской, К.Е. Турбиной. – М.:ИНФРА, 1996.
10. Внукова Н.М. Практикум із страхування. – К.: Вип.1. Ліра., 1998. – 215 с.
11. Warkallo Witold. Nauka Zachodu a socjalistyczne prawo ubezpieczeniowe // Wiadomości Ubezpieczeniowe. - 1997. - № 5. – 3s.
12. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент - Москва. Финансы и статистика, 1996, 192 с.
13. Сорос Дж. Новая глобальная финансовая архитектура // Вопросы экономики.-2000-№ 12.- С.62-63.
14. Юрій С.І. Спільне підприємництво: фінанси, кредит, валюта. – Тернопіль: Громада,1995.- С.31.

Tarkhanova E.A.,
PhD in economic sciences, Associated Professor
Cheredov K.A.
Postgraduate
University of Tyumen, Russia

IMPROVING OF THE REGULATORY IMPACT ASSESSMENT AS AN INSTRUMENT FOR THE FINANCIAL REGULATION OF ECONOMIC PROCESSES AT THE REGIONAL LEVEL

Тарханова Е.А.
канд.экон.наук, доцент
Чередов К.А.
аспирант

Тюменский государственный университет, Россия

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОЦЕНКИ РЕГУЛИРУЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ КАК ИНСТРУМЕНТА ФИНАНСОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

The article considers the possibilities for improving the of regulatory impact assessment as an instrument of financial regulation of economic processes at the regional level. The existing methodology for assessing the impact of the proposed regulation on the subjects of entrepreneurial activity, the practice of its application, and the main directions for improving.

Keywords: *regulatory impact assessment, financial regulation of economic processes, methodology for estimating standard costs.*

В статье рассмотрены возможности для совершенствования оценки регулирующего воздействия как инструмента финансового регулирования экономических процессов на региональном уровне. Проанализирована существующая методика оценки влияния предлагаемого регулирования на субъекты предпринимательской деятельности, практика ее применения и определены основные направления для совершенствования.

Ключевые слова: *оценка регулирующего воздействия, финансовое регулирование экономических процессов, методика оценки стандартных издержек.*

В настоящее время в России остро стоит проблема стимулирования экономического роста. В условиях неблагоприятных внешних факторов (международные санкции, нестабильные доходы от экспорта) возникает необходимость в большей активизации внутренних источников экономического развития. Одной из важных составляющих обеспечения экономического роста является качество государственного регулирования деятельности субъектов предпринимательства. Постоянное изменение обязанностей предпринимателей, запретов и ограничений по отношению к их хозяйственной деятельности как непосредственно затрудняет ведение бизнеса, так и снижает деловую активность вследствие затруднения предсказуемости условий развития инвестиционных проектов.

Для решения вышеуказанной проблемы в России активно внедряется институт оценки регулирующего воздействия (далее – ОРВ). Под ОРВ понимается совокупность процедур анализа проблемы, выявленной в определенной сфере общественных отношений, целей правового

регулирования, альтернативных вариантов их достижения, возможных положительных и отрицательных последствий введения такого регулирования, а также обеспечение учета мнения лиц, интересы которых затрагиваются предлагаемым правовым регулированием, и выбора наилучшего варианта правового регулирования общественных отношений. Институт оценки регулирующего воздействия начал функционировать на уровне регионов относительно недавно – пилотное внедрение началось только с конца 2011 года [1]. С учетом постоянно изменяющейся ситуации в стране до сих пор в данной области работы сохраняются проблемы определения предмета ОРВ, выработки методики оценки влияния проектов НПА на предпринимательскую деятельность, способов взаимодействия с представителями бизнеса в ходе публичных консультаций и ряд других проблем.

Процедуры ОРВ не проходят проекты региональных законов, устанавливающих, изменяющих, приостанавливающих, отменяющих региональные налоги, а также налоговые ставки по федеральным налогам. Вместе с тем оценка регулирующего воздействия касается как иных норм, непосредственно относящихся к финансовым отношениям (субсидии, размеры аренды государственного имущества), так и косвенно влияющих на финансы субъектов предпринимательской деятельности, в связи с тем, что практическое любое изменение обязанностей и ограничений в их отношении влечет за собой изменение денежных потоков. Стоит также отметить, что к составляющим института ОРВ относятся оценка фактического воздействия (ОФВ) нормативных правовых актов, прошедших ранее ОРВ, и экспертиза действующего правового регулирования по обращениям заинтересованных лиц на предмет наличия положений, затрудняющих экономическую деятельность.

Важной частью ОРВ является количественная оценка издержек субъектов предпринимательской деятельности, которые могут возникнуть в результате принятия проектов актов. Данная оценка непосредственно влияет на формирование вывода о необходимости принятия предлагаемого правового регулирования или его доработки.

На федеральном уровне соответствующая методика оценки стандартных издержек утверждена приказом Минэкономразвития России от 22.09.2015 № 669 [2]. На базе данного документа в Ставропольской, Томской, Омской, Свердловской областях и Ханты-Мансийском округе [3] приняты собственные нормативные правовые акты, утверждающие порядок оценки потенциальных затрат субъектов предпринимательской деятельности, ряд других регионов ссылается в своих заключениях на указанный федеральный акт [1]. Вместе с тем вышеуказанная методика содержит только рекомендательный порядок действий и методологическую основу, без указания на конкретные источники формирования данных для расчета. Так, все издержки в рамках принятых методик на федеральном и региональном уровнях подразделяются на 2 группы:

- 1) информационные - включают в себя затраты на сбор, подготовку и представление органам публичной власти документов, сведений в соответствии с требованиями проекта акта;

2) содержательные – затраты на реализацию положений проекта акта, не связанные с выполнением информационных требований.

Расчет потенциальных затрат в рамках обеих групп идет на основе раздельного учета расходов на приобретения товаров, услуг сторонних организаций и затрат рабочего времени самих субъектов предпринимательской деятельности. Анализ практики субъектов РФ в проведении ОРВ показал ее неоднородность, каждый регион по-своему применяет методику оценки стандартных издержек [4]. Вместе с тем Минэкономразвития России [5] и независимые эксперты [6] регулярно проводили мониторинг заключений об ОРВ, выделяя лучшие практики ее осуществления. Изучение отмеченных работ позволило сделать следующие выводы о наиболее приемлемых составляющих оценки потенциальных затрат предпринимателей:

- для определения стоимости приобретений и услуг сторонних организаций целесообразно использовать анализ их рыночной стоимости на основе открытых данных (коммерческих предложений);

- затраты рабочего времени следует определять на основе нормированных трудозатрат (закрепленных в нормативных правовых актах) или путем опроса специалистов, выполняющих аналогичные обязанности;

- в качестве единицы измерения рабочего времени стоит выбирать «человеко-час», стоимость которого по возможности привязывается либо к размеру оплаты труда в регулируемой отрасли, либо, в случае если это невозможно (нецелесообразно), к средней заработной плате в регионе;

- при расчете стоимости рабочего времени необходимо также учитывать налоговую составляющую и взносы во внебюджетные фонды.

В целом, необходимо отметить, что в применении существующих методик существует ряд проблем, связанных с необходимостью учитывать в ходе ОРВ проектов актов не только непосредственно сумму издержек, но и иные факторы. Так, исполнение новых обязанностей влечет за собой потерю возможности использования денежных средств для инвестирования. Как показал анализ практики, потери потенциального дохода в таком случае возможно оценить на основе метода дисконтирования с учетом доходности финансовых инструментов с минимальными рисками (облигаций). Кроме того, предлагаемое правовое регулирование часто влечет разнонаправленные эффекты, которые по результатам рассмотрения заключений об ОРВ разных субъектов РФ можно разделить на следующие группы с соответствующими рекомендациями по их сопоставлению:

- 1) увеличение нагрузки на субъекты предпринимательской деятельности для снижения издержек бюджета или увеличение его доходов (пример – проекты актов по отношениям аренды). В таком случае стоит оценить относительный рост издержек бизнеса, учесть, как они менялись в предыдущих периодах и рассмотреть корреляционные связи с деятельностью предпринимателей;

- 2) новые требования к бизнесу в целях исключения риска нарушений со стороны предпринимателей, влекущих потери бюджета (как правило, речь идет

о правоотношениях при предоставлении субсидии или проведения контроля). В данной ситуации представляется целесообразным сопоставить вероятность негативного события, размер ущерба в результате его наступления с новыми постоянными издержками бизнеса;

3) изменение обязанностей и ограничений предпринимателей в целях достижения определенного социального эффекта (например, ограничение времени продажи алкогольной продукции). Представляется наиболее сложным случаем для сопоставления, из сложившейся практики следует, что новые требования стоит признавать обоснованными при наличии эмпирических (статистических) данных, доказывающих, что изменения позволят достичь нужных социальных преобразований.

Вместе с тем часто новые обязанности для субъектов предпринимательской деятельности вводятся вследствие необходимости их закрепления согласно изменениям федерального законодательства. В таком случае проведение оценки издержек нецелесообразно, так как у региональных органов отсутствуют полномочия по изменению соответствующих норм. Однако в случае поступления информации от предпринимателей о затруднениях при выполнении новых требований целесообразно перенаправлять данные на уровень федерального ОРВ.

Таким образом, внедрение представленных рекомендаций должно способствовать повышению уровня качества ОРВ, оптимальной оценке последствий нового правового регулирования, что позволит объективно учитывать интересы бизнеса, и впоследствии повысить темпы экономического роста в России.

Литература:

1. Оценка регулирующего воздействия – регионы [Электронный ресурс] // Официальный Интернет-ресурс Минэкономразвития РФ, посвященный ОРВ — Режим доступа: <http://orv.gov.ru/Regions> (дата обращения – 17.01.2018).
2. Приказ Минэкономразвития России от 22.09.2015 № 669 «Об утверждении методики оценки стандартных издержек субъектов предпринимательской и иной экономической деятельности, возникающих в связи с исполнением требований регулирования» // «Бюллетень нормативных актов федеральных органов исполнительной власти» - 2015 - № 51.
3. Данные справочной правовой системы «КонсультантПлюс» [Электронный ресурс] // Официальный сайт справочной правовой системы «КонсультантПлюс» - Режим доступа: <http://www.consultant.ru/regbase/cgi/online.cgireq=home;rnd=0.35779907980257764#div> (дата обращения – 17.01.2018)
4. Голодникова Анна Евгеньевна, Цыганков Даниил Борисович «Таргетирование» оценки регулирующего воздействия: международные подходы и российская практика [Электронный ресурс] // Вопросы государственного и муниципального управления. 2015. №4. - Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/targetirovanie-otsenki-reguliruyuschego-vozdeystviya-mezhdunarodnye-podhody-i-rossiyskaya-praktika> (дата обращения: 17.01.2018).
5. Обзор лучших региональных практик оценки регулирующего воздействия [Электронный ресурс] // Официальный Интернет-ресурс Минэкономразвития РФ, посвященный ОРВ — Режим доступа: <http://orv.gov.ru/Regions> (дата обращения – 17.01.2018)

6. Серия исследовательских публикаций «Вопросы ОРВ» [Электронный ресурс] // Официальный сайт АНО «НИСИПП» - Режим доступа: http://nisse.ru/analytics/monitoring/?SECTION_ID=97 (дата обращения – 17.01.2018)

Antonina Sholoiko

Associate Professor, PhD (Economics),

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CLASSIFICATION OF INSURANCE INTERMEDIARIES

Abstract. *Definitions of insurance intermediary are considered. Classification of insurance intermediaries are generalized. The role of given classification of insurance intermediaries is defined.*

Key words: *insurance intermediary, insurance agent, insurance broker, financial adviser, distribution channel.*

INTRODUCTION

By the field of activity all intermediaries can be divided into two groups: insurance and reinsurance intermediaries. But for better regulation of activity of insurance intermediaries and decision making by customers as to insurance distribution channel choice it is necessary to classify insurance intermediaries.

ANALYSIS

One of the sources gives us such definition of insurance intermediary: "... is a person or a company that helps you in buying insurance. Insurance agents, insurance brokers and financial advisers are insurance intermediaries" [1].

Directive (EU) 2016/97 of the European Parliament and of the Council of 20 January 2016 on insurance distribution gives another definition: "Insurance intermediary means any natural or legal person, other than an insurance or reinsurance undertaking or their employees and other than an ancillary insurance intermediary, who, for remuneration, takes up or pursues the activity of insurance distribution" [2]. In this context such "agents, known nowadays as "captive" or "exclusive" agents, represented a single company" [3] can not be considered as an insurance intermediary. Whereas the "independent agent, worked for a number of companies" [3] corresponds to the above definition.

Wider definition is the next: "Insurance intermediaries facilitate the placement and purchase of insurance, and provide services to insurance companies and consumers that complement the insurance placement process" [4].

RESULTS

This information makes possible to classify insurance intermediaries (Table 1).

Presented classification of insurance intermediaries in Table 1 is not exhaustive. For example in some countries insurance brokers "earns a commission, which is agreed with the insurer but taken out of the premium paid by the insured" [8] while in other countries "broker can receive an additional fee or commission from the insurer" [8]. Then the situation appears when insurance intermediary receives remuneration from insurers and clients.

Table 1

Classification of insurance intermediaries

Feature of classification	Insurance intermediaries	
Field of activity	Insurance intermediary (insurance agent, insurance broker)	Reinsurance intermediary (reinsurance broker, reinsurance manager)
The activity of insurance distribution	Main activity – an insurance intermediary (insurance agent, insurance broker)	Additional activity – an ancillary insurance intermediary (banks, travel agents, car rental companies)
Type of distribution channel	Traditional insurance intermediary (insurance agent, insurance broker)	Innovative insurance intermediary (insurance aggregator)
Type of insurance company	Insurance intermediary acts between clients and convenient insurance company (insurance agent, insurance broker)	Takaful intermediary acts between clients and takaful operator (takaful agent, takaful broker)
Legal meaning	Insurance intermediary as natural person	Insurance intermediary as legal person
Representation	Insurance agents usually represent insurers	Insurance brokers and financial advisers usually represent clients
Remuneration	Insurance intermediary receives remuneration from insurers	Insurance intermediary receives remuneration from clients
Services	Insurance agents and brokers sell only insurance	Financial advisers sell insurance and other services
Type of insurance	Mainly life distribution channel (banks)	Mainly non-life distribution channel (insurance agent, insurance broker)
Specialization	Insurance agents and brokers sell insurance of all classes	Insurance agents and brokers sell insurance of some classes
Type of risk	Insurance intermediary deals with specific risks (insurance broker)	Insurance intermediary deals with typical risks (insurance agent)
Spread of activity	National insurance intermediary	International insurance intermediary

Source: compiled by the author based on [1-3; 5, p. 171; 6, p. 12; 7, p. 39]

CONCLUSION

The role of given classification is a possibility for authorized agencies to find a gap in regulation of different aspects of activity of insurance intermediaries. For instance in some countries financial advisers are not defined as insurance intermediaries. Therefore it is necessary to consider such situation and solve appropriate contradictions.

References:

1. Dealing with Intermediaries. URL: http://www.insuranceinfo.com.my/learn_the_basics/dealing_with_intermediaries.php.
2. IDD. URL: <http://www.bipar.eu/en/key-issues-positions/from-imd-i-to-imd-ii>
3. Evolving Distribution Channels US. URL: <https://www.iii.org/issue-update/buying-insurance-evolving-distribution-channels>.
4. Who are they? URL: <http://www.wfii.net/en/insurance-intermediaries/who-are-they>.

5. Sholoiko A.S. Characteristic of reinsurance intermediaries. From the Baltic to the Black Sea: the formation of modern economic area: conference proceedings (Latvia, Riga, August 19, 2017). Riga: Baltija Publishing, 2017. P. 171-172.
6. Приказюк Н.В. Розвиток страхової системи України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.08 / КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. - 40 с.
7. Statistics N°50 European Insurance in Figures. URL: <https://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/StatisticsNo50EuropeanInsuranceinFigures.pdf>.
8. Insurance broker remuneration: law and regulation. URL: <https://www.out-law.com/page-8927>.

6. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Grinko Alla,

Doctor of Economic Sciences, Professor

Bochulia Tetiana

Doctor of Economic Sciences, Professor

Kharkiv State University of Food Technology and Trade (Ukraine, Kharkiv)

GENERATING OF INDICATORS IN THE SYSTEM OF ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING BY MEANS OF ENTERPRISES ACCOUNTING POLICY

Грінько А.П.

д-р екон. наук, професор

Бочуля Т.В.

д-р екон. наук, професор

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ГЕНЕРУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

Organizational and methodical bases for the development of standard values of indicators for assessing the financial position of economic entities in the context of sectoral economic activity are considered in the article. Determining role of accounting policy for the formation of financial indicators is substantiated.

Key words: *accounting, accounting policy, financial reporting, evaluation, Ishikawa diagram.*

У статті розглянуто організаційно-методичні основи розробки еталонних значень показників оцінки фінансового стану економічних суб'єктів у розрізі галузевої економічної діяльності. Обґрунтовано визначальну роль облікової політики для формування фінансових показників.

Ключові слова: *бухгалтерський облік, облікова політика, фінансова звітність, оцінка, діаграма Ісікави.*

У сучасних стагнаційних умовах глобального економічного середовища діяльність українських підприємств виявилась пов'язаною з їх потраплянням до зони господарчої невизначеності та підвищеного ризику. Отримавши право самостійного виходу на міжнародний і внутрішній ринки, перед більшістю підприємств постала проблема оцінки фінансового стану та платіжної надійності власної діяльності й потенційних партнерів. Глобалізація нестабільності вимагає необхідності розумного використання всіх доступних засобів і розробок, які в змозі забезпечити економічним суб'єктам перехід від спаду до розвитку і запланованого темпу зростання фінансових показників.

Останнім часом збільшується роль обліку в формуванні інформації про фінансовий стан і результати діяльності економічного суб'єкту, пред'являються підвищені вимоги до таких його якісних характеристик, як достовірність, корисність, зрозумілість користувачами інформації. Реалізація цих вимог передбачає визначення, осмислення і розробку сучасних процесів моделювання

обліку за допомогою облікової політики. Розробка облікової політики є важливим етапом в господарській діяльності підприємства і повинна базуватися на доскональному знанні особливостей діяльності підприємства, функцій структурних підрозділів та їх взаємодії, знанні поточних економічних позицій підприємства і перспектив його подальшого розвитку [1, с. 178].

Як відомо, бухгалтерський облік – це складна сфера діяльності в системі управління підприємством, в результаті якої відбувається систематизоване кількісне відображення вироблених нею фактів господарського життя, тісно пов'язаних із ризиками і невизначеністю. Необхідна інформація отримується як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел, основу яких становить інформація бухгалтерського обліку [2, с. 61].

Облікова політика впливає на всі компоненти бухгалтерського ризику: на внутрішньогосподарський ризик (властивий системі бухгалтерського обліку організації) та на ризик засобів контролю (пов'язаний із функцією внутрішнього контролю організації). При неповному або необ'єктивному розкритті облікової політики виникає ймовірність того, що зацікавлені користувачі бухгалтерської звітності будуть введені в оману суттєвими викривленнями показників звітності. Формування достовірної фінансової інформації визначає результативність функціонування ринку капіталу і дає можливість оцінити та спрогнозувати наслідки ряду прийнятих економічних рішень. Основу інформаційного забезпечення для суб'єктів господарських відносин становить фінансова звітність або, в більш широкому сенсі, – дані бухгалтерського обліку, які на підставі об'єктивних і суб'єктивних причин схильні до окремих викривлень. Ризик викривлень існував завжди, а виявлення і оцінка ризику стали актуальні з розвитком ринкових відносин.

Звітність будь-якого економічного суб'єкта формується, як правило, не для внутрішнього, а для зовнішнього використання, внаслідок чого, значно зростає важливість професійної оцінки фінансового стану економічних суб'єктів з метою визначення інвестиційних ризиків професійними інвесторами і кредиторами, власниками та керівниками економічних суб'єктів, а також діловими партнерами й іншими зацікавленими користувачами.

Користувачі звітності, розглядаючи положення наданої інформації, формують власну думку про економічний суб'єкт відповідно до інтересів. У будь-якому випадку фінансова звітність є єдиною загальнодоступною інформаційною базою для прийняття рішень на рівні користувачів.

Як правило, всі користувачі фінансової звітності приймають свої рішення на підставі двох категорій показників: показники фінансово-господарської діяльності, що відображені в звітності; показники фінансово-господарської діяльності, розраховані на підставі показників звітності за допомогою методів і прийомів економічного аналізу.

Інформаційною базою для фінансового аналізу є показники фінансової звітності, які й формують картину фінансового стану організації. Значення цих показників залежать від положень облікової політики. Отже, якість фінансового аналізу багато в чому визначається досконалістю його інформаційної бази. Вже

на етапі формування облікової політики має враховуватись аналітичність даних, що генеруються в системі бухгалтерського обліку та відображаються в звітності. На заключному етапі процесу бухгалтерського обліку звітність повертається до свого початкового етапу з позиції того, що вже на стадії розроблення облікової політики необхідно брати до уваги ті фінансові порівнянності, які будуть логічним наслідком їх інтерпретації. Формуючи облікову політику економічного суб'єкта необхідно враховувати оцінку впливу вибору та розробки конкретних способів ведення бухгалтерського обліку на показники фінансової звітності.

Емпірично обґрунтована залежність між необхідністю вибору елементів облікової політики та рівнем показників звітності, що впливають на величину фінансових коефіцієнтів. У зв'язку з цим, залишається актуальним питання розробки еталонних значень показників оцінки фінансового стану економічних суб'єктів у розрізі галузевої економічної діяльності. І лише універсальна облікова політика дозволить без перешкод всебічно зіставляти звіти різних економічних суб'єктів, проводити бенчмаркінг фінансових коефіцієнтів.

Дане твердження можна представити графічно з використанням діаграми Ісікави із формуванням шести груп факторіальних характеристик, які впливають на фінансову спроможність економічного суб'єкта, що показано на рис. 1.

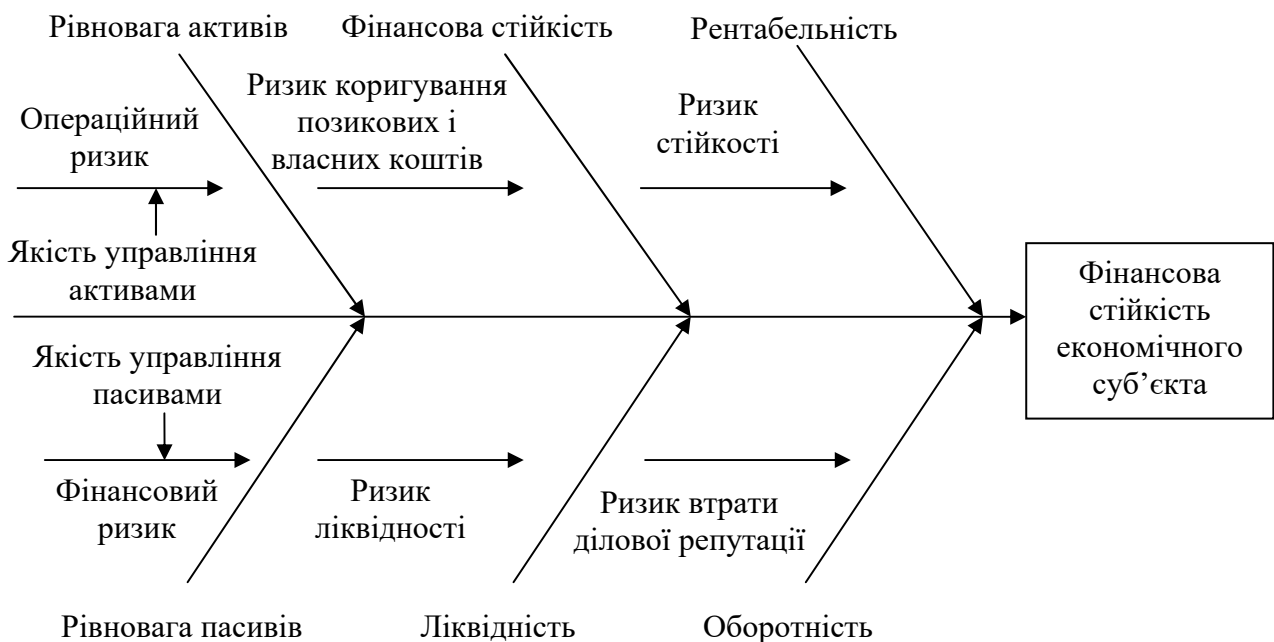

Рис. 1. Факторіальні характеристики, що визначають фінансову спроможність економічного суб'єкта з використанням діаграми Ісікави

Для визначення факторів та їх взаємозв'язку під час побудови діаграми Ісікави («риб'ячий скелет») виділяються головні фактори (причини), які позначені стрілками («великі кістки»). Фінансову спроможність характеризують головні чинники – це показники ділової активності (рентабельність, оборотність), платоспроможність (фінансова стійкість,

ліквідність), рівноваги активів і пасивів. Ці причини є, в свою чергу, наслідком інших причин, позначених відповідними стрілками («середні кістки»), які мають відповідати визначеним зонам ризику з точки зору їх оцінки (граничних нормативів), використання яких уможливорює проведення групування показників фінансової спроможності економічного суб'єкта за певною групою ризиків.

На такі вторинні фактори, як фінансовий та операційний ризики, впливають третинні причини – якість управління активами й пасивами. Для всіх складових даної діаграми необхідний набір певних факторіальних характеристик. Їх сукупність дозволяє з тією або іншою часткою ймовірності визначити майбутню фінансову спроможність економічного суб'єкта в самих різних її проявах. Діаграма Ісікави уможливорює розроблення спеціальних планів скоординованих заходів, які забезпечують комплексне вирішення поставленого під час аналізу завдання.

У разі проведення бенчмаркінгу фінансової самостійності з використанням діаграми Ісікави здійснюються аналітичні коригування, зокрема, поправки на відмінності в стандартах обліку та облікової політики для цілей бухгалтерського обліку інших економічних суб'єктів, для виключення впливу надзвичайних фактів господарської діяльності тощо.

Література:

1. Касич А. О. Еволюція наукових підходів до формування облікової політики підприємства / А. О. Касич, О. В. Онищенко // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – 2013. – Вип. 1 (78). – С. 172–180.
2. Атамас П. Й. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємництва / П. Й. Атамас, О. П. Атамас, Г. О. Крамаренко // Академічний огляд. – 2016. – № 1 (44). – С. 60–69.

Krot Y.M.,

Ph. D., Associate Professor

Braziliy N.M.

Ph. D., Associate Professor

Cherkassy Technological University, Cherkassy, Ukraine

ACTUAL PROBLEMS OF FORENSIC ACCOUNTING EXPERTISE AND WAYS FOR THEIR SOLUTION

Крот Ю.М.

к.е.н., доцент

Бразілій Н.М.

к.е.н., доцент

Черкаський державний технологічний університет, Черкаси, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В статті розкрито теоретичні проблеми та питання практичного характеру, які існують наразі в Україні та стосуються діяльності експерта-бухгалтера і рекомендації щодо вирішення виявлених проблем і розвитку судово-бухгалтерської експертизи.

Ключові слова: *судово-бухгалтерська експертиза, судовий експерт-бухгалтер, правопорушення, економічні злочини, судочинство, бухгалтерський облік, контроль.*

The article reveals theoretical problems and practical issues that are presently present in Ukraine and relate to the activities of an expert-accountant and recommendations for the solution of identified problems and the development of forensic accounting expertise.

Key words: *forensic accounting expertise, forensic expert-accountant, offense, economic crime, proceedings, accounting, control.*

Під впливом розвитку ринку, появи приватної форми власності змінилась в Україні і система економічного контролю, що включає судово-бухгалтерську експертизу. Господарська діяльність може містити факти скоєння злочинів, таких як крадіжки та зловживання, що є наслідком корупції, яка підтримує безкарність. Для розкриття таких правопорушень часто потребується висновок обізнаного в цій сфері експерта. А здійснення якісної експертизи потребує наявності напрацювань з теорії, використання ефективних методів та раціональної організації роботи експерта – це все належить до системи питань, вирішення яких може удосконалити здійснення судово-бухгалтерської експертизи.

Вагомий внесок у дослідженні та вирішенні даних питань здійснили такі зарубіжні та вітчизняні вчені: М.Т. Білуха, М.М. Виноградова, М.І. Камлик, Г.Г. Мумінова-Савіна, В.Д. Понікаров, В.С. Рудницький, Я. В. Меха, В. В. Сопка, В. Ф. Светлоока, Л. А. Ісаєнко, А. Ф. Волобуєва, В.М. Шарманська та ін.

Було виявлено також значні роботи з фаху, в яких розглядаються питання забезпечення судово-бухгалтерської експертизи: як методичного так і організаційного. Серед таких авторів: Гуцаленко Л.В., Переймивовк Т.А., Пентюк І. К., а також Корінько М.Д., Бондар В.П., Грачева Е.Ю.

Зазначені науковці здійснили опис понять, узагальнені завдання, проблеми і шляхи майбутнього розвитку судово-бухгалтерської експертизи враховуючи деякі фактори та практику. Однак, виконаний аналіз літератури привів до висновку, що вчені та судові експерти-бухгалтери при здійсненні експертиз мають питання, які потребують вирішення.

Метою статті є розгляд актуальних проблем судово-бухгалтерської експертизи, основи якої наразі недостатньо розроблені. Перешкодою її розвитку в основному є: відсутність єдиної класифікації, регламентованої методики проведення судово-економічних експертиз і невизначеність її теоретичної основи. І з цих причин найчастіше виносяться неправильні і недостовірні висновки при розгляді та вирішенні господарських питань і суперечок в кримінальному, цивільному, арбітражному та адміністративному судочинстві.

Для того щоб зіграти важливу роль у врегулюванні правових конфліктів, які виникають у суб'єктів економічної діяльності, система судово-економічної експертизи повинна бути піднята на значно новий науково-методичний рівень. В першу чергу, це стосується нових родів і видів експертиз. Необхідно

прагнути до розширення знань в даній області, системному вивченню та узагальненню експертної практики, так як сучасний світ характеризується все більшою криміналізацією різних сфер економічної діяльності, зростанням і видозміною злочинності. Злочини в даному середовищі, як правило, скоюють особи, які володіють спеціальними знаннями в галузі фінансів, бухгалтерського обліку та економіки [6, с.259].

Практична судово-експертна діяльність в сфері виявлення та припинення фінансово-економічних правопорушень, а також вирішення спорів в галузі фінансів і кредиту, бухгалтерського обліку, оподаткування і в цілому в сфері економіки, відіграє вагомий роль з точки зору захисту інтересів держави, суспільства, всіх громадян України, потребує розробки нових комплексних науково-практичних підходів до економічних експертиз. Але, на жаль, підготовка співробітників правоохоронних органів, які працюють в розслідуванні даних злочинів, залишає бажати кращого, так як вона недостатня [5].

Необхідно чітко виділити об'єкт, предмет, мету і завдання судово-економічної експертизи, так як регламентація основних теоретичних понять відсутня. Навіть суворого уніфікованого визначення судово-економічної експертизи не існує.

Також справа йде про класифікацію експертизи даного роду, вона досить різноманітна. І це є, напевно, основною актуальною проблемою, так як відсутність єдиної, суворої класифікації в законодавстві не дає чітко віднести призначену експертизу до певного роду. Розподіл на види не тільки дозволяє визначити предмет, об'єкт і завдання судово-економічної експертизи кожного виду, але і є відправним пунктом подальшої класифікації - виділення конкретних видів і різновидів судових експертиз [4].

Деякі автори використовують в якості класифікують ознак для різних класів, родів і видів судових експертиз характеристики спеціальних знань обізнаних осіб, які залучаються для проведення відповідних робіт. Що стосується судово-економічних експертиз, то тут цими ознаками виступають документована інформація, що має виражену галузеву специфіку і обробка якої пов'язана із застосуванням спеціальних методів, характерних тільки для даного класу експертиз.

У практичній діяльності найбільш часто застосовуються класифікації, регламентовані нормативними актами МВС України, але, якщо їх порівняти, то класифікації судово-економічних експертиз в цих актах значно відрізняються, що суперечить принципам судово-експертної діяльності. А якби класифікація була єдина і чітко встановлена, то було б набагато простіше експертам у своїй роботі при вирішенні поставлених питань. Цю тему треба обов'язково розвивати і прийти до якогось певного виду, щоб не виникало ніяких протиріч [3, с. 111].

Тобто, відсутність системи єдиного нормативно-правового та науково-методичного забезпечення державної судово-експертної діяльності в різних відомствах гальмує подальшому розвитку судової експертизи. Реалізувати на

практиці концепцію перспективного реформування державних судово-експертних організацій України можна шляхом утворення на базі судово-експертних організацій МВС і Міністерства юстиції України шляхом створення єдиного позавідомчого державного центру судової експертизи, до складу якого увійдуть судово-експертні підрозділи шести відомств: Міністерства юстиції, МВС, Міністерства оборони, Слідчого комітету, МНС, СБУ (за винятком Міністерства охорони здоров'я України з огляду на виконання ними особливих функцій і вирішення специфічних завдань) (Ф.Г. Аминев). Автор вважає, що в єдиній державній судово-експертній організації буде досягнутий високий рівень управління всією судово-експертною діяльністю країни. Це дозволить проводити єдину політику в сфері судової експертизи, створювати єдині методики різних видів експертиз, забезпечить високу результативність наукових досліджень в результаті інтеграції сил, засобів і потенціалу науковців на певних напрямках судово-експертних досліджень [1].

Судові експертизи здійснюються експертами, що мають певні кваліфікації, спеціальності та є зареєстрованими як атестовані судові експерти відповідно до чинного законодавства. У випадку залучення експерта-спеціаліста для використання його знань в іншій галузі, професійні та спеціальні знання не можна ототожнювати – вони відрізняються обсягом знань, вмінь та навичок. Знання які належать до певної галузі можна назвати знаннями першого рівня (вони об'єднують сукупність базових знань, навиків та вмінь які накопичуються в результаті спеціальної підготовки), які більш є доцільним назвати як «професійні знання». Вони є базою для формування знань другого рівня – спеціальних, які відрізняються від професійних сукупністю додаткових знань, навичок та вмінь, потрібних для реалізації таких професійних знань в іншій сфері діяльності. Тобто спеціальні знання набуваються і включають не тільки професіональні (знання з бухгалтерського обліку на теоретичному рівні, базових навиків та вмінь їх використовувати в ході спеціального навчання), а й набуті на практиці (практичні навички ведення бухгалтерського обліку, здатність здійснювати облік та контроль, підвищення кваліфікації, позитивна ділова репутація, знання прав та обов'язків членів слідства, вмінь організувати діяльність).

Тому провідні експерти-спеціалісти повинні:

- мати вищу освіту з спеціальністю «Бухгалтерський облік»;
- мати практичні навички зі здійснення бухгалтерського обліку;
- розуміти важливість власної участі в розгляді справи, в об'єктивності та повноті дослідження її обставин відповідно до поставлених питань;
- володіти основами психології для здійснення базового дослідження;
- мати навички для здійснення контрольної діяльності і виконання контрольних дій;
- вміти організувати свою діяльність як при самостійному проведенні експертизи так і при роботі в складі комісії;
- знати права та обов'язки, набуті ними під час залучення до іншої сфери діяльності.

Судово-бухгалтерська експертиза, хоч і є частиною слідчого процесу, потребує знань з бухгалтерського обліку, внутрішньогосподарського контролю, аудиту та аналізу. В процесі експертного дослідження змінюються лише межі застосування спеціальних знань експерта-бухгалтера, його права та обов'язки. При цьому повністю зберігається зміст роботи експерта, що полягає в послідовному застосуванні його професійних знань. Це і потребує чіткого порядку дій експерта. Тому розвиток судово-бухгалтерської експертизи залежить і від «розвитку експертів».

Ще важливою встановленою проблемою в цій області є те, що відсутня також врегульована методика проведення судово-економічної експертизи, яка є основою здійснення будь-якої експертизи. Судовий експерт має право сам визначати підхід до її проведення, він абсолютно незалежний у своєму виборі дослідження спірних ситуацій, пов'язаних з фінансово-господарською діяльністю економічного суб'єкта. При оцінці фінансового стану, наприклад, доводиться використовувати існуючі джерела з даної тематики, регламентованих методик, що дозволяють висловити свою думку, немає. Але існуючі деякі загальноприйняті підходи, які застосовуються в оціночній діяльності, мають свої обмеження, і, при проведенні судово-економічних експертиз, їх використання буває недопустимим.

Недосконалі методи та прийоми призводять до не виявлення деякої частини злочинів, а значна частина документів, що отримують правоохоронні органи з економічних правопорушень не мають достатнього обґрунтування для порушення певної кримінальної справи по виявленій інформації. Експерт-бухгалтер допомагає виявити слідчим органам перекирчувань у бухгалтерському обліку. Хоча не завжди відхилення вказують на присутність протиправних дій, наприклад, ненавмисні помилки.

Також, не завжди надають відповідні документи на судово-бухгалтерську експертизу, що у наслідок потребує надання суду додаткової документації. Вивчаючи первинні документи експерту слід вивчити документообіг та зв'язки між документами, що дозволить знайти невідповідності даних за пов'язаними інформаційними ланками обліку. При відсутності послідовності оформленні документації може мати місце порушення питання про дійсність даних бухгалтерського обліку або втрату документів. Коли слідчий не може отримати потрібну для справи інформацію, постає необхідність консультування в експерта-бухгалтера щодо її виявлення [2].

Важливим та необхідним є застосування новацій у здійсненні економічної експертизи. Для використання нових методів експертизи та здійснення повної обробки інформації потрібне програмне забезпечення. Та воно не завжди розробляється якісно та швидко. Тому виявлена потреба надати відповідним органам створення комплексу програм і методик здійснення, аналізу та узагальнення результатів судово-бухгалтерської експертизи використовуючи комп'ютерних технологій. За допомогою комп'ютеризації судово-бухгалтерських експертиз можливо буде зберегти цілісність перевірки при умовах децентралізованої обробки отриманої інформації, здійснити швидке і

повне надання інформації щодо певної справи і скоротити час роботи експерта, надати змогу подати вихідну інформацію у будь-яких формах, коригувати методику обрахунку.

Судово-бухгалтерська експертиза є важливим інструментом, що забезпечує доведення та призупинення незаконної діяльності в економічній сфері. Звідси випливає необхідність в удосконаленні даного виду експертиз, виходячи з потреб на сучасному етапі розвитку суспільства.

Дослідивши стан розвитку судово-бухгалтерської експертизи було визначено проблеми та шляхи їх вирішення. Таким чином, для здійснення достовірної судово-економічної експертизи необхідно наступне: регламентувати теоретичну основу судово-економічної експертизи; створити однакову класифікацію судово-економічної експертизи, єдиної для всіх експертів; уніфікувати методику проведення судово-економічної експертизи та основні методики фінансового аналізу. Застосування на практиці осучаснених та нових теоретичних засад, методів та регулятивних документів щодо здійснення експертизи – це все є необхідним для якісних змін та покращення етапів здійснення експертиз.

Також, грамотне здійснення експертизи потребує наявності необхідних навичок та знань експерта у сфері бухгалтерського обліку та експертизи. Оскільки в цих сферах відбуваються постійні зміни, то експерт також має постійно удосконалювати свої професійні навички та підвищувати кваліфікацію.

Причиною поверхневої експертизи та її неефективності є неправильні методи і прийоми знаходження правопорушень. Тому безсистемність цієї діяльності спричиняє неповне виявлення правопорушень і зловживань, додаткові та повторні перевірки і потребує осучаснення судово-бухгалтерської експертизи шляхом комп'ютеризації.

Література:

1. Боїла Л. Перспективи розвитку судово-бухгалтерської експертизи / Л. Боїла // Наукові записки. – 2011. – №14. – С. 75–79.
2. Бугай Н. Судово-бухгалтерська експертиза як складова економічного контролю: сьогодення та майбутнє [Електронний ресурс] /Надія Бугай// Соціально-економічні проблеми і держава. — 2014. — Вип. 2 (11). — С. 62-70. Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14bnostrm.pdf>.
3. Гуцаленко Л. В. Судово-бухгалтерська експертиза / Л. В. Гуцаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – С. 245–248.
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Романів Є. М. Підприємництво і судово-бухгалтерська експертиза / Є. М. Романів // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2012. – №22. – С. 135–136.
6. Судова бухгалтерська експертиза : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за редакцією д.е.н. М.Д. Корінська. – К. : ТОВ «Типографія «Клякса», 2012 р. – 432 с.

Prokopyshyn Oksana
Ph.D., Associate Professor
Lviv National Agrarian University (Ukraine, Lviv)

IMPROVING THE METHODOLOGY OF ACCOUNTING STOCKS

Прокопишин О.С.
канд. екон. наук, доцент
Львівський національний аграрний університет

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

The article highlights the economic content of agricultural enterprises' stocks. The method of inventory accounting, which involves the use of additional accounting accounts, has been developed and proposed.

Key words: *accounting, agriculture, stocks, methodology, organization, accounting policy.*

У статті висвітлено економічний зміст запасів сільськогосподарських підприємств. Розроблено та запропоновано методику обліку запасів, яка передбачає використання додаткових бухгалтерських рахунків.

Ключові слова: *бухгалтерський облік, сільське господарство, запаси, методика, організація, облікова політика.*

Особлива умова піднесення рівня конкурентоспроможності сектора аграрної економіки України – пошук безкомпромісних і сучасних методів організації та управління сільськогосподарським виробництвом для підвищення ефективності господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Відтворення виробництва неможливе без виготовлення конкурентоспроможної продукції рослинництва і тваринництва та її реалізації на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту. Водночас важлива передумова реалізації виробничого процесу – наявність та використання необхідної кількості виробничих запасів, які становлять основу сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарське виробництво належить до матеріаломістких, отож у системі менеджменту основне місце належить управлінню виробничими запасами. Ключова роль у цій ситуації припадає на систему бухгалтерського та податкового обліку виробничих запасів, які є основним інформаційним джерелом, що необхідно для прийняття ефективних управлінських рішень.

Трансформування наявної системи обліку й подальша імплементація положень вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку внесли відчутні зміни в методику та організацію облікового процесу виробничих запасів. Сільськогосподарські підприємства одержали неабиякі можливості вибору методів і зарахування їх до облікової політики, відповідно до специфіки виробництва. Втім ритмічність процесів виробництва потребує більшої аналітичності та оперативності отримання облікової інформації про напрямки руху виробничих запасів. Це зумовлено потребою підвищення ефективності керування виробничо-фінансовою діяльністю сільськогосподарських підприємств.

В обліковій літературі можна натрапити на безліч різних понять стосовно запасів, однак варто враховувати, що кожна з них має самостійне значення та власне тлумачення.

Навчальна література нерідко поняття «виробничі запаси» замінює на термін «матеріали». Визначаючи поняття матеріальних оборотних активів, низка авторів послуговується терміном «цінності». Втім поняття «цінність» – радше описова категорія, ознака, якісний або критеріальний показник, який означає запаси як економічні елементи, корисні для їх власника й такі, що приносять йому економічні вигоди.

Термін «запаси» означає матеріальні ресурси (засоби виробництва, предмети споживання тощо), потрібні задля забезпечення розширеного відтворення, обслуговування галузі нематеріального виробництва та задоволення потреб населення, які зберігаються на складах або в інших місцях для їх подальшого використання [1, с. 132-133].

На сільськогосподарських підприємствах облік виробничих запасів має бути організований відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». У П(С)БО подані визначення запасів, порядок їх оцінки, відображення у звітності. У зазначеному П(с)БО 9 подано рекомендації з фінансового обліку запасів [4].

Відповідно до П(с)БО 9 *запаси* – то активи, що:

- ✓ утримуються з метою продажу в майбутньому;
- ✓ утримуються для їх застосування у виробництві продукції (робіт, послуг) або з адміністративною метою;
- ✓ перебувають у процесі виробництва для подальшого продажу готової продукції [4].

Традиційна методика обліку виробничих запасів у вітчизняному бухгалтерському обліку суттєво відрізняється від тієї, яку застосовують за кордоном. Вітчизняна методика передбачає облік запасів на складах за фактичною собівартістю, внутрішні переміщення їх за передачі для використання у виробничих підрозділах, списанням з підзвіту завідувача складу і занесенням підзвіт керівнику виробничого підрозділу.

Задля безперервної й узгодженої діяльності сільськогосподарським підприємствам необхідна певна кількість виробничих запасів. Склад таких запасів надзвичайно різноманітний, тож основа для побудови бухгалтерського обліку виробничих запасів – їх класифікація як об'єкт палких наукових дискусій.

Досліджуючи економічні видання, ми узагальнили класифікаційні ознаки й повноту розкриття їхніх складових. Встановлено, що для організації ефективного синтетичного й аналітичного обліків бажано застосовувати економічну й технічну класифікації, що конкретизують деталізацію виробничих запасів. Передбачений шестизначний код побудований за десятинною системою. Перші три цифри – код субрахунку, четверта цифра – код субрахунку другого порядку (відповідає економічній класифікації) (табл. 1), п'ята й шоста цифри – код аналітичного обліку, що є індивідуальним для

кожного підприємства за наявними назвами виробничих запасів (відповідає технічній класифікації).

Таблиця 1

Пропонований деталізований перелік рахунків для бухгалтерського обліку виробничих запасів, який відповідає економічній класифікації

Рахунок 20 «Виробничі запаси»			
За субрахунками	За субрахунками другого порядку	За субрахунками	За субрахунками другого порядку
201 «Сировина і матеріали»	2011 «Основні матеріали»	206 «Матеріали, передані в переробку»	2061 «Матеріали передані»
	2012 «Допоміжні матеріали»		2071 «Запчастини до тракторів»
	2013 «Сировина»	207 «Запасні частини»	2072 «Запчастини до автомобілів»
202 «Купівельні напівфабрикати»	2021 «Напівфабрикати»		2073 «Запчастини до комбайнів»
	2022 «Конструкції та вироби»		2074 «Запчастини до сільськогосподарських машин»
203 «Паливо»	2031 «Технологічне паливо»		2075 «Інші запчастини»
	2032 «Господарське паливо»		2076 «ОФ деталей, вузлів, агрегатів»
	2033 «Моторне паливо»	208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»	2081 «Мінеральні добрива»
204 «Тара й тарні матеріали»	2041 «Тара з дерева»		2082 «Засоби захисту рослин»
	2042 «Тара з картону»		2083 «Біопрепарати»
	2043 «Тара з металу»		2084 «Медикаменти і хімікати»
	2044 «Тара для виготовлення та ремонту тари»		2085 «Насіння»
	2045 «Тара з пластмаси»		2086 «Матеріали переробки біологічних активів (корми) »
205 «Будівельні матеріали»	2051 «Силікатні матеріали»	209 «Інші матеріали»	2091 «Матеріали від ліквідації основних засобів»
	2052 «Лісові матеріали»		2092 «Бланки суворого обліку»
	2053 «Будівельний метал»		2093 «Відходи виробництва»
	2054 «Металовироби»		
	2055 «Санітарно-технічні матеріали»		
	2056 «Електротехнічні матеріали»		
	2057 «Хімічні матеріали»		

Варто зауважити, що корми – це продукти переробки біологічних активів, яких не стосується дія П(С)БО 30 «Біологічні активи». Тож доцільно їх відтворювати на аналітичному рахунку 2086 «Продукти переробки біологічних активів (корми)», а насіння – на аналітичному рахунку 2085 «Насіння».

Так само належить відображати вартість саджанців на рахунках біологічних активів. Обліковувати їх необхідно з урахуванням вимог до обліку

поточних і довгострокових біологічних активів, позаяк відповідно до додатка до П(С)БО 30 «Біологічні активи» саджанці отримують від поточних біологічних активів (розсадників) і від довгострокових біологічних активів (садів, дерев у лісі). Позаяк відповідно до п.9 П(С)БО 30 «Біологічні активи» додаткові біологічні активи оцінюють за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу, встановлено, що їх потрібно обліковувати на певних субрахунках, відкриваючи субрахунки другого порядку (табл.2).

Таблиця 2

Запропонований порядок відображення додаткових біологічних активів (саджанців) на рахунках бухгалтерського обліку

Назва	Відображення на рахунках бухгалтерського обліку	Відображення на субрахунках бухгалтерського обліку	Відображення на субрахунках другого порядку
Додаткові біологічні активи (саджанці), одержані від довгострокових біологічних активів (садів, дерев у лісі)	16 «Довгострокові біологічні активи»	161 «Довгострокові біологічні активи рослинництва, які оцінені за справедливою вартістю»	6111 «Додаткові біологічні активи рослинництва від довгострокових біологічних активів»
Додаткові біологічні активи (саджанці), одержані від поточних біологічних активів (розсадників)	21 «Поточні біологічні активи»	211 «Поточні біологічні активи рослинництва, які оцінені за справедливою вартістю»	2111 «Додаткові біологічні активи рослинництва від поточних біологічних активів»

Саджанці – додаткові біологічні активи, на які поширюється П(С)БО 30 «Біологічні активи». Їх належить показувати у Примітках до фінансової звітності в пункті «Біологічні активи в стані біологічних перетворень», позаяк у П(С)БО 30 «Біологічні активи» зазначено, що додаткові біологічні активи – це активи у стані біологічних перетворень [3].

Отже, здійснене дослідження дає підстави констатувати потребу та доцільність обліку саджанців у складі додаткових біологічних активів, а також необхідність відображення їх вартості на бухгалтерських рахунках з інформацією про біологічні активи, а не на рахунках виробничих запасів.

Дослідженням встановлено, що для гармонізації та взаємоув'язки фінансового й управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах закономірним є використання економічної й технічної класифікації виробничих запасів, що проявляється в деталізації бухгалтерських рахунків шляхом зарахування до їх складу субрахунків другого порядку та аналітичних рахунків виробничих запасів.

Бухгалтерській службі сільськогосподарських підприємств необхідно підтримувати належний рівень інформаційної бази для аналізу і прийняття ефективних управлінських рішень стосовно руху запасів шляхом створення ефективних електронних ресурсів.

У процесі формуванні облікової політики в частині обліку запасів, сільськогосподарські підприємства повинні керуватися основними положеннями, що не суперечать вимогам законодавчо-нормативної бази.

Література:

1. Бухгалтерський фінансовий облік в сільськогосподарських підприємствах: навч. посіб. / М. Г. Михайлов, М. І. Телегунь, О. О. Баранік, А. М. Кабацька. Київ : Центр навч. літ., 2008. 472 с.
2. Моссаковський В. Облік біологічних активів. Бухгалтерський облік і аудит. 2009. № 4. С. 38-49.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: затверджений наказом Міністерства фінансів України від 18 липня 2005 р. № 790. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 «Запаси» : затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

7. ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

Bliznyuk A.O.,

candidate of economic sciences, associate professor

Kobzareva A.Y.

student of the faculty of administration and business

Kharkov National Automobile and Highway University, Ukraine

PROBLEMS OF ECONOMIC SECURITY AT ENGINEERING ENTERPRISES

Близнюк А.А.

к.э.н., доцент

Кобзарева А.Ю.

студентка факультета управления и бизнеса

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, Украина

ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСА

The main concepts and indicators of economic security of engineering enterprises are analyzed in this article. A comparative analysis of such enterprises is carried out. The correlation of the economic security of enterprises is revealed. The policy of increasing the level of economic security of the engineering enterprise is proposed.

Keywords: *economic security of enterprises, engineering complex, threats, risk reduction.*

В данной статье рассмотрены основные понятия и показатели экономической безопасности предприятий машиностроительного комплекса. Проведен сравнительный анализ предприятий. Выявлена взаимосвязь экономической безопасности предприятий, на базе которой предложена политика повышения уровня экономической безопасности предприятия и машиностроительного комплекса.

Ключевые слова: *экономическая безопасность предприятий, машиностроительный комплекс, угрозы, снижение рисков.*

Одной из основных проблем деятельности машиностроительных предприятий является недостаточное использование стратегий обеспечения экономической безопасности машиностроительной отрасли. Существующие методические подходы к выбору обеспечения экономической безопасности предприятия не позволяют в полной мере учитывать влияние внешних факторов на деятельность предприятия, которое приводит к возникновению экономических рисков, сопровождающихся экономическими потерями. На современном этапе социально-экономических отношений отсутствие эффективных стратегий обеспечения экономической безопасности негативно влияет на состояние предприятий машиностроительной отрасли.

В современной экономической литературе имеется множество научных работ, раскрывающих теоретико-методологические основы экономической безопасности и надежности. Проблемами безопасного и надежного функционирования предприятий занимались такие научные деятели, как В.В. Карасев, С.И. Абрамов, А.В. Болотин, М.М. Воронин, П.К. Грабовой, В.Н. Гунин, Ю.С. Степанов, И.А. Дымова Г.М. Загидулин, А.Я. Кибанов, В.В. Бузирев, Ю.П. Панибрат, Д.С. Покалюк, А.Г. Поршневу, И.Н. Яськова и

многие другие. Впрочем, вопросам определения основных параметров и критериев экономически безопасного функционирования хозяйствующего субъекта предоставлялось незначительное внимание.

Экономическая безопасность предприятия – это состояние его защищенности от негативного влияния внешних и внутренних угроз, дестабилизирующих факторов, при котором обеспечивается стойкая реализация основных коммерческих интересов и целей уставной деятельности [1].

Наиболее важное значение для субъекта предпринимательской деятельности имеет угроза экономической безопасности, поскольку все потери (организационные, информационные, материальные, имидж фирмы) в конечном счете, выражаются именно в экономических потерях, т.е. потери финансовых средств (и все другие угрозы в основе имеют, как правило, экономические мотивы). Поэтому критерий должен не только констатировать существование экономической безопасности предприятия, но и четко оценивать ее уровень.

Ниже рассмотрены наиболее крупные машиностроительные предприятия Украины: АО «Мотор Сич», Запорожский автомобилестроительный завод и ПАО «Черкасский автобус».

Акционерное общество «Мотор Сич» – это украинское предприятие, которое занимается ремонтом, производством, разработкой и обслуживанием авиационных газотурбинных двигателей для вертолетов и самолетов, а еще и промышленных газотурбинных установок. АО «Мотор Сич» в 2014 году в рейтинге передовых предприятий машиностроения Украины по уровню управленческий инноваций занял 5 место [2].

Таблица 1

Экономические показатели АО «Мотор Сич»

Год	Количество работников	Оборот, млрд. грн.	Операционная прибыль, млрд. грн.
2012	23842	10,04	1,35
2013	27388	7,85	2,42
2014	27055	8,6	2,18
2015	27050	10,7	3,7
2016	27321	13,9	5,93

Запорожский автомобилестроительный завод – это украинское предприятие, которое производит автомобили, автобусы и фургоны. В октябре 2013 ЗАЗ стал одним из трёх предприятий Украины по приёму и разборке транспортных средств в соответствии с программой утилизации автомашин.

Таблица 2

Показатели Запорожского автомобилестроительного завода

Года	2013	2014	2015	2016
Производство автотехники тыс. шт.	60,87	42,8	50,5	13,2
Реализация легковых автомобилей ,тыс. шт.	48,82	39,1	23,7	7,8

За последние годы в деятельности завода произошли такие изменения: в июле 2016 завод произвел 8 легковых автомобилей, 18 июля 2016 администрация завода приняла решение о сокращении 2,1 тыс. работников, в августе 2016 завод перешёл на трёхдневную рабочую неделю, в конце 2016 года завод фактически остановил выпуск автомобилей, производя только запчасти. По сравнению с 2015 г. в 2016 г. продажи снизились с 7464 до 2894 ед., а доля рынка – с 8 до 6,24%. В 2016 г. автозавод выпустил 3938 ед. автотранспорта (на 71% меньше, чем в 2015 г.). В целом предприятие по сравнению с предыдущим годом сократило выпуск легковых автомобилей на 71% – до 3623 ед. [3].

ПАО «Черкасский автобус» – это одного из ведущих украинских предприятий по автобусостроению. За время своего существования, как предприятия по производству автобусов, с его конвейеров сошло около 17000 автобусов различных моделей и модификаций и грузовых автомобилей, которые можно встретить на маршрутах даже в самых отдаленных уголках нашей страны, а также в Российской Федерации, Беларуси, Казахстане, Грузии, Армении, Азербайджане [4]. ПАО «Черкасский автобус» за период 2014-2016 гг. выпустил следующее количество автобусов: в 2014 г. – 390 шт., в 2015 г. – 346 шт., в 2016 г. – 331 шт.

Проанализировав вышеприведенные предприятия необходимо отметить, что АО «Мотор Сич» приносят хорошую прибыль, а ее производство и реализация произведенной продукции с каждым годом растет и приносит все больше прибыли. Запорожский автомобилестроительный завод и ПАО «Черкасский автобус» с каждым годом выпускает все меньше продукции, резко сокращается прибыль от реализации, постоянно растут затраты на производство, в недостаточной степени обеспечивается экономическая безопасность на предприятиях, что в свою очередь провоцирует экономические потери. Если не изменится ситуация, то они станут неприбыльными предприятиями, а чтобы этого не случилось им необходимо начать производить больше качественной продукции, увеличить импорт, экспорт, подписать контракты с другими странами, получить иностранные инвестиции и в качестве одного из способов преодоления критической ситуации особое внимание уделить управлению экономической безопасности на предприятии.

Система обеспечения экономической безопасности, которая подает своевременные сигналы о возможных угрозах, не должна реагировать на события "после сделанного", а должна предупреждать заранее о надвигающейся проблеме. Также она снимает, по крайней мере, частично, неопределенность и риск, может позволить сконцентрировать максимум усилий на инновационных процессах и стратегическое развитие предприятия.

Литература:

1. Экономическая безопасность предприятия [Электронный ресурс] / Материалы сайта «psj.ru». – Режим доступа: http://www.psj.ru/saver_magazins/detail.php?ID=8445
2. АО «Мотор Сич» [Электронный ресурс] / Материалы сайта «wikipedia.org». – Режим доступа: https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80_%D0%A1%D0%B8%D1%87

3. ПАО Запорожский автомобилестроительный завод [Электронный ресурс] / Материалы сайта «wikipedia.org». – Режим доступа: https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B4
4. «Черкасский автобус» [Электронный ресурс] / Материалы сайта «wikipedia.org». – Режим доступа: https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%81

Shapoval G.,

PhD in Economics, Assoc. Professor

Dvornikova V.,

Master Student

Shapovalova M.

Master Student

O.M.Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

PERSONNEL SECURITY IN SYSTEM OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY

Шаповал Г.М.

к.е.н.

Дворнікова О.А.

магістр

Шаповалова М.В.

магістр

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

КАДРОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

The concept of personnel security in the system of economic security of enterprise is investigated. Internal and external threats for personnel security are determined. Elements of personnel security have been systemized.

Keywords: *personnel security, economic security, internal and external threats for personnel security.*

Досліджено поняття кадрової безпеки в системі економічної безпеки підприємства. Визначено зовнішні та внутрішні загрози кадровій безпеці. Систематизовано елементи кадрової безпеки.

Ключові слова: *кадрова безпека, економічна безпека, внутрішні і зовнішні загрози кадровій безпеці.*

Дослідження діяльності американських компаній показують, що близько 80% шкоди матеріальним активам компаній наноситься їх власним персоналом, і тільки 20% спроб злому мереж і отримання несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації спровоковані ззовні. Загальносвітова статистика показує: 10-15% всіх людей є нечесними за визначенням, 10-15% абсолютно чесні, решта 70-80% - коливні, тобто ті, хто поступить нечесно, якщо ризик

попастися буде мінімальним. Згідно американській статистиці вартість злочинів, скоєних посадовими особами і працівниками американських компаній, в 1980 р склала 50 млрд. дол., в 1990 р - 250 млрд., в 1998 р - 400 млрд., у 2012 р - 600 млрд. дол. При цьому остання цифра означає, що кожен працівник кожній американській організації (у дослідженні беруть участь приватні та державні установи та підприємства) краде у свого роботодавця більше 12 дол. на день цілий рік. Шахрайство співробітників стало основною причиною вимушеного закриття близько 100 американських банків за останні 20 років. 95% збитків, понесених в банківській сфері США, утворюється при безпосередній участі персоналу банків і тільки 5% - за рахунок дій клієнтів та інших осіб. В середньому на всі ці закордонні і подібні їм вітчизняні проблеми доводиться від 6 до 9% прибутку [1]. Зазначене вище підкреслює важливість забезпечення кадрової безпеки та доводить її велике значення для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Питання щодо визначення самого поняття кадрової безпеки не знаходять єдиного вирішення серед науковців, які займаються даною проблематикою. Поняття «кадрова безпека» визначають, як комплекс дій та взаємовідносин персоналу, за якого відбувається ефективне економічне функціонування підприємства, його здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім впливам і загрозам, пов'язаним з персоналом, діагностика та прогнозування впливу персоналу на показники роботи, його інтелектуальний потенціал і трудові відносини загалом [2]. А. Кібанов дає таке визначення кадровій безпеці: «це генеральний напрямок кадрової роботи, сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму з опрацювання цілей, завдань, спрямованих на збереження, зміцнення й розвиток кадрового потенціалу, на створення відповідального та високопродуктивного згуртованого колективу, здатного вчасно реагувати на постійно мінливі вимоги ринку з урахуванням стратегії розвитку організації» [3]. Швець Н. під кадровою безпекою розуміє «процес запобігання негативним впливам на економічну безпеку підприємства через ризики і погрози, пов'язані з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом» [4]. Визначаючи місце та роль кадрової безпеки в системі економічної безпеки Назарова Г.В. дає наступне визначення даному поняттю: «кадрова безпека є складовою економічної безпеки, котру варто розглядати як сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для підприємства дії або обставини попереджені або зведені до такого рівня, за якого вони не спроможні завдати шкоди встановленому порядку функціонування підприємства, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненню підприємством стратегічних цілей» [5]. Дане визначення можна вважати таким, що найбільш повно розкриває сутність кадрової безпеки у системі економічної безпеки, проте необхідно його доповнити фразою: «а також стан захищеності персоналу підприємства від загроз зовнішнього і внутрішнього характеру», так як кадрову безпеку потрібно розглядати не тільки з позиції захисту підприємства від персоналу, а і як можливість підприємства забезпечити безпеку персоналу.

Аналізуючи загрози кадровій безпеці, необхідно зазначити, що їх доцільно розподіляти на зовнішні і внутрішні. Так, згідно з даними порталу Content Security, наявні у світі внутрішні та зовнішні загрози розподіляються таким чином: розголошення (зайва балакучість працівників) – 32%; несанкціонований доступ шляхом підкупу і схиляння до співпраці з боку конкурентів і злочинних угруповань – 24%; відсутність у компанії належного нагляду і жорстких умов забезпечення конфіденційності інформації – 14%; традиційний обмін виробничим досвідом – 12%; безконтрольне використання інформаційних систем – 10%; наявність передумов виникнення серед персоналу конфліктних ситуацій, пов'язаних з відсутністю високої трудової дисципліни, психологічною несумісністю, випадковим підбором кадрів, слабкою роботою кадрів зі згуртування колективу – 8% [6].

До внутрішніх загроз відносять:

- ♣ невідповідність кваліфікації працівників вимогам до них;
- ♣ недостатня кваліфікація працівників;
- ♣ слабка організація системи управління персоналом;
- ♣ слабка організація системи навчання;
- ♣ неефективна система мотивації;
- ♣ помилки в плануванні ресурсів персоналу;
- ♣ зниження кількості раціоналізаторських пропозицій та ініціатив;
- ♣ відхід кваліфікованих працівників;
- ♣ працівники зорієнтовані на вирішення внутрішніх тактичних завдань;
- ♣ працівники зорієнтовані на дотримання інтересів підрозділу;
- ♣ відсутність корпоративної політики або вона "слабка";
- ♣ неякісні перевірки кандидатів для приймання на роботу.

Зовнішні загрози включають:

- ♣ умови мотивації у конкурентів кращі;
- ♣ настанова конкурентів на переманювання;
- ♣ тиск на працівників ззовні;
- ♣ потрапляння працівників у різні види залежності;
- ♣ інфляційні процеси (не можна не враховувати під час розрахунку заробітної плати і прогнозувати її динаміку) [7].

При організації кадрової безпеки підприємства необхідно враховувати зовнішні і внутрішні фактори впливу для забезпечення захисту як персоналу, так і організації.

Для організації кадрової безпеки на підприємстві необхідною є розробка стратегії управління кадровою безпекою, з урахуванням зовнішніх і внутрішніх загроз кадровій безпеці.

Основні загальні завдання кадрової безпеки підприємств можна окреслити наступним чином: (1) участь у формуванні кадрової стратегії підприємства, процесах планування людських ресурсів, інформаційній, фінансовій політиці, розвитку і оцінці персоналу; (2) формування вимог до співробітників підприємства щодо безпеки; (3) складання відповідної

нормативної документації для співробітників служби управління кадрами; (4) складання нормативної документації для інших співробітників підприємства з метою дотримання кадрової безпеки; (5) проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед співробітників підприємства; (6) виявлення, попередження і припинення небажаних дій з боку співробітників підприємства, що можуть спричинити завдання шкоди його інтересам; (7) проведення заходів, спрямованих на унеможливлення заняття певними особами посад, зловживаючи якими, вони можуть завдати своїми діями шкоди підприємству; (8) моніторинг напрямків забезпечення кадрової безпеки.

Не менш важливим є комплекс заходів забезпечення кадрової безпеки, їх своєчасність та необхідність, що включають економічні, соціально-психологічні, технологічні, адміністративні та дисциплінарні заходи.

Поруч із розробленими варіантами застосування того чи іншого виду заходів, важливим є встановлення чіткої послідовності реалізації кроків для підтримки необхідної для досягнення мети рівня кадрової безпеки.

Необхідно зазначити, що важливим елементом організації кадрової безпеки на підприємстві є її правове забезпечення, що включає не тільки зовнішні нормативні документи, а й внутрішні документи підприємства спрямовані на забезпечення кадрової безпеки підприємства.

Управління кадровою безпекою і персоналом на будь-якому з підприємстві має здійснюватися з єдиного центру. Під таким центром пропонується розуміти Департамент кадрової безпеки і управління персоналом, основним завданням якого буде розробка і реалізація безпечної політики в роботі з персоналом. Для цього в його складі необхідно створити такі відділи як індивідуальної психотерапії, лояльності і відділ попередження стресів / залежностей.

Тільки таким способом підприємство зможе збільшити ефективність діяльності і знизити ризики від злочинних дій своїх співробітників.

Отже, забезпечення кадрової безпеки є важливою складовою економічної безпеки будь-якого підприємства. Тому необхідно управляти процесом забезпечення кадрової безпеки, що сприятиме зростанню лояльності персоналу та збільшенню ефективності діяльності підприємства у стратегічній перспективі, а також дозволить забезпечити високий рівень його економічної безпеки.

Література:

1. Экономическая безопасность: ученик, под. ред. Гончаренко Л.П., Акуленка Ф.В. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://stud.com.ua/21600/ekonomika/ekonomichna_bezpeka
2. Чередниченко Н. В. Кадрова безпека як складова частина економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / Н. В. Чередниченко. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/btstream/123456789/8570/1/579.doc>
3. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 638 с.
4. Швець Н. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або Як перемогти зловживання персоналу [Електронний ресурс] / Н.Швець // Персонал. – 2006. – No 5. – Режим доступу : www.personal.in.ua

5. Назарова Г. Передумови створення системи кадрової безпеки підприємства / Г. Назарова // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. — 2010. — Вип.15. — С. 34–37.
6. Пучкова С.І. Методичні підходи щодо забезпечення кадрової безпеки підприємства [Електронний ресурс] / С.І. Пучкова // Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2832/1.pdf>
7. Лащенко О. Ю. Кадрова безпека як підсистема в системі економічної безпеки підприємства. — Суми: Видавництво «Довкілля», 2003. — 326 с.

8. MATHEMATICAL METHODS IN ECONOMY

Skrypnychenko M.I.,

Corresponding member of the Ukrainian NAS, Doctor of Economics, Professor,
Assistant Head, Department of Modeling and Forecasting of Economic Development

Yatsenko H.Yu.

PhD in Economics, Researcher, Department of Modeling and Forecasting of
Economic Development

Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian NAS (Ukraine, Kyiv)

MACROIMBALANCES AND ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE

Скрипниченко М.І.

член-кореспондент НАН України, д-р екон. наук, професор, головний науковий
співробітник, відділ моделювання та прогнозування економічного розвитку

Інститут економіки та прогнозування НАН України (Україна, Київ)

Яценко Г.Ю.

канд. екон. наук, науковий співробітник, відділ моделювання та прогнозування економічного
розвитку

Інститут економіки та прогнозування НАН України (Україна, Київ)

МАКРОДИСБАЛАНСИ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

As a result of the development and implementation of set of economic-mathematical models for monitoring of key macro balances, authors have estimated disequilibrium gaps in the main sectors of the Ukrainian economy. It was revealed that the tendency to gradual deepening of the problem of economic imbalances worsens the economic situation in the country and could harm long-term economic growth.

Based on the quantitative and qualitative analysis, the most effective factors on the formation of the trend of economic growth are identified, and hence the directions of Ukraine's macroeconomic policy efficiency improvement have been clarified.

Key words: macroeconomic imbalances, economic growth rates, main macroeconomic indicators, factors of acceleration of economic dynamics.

За результатами розробки та реалізації комплексу економіко-математичних моделей моніторингу ключових макроекономічних балансів оцінено розриви невідповідності в основних секторах економіки України. Виявлено, що тенденція до поступового поглиблення проблеми економічних дисбалансів погіршує економічну ситуацію в країні та, представляє серйозні ризики для довгострокового економічного зростання.

На основі кількісного та якісного аналізу виокремлено найбільш дієві чинники формування тренду економічного зростання, а отже напрями підвищення ефективності макроекономічної політики України.

Ключові слова: макроекономічні дисбаланси, темпи зростання економіки, основні макроекономічні показники, чинники прискорення економічної динаміки.

Відповідно до цілей та пріоритетів, визначених Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, планами пріоритетних дій Уряду, іншими документами державної політики, прискорення економічного зростання України залишатиметься фундаментальною метою органів державної влади протягом найближчих років. В цих умовах перед науковими агентствами та дослідними інститутами досить гостро постає питання аналізу чинників економічного зростання та стабілізації подальшого економічного розвитку, що передбачає нівелювання небезпечних макроекономічних дисбалансів.

Згідно з теоретичними моделями макроекономіки (*AD-AS*, Кейнсіанський хрест, модель грошового ринку, *IS-LM*, модель Мандела-Флемінга), розкриття змісту економічного дисбалансу можливе за допомогою поняття «рівноваги» через аналіз функцій попиту і пропозиції щодо збалансованого розвитку за основними макросекторами економіки: реального, бюджетного, монетарного, зовнішньоекономічного. Так, під економічними дисбалансами пропонується розуміти відхилення макроекономічних параметрів від загальноекономічної рівноваги, що виникають внаслідок взаємовпливу низки зовнішніх та внутрішніх чинників (політичних, економічних, торговельних, фінансових, інвестиційних, соціальних, технологічних тощо) на розвиток економіки країни (мікро-, мезо- або макрорівень).

За результатами розробки та реалізації комплексу економіко-математичних моделей моніторингу ключових макроекономічних балансів, який складається з моделей оцінки розриву реального і потенційного ВВП, моделі оцінки розриву рівноваги між попитом на гроші та їх пропозицією, моделей тестування факторів незбалансованості платіжного балансу України та Зведеного бюджету України [3], оцінено розриви неврівноваженості в основних секторах економіки України. Розрахунки показали, що за період 2000–2016 рр. відхилення між макрозмінними реального сектору складають у середньому 11,73%, а грошового сектору – 8,90%. Разом з тим, ненульове сальдо платіжного балансу протягом 2000–2016 рр. зумовлено, передусім, впливом: обмінного курсу; середньозваженої дохідності ОВДП; від’ємного поточного рахунку, обсягів резервних активів. До числа найбільш значимих факторів незбалансованості Зведеного бюджету України віднесено обсяг залучених до бюджету коштів через розміщення ОВДП на первинному ринку, а також співвідношення бюджетних доходів і видатків до ВВП.

Наявність небезпечних дисбалансів¹ та диспропорцій в основних секторах економіки України представляє серйозні ризики для довгострокового економічного зростання. І якщо за період з 2001 р. по 2009 р. непропорційності між ростом балансового капіталу банків (144,1%), ростом номінального ВВП (121,1%) і грошової маси (136,5%); диспропорції між обсягом грошової маси та обсягами зобов’язань банків (до 157% у 2009 р.) тощо спровокували в Україні затяжну стагнацію виробництва після 2008 р., то наразі сталому відновленню української економіки заважають зворотні процеси, зокрема посилення тенденції демонетизації економіки (зростання номінального ВВП за 2016 р. на 19,8% супроводжувалось зростанням грошової маси *M2* лише на 10,9% [2]).

Оцінка кількісного впливу внутрішніх макродисбалансів та інструментів бюджетно-податкової і грошово-кредитної політики на темпи економічного зростання² в Україні проводилась на основі моделей байєсовської векторної авторегресії (*BVAR*-моделей) (1), що дозволило одночасно промодельовати кілька взаємопов’язаних часових рядів та провести якісну економічну інтерпретацію взаємозв’язків між досліджуваними індикаторами.

¹ Тобто дисбалансів, виникнення і акумулювання яких може підвищити загрозу життєвим стандартам людей, збільшити ризик настання нестійких та загрозливих подій (зокрема розгортання фінансово-економічної кризи).

² Для виміру темпів економічного зростання використано показник річних темпів приросту реального ВВП.

$$y_t = \delta + \Phi_1 y_{t-1} + Bz_t + \varepsilon_t, \quad (1)$$

де: y_t – вектор ендеогенних змінних системи; $y_t = (du_t, dlcpi_t, dlprod_t, dlrgdp_t)$; u_t – рівень безробіття; cpi_t – індекс споживчих цін в Україні; $prod_t$ – сукупний рівень продуктивності праці; $rgdp_t$ – валовий внутрішній продукт у постійних цінах; d – взяття перших різниць; l – взяття натурального логарифму показника; δ – вектор констант; Φ_1 – матриця коефіцієнтів при ендеогенних змінних, $\Phi_1 \equiv varc(A_0, A_1, \dots, A_p)$; ε_t – вектор помилок, $\varepsilon_t \sim N(0, \Sigma)$; B – вектор коефіцієнтів при екзогенній змінній; z_t – екзогенна змінна $dlpoil_brent$; $poil_brent_t$ – ціни на нафту ICE Brent за барель, в доларах США.

За результатами реалізації побудованої *BVARX*-моделі³ отримано прогнозні оцінки повільних темпів зростання економіки України у найближчі роки: у 2017 році – на рівні 1,8–2,0%, у 2018 році – 2,5%, у 2019 – 3,7%. На це, передусім, впливатиме суттєвий рівень безробіття⁴ (9,5-10,1% у 2017 р., 8,9% у 2018 р. та 8,5% у 2019 р.), коливання рівня інфляції (з 14,4% у 2017 р. до 11,8% у 2018 р. та до 9,5% у 2019 р.), невисокий рівень інвестиційної активності (за нашими розрахунками, норма валового нагромадження основного капіталу у 2017-2019 р. не перевищить 16,3% ВВП).

Високий рівень безробіття є свідченням недовикористання ресурсів та негативного впливу на відтворення ВВП. За результатами кількісних розрахунків, протягом періоду, що аналізується, внесок показника чисельності зайнятого населення (у віці 15-70 років) в темпи зростання ВВП був найвищим у 2005 р. (22,5%). Саме тоді рівень безробіття суттєво знижується (до 7,2% з 11,6% у 2000 р.). У середньому, протягом тривалого періоду, що передував фінансово-економічній кризі, внесок показника чисельності зайнятого населення у ВВП знаходився на рівні 10,3%, в післякризовий період цей показник не перевищує 6-7%, тоді як рівень безробіття має тенденцію до зростання за останні роки. Отже, в даний час не викликає сумніву, що проблема подолання безробіття не втрачатиме своєї актуальності протягом 2017-2018 рр.

Зростання середнього рівня цін та збільшення темпів інфляції до 12,1% у 2014 р. та до 48,7% у 2015 р. обумовили різке падіння реальної заробітної плати, індекс реальної заробітної плати у 2014 р. склав 93,5% порівняно з 2013 р., у 2015 р. – 79,8% порівняно з 2014 р. При цьому темпи падіння реального ВВП за цей же період склали: -6,6% у 2014 р. та -9,8% у 2015 р.

За даними Державної служби статистики України, протягом 2000-2005 рр. в українській економіці показник норми валового нагромадження основного капіталу у середньому знаходився на рівні 22% ВВП, нарощення інвестиційної складової відбувалось протягом 2006-2008 рр., величина показника за цей час збільшилась до 25-27% ВВП. Падіння показника до 18% відбулось у 2009 р. Цей рівень (17-19% ВВП) протримався протягом наступних чотирьох років, а у 2014 р. показник знизився до 14%, у 2015 р. – до 13,5%, у 2016 р. – спостерігалось незначне підвищення до 15% ВВП.

³ Обрана модель векторної авторегресії використана для прогнозування темпів економічного зростання, інфляції та декількох інших макроекономічних змінних у річному вимірі. Удосконалений інструментарій прогнозування може застосовуватись на регулярній основі для цілей середньострокового прогнозування.

⁴ За розрахунками ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Виходячи із вищенаведеного, на прискорення економічної динаміки України суттєво впливатиме:

- збільшення норми валового нагромадження основного капіталу на рівні не менше 20-25% ВВП, передусім, для забезпечення модернізації української економіки (так, за даними Світового банку, норма валового нагромадження основного капіталу в Китайській Народній Республіці за період з 2010 р. по 2016 р. у середньому дорівнювала 44,91%, у країнах зони євро – 20,03%, у таких країнах Європейського союзу як Польща та Чехія, відповідно 19,64%, та 25,77% тощо);
- зниження рівня безробіття (за нашими розрахунками, скорочення безробіття з 9,7% у 2016 р. до 9,2% у 2017 р. матиме наслідком зменшення ВВП-розриву на 0,1%);
- підвищення сукупного рівня продуктивності праці через інтенсифікацію інноваційних процесів [3]: - створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності, - залучення іноземного технологічного та інноваційного капіталу у ключові галузі економіки, зокрема в енергетичний і транспортний сектори, - підвищення обсягу міжнародних інвестицій в реальний сектор; - створення інвестиційного клімату, сприятливого як для національного, так і для іноземного інвестора (а саме: зниження ризиків, які пов'язані з інвестиціями в українську економіку, за рахунок підвищення правової захищеності іноземних інвестицій, надання податкових та інших пільг іноземним інвесторам);
- утримання інфляції на рівні до 7–9%, при якому, за нашими розрахунками, можливо досягти високих темпів економічного зростання (так, максимальні темпи зростання ВВП України у 2003 р. – 9,5%, 2004 р. – 12,1%, 2006 р – 7,4%, спостерігалися за динамікою індексу споживчих цін, відповідно, 5,2%, 9,0%, 9,0%);
- збільшення витрат на наукові дослідження і розробки. За нашими розрахунками, збільшення витрат на 1% матиме наслідком приріст реального ВВП на 0,33%. Проте, за даними офіційної статистики України, динаміка витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт в останні десятиліття характеризується негативними тенденціями, а саме поступовим скороченням з 1,2-1,3% ВВП у 2000-2005 рр. до 0,6-0,7% у 2011-2016 рр. Для порівняння зазначимо, що за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [1], станом на 2015 р. Ізраїль та Південна Корея витрачали на дослідження та розробки близько 4,3% ВВП, Японія – близько 3,3%, Німеччина та США знаходились на рівні дещо нижчому, ніж 3%, Китай останнім часом досяг рівня, що незначно перевищив 2%.

Література:

1. Офіційний сайт OECD [Електронний ресурс]. – Доступний з : <https://data.oecd.org/>.
2. Офіційний сайт Wiiw Databases [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://data.wiiw.ac.at/>.
3. Скрипниченко М.І. Комплекс моделей моніторингу ключових макробалансів в економіці України [Текст] / М.І. Скрипниченко, М.В. Кузубов, Г.Ю. Яценко // Формування ринкових відносин в Україні [збірник наукових праць]. – 2016. – № 7 (182). – С. 57–65.

9. STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE

Kapitanets S.V.

cand. pedag. sc., assoc. prof.

Senior Research Fellow at the Research Department of improvement of counteraction to custom offences of

Research Center of Customs Affair of Research Institute Fiscals Policy of USFSU, Ukraine

ILLEGAL TRANSFERENCE OF TOBACCO PRODUCTS THROUGH THE CUSTOMS BORDER OF UKRAINE: PROBLEMS AND MEASURES TO THE COUNTERACTION

Капітанець С.В.

к.п.н., доц.,

старший науковий співробітник відділу удосконалення протидії митним правопорушенням

Науково-дослідний центр митної справи

Науково-дослідний інститут фіскальної політики УДФСУ, Україна

НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

In the article the reviewed and analyzed the problem of illegal transference of tobacco products through the customs border of Ukraine. Author done the appropriate conclusions, define measures and proposes ways improving for the system of the preventions and counteraction to the illegal transference of tobacco products.

Keywords: tobacco products, illegal transference, customs border of Ukraine, violation of customs regulations

Розглянуто та проаналізовано проблему незаконного переміщення тютюнових виробів через митний кордон України. На підставі проведеного аналізу зроблено відповідні висновки, визначено заходи та запропоновано шляхи вдосконалення системи запобігання та протидії незаконному переміщенню тютюнових виробів.

Ключові слова: тютюнові вироби, незаконне переміщення, митний кордон України, порушення митних правил

В умовах соціально-економічної нестабільності, високого рівня корупції та військових дій, що відбуваються на теренах нашої держави, негативного відтінку іміджу України додають чисельні порушення митного законодавства. У цьому сенсі особливу увагу протягом останніх 10 років, з огляду на європрагнення України, привертає до себе та викликає занепокоєння зростання кількості митних правопорушень, пов'язаних з незаконним переміщенням тютюнових виробів через митний кордон.

Достеменно відомо, що незаконна торгівля тютюновими виробами є величезною глобальною проблемою. Вона включає нелегальний обіг та підробку тютюнових виробів. Крім того, тютюнові вироби – це найбільший предмет контрабанди у світі, а тому майже у кожній країні співіснують поряд легальний та нелегальний ринок тютюнових виробів. Сума вказаних ринків визначає загальну пропозицію на товари тютюнової індустрії. Також слід нагадати, що незаконний обіг тютюнових виробів відбувається за участі

злочинних організацій, базується на недоліках контролю за міжнародним обігом цих виробів та складних схемах розподілу завезених у незаконний спосіб сигарет до країн призначення. Прибутки від продажу незаконно переміщених через митний кордон тютюнових виробів дуже великі. При цьому кошти, що заробляються на тютюнових výroбах переміщених з порушенням митних правил через митний кордон з метою подальшої їх реалізації, недоотримує державний бюджет.

Не зважаючи на серйозність проблеми незаконного обігу сигарет, сьогодні Україна демонструє «найвищі досягнення» у її вирішенні. Адже, за даними Всесвітньої митної організації наша держава лідирує у світі в питаннях незаконного переміщення тютюнових виробів через митний кордон [1]. На даний час незаконне переміщення тютюнової продукції включно з контрафактними виробами вважається найсерйознішим ризиком безпеки на українському кордоні, в результаті якого бюджет України та країн ЄС втрачає мільйони євро. Переконливим доказом цього є звіт маркетингової агенції KPMG про обсяги ринку нелегальних сигарет в країнах Європейського Союзу. За даними звіту у 2016 році Україна вийшла на перше місце серед країн, що незаконно постачають сигарети в країни ЄС, замінивши на цьому місці Білорусь. Протягом 2015 та 2016 років кількість українських сигарет ввезених в ЄС з порушенням митного законодавства зросла більш ніж в 10 разів і сягнула 5,8 млрд штук [2]. Основною причиною цього явища стало знецінення національної валюти. У 2016 році середня ціна пачки сигарет в Україні становила приблизно 0,5 євро, в сусідніх країнах ЄС – 3 євро, в країнах Західної Європи – до 10 євро. Українські сигарети були виявлені не тільки в сусідніх Польщі, Словаччині, Угорщині та Румунії, але також в Австрії, Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литві, Франції, Німеччині, Греції, Великій Британії, Нідерландах, Норвегії, Фінляндії, Швеції, Люксембурзі та Мальті. Кількість незаконних українських сигарет в Італії у 2016 році сягнула 1 млрд сигарет. Причому, всі ці сигарети не контрафакт. Це легально вироблені в Україні сигарети, які були продані контрабандистам та переправлені в ЄС.

Незаконне переміщення через митний кордон тютюнових виробів – великий злочинний транскордонний бізнес. Так, зокрема, за даними ДФС, у період з 01.05.2015 року по 01.05.2016 року оперативні підрозділи з незаконного обігу вилучили 10,7 млн пачок цигарок (з них незаконно переміщених через митний кордон України – 7,7 млн пачок) на суму 182,6 млн грн (з них незаконно переміщених через митний кордон України – 122,9 млн грн). Лише за перші чотири місяці 2016 року вилучено 3,4 млн пачок нелегальних цигарок на суму 68,6 млн грн. З них лєвова частка – 3 млн пачок – ввезено нелегально через митний кордон [3]. Протягом 2016 року фіскальною службою України, у тому числі, митницями ДФС, було виявлено та вилучено із незаконного обігу підакцизні товари, серед котрих – тютюнові вироби вартістю 155,8 млн грн. У 2017 році митницями ДФС виявлено майже 30 тис. фактів порушень митного законодавства щодо незаконного переміщення товарів вартістю понад 50,5 млн євро, з яких вартістю більш як 20 млн євро вилучено. За результатами вжитих заходів попереджено 1800 фактів незаконного

переміщення 30 млн шт. цигарок та 70 тонн тютюну. Майже 1400 фактів щодо незаконного вивезення 18 млн шт. цигарок (60%) – припинені на східному кордоні ЄС. Постійно з'являються нові способи та засоби нелегального переміщення через митний кордон тютюнових виробів – цигарки приховують в автобусах, автомобілях; переправляють через річки спеціально пристосованими (імітаційними) плавзасобами; доправляють повітряним шляхом, зокрема, літаками, дронами, катапультами; намагаються перевозити під виглядом продуктів харчування, в пакетах з будівельною сумішшю, у лісоматеріалах тощо. І це не дивно, адже із вироблених в Україні сигарет наші громадяни споживають лише близько 65%. Решта «десь» зникає. Така ситуація, вочевидь, вигідна як виробникам (легальним та нелегальним) так і мешканцям прикордонних територій, для яких це чи не єдине джерело заробітку. Звісно, для іміджу тютюнових компаній це погано, але вони заробляють гроші за рахунок додаткового виробництва.

На жаль, й надалі простежується зростання активності протиправної діяльності з незаконного переміщення сигарет. Про це свідчать обсяги переміщення сигарет у 2017 році (8,3 млн пачок), які збільшились у 1,7 рази у порівнянні із 2016 роком (5,8 млн пачок).

Більшість спроб переміщення сигарет у 2017 році припинено на кордоні з Румунією – 21%, Республікою Білорусь – 9%, Польщею – 8%, на каналах повітряного – 14% та морського сполучення – 31%. При цьому найбільша активність спроб незаконного переміщення сигарет зберігається в пунктах пропуску (63%) [4].

Безумовно, незаконна торгівля тютюновими виробами впливає на ефективність державної митної політики; становить загрозу для національної безпеки та гальмує економічний розвиток держави, оскільки створює умови для розвитку «тіньової» економіки, зростання корупції, сприяє криміналізації суспільства внаслідок розвитку незаконних мереж розповсюдження тютюнової продукції; підтримує поширення тютюнової епідемії, що є глобальною проблемою із серйозними наслідками для здоров'я населення; має шкідливий вплив на статус України на міжнародній арені.

Боротьба із незаконною торгівлею – частина міжнародних зобов'язань України. Стаття 15 Рамкової конвенції ВООЗ з боротьби проти тютюну передбачає заходи для ліквідації незаконної торгівлі, а саме: 1) зміцнити законодавство відповідними санкціями та виправними заходами, спрямованими проти незаконної торгівлі; 2) удосконалити систему виявлення та відстеження незаконних товарів; 3) співпрацювати з іншими державами для об'єднання зусиль у моніторингу транскордонної торгівлі тютюновими виробами. Інакше кажучи, необхідно зменшувати привабливість цього бізнесу і з високим рівнем відповідальності займатися митним кордоном (технічне оснащення, облаштування, контроль за переміщенням осіб, товарів та транспортних засобів).

Неодноразово експертами заявлялось, що одним з основних способів боротьби з незаконним обігом тютюнових виробів є підвищення акцизу на сигарети і зростання ціни на такі вироби в Україні. Крім того, в Угоді про

Асоціацію з ЄС ми зобов'язалися гармонізувати ставки акцизів з метою недопущення нелегальної торгівлі в Євросоюз. І це Україна вже продемонструвала ухваленням у Верховній Раді змін до Податкового кодексу України. Зокрема, цими змінами передбачається поступове підвищення специфічних ставок акцизного податку на тютюнові вироби та мінімального акцизного податкового зобов'язання зі сплати акцизного податку з тютюнових виробів, а саме у 2018 році – на прогнозний індекс споживчих цін 11,2% і додатково на 16,7% (тобто, з урахуванням попередньої індексації в середньому на 29,7%), а в наступні роки – на 20% до рівня, еквівалентного 90 євро за 1000 штук. Очікується, що з 1 січня 2025 будуть дотримані вимоги Директиви Європейського Союзу №2011/64/ЄС від 21 червня 2011 року про структуру та ставки акцизів, які застосовуються до тютюнових виробів щодо частки акцизу в середньозваженої роздрібної ціни продажу сигарет як мінімум 60%. Другий спосіб – це посилення контролю шляхом: встановлення сучасних сканерів на митному кордоні у пунктах пропуску; активного залучення кінологічних команд у фіскальній та прикордонній службах; посилення уваги за переміщенням громадянами через митний кордон України товарів, що мають характерні ознаки подрібнених партій; постійного попередження громадян про можливість притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митного законодавства; посилення адміністративної відповідальності, можливо, кримінальної для контрабандистів та людей, які їх покривають. Також важливим у запобіганні незаконного переміщення тютюнових виробів через митний кордон є оперативний обмін інформацією з Державною прикордонною службою України та митними адміністраціями іноземних країн для виявлення порушень митного законодавства.

Надалі, нам вбачається, для підвищення ефективності системи запобігання та протидії незаконному переміщенню тютюнових виробів через митний кордон України важливо виявити та дослідити причини таких правопорушень; окреслити напрямки ефективної ліквідації каналів незаконного переміщення сигарет; визначити шляхи покращання якості протидії порушень митних правил.

Література:

1. Illicit Trade Report 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://illicittrade.com/reports/downloads/OMD_ITR_Complete_LR_2016_12_04.pdf
2. Project SUN. A study of the illicit cigarette market in the European Union, Norway and Switzerland. 2016 Results [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/uk/pdf/2017/07/project-sun-2017-report.pdf>.
3. Тютюнова галузь залишається джерелом поповнення скарбниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/19-tyutyunova-galuz-zalishayetsya-dzherelom-popovnennya-skarbnitsi>.
4. Для продовження ефективної протидії переміщенню контрафактних сигарет в Адміністрації Держприкордонслужби підписано новий договір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/dlya-prodovzhennya-efektivnoi-protidii-peremishchennyu-kontrafaktnih-sigaret-v-administracii-derzhprikordonsluzhbi-pidpisano-noviy-dogovir/>

Kobzev I.V.,
Candidate of Technical Sciences, Associated Professor
Melnikov O.F.,
Doctor of Public Administration, Professor
Orlov O.V.
Doctor of Public Administration, Professor
*Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of
Public Administration attached to the Office of the President of Ukraine, Ukraine*

FOREIGN EXPERIENCE OF E-GOVERNMENT AT THE EXAMPLE OF THE UNITED KINGDOM

Кобзев І.В.
кандидат технічних наук, доцент
Мельников О.Ф.
доктор наук з державного управління, професор
Орлов О.В.
доктор наук з державного управління, професор
*Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України, Україна*
**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ НА
ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ**

The article examines the experience of forming an e-government in the UK, based on the main global trends in the development of information technology. The stages of formation of the e-government are considered. The experience of this country shows that the provision of state services in electronic form has undeniable advantages, both for the state and for citizens.

Key words: E-Government, digital service, portal, online service, digital strategy, information technology

У статті аналізується досвід формування електронного уряду у Великобританії, виходячи з основних загальносвітових тенденцій розвитку інформаційних технологій. Розглянуто етапи формування електронного уряду. Досвід цієї країни свідчить про те, що надання державних послуг в електронному вигляді має незаперечні переваги, як для держави так і для громадян.

Ключові слова: електронний уряд, цифрові послуги, портал, онлайн послуги, цифрова стратегія, інформаційні технології

Електронний уряд - це система взаємодії влади і суспільства на основі поєднання внутрішньої урядової і зовнішньої суспільної інфраструктури через владні Інтернет-представництва (портали), що розширює доступність державно-управлінських послуг в мережі Інтернет та скорочує терміни їх надання [4].

Вивчаючи міжнародний досвід реалізації систем електронного уряду, виділяють три основні моделі: англо-американську, азіатську; і континентально-європейську.

Англо-американська модель характерна для таких країн як США, Канада, Великобританія і Австралія. Типові риси англо-американської моделі виникають з особливостей територіально-політичного пристрою і традицій

державності : високий рівень незалежності територіальних управлінь (штати) в з'єднанні з сильною центральною владою.

Англо-американська модель з одного боку допускає значну відмінність процесів місцевого електронного управління, а з іншого боку чітко стандартизує правила обміну інформацією «громадянин — уряд» на загальнодержавному рівні. Система місцевої влади в штатах будується на основі адміністративно-територіального ділення, тому схеми самоврядування в різних штатах різні.

Програма створення електронного уряду по англо-американській моделі в першу чергу переслідує мету спростити взаємодію громадян і представників бізнесу з державними структурами, а також зробити можливим пряме звернення громадян до уряду [3].

Одній з перших у світі ще в 1994 році стала вирішувати проблему відкритого доступу до інформації державних структур Великобританія.

Стратегічна програма Великобританії «Модернізація державної влади», яка була прийнята в 1999 році. На підставі цієї Стратегії був створений урядовий портал «Великобританія онлайн», проект «Прямий доступ» (Direct Access), який дозволив державним органам надавати громадянам в зручний для них час електронний доступ до всіх форм документів, використовувати електронний-цифровий підпис для заповнення форм, необхідних для отримання електронних державних послуг.

В 2000 році була створена спеціальна комісія при Кабінеті міністрів. Метою роботи цієї комісії була координація усієї роботи стосовно діяльності електронної комерції. Було затверджено акт електронного підпису, який узаконив використання електронної цифрової підписи. Нова система ставила метою організувати служби уряду так, щоб це було зручно для громадян. Інтернет повинен був стати засобом, який перебудував методи роботи та організацію державних департаментів. Період, коли на сайтах публікувалося лише інформація про роботу публічних служб, було закінчено.

Розробники єдиного порталу державних служб Великобританії сформулювали новий тезис, на якому базуються сьогоденні інновації. От «уряду в Інтернеті» потрібно перейти к «уряду з Інтернету» [1].

Для державних органів Великобританії основним завданням стає звільнення державних службовців від виконання рутинних процедур при інтерактивному взаємодії з населенням.

Своєрідна революція електронного уряду у Великобританії почалася в 2010 році. Відмінною рисою її вважається повна спрямованість на споживи громадян Великобританії. При проектуванні державних послуг використовується інноваційна методологія Agile (проворний, швидкий, гнучкий). Agile - це серія підходів до розробки продукту (ПЗ, послуг) на основі постійного взаємодії з кінцевими користувачами [1].

Методологія Agile дозволяє звести до мінімуму будь-які дефекти або недоліки системи, в тому числі і в плані безпеки. Agile - система, де ви по невеликій частині вводите визначені функції для тієї чи іншої послуги, маючи можливість виправляти помилки вже по введенні цих функцій. Таким чином, до

моменту переходу послуги з режиму тестування ін. роботи у неї практично не залишилося ніяких недоліків. За допомогою електронного уряду досягнуто більш високого рівня задоволеності фізичних та юридичних осіб, що користуються електронними державними службами, використання яких дозволяє населенню та бізнесу прийняти більш активну участь та бути залученими до процесу прийняття рішень державного рівня.

Було отримано доменне ім'я gov.uk (реєстратор <https://www.nominet.uk/>) і створено єдиний портал державних послуг, який спростив взаємодію громадян з владою через єдину точку доступу до публічних послуг. Сайт почав роботу в 31 січня 2012 року.

Другий Національний план дій (Second National Action Plan 2013-2015 p.), опублікований в жовтні 2013 року, як і перший (2012-2013), спирається на зобов'язання щодо надання відкритих даних, з тим щоб громадськість могла зробити наступне: побачити і розуміти процеси уряду через підвищення рівня прозорості; впливати на діяльність уряду шляхом участі у політичному процесі та наданні державних послуг; а також прийняти відповідальність уряду за його політику та надання державних послуг.

Урядова цифрова стратегія (Government Digital Strategy), яка була представлена в грудні 2013 року, встановлює, як уряд буде перепроєктувати свої цифрові послуги, щоб зробити їх настільки простими та зручними, щоб усі могли їх використовувати. Таким чином, ця стратегія визначає, що уряд за замовчуванням має бути цифровим.

Передбачається, що переміщення служб з автономних каналів у цифрові дозволить зекономити від 1,7 до 1,8 млрд. фунт стерлінгів в рік.

Урядовий підхід до цифрового обладнання (Government Approach to Assisted Digital) також був представлено в грудні 2013 року.

Не кожен, хто використовує державні служби, знаходиться в режимі онлайн, і не всі мають можливість використовувати цифрові послуги самостійно. Уряд повинен бути впевненим, що кожен, хто має право на послугу, може отримати до неї доступ.

Населенню має надаватися високоякісне, економічно ефективне цифрове забезпечення. Жодна цифрова послуга не буде жити без відповідної підтримки для людей, які не підключені до мережі, щоб сморід міг використовувати цифрові послуги. Уряд завжди пропонуватиме адекватну допомогу користувачам, яким це необхідно, використовувати цифрові послуги, будь то по телефону, особисто або по-іншому. Ця підтримка називається «Assisted Digital».

Стратегія державної цифрової інтеграції (Government Digital Inclusion Strategy), введена в дію в грудні 2014 року, визначає, як уряд і її партнери з державного та приватного бізнесу повинні взаємодіяти для підвищення якості цифрових послуг

У листопаді 2015 року команда, відповідальна за цю стратегію, перейшла до Департаменту культури, засобів масової інформації та спорту (Department for Culture, Media and Sport) з державної цифрової служби уряду кабінету міністрів (Cabinet Office's Government Digital Service) у рамках зміни структури влади.

У травні 2016 року запущений інструмент перевірки Gov.uk. Gov.uk Verify діє як центральний офіційний інструмент державних органів, що допомагає ідентифікувати та забезпечити громадян простим і стандартизованим засобом перевірки для громадян, які використовують онлайнові державні служби. Станом на березень 2017 року понад 12 мільйонів людей вже використовують свій особистий податковий рахунок для виконання різних завдань [9].

В лютому 2017 року Британська державна цифрова служба (Government Digital Service) опублікувала національну стратегію цифрових перетворень (Digital Strategy).

Ця стратегія включає в себе сім напрямів, за якими країна має намір розвинути "провідну цифрову економіку" у світі:

- інфраструктура - побудова в Великобританії цифрової інфраструктури світового класу;
- навички та залученість - надання кожному доступу до необхідних цифрових послуг;
- цифровий сектор - створення умов у країні, щоб почати і розвивати цифровий бізнес;
- розширення економіки - допомогти кожному британському бізнесу стати цифровим;
- кіберпростір - створення в Великобританії самого безпечного в світі місця, щоб жити і працювати в онлайні;
- цифрове управління - підтримка Великобританії в якості світового лідера в обслуговуванні своїх громадян в Інтернеті;
- економіка даних - розширення можливостей використання даних в економіці Великобританії та підвищення суспільної довіри до їх використання [4].

Стратегія, зокрема, передбачає створення п'яти міжнародних технологічних центрів, щоб дозволити британським компаніям підтримувати свою глобальну перевагу.

Для того, щоб допомогти громадянам, які недостатньо обізнані в цифрових навичках, британська влада має намір надавати їм безкоштовну освіту. У навчанні дорослих і дітей будуть брати участь і організації приватного сектора, такі як Google, банки Lloyds Banking Group, Barclays.

Стратегія розрахована на те, що користувачі отримають послуги, що відповідають їх вимогам; уряд зможе «вмити» реагувати на запити і потреби громадян, доставляючи інформацію і сервіси швидше; вартість і час розробки, зміни і запуску сервісів зменшаться; довіра громадян до уряду в частині зберігання і розпорядження їх персональними даними підвищиться, а робота влади стане прозоріша; будуть побудовані системи, безпечні «за умовчанням», стійкі до кіберзагроз на будь-якому етапі цифрової трансформації, говориться в документі.

Завдання уряду для досягнення цих цілей до 2020 року наступні:

- продовжувати надавати електронні послуги «світового рівня» і модернізувати методи своєї роботи;
- розвивати необхідні навички і культуру населення, фокусуючись на кінцевому результаті надання послуг для громадян;
- розробляти поліпшені інструменти для держслужбовців;
- ефективніше використовувати дані;
- створювати, використовувати, впроваджувати єдині платформи і відкриті стандарти [7].

По кожному з п'яти завдань в документі описані загальні результати, яких необхідно добитися до 2020 року. Наприклад, що стосується використання даних, треба зробити відкритою усю можливу державну інформацію за допомогою API; призначити нового відповідального за дані (Chief Data Officer); підвищити аналітичні потужності уряду, щоб приймати вірні рішення на основі наявних даних; побудувати національну інформаційну інфраструктуру реєстрів (раніше доступних лише для внутрішнього користування) і переконатися, що вона адекватно захищена, і так далі

У частині побудови єдиних платформ слід відмовитися від великого єдиного постачальника і багаторічних ІТ-контрактів; розробити і опублікувати стандарти і керівництво по компонентах, платформах і технічних можливостях; зняти бар'єри для вивчення і використання державних платформ і їх компонентів зовнішніми розробниками; підвищити залученість громадян у використання системи, що забезпечує їх єдиним обліковим записом для доступу до електронних державних послуг (до 2020 року кількість користувачів системи повинна досягти 25 мільйонів), і вивчити можливість впровадження ідентифікаційних сервісів для бізнес-структур і посередників; вивчати міжнародний досвід і ділитися своїм; провести ревізію застарілого контенту і ін.

При проектуванні електронних державних служб пропонується використовувати 10 основних принципів проектування:

1. Потреби перш всього - це не потреби уряду, а то, чого хочуть користувачі його послуг.

2. Необхідно зробити менше - створювати продукти та послуги можуть сторонні розробники, які можуть вирішити проблеми людей - без зайвих зусиль з боку творців "материнського" проекту. Це дозволяє заощаджувати ресурси та направляти їх на ті ділянки, які дійсно можуть бути значно покращені.

3. Дизайн повинен будуватися на даних - система повинна бути підібрана під поведінку людей і відповідати цьому, а не заставляти користувачів змінювати звички.

4. Спростити щось дуже складно - розробники повинні всіма силами прагнути до спрощення використання своїх продуктів - це прояв відповідальності та поваги до користувачів, які іноді просто вимушені працювати з сервісом або програмою через відсутність альтернатив.

5. Рух крок за кроком - найкращий спосіб побудови ефективних сервісів є їх покрокове поліпшення.

6. Дизайн повинний бути доступним - продукт повинний бути створений таким чином, щоб їм могли користуватися якомога більше людей, навіть якщо заради цього потрібно буде пожертвувати елегантністю і красою.

7. Поняття контексту дуже важливо - створювати продукти або послуги, які дійсно вирішують проблеми цільової аудиторії, можна тільки в тому випадку, якщо розробники мають чітке розуміння цієї аудиторії та можливого контексту використання продуктів.

8. Цифрові сервіси, а не сайти - дизайн не починається і не закінчується на сайті.

9. Послідовність, а не одноманітність - в усьому, де можливо, варто використовувати одну і ту ж мову та прийоми дизайну, оскільки це допомагає людям швидше освоїти різні елементи системи.

10. Відкритість робить світ кращим - надзвичайно важливо спілкуватися зі своїми колегами, користувачами та конкурентами.

У 2016 Великобританія прийняла спеціальну стратегію забезпечення кібербезпеки не тільки електронного уряду, але і всієї країни в цілому. Відповідно до стратегії, буде створений цілий національний центр із спеціалізованою технологією. Але в цілому прийнята стратегія передбачає підвищення потенціалу всього населення Великобританії у боротьбі з кіберзагрозами [3].

Станом на кінець 2016 року 93% житла і 95% підприємств мають доступ до широкосмугового Інтернет. 94% населення хоча б раз у тиждень користуються Інтернетом і 30% користуються онлайн-послугами [4].

Інноваційні підходи Великобританії знайшли визнання з боку фахівців Організації Об'єднаних Націй. ООН опублікувала звіт «Електронне управління. Огляд 2016: Електронний уряд як підтримка стійкого розвитку» («E-Government Survey 2016: E-Government in Support of Sustainable Development»). Документ ілюструє динаміку розвитку електронного уряду на основі аналізу ситуації в 193 країнах світу. Лідером глобального рейтингу за рівнем розвитку електронного уряду названа Великобританія (значення індексу - 0,9193). У деру п'ятірку також увійшли Австралія (значення індексу - 0,9143), Республіка Корея (значення індексу - 0,9915), Сінгапур (значення індексу - 0,8828) та Фінляндію (значення індексу - 0,8817). Україна (значення індексу - 0,6076) виявилася на 62 місці, піднявшись за два роки на 25 позицій [7].

Таким чином, досвід Великобританії свідчить про те, що надання державних послуг в електронному вигляді має незаперечні переваги, як для держави так і для громадян. З упровадженням інформаційно-телекомунікаційних технологій до сфери державних послуг знижуються витрати часу на збір документів, збільшується кількість послуг, що надаються. На сучасному етапі технології електронного урядування стають фактором удосконалення діяльності державних органів та сприяють підвищенню ефективності державної влади, забезпечуючи її прозорість та відкритість. Є можливість стверджувати, що електронне урядування моделі базується на наданні інформаційних, консультаційних та онлайн-послуг.

Література:

1. Кураш А. Как Великобритании удалось быстро вырваться в лидеры электронного госуправления [Электронный ресурс] / А. Кураш // Cnews. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: http://filearchive.cnews.ru/mag/2010/04/CNEWS_48.pdf
2. Методология Agile. Гибкие подходы к разработке онлайн-услуг [Электронный ресурс] // Совместный проект МРИТК и ПРООН «Продвижение электронного правительства для улучшения качества предоставления государственных услуг». – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/ru/home/media/infographics/infographic---agile-methodology--flexible-approaches-to-developi.html>
3. Orlov O.V. Models and foreign experience of e-government / O.V. Orlov, K E. Petrov, I.V. Kobzev // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. - EDEX, Madrid, España, 2016.-P. 247-252
4. Серенок А. О. Механізми взаємодії органів влади з громадянами в системі електронного уряду: автореф. дис. канд. держ. упр : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / А. О. Серенок; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2011. – 21 с
5. eGovernment in the United Kingdom [Электронный ресурс] // Joinup – Режим доступа до ресурсу: https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/inline-files/eGovernment_in_United_Kingdom_March_2017_v3_00.pdf.
6. National cyber security strategy 2016-2021 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/567242/national_cyber_security_strategy_2016.pdf
7. UK Digital Strategy 2017 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-digital-strategy/uk-digital-strategy>.
8. UN E-Government Survey 2016 [Электронный ресурс] // United Nations – Режим доступа до ресурсу: <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/UNPAN97453.pdf>.
9. Your personal tax account [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.gov.uk/government/publications/your-personal-tax-account/your-personal-tax-account>.

10. TOURISM ECONOMY

Desislava Varadzhakova

Assoc. Professor, Ph.D. (Economy and management – Tourism),
University of Veliko Turnovo, Bulgaria,

MODERN TYPES OF TOURISM: THE CASE OF BULGARIA

Abstract. *The main goal of the present paper is to outline the modern types of tourism in the world and in Bulgaria particularly. The tourism sector forms an important part of the Bulgarian economy. Because of this the tourism trends and the changes in the customers preferences are objects of an analysis in the Bulgarian scientific literature. On the territory of the country there are various tourism resources and this is prerequisite to offer many and alternative types of tourism.*

Key words: *sacral tourism, biotourism, urbex tourism, Bulgaria.*

INTRODUCTION

Tourism in Bulgaria is one of the priority sectors in the economy, because there are objective preconditions for its development. These prerequisites can be divided into several areas - natural and climatic resources, infra and superstructure and also institutional support for the development of the business.

BASIC TOURISM TYPES

There are different criteria that could determine the types of tourism:

- socio-economic effect of tourism – passive tourism (more outbound than inbound tourists or higher costs than revenues) and active tourism (more incoming than outgoing tourists or with higher revenues than tourism costs);
- nationality of the tourists – domestic and international;
- way of organization - organized and individual;
- purpose of the trip - recreational or cognitive;
- impact on the environment - soft and hard tourism⁵;
- duration of the trip - short, one-day, weekend tourism, holiday, etc.;
- geographical environment - urban, rural, sea, mountain, etc.;
- type of transport - airplane, train, motor-tourism, yacht tourism, etc.

There are many other indicators that could be used to classify other different types of tourism depending on the analysis purposes.

MODERN TYPES OF TOURISM

Nowadays, the people have the opportunity to dedicate their spare time to the specific interest they have. Depending on their purchasing power and scale of interests they could realize their traveling dreams even some of them to be very adventurous. Because of this among the modern types of tourism could be mentioned also space, atomic, disaster tourism, spiritual, yoga tourism and much more.

The space tourism is an extremely expensive type of tourism (about 20 million USD per 10 days trip). This is a travel to the boundary between the Earth atmosphere and the space on 100 kilometers of altitude. It is realized in flights to International Space Station.

⁵ Buchvarov, M, Tz. Tonchev, Basics of tourism, Tilia, Sofia, 1996

The atomic tourism is rising after the Fukushima Daiichi nuclear disaster on 11 March 2011. The visits to related to nuclear disaster places are increasing because many people have strong position about the nuclear energy. The atomic tourism includes visits to museums and memorials dedicated to the nuclear energy and accidents as Nagasaki Atomic Bomb Museum or Hiroshima Peace Memorial Museum, Chernobyl Museum in Kiev, etc. Many people visit the world atomic sites like the Exclusion Zone Chernobyl, Bataan Nuclear Power Plant, Nevada Test Site.

The disaster tourism includes trips to places where some catastrophes or incidents (terror attacks, tsunamis, inundations, etc.) happened in the near past. The principal reason for the trip is the curiosity and not the volunteering.

Bulgaria is not one of the leaders in the space technologies and the nuclear plants are not open to public access. Because of the specific resources in the country the modern types of tourism could be classified as follows: bioenergy tourism, sacral, health-spiritual, biotourism, Internet, urbex and escape tourism.

MODERN TOURISM TYPES IN BULGARIA

Bioenergy tourism. The nature in Bulgaria offers all conditions that a person needs for achieving good physical health and emotional balance. Even the ancient people who lived in these lands have found energy-filled places and have used them for healing, spiritual rituals and energizing. In these places, they have built temples and sanctuaries, and they have shown the right way for their use with symbols and pictures. Tourist companies organize holidays and seminars lasting from 4 to 14 days, which give the people the opportunity to relax in the nature near the energy-filled places. The seminars are designed for people who walk along the path of spiritual growth and wish to share this with other like-minded people and who are interested in the same topics. Their goal is to help participants to discover their potential and strength, so that they can positively influence themselves and their loved ones. The seminars include lectures, exercises, practices, walks, meditations and workshops.

Sacral tourism - trips to sacred places in sacred times, accompanied by a suitable ritual and a lecture given by a guide familiar with the Bulgarian spiritual sources and astrology. The forms of this type of tourism are spiritual journeys and holistic tourist packages.

Spiritual journeys (tourist patchwork) - spiritual trips represent a tourist patchwork of tourist products that can be chosen at the customer's request or on the advice of an astropsychologist. The universal model of the spiritual tourism product can be presented as a tetrahedron in which its four external parties associated with the legacy of Thracians, Proto-Bulgarians, Bogomils and the new culture, and its four inner paths merge and synthesize by using techniques for spiritual growth, such as workshops, trips to sacred places, sacred mountains and valleys. Every tourist can choose where to go. Each of these paths is a deeply philosophy.

Holistic tourist packages. They are divided into four main groups:

- In-Yan Spa Weekend Program: The program is for two people. Its purpose is to harmonize the feminine and male energies.

- Spa Program "Kundalini 3,14" with duration of 3,5 days. The program is related to the idea of Kundalini, which, according to esotericism, is winded 3.5 times

and sleeps at the base of the spine. 3,14 is the Pythagorean number, which is the key to the absolute knowledge of the golden section of every form of life.

- SPA Program "At the seventh heaven" with duration 7 days. The idea of the duration of the program is based on the archetypal principles, shaping cycles related to the number 7 (7 days of the week, 7 chakras, 7 musical tones, etc.).

- SPA program "Extreme Makeover – from inside to outside" with duration 14 days. This program is related with the lunar phases and cycles, because the human biorhythmic are dependent on them.

Health-spiritual tourism. The purpose of this type of tourism is the physical, emotional and spiritual health of the tourists. It is associated with moving, health food, fresh air, communicating with happy people, visits to shrines and chapels. It is targeted to people with socially significant diseases: hypertension, diabetes, recovery after oncology treatment, obesity, depression, etc. The first certified village for spiritual health tourism in Bulgaria is the village of Momchilovtsi in the Rhodope Mountains. In Momchilovtsi there is a combination of: negative ionization of the air; favorable climate; opportunities for walking in the nature; healthy local cuisine; the faith of the local people in the miracles of the healing holy spring and the 27 chapels near the village.

Biotourism⁶. The increased interest in rural and eco-tourism over the last decade has created a new generation of consumers - biotourists. They have their own eco-philosophy of life. The biotourists are the customers of bio-shops in the cities, and their holidays are realized obligatory in the places where their healthy food comes from. This type of holidaymakers prefers the products of small farms and rural yards whose owners do not use chemical substances. Biotourists continue to buy products from their hotel hosts' after the end of their holiday.

Internet tourism. The latest trends in rural and ecotourism do not exclude modern technology. Specialists from different sectors can work online from anywhere. Working rhythm could combine with hiking, relaxation programs in the woods and healthy cuisine. These are the main features of the destinations for Hi-tech specialists. In Bulgaria, the town of Chepelare from 2015 offers tourist packages for IT specialists and professions with a possibility for distance working.

Urbex tourism.⁷ The term urbex comes from the abbreviated version of the English expression urban exploration. The tourists are interested in abandoned industrial buildings or facilities. Urbex tourism is divided into the following types: penetration into abandoned buildings; intrusion into guarded industrial areas; penetration into abandoned underground facilities such as subway tunnels, bunkers etc.; penetration on the roofs of buildings; commercial urbex or organized paid visits to abandoned industrial buildings.

Urbex tourism is widespread in the countries of Western Europe, the United States and Russia. In Bulgaria began to promote in recent years. Fans of alternative urbex tourism are photographers, lovers of socialist artefacts and extreme sensations.

⁶ <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/novo-pokolenie-turisti-e-privlecheno-ot-rodopite-213352/>

⁷ <http://urbex.bg/>

Escape tourism. This is one of the newest initiatives for shared travel. Usually young people are involved. They are united by the idea of a healthy lifestyle and connection with nature. In Bulgaria, this type of tourists gathers through a company that organizes their activities. They are trained on sustainable practices such as water purification, composting household waste, rain water utilization, etc. The tourists learn in "classrooms in the nature" ecological methods of construction by wood, clay and stone. The preferred villages are Gudevitsa and Arda. They are visited by young people from Japan, Australia, Mexico, Chile, France, etc.

CONCLUSION

Modern types of tourism are related to the trend in the society or even fashion for a healthy lifestyle. Tourists are looking for clean nature, food directly from the manufacturer without GMOs and artificial fertilizers, activities related to spiritual practices and old crafts that are related to the environmentally friendly use of the natural environment.

References:

1. Buchvarov, M, Tz. Tonchev, Basics of tourism, Tilia, Sofia, 1996
2. <http://www.bestbgtrips.com/bg>
3. <http://www.bglekar.com/bglbgl/?p=6420>
4. <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/novo-pokolenie-turisti-e-privlecheno-ot-rodopite-213352/>
5. <http://www.namerivbg.com/>
6. <https://www.smolyandnes.com/momchilovtsi-stava-tsentar-za-zdravno-duhoven-turizam>
7. <http://urbex.bg/>

Obozna Alena,

Ph.D., Associate Professor

Mykolayiv faculty of management and business of Kyiv University of Culture

Havrylova Olena,

master

Mogilevich Irina,

master

Kyiv University of Culture, Ukraine, Kyiv

INNOVATIVE ACTIVITY IN THE TOURISM INDUSTRY: REGIONAL ASPECT

Abstract. *The article reveals the notion of "innovation activity", innovative processes in the field of tourism, shows the relationship of the tourism industry with the natural environment and the economic system, as well as examined new perspective directions of development of tourism. The authors give recommendations on the implementation of strategic solutions for the development of cultural and historical potential at the regional level.*

The analysis of the literature sources by the authors of the article made it possible to reveal the development tendencies and the vectors for improving the tourist industry in the Mykolayiv region.

Key words: *innovation activity, cultural and historical tourism, aspects of cultural and historical tourism, cultural and historical potential, regional policy, tourism industry.*

INTRODUCTION. The potential of the Mykolayiv region represents a

perspective for the development of cultural and historical and other types of tourism, as "there are 5914 immovable monuments in the Mykolayiv region, including 4490 archeological monuments, 1199 stories, 67 monumental arts, 145 architecture, 11 gardening art, 1 - landscape, 1 - science and technology. Thirty monuments have the status of national significance.

At the same time, 1356 newly identified objects of cultural heritage included in the corresponding lists (lists) - 429 archaeological sites, 295 - historical, 13 - monumental art and 619 - architecture are located under state protection. "[6]

Effectively, only a small part of these resources is used in view of the economic crisis, the military conflict in the east of the country and the inefficiency of the regional policy for the development of tourism and resorts. Currently, as a result of the decline in tourist flows in the region (Table 1) [2], it is necessary to apply the strategy of preserving and developing domestic tourism in Ukraine in general, and in the Mykolayiv region in particular.

Table 1

Tourist flows (people)

	The number of tourists served by the subjects of the tourist activity of the region	Of the total number of tourists		
		foreign tourists	Tourists are citizens of Ukraine who traveled abroad	Domestic tourists
2011	27934	3973	8479	15482
2012	20375	4179	9290	6906
2013	19003	5108	9362	4533
2014	9148	—	7582	1566
2015	7464	—	6631	833
2016	9023	—	8369	654

In Mykolaiv region, the cultural and historical resource is mainly represented by such well-known objects:

- architectural monuments (the Shukhov Tower, the house of the merchant Krol, the house of Erlich, the house of Grachev, the house of Vice Admiral Popandopulo, the house of Utkin, the Nikolayevsk City Council, the Admiralty building, the former house of the fleet officers, the rotunda of the chess club, the residence of Nikolai I in Voznesensk, the house of the brothers Koenigsbergs, a house with Atlantis, the first tram sub-station, the building college building, the building of the St. Petersburg Commercial Bank, the Marinskaya Women's Gymnasium, the Jewish State School, etc.);

- archaeological monuments (the National Historic and Archaeological Reserve Olvia, the site of the Wild Garden, the monuments of the ancient Nikolaev Region in Olbia, the Berezan Settlement, Viktorovka 1 (Berezansky District), Kamenka (Ochakovo District) and Bolshoy Korenikha III (Zavodskoy District of Nikolaev))

"Since the 19th century, archaeological studies have been conducted on the territory of the Mykolayiv region, as a result of which more than 5 thousand ancient monuments (burial mounds, burial grounds, settlements, settlements) were recorded. Among them are monuments of world importance - Olbia, Wild Garden, Berezan, Anetovka. Approximately the same number of objects, argue the archaeologists, are

still hidden underground and unknown.

- monuments of art (monuments to Potemkin, St. Nicholas the Wonderworker, monuments of the alley of admirals (FF Bellingshausen, GI Butakov, VA Kornilov, MP Lazarev, PS Nakhimov, FF Ushakov), Admiral Makarov, monuments to poets and composers - AS Pushkin, TG Shevchenko, NA Rimsky-Korsakov, memorials in honor of those who fell in the Second World War "The Sorrowful Angel of Chernobyl", etc.).

- monuments of history (Nikolaev Necropolis, etc.);

- monuments of landscape art (Flotsky Boulevard, Leski Park, Victory Park, children's playground "Skazka", family estate of Skarzhinsky in Trikraty village, Mykolayiv region, etc.);

- cultural and cognitive and entertainment facilities (theaters, museums, cinemas, tourist complexes "Golden Horseshoe", "Kremeniv Ostrich", recreation center "Dubrovka";

- objects of ethnography (ethnic settlements of national minorities, tourist complexes, etc.);

- Religious and ethnographic activities (ethno-festivals, civil and religious holidays, etc.).

At the same time, the problematic issues of development of the tourist and recreational sphere of the Mykolaiv region are:

- imperfection of the legislative and regulatory framework in the sphere of tourism;

- Insufficient quantity of quality tourist products in the tourist market;

- low level of development of tourist and recreational infrastructure;

- poor quality of service and non-compliance with the standards of accommodation facilities;

- Insufficient engineering infrastructure in the tourist and recreational areas (lack of water supply and sanitation, unsatisfactory state of roads and lack of access to many tourist sites, etc.);

- unsatisfactory condition of historical and architectural heritage monuments, which can be used in tourism;

- Lack of interaction between local executive bodies and local self-government bodies to ensure the development of tourism and recreation in the region [6];

- Destruction - "raspahivanie" archaeological sites. According to Alexander Smirnov, deputy director of the Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine, "If predatory work can lead to the loss of Viktorovka, agricultural work can lead to the loss of a unique object of archeology of Roman times" [3].

For the development of the tourism industry in general, and cultural and historical tourism in particular, it is minimally necessary:

- create a regional tourist information center;

- to create and promote tourist symbols and brands of Mykolaiv region;

- place informational signs near tourist sites;

- Develop the foreign tourism policy of the region through participation in international specialized tourism exhibitions;

- Develop an attractive image of the Mykolayiv region;
- create a modern leisure and leisure infrastructure by attracting domestic and foreign investment;
- introduce innovative forms of work - changes in products, marketing, organization and management.

To study innovation activity in the sphere of tourism, A. Aleinikova, A. Vasiliev, A. Gavrilyuk, N. Gurzhiy, A. Zagorulkin, M. Izotova, A. Kleimenov, N. Malakhova, Yu. Migushchenko, V. Novikov, T. Pinchuk, M. Rega, A. Fastovets, V. Chernikov and others.

The development of research in the field of tourism is promoted by specialized research institutes and organizations that are developing intensively: the World Tourism Organization (UNWTO), the European Commission for Tourism, the Asia-Pacific Tourism Association, the Caribbean Tourism Organization, operating at the international regional level. Leading research institutes such as Association International d'Experts Scientifiques du Tourisme (AIEST), the Travel & Tourism Research Association (TTRA), the International Academy of Tourism Studies are engaged in the study of tourism development. The science of tourism is developed by the American Anthropological Association, the International Geographical Union, the International Sociological Association. They hold scientific congresses on tourism. The European Center for Management of Research and Documentation in the Social Sciences "Vienna Center" initiated a multidisciplinary and intercultural study on "Tourism as a factor of change: a sociocultural study" [7,8].

The Law of Ukraine "On Innovation Activity" notes that "innovations - newly (applied) and (or) improved competitive technologies, products or services, as well as organizational and technical decisions of production, administrative, commercial or other nature, significantly improve the structure and quality production and (or) social sphere; Innovative activity - activities aimed at the use and commercialization of research and development results and predetermines the launch of new competitive goods and services on the market; innovative product - the result of research and (or) developmental design, meeting the requirements established by this law; innovative products - new competitive goods or services that meet the requirements established by this Law; an innovative project is a set of documents that defines the procedure and set of all necessary measures (including investment) for the creation and implementation of an innovative product and (or) innovative products "[4].

"Innovation (according to V. Novikov) is the final result of introducing innovation in order to obtain economic, social, ecological, scientific and technical or other type of effect that is in demand by society. In other words, innovation is the concrete result of any creative, risk-related activity, ensures the promotion and introduction of new, essentially different from the previous ones, to the market, more fully satisfy the needs; opening and mastering new markets or achieving other specific goals "[5].

Development and specialization of new tours, previously unknown on the market, is an innovative direction of tourism development. At one time, they were understood as rural tourism, ecological, congress, adventure (adventure), underwater, cruise, ornithological and other types of tourism.

The authors singled out the archaeological form of tourism as an effective and strategic tool for innovative development in the tourism industry. It allows you to travel through time, feel the romance of finding ancient treasures; spend an evening at the campfire with a field kitchen, visit exclusive excursions and exhibitions and much more. The tourist can take part in archaeological excavations and directly touch the antiquity, get acquainted with the bright history of the region, see unique historical and cultural monuments of world significance, authors of scientific books and talk with scientists-archeologists, leaders of expeditions [8].

In the field of cultural and historical tourism, innovative activities are manifested through the use of:

- new tourism products, programs and projects;
- service innovations - "new channels of communication with customers, new distribution systems and technological solutions, which often jointly change the supply of services on the market, update the functions of the firm and require structurally new organizational, technological and human capabilities of the firm" [1];
- tourist resources in a new perspective (for example, Futures International Capital Kite Festival of Ukraine, Nikolaev region, Trikhaty village);
- New technologies in the production of tourism products (for example, a 3D tour of Ukrainian open-air museums, electronic hotel booking systems, ticket sales, hotel infrastructure management, use of QR codes, introduction of ICT technologies, projection and hologram images, etc.);
- new tourist and recreational areas;
- modern approaches in the marketing and management of tourism services (for example, E-commerce, the creation of virtual travel agencies);
- new markets for tourism products (for example, the development of special tourist products for certain groups of consumers), etc.

Currently, a progressive type of tourist product is a theme park that combines a lot of entertainment facilities with the through cognitive theme of the Disneyland parks in California and Florida USA, in France, in Japan, FantasiaLand in Germany serve a flow of tourists from 7 to 13 million people per year each). There were examples of oases of tourism in the Sahara, specializing in extreme, ethnographic, adventure and entertaining tourism (for example, the scenery left after the shooting of the epic "Star Wars", Tunisia) [8].

It is necessary to take into account that innovative activity in the tourist sphere is aimed at creating a new product, improving related services or changing the existing tourist product in accordance with the needs of the target audience. When introducing innovations in tourism, the general economic situation in the country and the peculiarities of the legislation should be taken into account.

References:

1. Van Ark B., Broersma L. and den Hertog, P. (2003) Services Innovation, Performance and Policy: A Review, Synthesis Report in the Framework of the Structural Information Provision on Innovation in Services, DIALOGIC and Innovation studies, Utrecht University.

2. Main Department of Statistics in the Mykolaiv Oblast [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>. - Title from the screen.
3. Predatory excavations can lead to the destruction of ancient monuments located in the territory of the Nikolaev region. [Electronic resource]. - Access mode: <http://nikcenter.org/newsItem/31977>. - Title from the screen.
4. Law of Ukraine "On Innovation Activity" [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. - Title from the screen.
5. Novikov V. Innovations in tourism / V. Novikov [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.infotour.in.ua/novikov21.htm>. - Title from the screen.
6. Tourism and Resorts Development Program in Mykolaiv Oblast for 2016-2020. Decision of the Regional Council June 10, 2016, No. 6 [Electronic resource]. - Access mode: <http://mk-oblrada.gov.ua/index.php/2015-08-20-12-19-35/2015-09-02-15-29-18>. - Title from the screen.
7. Zhukovich I.A. Innovations in tourism: the main theoretical and practical aspects // Science and science of science. - 2017 - №2. - P.69-81.
8. Kovehnikov VS, Likirenko O.S., Stukalskaya N.M. Innovative Types of Tourism // Investments: Practice and Experience. - 2016 - №4. - P. 38-44.

11. MANAGEMENT

Didenko E. O.,

Ph.D., associate professor

Pavlenko A. V.

master

Kyiv National University of Technologies and Design

FEATURES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

Діденко Є. О.

к.е.н., доцент

Павленко А. В.

магістрант

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

In the article considered the essence of innovation policy and innovation activity of the enterprise. We presented the vision of the structure of innovations according to the sphere of their manifestation and developed the model of implementation of the enterprise of innovation activity. Also in the article offered the model of the innovative process of the enterprise in the context of the national innovation system of Ukraine.

Keywords: *agro-industry of Ukraine, innovation, innovation activity, innovation process, innovation policy, innovation potential.*

Розглянуто сутність інноваційної політики та інноваційної діяльності підприємства. Представлено бачення структури інновацій за сферою їх прояву. Розроблено управлінсько-функціональну модель здійснення підприємством інноваційної діяльності. Запропоновано модель інноваційного процесу підприємства в контексті національної інноваційної системи України.

Ключові слова: *агропромисловий комплекс, інновації, інноваційна діяльність, інноваційний процес, інноваційна політика, інноваційний потенціал.*

Агропромисловий комплекс є одним із основних та найбільших секторів економіки України. Рівень його розвитку та стабільність функціонування спричиняє значний вплив на стан економіки держави, її економічну та продовольчу безпеку, а також потенціал розвитку. Відповідно до досліджень фахівців, агропромисловий-комплекс України займає близько 35-40% експортного потенціалу держави та виробляє 95% продовольчих ресурсів, на основі чого формується 2/3 фонду споживання [11, 12].

Як відомо, на світовому ринку Україна займає позицію, як держава, яка спеціалізується на виробництві зернових культур, соняшнику, картоплі та цукрових буряків. Але через низку політичних, економічних та соціальних причин функціонування галузі супроводжують кризові явища, що в результаті проявляються у зниженні обсягів виробництва, ускладненні реалізації продукції, неспроможності витримувати цінову конкуренцію за певними напрямками, послабленні позицій як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках тощо.

В свою чергу, істотною мірою проблема кризовості на мікрорівні полягає саме у сфері кваліфікованості та дієвості менеджменту підприємств в контексті інноваційно-орієнтованого розвитку, що суттєво ускладнюється низькою спроможністю суб'єктів ринку до фінансування власного господарювання у необхідних розмірах та недостатнім рівнем підтримки вітчизняного товаровиробника з боку держави [1, 7]. Важливість зазначеної проблеми для вітчизняної агропромислового комплексу загалом та аграрної сфери зокрема підтверджують слова М. Портера, який вважав, що саме інновації переважною мірою здатні створювати для підприємств довгострокові конкурентні переваги, та Й. Шумпетера, для якого вони, в першу чергу, були фактором виробництва, а не лише нововведеннями. Окрім того, інноваційним процесам у аграрній сфері притаманним є тривалий процес розробки новації та їх здебільшого поліпшувальний характер, а також провідна роль науково-дослідних установ при проведенні розробок, що додатково стає бар'єром для інноваційної активності підприємств [18].

Розробці теоретико-методичних засад у сфері управління інноваційною діяльністю підприємств приділена увага багатьох науковців, зокрема: В. Александрової, Ю. Бажала, І. Балабанова, О. Василенка, М. Денисенка, А. Заїнчковського, С. Ілляшенка, А. Казанцевої, Н. Краснокутської, Д. Крисанова, В. Ландика, М. Молчанової, В. Россохи, І. Рудакової, А. Сухорукова, Є. Уткіна, Р. Фатхудінова, Л. Федулової та ін. В свою чергу, варто відзначити результати дослідження тих фахівців, у роботах яких висвітлено питання інноваційних аспектів розвитку аграрних підприємств, серед яких: В. Андрійчук, П. Беленький, П. Березівський, М. Брик, А. Гайдуцький, О. Дацій, Л. Дейнеко, М. Дем'яненко, А. Зоргач, М. Зубець, Т. Ігнат'єва, М. Кісіль, М. Коденська, М. Корецький, М. Кропивко, М. Крупка, Л. Курило, В. Липчук, М. Малік, Г. Підлісецький, М. Садиков, А. Чупіс, О. Шестопаць, В. Юрчишин, О. Янковська та ін. Але незважаючи на суттєву кількість публікацій та наявні розробки щодо обґрунтування сутності інновацій та виокремлення їх класифікаційних ознак, формування положень та оцінювання рівня ефективності інноваційної політики, виокремлення етапів здійснення та розкриття особливостей механізму реалізації інноваційної діяльності, встановлення факторів впливу та виявлення загроз стратегії інноваційної діяльності, досі залишаються дискусійними питання впровадження вітчизняними аграрними підприємствами інноваційно-орієнтованої моделі розвитку, а також комплексності управлінського бачення даного процесу.

Основою ефективного функціонування будь-якого підприємства виступає зважено розроблена та належним чином реалізована стратегія, одним з важливіших елементів якої є інноваційна політика, що визначає мету й умови здійснення інноваційної діяльності та спрямована на створення й впровадження нових технологій і видів продукції на підприємстві [3].

До складових інноваційної політики підприємства включають [6]:

1. Маркетингова політика (Метою є формування тактики і стратегії поведінки підприємства на ринку. Передбачає застосування процедур

маркетингових досліджень, розробку товарної, цінової, збутової, комунікаційної та, сервісної політики та впровадження механізмів їх реалізації).

2. Політика НДДКР (Завданням є визначення наукового потенціалу підприємства, розроблення науково-технічної політики з врахуванням маркетингових досліджень, формування технологічної політики, створення механізмів їх реалізації й оцінювання результатів).

3. Політика структурних змін (Зорієнтована на вивчення внутрішнього середовища та організаційної форми підприємства, формування адекватної інноваційним завданням організаційної структури і культури підприємництва. Завданнями є формування політики розвитку персоналу, розробка методики оцінювання ефективності культури підприємництва та організаційної структури щодо реалізації завдань інноваційного розвитку).

4. Технічна політика (Завданням є вивчення можливостей виробництва і вимог до нього та, за необхідності, – усунення виявлених невідповідностей, розробка напрямів технічного переозброєння (оновлення) основних засобів підприємства, створення механізму реалізації заходів, спрямованих на вдосконалення техніко-технологічного стану суб'єкта господарювання, оцінювання ефективності та аналіз результатів).

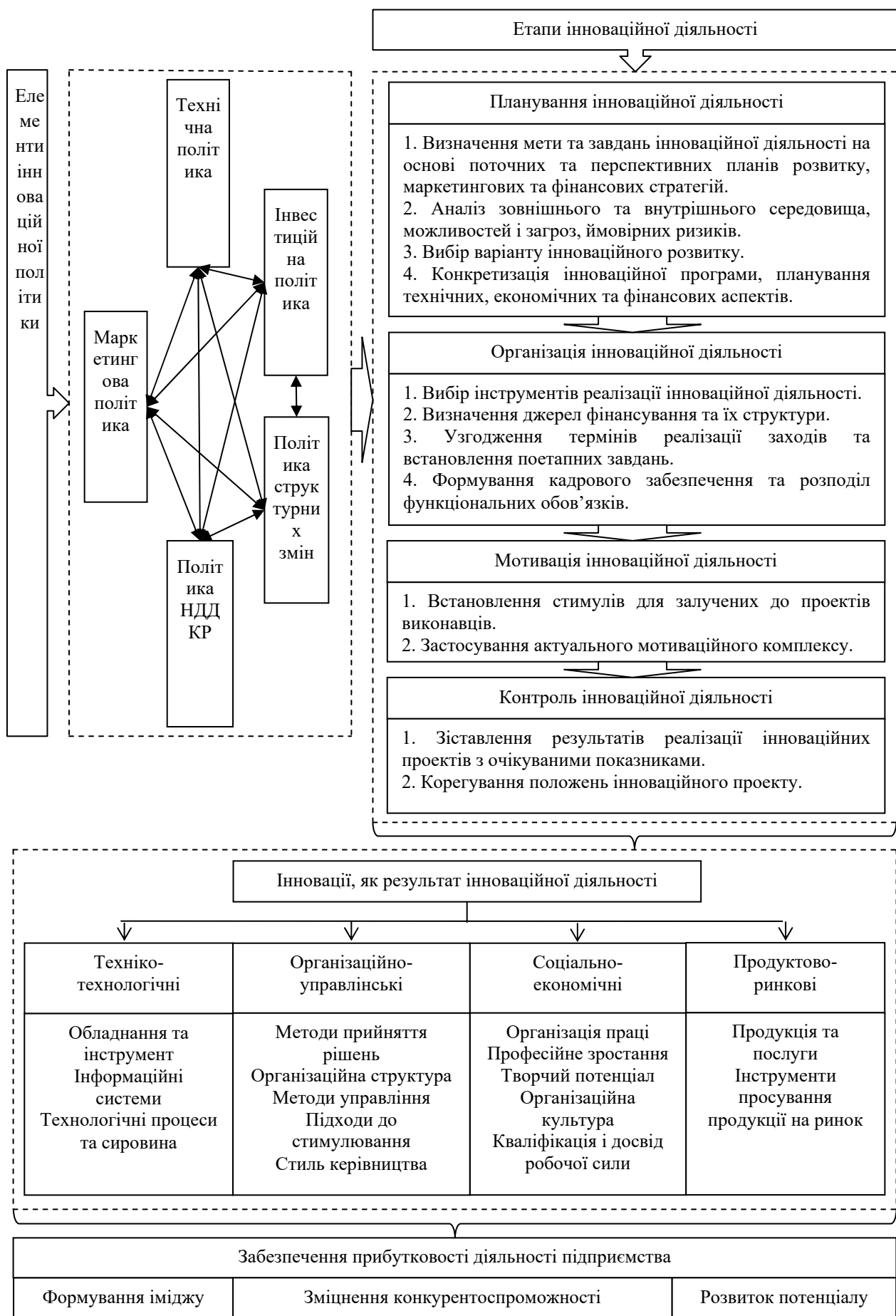
5. Інвестиційна політика (Охоплює всі фінансово-економічні аспекти функціонування підприємства, що забезпечують реалізацію інноваційної політики. Націлена на управління грошовими потоками з метою накопичення коштів, необхідних для реалізації актуальних інноваційних проектів).

Також фахівці зазначають, що всі зазначені елементи інноваційної політики підприємства перебувають у постійній взаємодії, кожен з них може ініціювати певні інновації, спрямовані на вирішення проблем у функціональній сфері [6].

В свою чергу, інноваційна діяльність в узагальненому вигляді представляє собою процес створення, провадження та поширення інновації [9, 17]. Якщо поглянути на її сутність дещо ширше, вона виступає комплексом практичних дій, спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення існуючих виробів, технологій, методів управління [16, 17]. Її реалізація має здійснюватися з конкретною метою, якою для суб'єкта господарювання виступає забезпечення прибутковості його діяльності, формування іміджу [4], зміцнення конкурентоспроможності та розвиток потенціалу [10].

Інноваційну діяльність підприємства з точки зору виконання функцій менеджменту можна розглядати як діяльність, що передбачає такі процеси, як планування, організація, мотивація та контроль щодо об'єкта управління [14], які виконуються в ході впровадження у життя суб'єктом господарювання інноваційних проектів.

Грунтуючись на тому, що інновація проявляється у матеріалізації наукомістких ідей і винаходів у якісно нових видах продукції та технологіях, абсолютно нових принципах і підходах до управління ресурсами й організації виробництва, а також виступає кінцевим результатом інноваційної діяльності [8],

Інновації, як результат інноваційної діяльності

Техніко-технологічні	Організаційно-управлінські	Соціально-економічні	Продуктово-ринкові
Обладнання та інструмент Інформаційні системи Технологічні процеси та сировина	Методи прийняття рішень Організаційна структура Методи управління Підходи до стимулювання Стиль керівництва	Організація праці Професійне зростання Творчий потенціал Організаційна культура Кваліфікація і досвід робочої сили	Продукція та послуги Інструменти просування продукції на ринок

Забезпечення прибутковості діяльності підприємства

Формування іміджу	Зміцнення конкурентоспроможності	Розвиток потенціалу
-------------------	----------------------------------	---------------------

Рис. 1. Управлінсько-функціональна модель здійснення підприємством інноваційної діяльності

представимо на рис. 1 управлінсько-функціональну модель здійснення підприємством інноваційної діяльності.

На думку фахівців [2], на даному етапі розвитку вітчизняної економіки, інновації у сільському господарстві України перш за все мають спрямовуватися на:

- впровадження нових технологій виробництва сільськогосподарської сировини у рослинництві та тваринництві;
- застосування нових продуктивніших порід у тваринництві та нових сортів рослин у рослинництві, більш продуктивних та стійкіших до хвороб та несприятливих природно-кліматичних проявів;
- використання біотехнологій, що дають змогу отримати нові якісніші продукти, що мають оздоровчий та профілактичний ефект;
- застосування нових технічних засобів та технологій обробітку ґрунту, очищення та зберігання сировини;
- застосування енергоощадних технологій;
- застосування екологічних інновацій, які відповідно дають змогу підвищити врожайність культур, продуктивність худоби, мінімізувати втрати та забезпечити безпеку навколишнього середовища.

Саме розвиток сільськогосподарських підприємств у зазначених напрямках може дозволити підвищити рівень власної конкурентоспроможності як на внутрішніх так і зовнішніх ринках за рахунок створення дієвої іміджевої моделі [4].

В свою чергу, процес створення, розповсюдження та впровадження нової продукції або технології, що характеризуються як науково-технічна новизна і здатні задовольнити потреби, є інноваційним процесом [8]. Цей процес передбачає перетворення теоретичних знань у реальність і складається він з декількох етапів:

1. Пов'язаний з виконанням пошукових науково-дослідних робіт.
2. Виконання прикладних науково-дослідних робіт.
3. Виконання дослідно- і проектно-конструкторських робіт.
4. Освоєння виробництва нової продукції і комерціалізації інновацій.

Як демонструє практика, у загальному вигляді інноваційний процес може здійснюватись за двома основними варіантами, які відрізняються тим, що у першому випадку попит на інновацію визначається нею самою, а у іншому – сама інновація виступає інструментом задоволення існуючого на ринку попиту [15].

Важливою умовою реалізації інноваційних процесів виступає стан розвитку інноваційної системи в країні, що у контексті України вимагає [2]:

- створення конкурентоспроможного вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок, а також забезпечення умов для його розширеного відтворення;
- створення ефективної системи державної підтримки модернізації економіки на основі технологічних інновацій;
- підвищення рівня інноваційної культури суспільства.

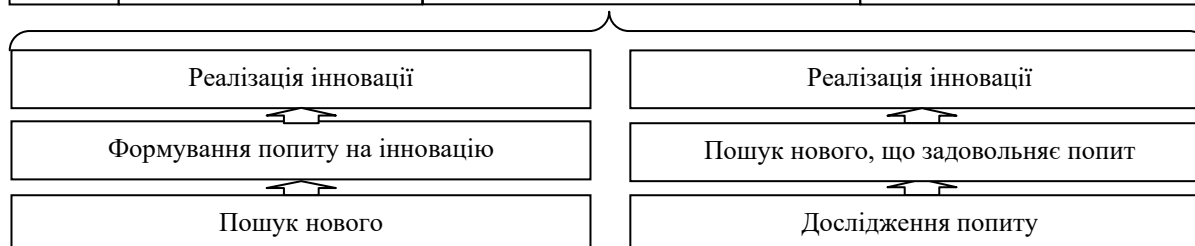
На основі зазначеного наведемо на рис. 2 модель інноваційного процесу підприємства.

Напрями розвитку національної інноваційної системи

Створення конкурентоспроможного вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок та забезпечення умов для його розширеного відтворення	Підвищення рівня інноваційної культури суспільства	Створення ефективної системи державної підтримки модернізації економіки на основі технологічних інновацій
---	--	---

Основні етапи інноваційних процесів та їх особливості

Етап	Назва	Сутність	Джерела фінансування
1	Пов'язаний з виконанням пошукових науково-дослідних робіт	Висунення, обґрунтування та експериментальна перевірка ідей про нові методи задоволення потреб	Фінансується державним бюджетом
2	Виконання прикладних науково-дослідних робіт	Визначення якісних характеристик нових методів за допомогою розроблення технічних завдань і технічних пропозицій на дослідно- і проектно-конструкторські роботи, технологічних інновацій	Фінансується державним бюджетом, інноваційними фондами
3	Виконання дослідно- і проектно-конструкторських робіт	Створення дослідних зв'язків нової продукції, корегування і передача технічної документації	Фінансується з власних коштів, коштів замовника, державним бюджетом
4	Освоєння виробництва нової продукції і комерціалізації інновацій	Повна окупність інвестицій у процесі реалізації (комерціалізації) виготовленої продукції, отримання доходу	Власні кошти, емісія цінних паперів і банківські кредити, часткова підтримка держави

Варіанти інноваційного процесу

Рис. 2. Модель інноваційного процесу підприємства в контексті національної інноваційної системи

Одним з перспективних напрямів розвитку національної інноваційної системи виступає сфера виробництва органічної продукції, яка характеризується відсутністю хімічних домішок і пестицидів, відрізняється екологічністю технологій виробництва, не викликає негативних наслідків для споживачів та екосистем, а також підтримує родючість ґрунтів.

Як демонструє статистика [13], кількість органічних господарств за останнє десятиріччя в Україні істотно зросла, що підтверджують дані на рис. 3.

Така мотивація інноваційного розвитку визначає готовність частини

споживачів платити додаткову премію за якість і безпеку.

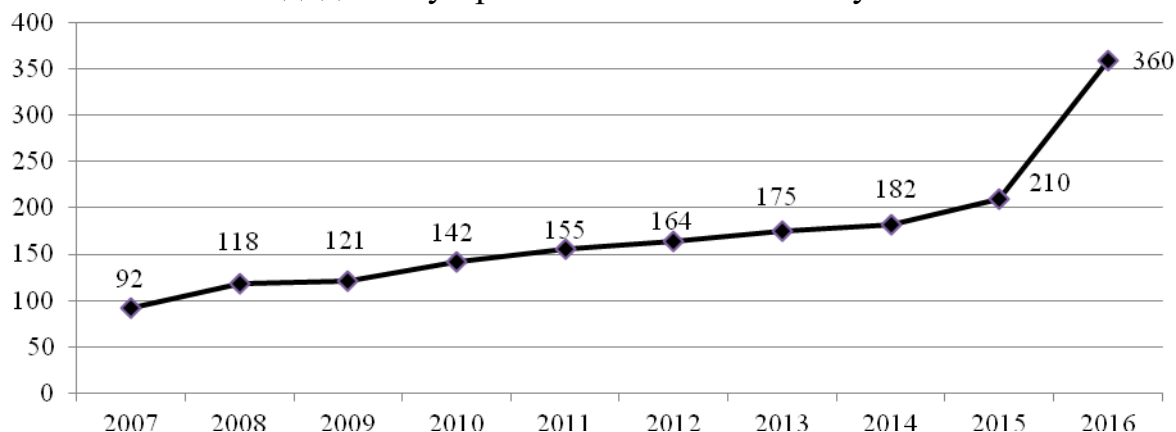

Рис. 3. Кількість органічних господарств в Україні за період 2007-2016 рр.

Але у загальній кількості вітчизняних господарств частка органічних є несуттєвою, що обумовлюється наявністю низки бар'єрів для екологізації діяльності та відсутністю підтримки держави, на відміну від практики розвинених країн.

В свою чергу, очевидною є низка позитивних аспектів загальнодержавного значення, що покликано надати впровадження інноваційних технологій з виробництва органічної продукції (рис. 4).

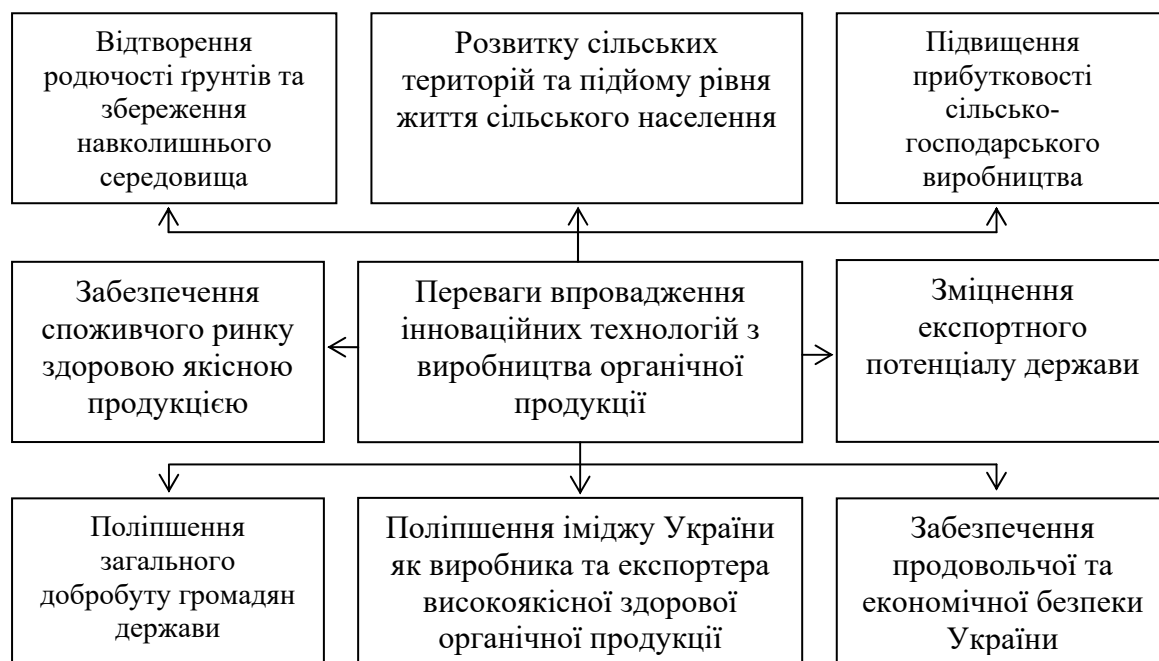

Рис. 4. Позитивні риси впровадження інноваційних технологій з виробництва органічної продукції

Таким чином, інноваційний підхід дасть змогу підвищити ефективність інноваційної діяльності аграрних підприємств, а отже, слугуватиме досягненню стратегічних цілей та забезпеченню конкурентоспроможності, дозволить зміцнити позиції на міжнародному ринку аграрних товарів та покращити ефективність виробничо-господарської діяльності загалом, що у підсумку позитивно відобразиться на потенціалі держави та рівні національної безпеки. Але належна результативність впровадження підприємствами комплексу

наявних теоретико-методичних засад є неможливою без активної ролі держави у сфері стимулювання їх інноваційного розвитку.

Література:

1. Волова О. В. Інноваційна діяльність підприємства як основа його стабільного та безпечного розвитку / О. В. Волова, Є. О. Діденко // Формування ринкових відносин в Україні. – К. : НДЕІ, 2014. – №11 (162). – С. 77-82.
2. Гуторов О. І. Управління інноваціями : навч. посібник / О. І. Гуторов, Л. І. Михайлова, І. О. Шарко, С. Г. Турчіна, О. В. Киричок. – Вид. 2-ге, доп. – Харків : «Діса плюс», 2016. – 266 с.
3. Гук О. В. Формування інноваційної політики підприємства / О. В. Гук, В. В. Колоскова // Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – №8. – С. 440-442.
4. Діденко Є. О. Імідж підприємства як один з факторів його конкурентоспроможності / Є. О. Діденко, М. С. Лавриненко // Geopolitical processes in the world today: Collection of scientific articles. – «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. Vienna, Austria, 2016. – P. 23-27.
5. Євчук В. В. Інноваційна діяльність як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору економіки / В. В. Євчук // Науковий вісник НЛТУ України. Збірник науково-технічних праць. – 2011. – №21.2. – С. 158-162.
6. Йохна М. А. Економіка і організація інноваційної діяльності : Навчальний посібник / М. А. Йохна, В. В. Стадник // . – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.
7. Касич А. О. Інноваційні активність підприємств України : динаміка, проблеми та шляхи вирішення / А. О. Касич, К. О. Канунікова // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – №22. – С. 21-24.
8. Колодійчук А. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу / А. В. Колодійчук, В. М. Пісний, Ж.В. Семчук // Науковий вісник НЛТУ України. Економіка, планування і управління галузі. – 2009. – №19.9. – С. 191-196.
9. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: Монографія / За заг. ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. – Суми : ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2010. – 624 с.
10. Монастырный Е.А. Термины и определения в инновацион- ной сфере / Е.А. Монастырный // Инновации. – 2008. – №2. – С. 28-31.
11. Офіційний сайт Департамент промислової політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.gov.ua>
12. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>.
13. Офіційний сайт Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://organic.com.ua>.
14. Римар М. В. Етапи та принципи здійснення інноваційної діяльності підприємства / М.В. Римар, Н. В. Ликун // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2012. – №725. – С. 360-365.
15. Рудь Н.Т. Інноваційні процеси – основа інформаційної економіки / Н.Т. Рудь // Проблеми економіки та управління. – Л.: Вид- во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2008. – С. 281-284.
16. Тарасова О.В. Теоретико-методологічні основи інноваційної діяльності підприємств / О.В. Тарасова // Економіка харчової про- мисловості. – 2012. – №1. – С. 37-41.
17. Тычинский А.В. Управление инновационной деятельностью компаний: современные подходы, алгоритмы, опыт / А.В. Тычин- ский. – Таганрог: ТРТУ, 2006. – 120 с.
18. Янковська О. І. Інноваційний процес у сільському господарстві / О. І. Янковська // Наука і економіка : науково-теоретичний журнал Хмельницького екон. ун-ту. – 2009. – №4 (16), Т. 2. – С. 54-58.

Katerna Olga
Associate Professor, Ph.D. (of Economic Sciences)
National Aviation University, Kiev, Ukraine

INTEGRATION OF INFORMATION SYSTEMS IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Abstract. *The article considers integrated information systems in supply chain management in the processes of organizing planning, execution and control of raw material flows, materials, work in progress, finished products, which allow to provide efficient and fast service by obtaining operational information about product movements. The hierarchy of information systems in the management of supply chains was developed and described.*

Key words: *Distribution requirements planning, Enterprise Resource Planning, Integration of information system, Material Requirements Planning, Supply Chain Management*

INTRODUCTION

For effective business, employees of companies are forced to monitor and process huge amounts of information.

Naturally, the larger the company, the more customers and partners, and thus the question becomes about the need to apply effective business management tools. These tools include various information systems that automate the processes of accounting, planning and control. In turn, the supply chain management system is the process of planning, executing and controlling the flow of raw materials, materials, work in progress, finished products, as well as providing efficient and fast service by obtaining operational information about product movements.

Brief Literature Overview. A lot of scientists were engaged in problems of analysis and obtained effect from the introduction of information systems on various business processes of the enterprise. Among the noteworthy are such scientific figures as: Bauersoks D.J., Closs D.J., Riccardo Mogre, Roger P. Roess, Elena S. Prassas and William R. McShane, Sumit Ghosh, Tony S. Lee, Bugaevsky L., Tsvetkov V., Bud'ko T., Iliencko O., Karpinsky Y., Morozov V., Plotkin S., Polyakov M., Samoylenko V. and others [1-10].

Nevertheless, the question of the formation of the integration of information systems in the management of supply chains requires deep research.

The purposes of this scientific research are descriptions of integration processes and form a hierarchy of information systems for supply chain management.

Results. Every day information technologies penetrate business processes of enterprises. At the moment, there are IT solutions for any area of the company: transportation, finance, manufacturing, marketing ... Now the systems that are aimed at increasing the logistics efficiency of the company are gaining popularity. And logistics in the broadest sense of the word, which covers all the issues from arising with design of supply chains (Supply Chain) and including the movement of goods on them. Such systems are called Supply Chain Management (SCM) - systems for supply chain management. The supply chain itself can be defined as the interaction of two entities between which the goods are redistributed, or as the process of distribution of the goods from one counterparty to another.

The author has analyzed a lot of scientific articles and different approaches, which made it possible to form a hierarchy of supply chain management systems, including analytical and transactional systems (pic. 1).

Six types of information optimization systems are part of the analytical. In addition, the figure shows four transactional systems responsible for intertemporal, functional and geographic integration of supply chain activities in the production and distribution of a company that has many factories and distribution centers.

The hierarchy of the supply chain system is hypothetical. No company implemented or integrated all types of systems. On the other hand, the hierarchy represents the most appropriate configuration necessary for analyzing strategic, tactical and operational problems of supply chain planning in an enterprise that produces and distributes its products.

Let's consider in detail each of these systems.

1. Enterprise Resource Planning (ERP).

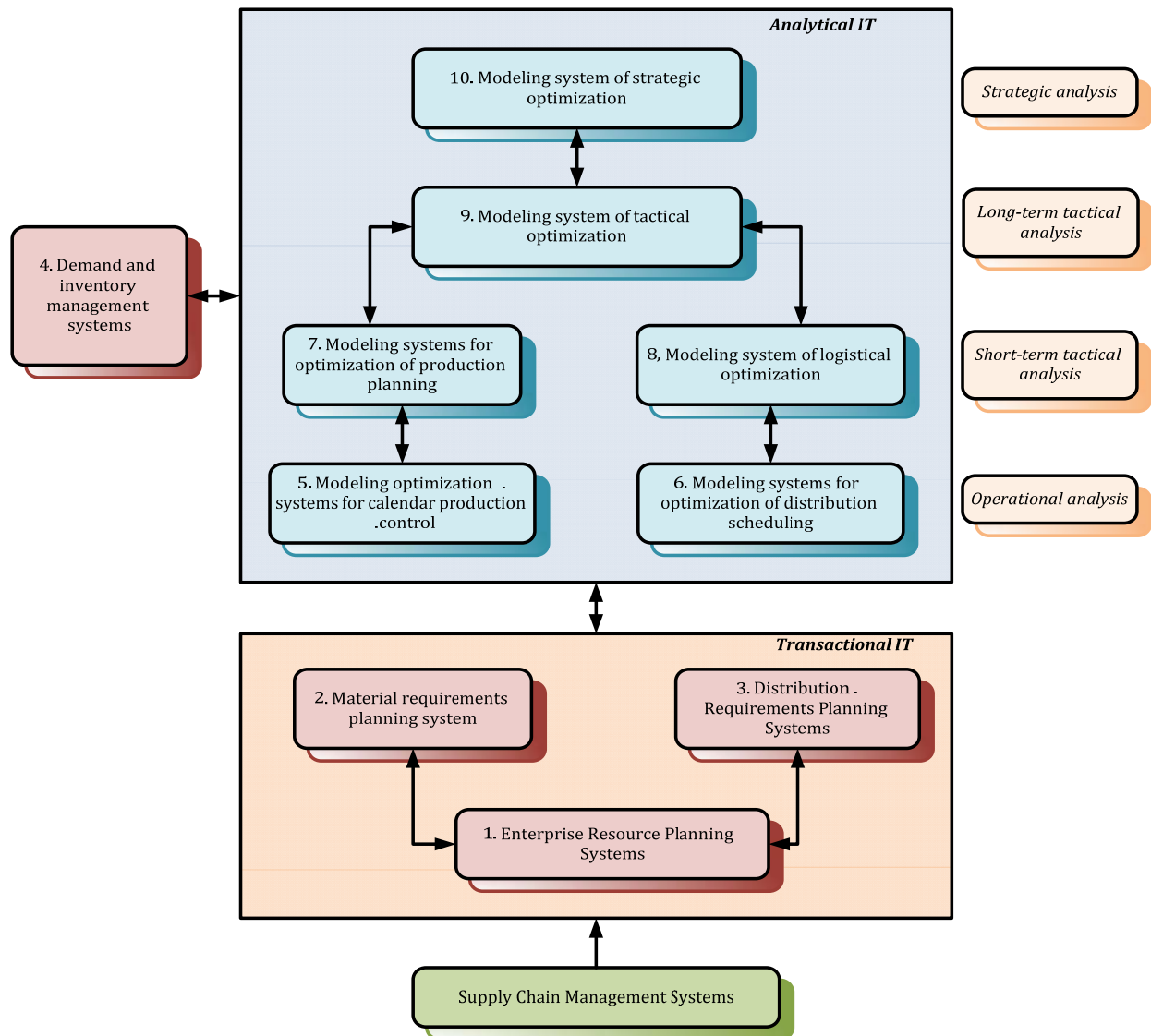

Fig. 1. Hierarchy of information systems for supply chain management

Source: Compiled by the author

The ERP system continuously manages the transactional data of the company. Using various equipment and programs, this system organizes company data and information systems about the receipt of orders, accounting, acquisitions and many other functions. It should be noted that effective resource planning in an enterprise can only be carried out using optimization models.

ERP-systems provide automation of planning and monitoring of financial, human and production resources, formation of production plans, inventory management and procurement (pic. 2).

2. *Material Requirements Planning (MRP)*. Analysis in MRP systems begins with a basic plan for the production of finished goods needed to meet demand in a certain planning period. Using this data, along with the remaining balance of raw materials, work in progress and finished goods, specifications of materials and product structures of the company, technological indicators of equipment, the MRP system forms network requirements at the stage when raw materials and semi-finished products must be produced or ordered from suppliers to satisfy demand for finished goods.

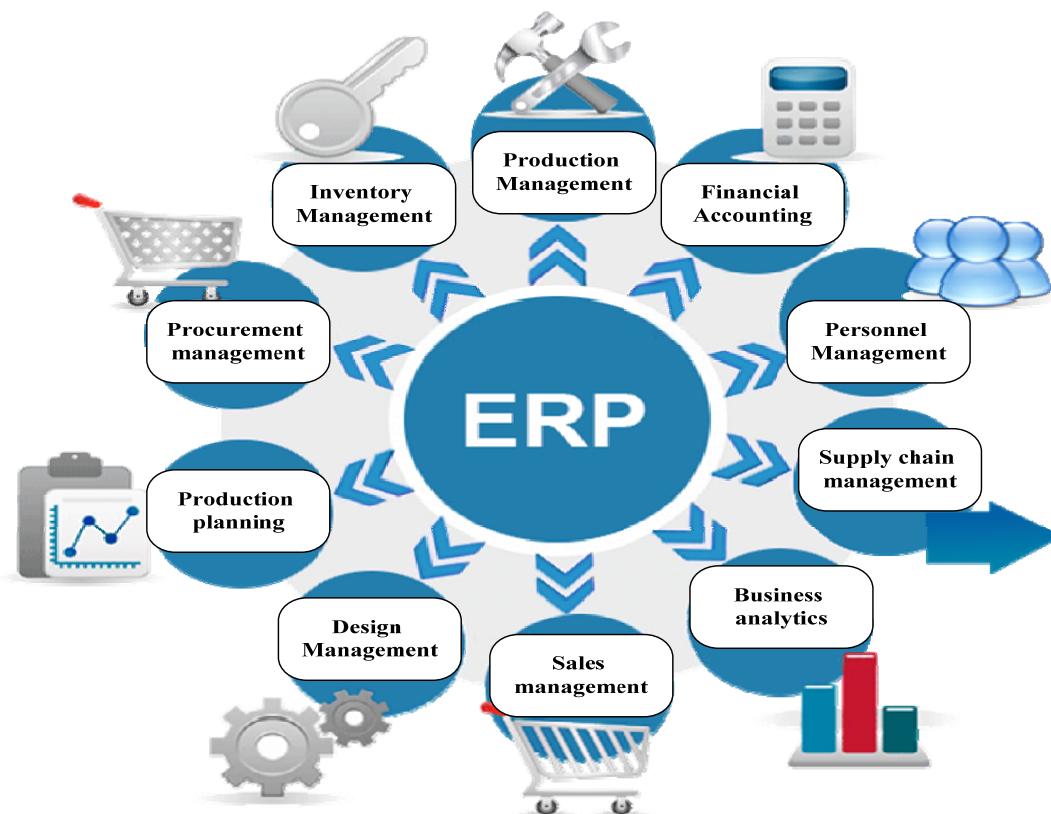

Fig. 2. Elements of ERP system

3. *Distribution requirements planning (DRP)*. The analysis with the DRP system starts with the forecasts of finished goods for transportation, the determination of the cash balances of these goods in factories and distribution centers, as well as data on inventory management, such as reserve stock requirements, the amount of replenishment, the time of their replenishment.

4. *Demand and inventory management system*. This system combines data on current orders with data on previous orders to develop requirements for finished goods that satisfy operational, tactical and strategic plans

5. *Modeling systems for optimizing production scheduling.* These modeling systems are associated with management decisions, such as the allocation of orders for machinery and equipment, the calculation of the time of replacement of equipment or the management of inventories of work in process. The goal is to minimize short-term costs that can be avoided while meeting the requirements of consumers.

6. *Modeling systems for optimizing distribution scheduling.* Most companies are faced with a lot of motor transportation problems, problems of calendar and operational planning. In addition to local delivery of goods to consumers, some companies must decide which distribution centers will serve each market.

7. *Modeling systems for optimization of production planning.* Each plant in the company's supply system uses its own variants of a modeling optimization system. The system determines the main production plan for each stage for the next quarter, together with the levels of resource allocation for each stage, which reduces production costs.

8. *Modeling system of logistical optimization.* This system determines the basic logistics plan for the entire supply chain, which allows analyzing the demand for finished goods in all markets in the next quarter.

9. *Modeling system of tactical optimization.* The system defines an integrated supply / production / distribution plan for the entire supply chain of the company for the next 12 months. Its goal is to reduce the overall logistics costs of meeting fixed demand or to increase net income (if it is allowed to change the range of goods).

10. *Modeling system of strategic optimization.* This system is used to analyze the acquired resources and other strategic decisions that the company faces, such as creating new production facilities, determining break-even prices for acquiring resources, or building a supply chain for a new product. Its goal is to increase net income or return on investment capital. There are a number of ready-made special programs with varying degrees of modulating capabilities that can be used for this type of system.

In the current economic situation, increasing competition and increasing demands to improve the quality of service from customers, in order to maintain competitive advantages, companies need to optimize all the processes of creating value - from the supply of raw materials, to the service of the end user and the disposal of products. Automate this process helps specialized information systems, and each of them have their optimization limit (fig.3).

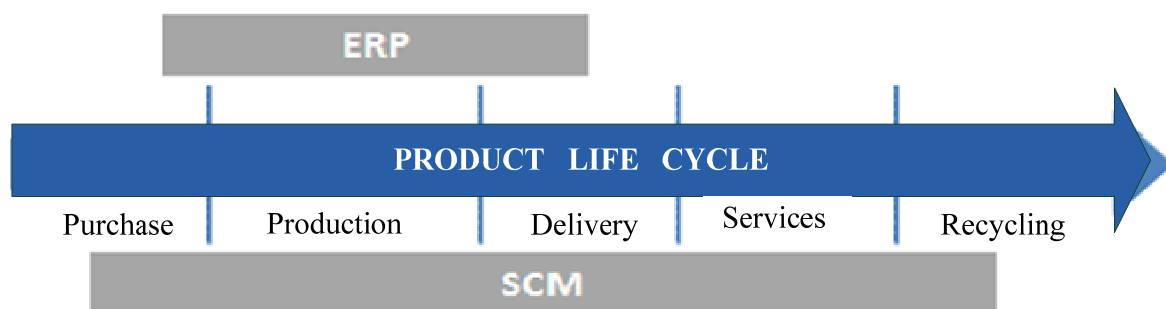

Fig. 3. The role of systems in the life cycle of a product

Conclusion. The information system of supply chain management creates a single information space for all companies involved in the production of the product, its transportation, sales and after-sales service. This improves the level of service and provides additional opportunities for the customer, such as, for example, tracking the status of the order in real time.

References:

1. Бауэрсокс Д.Д., Клосс Д.Д. Логистика: интегрированная цепь поставок: Пер. с англ. - М. ЗАО "Олимп-Бизнес", 2001. - 640 с.
2. Бугаевский Л.М., Цветков В.Я. Геоинформационные системы. - 2000., М.: Златоуст. - 222 с
3. Будько Т.В. Методологічний підхід до формування логістичних технологій на залізничному транспорті: / Т.В. Будько, Д.В. Ломотько // Залізничний транспорт України – 2010. – № 4. – С. 47-49.
4. Ільєнко О.В., Катерна О.К. Геологістика: Навчальний посібник / О.В Ільєнко, О.К. Катерна. – К.: НАУ, 2013. – 274 с
5. Карпінський Ю. О. Аналіз міжнародного досвіду створення інфраструктури геопросторових даних // Львів.: Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. –Збірник наукових праць Західного Геодезичного Товариства. – Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, випуск 1(11).- 2006. – С. 151-164
6. Моделирование и прогнозирование для проектов геоинформационных систем/ Морозов В.В., Плоткин С.Я., Поляков М.Г. та ін./ За ред. Проф. В.В. Морозова. – Херсон, Вид-во ХДУ, 2007. – 328 с.
7. Самойленко В.М. Географічні інформаційні системи та технології : підручник / В.М. Самойленко. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 448 с.
8. Riccardo Mogre. Intelligent Transportation Systems: A Private Organizations Perspective. LAP Lambert Acad. Publ., 2010. – 156 p.
9. Roger P. Roess, Elena S. Prassas and William R. McShane. Traffic Engineering. Prentice Hall; 4 edition, 2010. – 744 p.
10. Sumit Ghosh, Tony S. Lee. Intelligent Transportation Systems: Smart and Green Infrastructure Design. Second Edition (Mechanical and Aerospace Engineering Series), CRC Press, 2010. – 217 p.

Iliencko Oksana

Professor, Doctor of Economics

National Aviation University, Kiev, Ukraine

PLANNING OF THE INTEGRATED ACTIVITY OF THE SUPPLY CHAIN PARTICIPANTS

Abstract. *The article considers elements of integrated planning in the context of strategic interaction of participants in the supply chain. The main components in the management of relations in Supply Chain Management are described. The analysis of methods for evaluating the effectiveness of supply chain management was carried out: SCOR (Supply Chain Operation Reference), BSC (Balanced Score Card) and logistical audit.*

Key words: *Balanced Score Card, integration process, Supply Chain Management, Supply Chain Operation Reference*

INTRODUCTION

The rapid development of the market, increased competition, the requirement to improve the quality of customer service, set new challenges for companies. In

order to maintain competitiveness and enhance its advantages, the modern enterprise needs to optimize all processes of creating value - from the supply of raw materials to the service of the end user. It is possible to improve this process in conditions of strengthening logistical integration and coordinated interaction both with external partners, and between various divisions within the enterprise.

The relevance of scientific research and the growing interest in its analysis are due to the potential opportunities for improving the efficiency of supply chain management. At the same time, the application of logistics strengthens the need for scientific validity of making managerial decisions, their optimization and practical effectiveness, the need for successful highly professional use of modern management methods and models.

Brief Literature Overview. Supply chain management issues over the past decade have found quite a broad reflection in the economic literature. Significant attention to their study from the perspective of logistics is given by such well-known foreign scientists as Donald Bowersox, David Closs, M. Bixby Coope, Christopher M., Waters D., Stock J. And Lambert D. Among domestic scientists should first of all mention the work of Krikavsky E, Nikolaychuk V., Oklundera A, Chukhrai N. and others [1-9].

The approaches of the ensuring integrated activities of enterprises participating in the supply chain are the basic idea of the presented researches.

The purpose of this scientific research is to study integration processes in supply chains, as well as strategic decisions to increase the effectiveness of their management.

Results. A number of authors, examining the issue of Supply Chain Management (SCM), hold the view that SCM is the integration of key business processes starting from the end user and encompassing all suppliers of goods, services and information, adds value to consumers and other stakeholders [2].

At the same time, most literary sources showed that the views of scientific figures on the main components in the management of relations in Supply Chain Management are common:

- planning and control methods;
- the infrastructure of the flows and activities related to work;
- organizational structure;
- Infrastructure of communication and information flow;
- product flow infrastructure;
- management methods;
- structure of distribution of powers and leadership;
- distribution of risks and rewards;
- culture and relationships.

The current level of development of economic activities of global organizations is characterized by such characteristics as strategic cooperation, the development of key competencies, the use of innovative technologies, virtuality and interaction. You can also observe the transfer of these trends to the micro level, to the level of enterprises within a certain region. These characteristics are reflected in the supply

chain concept, which assumes a systematic approach to the integrated planning and management of all flows from suppliers of raw materials to the end user [6].

The concept of the supply chain helps to improve the efficiency of enterprises, while meeting the following requirements:

- the relationship of logistics with corporate strategy;
- improving the organization of the movement of material flows;
- receipt of necessary information and modern technology for its processing;
- Accounting for profit from logistics in the system of financial indicators.

The supply chain strategy is a continuation and logical completion of the concept of vertical integration of enterprises, which, apart from the benefits of cooperation, causes problems on the part of bureaucratization of management, as it focuses not only on goods but also on information and cash flows.

The simplest form of integration, known as "vertical integration," can be considered the complete integration of organizations on a constitutional or contractual basis into a chain where one participant can be a link in only one chain. The integration process is much more complicated, provided that one or more participants in a vertically integrated chain can participate in more than one such chain, and several. In Fig. 1. Elements of integrated planning are presented in the context of strategic interaction of participants in the supply chain.

Integration of participants in the supply chain in the strategic plan is important for each of the participants, as it creates certain guarantees regarding the demand for their products or services.

Before implementing the concept of the supply chain into practice, it is necessary to make a quantitative and qualitative assessment of the level of integration of enterprises participating in the supply chain. At the present stage, there are several methods for assessing the effectiveness of supply chain management. The main ones are SCOR (Supply Chain Operation Reference), BSC (Balanced Score Card) and logistical audit. It should be noted that the use of the BSC methodology requires consideration of the specifics of supply chains. First of all, the performance indicators of supply chains should characterize the quality of the interaction of enterprises in supply chains, the level of synchronization of business processes and integrated management.

The SCOR methodology describes supply chain management processes and compares them with benchmarking data and software functions.

Using this methodology, universal models should be created to evaluate business processes within supply chains. SCOR is a descriptive model, has a three-level structure and allows the enterprise:

- 1) implement a structured input into the supply chain project;
- 2) simulate the present and future state of the supply chain at the level of business processes and compare each of their elements with benchmarking data;
- 3) prepare a basis for the implementation of business processes using information technology.

The disadvantages of SCOR are mainly: focus on a particular enterprise, rather than on a supply chain, limited modeling of planning and organization processes, lack of phases of control and regulation.

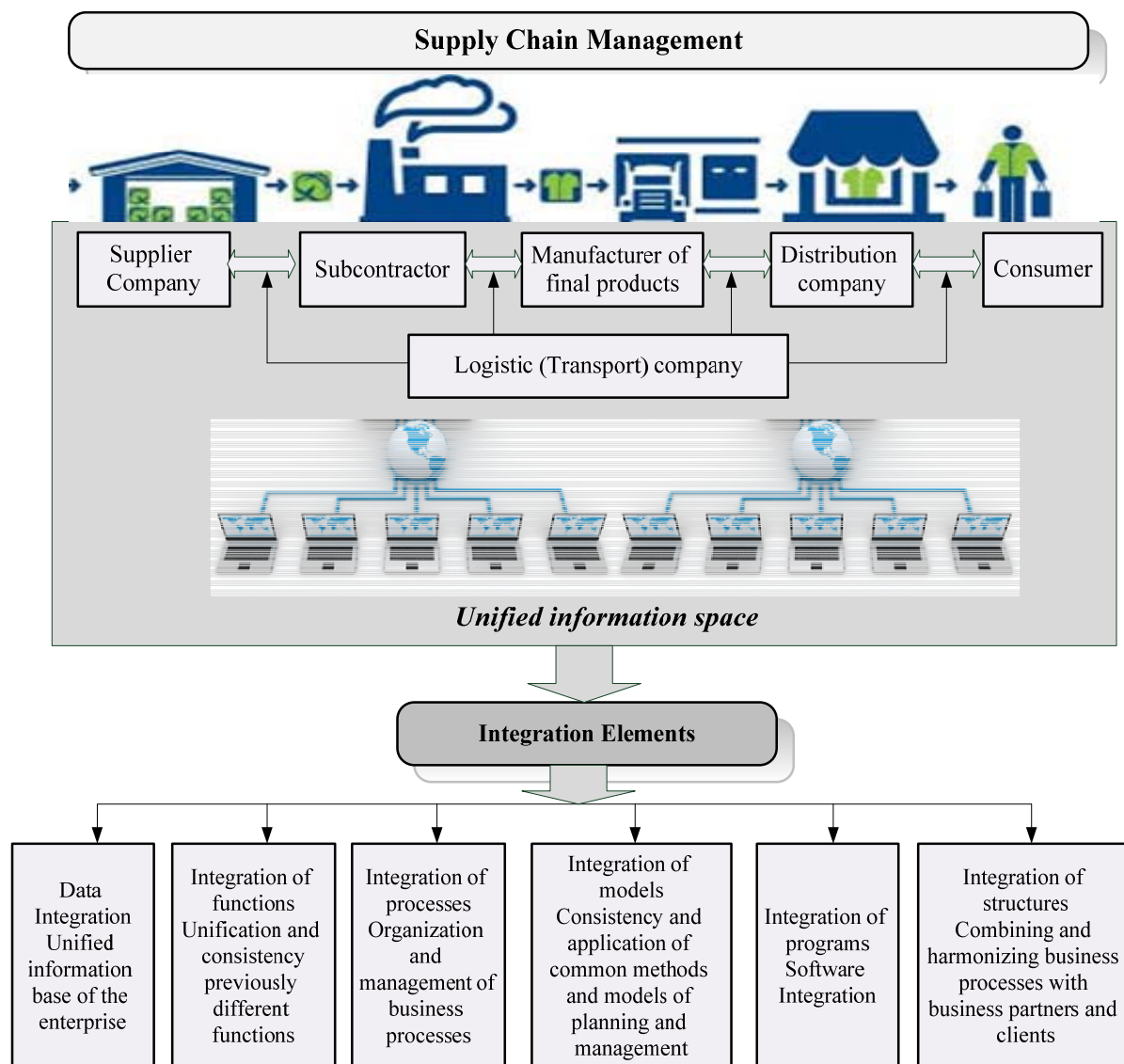

Fig. 1. Elements of integrated planning in the context of strategic interaction of participants in the supply chain

Source: Compiled by the author

Conclusion. At the current stage of the development of economic science, the issue of managing integrated enterprises is relevant, not resorting to absorption, but to use the principles of organization of the supply chain to achieve the goal of all counterparties, in conditions of partnership and independence.

The method of organizing the supply chain is to consistently describe the processes of a fundamental change in the existing logistics system of the enterprise. A feature of the supply chain design methodology is the orientation towards the logistics maturity and the achievement of a synergistic effect by all the enterprises participating in the supply chain. We are talking about integration processes between enterprises, the purpose of which is not to unite into a single rigid structure (at the expense of various enterprises from different industries), but to contribute to achieving a synergistic effect through voluntary partnership and cooperation.

References:

1. Аникин Б.А. Аутсорсинг и аутстаффинг: высокие технологии менеджмента: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. / Б.А. Аникин, И.Л. Рудая –М.: ИНФРА-М, 2009. – 320 с
2. Бауэрсокс Д. Логистика: интегрированная цепь поставок / Бауэрсокс Д. Клосс Д. Дж.; 2-е изд.; пер. с англ. – М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 2005. – 640 с.
3. Волинчук Ю.В. Реінжиніринг логістичних бізнес-процесів підприємства / Ю.В. Волинчук // Економічний форум. – 2013. – № 1. – С. 220-224.
4. Волинчук Ю.В. Стратегічні засади аутсорсингу логістичних функцій підприємства / Ю.В. Волинчук, Н.В. Герасимьяк // Логістика: теорія і практика: науковий журнал Луцького нац. технічного університету. – 2012. - № 1(2). – С.26-33.
5. Ілляшенко, С. М. Методичні підходи до аналізу ризиків реінжинірингу бізнес-процесів / С. М. Ілляшенко // Економічне обґрунтування реінжинірингу бізнес-процесів виробничих підприємств : монографія ; під заг. ред. Таранюк Л. М. – Суми : Мрія-1, 2010. – 440 с.
6. Крикавський Є.В. Логістичні системи: навч. посібник / [Є.В. Крикавський, Н.В. Чернописька]. – Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.
7. Транспортная логистика: учебник для вузов / Под ред. Л.Б. Миротина. – М.: Экзамен, 2002. – 512 с.
8. Berlinski Uniwersytet Techniczny okrsilil wyzwania cxrajact dostawcow uslug logistycznych w pszyszlosci – Logistyra, 2008. - №6 - s. 44.
9. Luthans F.P. International management: culture, strategy, and behavior./ F.P Luthans, J. Doh. – New York: McGraw-Hill, 2015. – 658 p.

Chistyakov V.V.,
Postgraduate
Kuban State University, Russia

COST ANALYSIS METHOD OF BUSINESS PROCESS EFFICIENCY

Чистяков В.В.

соискатель

Кубанский государственный университет, Россия

ЗАТРАТНЫЙ МЕТОД АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССА

The article suggests a cost method as a tool for analyzing the business process. The specific distribution of cost items relative to the elements of the business process was carried out in the work, and a methodology was developed for calculating the qualitative and quantitative indicators of the business process costs, followed by their statistical analysis

Keywords: *elements of the business process, the budget of the business process, marginal costs*

В статье предложен затратный метод как инструмент анализа бизнес-процесса. В работе проведено видовое распределение статей затрат относительно элементов бизнес-процесса, а также сформирована методика расчета качественных и количественных показателей затрат бизнес-процесса с последующим их статистическим анализом

Ключевые слова: *элементы бизнес-процесса, бюджет бизнес-процесса, предельные издержки*

С момента перехода России на рыночные отношения коммерческая среда непрерывно претерпевает конъюнктурные изменения. Отечественный бизнес

не только прошел этап становления и поиска оптимального предложения, а также уже достаточно давно развиваются в условиях жесткой конкуренции. За последние годы конкурентная среда усложнилась за счет активного участия иностранных игроков, которые входят на отечественный рынок, как следствие неизбежных, набирающих масштабы интеграционных процессов. Законы сегодняшнего российского рынка также во много определяют поведение потребителя. В 90-х годах данный фактор был мало восприимчив в силу условий дефицитного рынка, при котором достаточно было обеспечить массовое неосознанное потребление. В данных условиях качество продукта не было определяющим фактором конкурентоспособности. В настоящее время российский рынок характерен ростом степени осознанности в выборе потребителем не только товаров массового потребления, но и даже предметов роскоши, вследствие чего постоянно усложняются взаимоотношения между продавцом и покупателем. Сегодня покупательские ожидания нацелены на получение не только высококачественного продукта, но и высококачественного обслуживания, позволяющего приобрести покупку с возможностью выбора удобного для клиента времени и места.

В связи с этим естественным путем и усложняется организационная структура производителя, внутрикорпоративные связи, а также содержание управленческой функции. Коммерческие структуры вынуждены пребывать в состоянии постоянного совершенствования системы менеджмента, как системообразующего фактора эффективной деятельности, нацеленной на долгосрочную перспективу. Данное обстоятельство придает особую актуальность научной и деловой литературе о менеджменте. На фоне вышеизложенного, закономерным является факт стремления многих предприятий внедрить в свою структуру методологию менеджмента качества, которая получила свое признание благодаря Уолтеру Шухарту и Эдвардсу Демингу в 1930-х годах. Сегодня данная методология регламентирована международными стандартами группы ISO 9000, согласно которым необходимым пунктом ее применения является внедрение процессного подхода к управлению.

Данный подход выстраивает в организации клиентоориентированную экономику, нацеленную на максимизацию удовлетворения потребностей конкретного покупателя. Еще один факт, способствующий росту популярности процессного управления, – его тесная сопряженность с применениями технологий ИТ-сферы. Такой симбиоз позволяет формализовать коммерческую структуру в единую, систематизированную и автоматизированную базу данных, дающую возможность оперативно донести объективную аналитическую информацию вплоть до топ-менеджмента для принятия последующих решений. Также процессный подход с его ИТ-инструментарием позволяет создавать имитационные модели любых процессов, что предоставляет удобство в оценке их эффективности.

При таком наборе положительных характеристик, казалось, процессная концепция должна быть применена повсеместно и в синергетическом эффекте мы должны получить новые точки экономического роста в масштабах всей

страны. Однако, по разным данным доля успешных практик внедрения процессного подхода к управлению отмечена в диапазоне 15-48%. По статистическим данным консалтинговой компании Acenture в США, Германии и Великобритании только 20% топ-менеджеров в состоянии выделить и понять ключевые бизнес-процессы организации.

Основной причиной неудач предприниматели называют отсутствие комплексного подхода к управлению процессами. В большинстве случаев проект по процессному управлению сворачивается на стадии регламентации бизнес-процессов. То есть выделяется проблема недостаточности методики на этапе реального управления процессами. Дж. Харрингтон, К.С. Эсселинг, Харм Ван Нимвеген являются признанными экспертами в области процессного управления, которые также как и многие известные сторонники данной концепции, довольно обобщенно описали в своих работах методики управления и совершенствования бизнес-процессов. Однако достоинством их исследований является постановка конкретных задач по совершенствованию процессов, одна из которых – снижение затрат на обеспечение процесса.[1]

Снижение затрат бизнес-процессов позволяет сократить общую себестоимость конечного продукта, тем самым повысить конкурентоспособность предприятия, а также высвободить излишне задействованный капитал для его более эффективного распределения. Анализ затрат дает возможность оценить, так называемую, рентабельность бизнес-процесса путем сопоставления их объема с величиной добавленной стоимости, созданной в результате свершения исследуемого процесса. Из экономической теории известно, что для анализа затрат в первую очередь необходимо учитывать их видовое распределение: материальные затраты, оплата труда, социальные отчисления, амортизация и прочие затраты. В данном случае классический подход будет малоинформативным для топ-менеджмента. Для решения данной задачи необходимо распределение затрат относительно составных элементов бизнес-процесса:

1. Затраты «Входа» – затраты, понесенные на приобретение предмета труда, то есть того, что превращается в «Выход» бизнес-процесса. Как правило к ним относятся часть материальных затрат, направленных на приобретение сырья и материалов, которые и будут преобразовываться в конечный продукт бизнес-процесса.
2. Затраты на ресурсы – приобретение материальных и нематериальных благ, обеспечивающих свершение бизнес-процесса. К таким затратам относятся сырье и материалы, а также топливо и энергия, транспортные расходы, заработная плата обслуживающего персонала, общехозяйственные расходы.
3. Затраты события – прямые затраты на процесс преобразования «Входа» в «Выход». К ним следует отнести амортизацию основных фондов, оплату труда персонала, непосредственно задействованного в производственном процессе, общепроизводственные расходы.
4. Затраты Стейкхолдера – часть затрат бизнес-процесса направленные на его управление: заработная плата владельца процесса, и расходы,

связанные с реализацией его управленческой функции (аренда офиса, сотовая связь, служебный транспорт, представительские расходы и тд.)

Такая разбивка позволяет осуществлять базовый структурно-динамический анализ затрат бизнес-процессов, который при ретроспективном анализе может вывести средние значения по каждой группе расходов и по всему бизнес-процессу в целом. Данные показатели необходимы при условии, когда компания не в состоянии определить нормы статей расходов, но для анализа бизнес-процесса необходимы его эталонные значения. В данном случае средняя величина за прошлые периоды будет включать поправки на сезонность коммерческой деятельности, возможные системные ошибки работы предприятия и другие неуправляемые события.

В качестве структурного показателя эффективности бизнес-процесса предлагается рассчитывать коэффициент дифференциации затрат процесса, который находится по формуле:

$$K_{Д\bar{B}P} = \frac{1}{100} \sum_{i=1}^n |BPC_j - \overline{BPC}| \quad (1)$$

где BPC_j – затраты j-ого элемента бизнес-процесса, $\overline{BPC}$ – средняя величина затраты всего бизнес-процесса. Принято, что разница между плановым показателем коэффициента и фактическим характеризует меру отклонения структурного распределения затрат бизнес-процесса.

При данном наборе показателей можно проводить бюджетирование каждого бизнес-процесса. Под бюджетом бизнес-процесса – понимается совокупность плановых количественных и качественных показателей затрат бизнес-процесса для анализа результативности фактического хода исполнения процесса. На практике в менеджменте часто встречается проблема, связанная с исполнением бюджета, то есть фактическое несоблюдение плановых показателей. Как правило, в данной ситуации руководители приходят к выводу о недобросовестной работе персонала, в связи с чем, начинают проводить комплекс мер по стимулированию эффективности работы компании. При этом редко берется во внимание риск ошибочного определения самих плановых показателей. В целях минимизации подобных рисков предлагается задать допустимые минимальные и максимальные границы коэффициента дифференциации затрат путем расчет среднеквадратичного отклонения:

$$\sigma_{K_{Д\bar{B}P}} = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (K_{Д\bar{B}P_i} - \overline{K_{Д\bar{B}P}})^2} \quad (2)$$

где n – количество наблюдений, $K_{Д\bar{B}P_i}$ – коэффициент i-ого периода, $\overline{K_{Д\bar{B}P}}$ – среднее значение коэффициента

Такой же метод наблюдения следует применить и к количественным показателя затрат бизнес-процесса, как общего, так и относительно каждого элемента бизнес-процесса:

$$\sigma_{BPC_j} = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (BPC_{ji} - \overline{BPC_j})^2} \quad (3)$$

где n – количество наблюдений, BPC_{ji} – затраты j -ого элемента бизнес-процесса в i -ый период, $\overline{BPC_j}$ – средняя величина затрат j -ого элемента бизнес-процесса. Согласно правилу трех сигм нормальный разброс показателей статистической выборки лежит в интервале $(\bar{x} - 3\sigma; \bar{x} + 3\sigma)$.

При применении данного метода управленческий состав организации получает статистически объективные критические значения допустимых границ волатильности показателей затрат наблюдаемого бизнес-процесса как в их структуре, так и в динамике. То есть значение наблюдаемого показателя X должны выполнять условие: $(\bar{x} - 3\sigma) \leq X \leq (\bar{x} + 3\sigma)$. Если данное условие не выполняется, управляющему следует вмешаться в бизнес-процесс или полностью его остановить для вычисления ошибки. Следует отметить, что разовое несоблюдение условия неравенства не является сигналом к управленческому вмешательству, так как на подобные «выброс» часто вызваны случайными неконтролируемыми факторами, свойственными любой статистической выборке. Сигналом о наличии ошибки в бизнес-процессе служит неоднократное повторение несоблюдения заданного условия.

Таким образом, данный метод несколько дополняет сущность применения процессного подхода, позволяющий снизить риск неудачного его применения на практике. Предлагается после прохождения этапа регламентации бизнес-процессов провести вышеизложенные мероприятия для достижения их статистической управляемости. Это условие лежит в основе идеи менеджмента качества: процесс считается эффективным, если он способен воспроизводится с наименьшей волатильностью, характеризующих его показателей. Даже резкие положительные скачки ключевых экономических показателей не приводят к выводу об эффективности предприятия, так как шоковое развитие процессов свидетельствует о неизвестности природы подобных трендов, а следовательно об их неконтролируемости. На примере затрат в этом можно убедиться благодаря показателю предельных издержек (MC), который характеризует изменение величины валовых издержек в результате изменения объема выпуска (Q) на одну единицу продукции. При даже равномерном увеличении объемов производства предельные издержки будут снижаться до определенного момента, после которого их тренд изменится на восходящий, причем темпы роста MC будут превышать темпы роста Q .

Литература:

1. Харрингтон Дж. Оптимизация бизнес-процессов: документирование, анализ, управление, оптимизация / Джеймс Харрингтон, К.С. Эсселинг, Харм ван Нимвеген. - СПб.: Азбука: БМикро, 2002.

12. MARKETING

Bulkot G.V.,
PhD in Economics, docent
Ratushnenko M. M.,
Student

Kiev National Economic University named after Vadym Hetman, Kiev

KPI DIGITAL IN POPULAR UKRAINIAN SOCIAL NETWORKS

Булкот Г.В.,
к.е.н., доцент
Ратушненко М. М.,
студентка факультету маркетингу

ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана», Київ

КРІ-ДІДЖИТАЛ В ПОПУЛЯРНИХ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

The peculiarities of the use, significance and trends of KPI-digital technologies development in social networks are considered, which is becoming more popular nowadays due to efficiency, low price, target nature, high degree of trust, etc. The model of the use of social networks in marketing activity is presented. The indicators to KPI-digital in social networks are revealed.

Key words: digital communication communications, digital marketing communications, key performance indicators, social networks.

Розглянуто особливості використання, значення та тенденції розвитку КРІ-digital в соціальних мережах, що сьогодні стає дедалі популярнішим завдяки оперативності, невисокій ціні, цільовому характеру, високому ступеню довіри тощо. Представлено модель використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності. Розкрито ключові індикатори до КРІ-digital в соціальних мережах.

Ключові слова: діджитал-комунікації, цифрові маркетингові комунікації, ключові показники ефективності, соціальні мережі.

Понад 80 % українських інтернет-користувачів використовують соціальні мережі, вже важко уявити життя без них, тому і маркетинг переорієнтовується на соціальні медіа. КРІ digital (Key Performance Indicators - Ключові показники ефективності) у соціальних мережах – це, безумовно, цікавий і модний напрям маркетингу. Проте, незважаючи на великий досвід просування світових брендів у соціальних медіа, далеко не всі компанії знають, як правильно це робити та не використовують всю повноту інструментів, з якими можна і треба працювати в соціальних мережах. Саме тому досліджувана тема актуальна, адже аналізування характерних особливостей маркетингової діяльності в соціальних мережах допоможе маркетологам приймати обґрунтовані рішення щодо реалізації чи відмови від здійснення такої політики та підвищити її ефективність загалом.

Питанням аналізу ключових показників ефективності діджитал комунікацій в соціальних мережах займалося невелике коло науковців, зокрема, цієї проблеми стосуються праці таких вчених, як Д. Халілов, С. Щербаков, Дж. Гіттомер, Лі Одден, Бет Хайден, С. Полещук, Д. Кремнев та ін. Проаналізувавши наукові праці та результати наукових досліджень провідних фахівців у сфері маркетингу, то вони показали, що протягом останніх років

рекламна діяльність у світі посіла важливе місце в соціально-економічному житті населення та заповонила весь сучасний медіа-простір і добралася до однієї зі специфічних соціальних структур – соціальних мереж. Маркетингова діяльність у соціальних мережах стала одним із найуспішніших способів привернення уваги до продукції, що рекламується та залучення більшої кількості споживачів. Проте досі ще не сформувалася єдина правильна думка щодо цього виду маркетингової політики, оскільки дослідники по-різному розглядають та трактують таку діяльність у сфері маркетингу.

Дослідження особливостей здійснення, тенденцій розвитку, ефективності та результативності маркетингової політики в соціальних мережах, визначення позитивних та негативних ефектів від провадження такої діяльності

Об'єктом статті є соціальні мережі, а предметом - ключові показники ефективності діджитал комунікацій.

Соціальні мережеві сайти міцно вписані у віртуальний простір. Наявні статистичні дані показують, що ініціюючи і підтримуючи відносини за допомогою соціальних медіа є головним елементом on-line діяльності для багатьох Internauts. Маркетинговий потенціал таких типів сайтів соціальних мереж зростає, про що свідчить дане дослідження [2]. Наступні припущення вступили в гру: зростання небажання використовувати дографічні форми реклами в Інтернеті впливає на використання складних інструментів просування, які пропонуються операторами соціальних мережевих сайтів, таких як «Brand Entertainment» («Бренд Розваги»), Word-of-mouth маркетинг та можливість профілювання і персоналізації маркетингових повідомлень.

Представники великого бізнесу одними з перших усвідомили потенціал соціальних мереж і почали активно використовувати їх для свого просування. Через соціальні мережі великий бізнес зазвичай вирішує стратегічні довгострокові маркетингові завдання: брендингу, підвищення інформованості цільової аудиторії, збільшення лояльності та довіри до продуктів бренда, відстеження думок і настроїв серед цільової аудиторії; визначення, якою буде система підтримки [6].

Соціальні мережі є одним із найпопулярніших видів дозвілля, тому і не дивно, що реклама в соціальних мережах у США та країнах Західної Європи стала дуже популярною. Сьогодні саме реклама та просування в соціальних мережах є одним із найважливіших успішних засобів SMM (аббревіатура англomовної фрази «social media marketing», що описує просування сайтів в соціальних мережах, на форумах, на порталах і так далі. Таким чином, SMM – метод залучення трафіку користувачів на сайт, що просувається, напряду, а не через пошукові машини) в інтернет-маркетингу. Згідно з даними звіту «2016 Social Media Marketing Industry Report», 96 % з-поміж опитаних експертів із маркетингу у всьому світі здійснюють маркетинг у соцмережах (причому 56 % вже впродовж щонайменше двох років) і 92 % зазначили, що він є надзвичайно важливим для їх бізнесу. Крім того, це дослідження показало, що: Twitter, YouTube і LinkedIn займають перші позиції в маркетингових планах: більшість (66 %) маркетологів планують збільшити використання цих соціальних мереж; 93 % маркетологів вже використовують Facebook, 68 % хочуть дізнатися

більше про нього і 62 % планують активізувати діяльність у Facebook; 57 % маркетологів активно використовувати в маркетингу відео, 72 % хочуть дізнатися більше про відеомаркетинг і планують активніше його застосовувати; лише 10 % маркетологів залучені в подкастинг, але 26 % планують активізацію подкастингу і 43 % хочуть дізнатися про нього більше; Facebook і LinkedIn є двома найважливішими соціальними мережами для маркетологів. Вибираючи між ними, 52 % маркетологів вибрали Facebook, 21 % - LinkedIn; тільки 45 % маркетологів вважають свій маркетинг у Facebook ефективним; 91 % маркетологів хочуть вивчити найефективніші соціальні тактики і найкращі шляхи залучення своїх аудиторій до соціальних медіа [3].

Для прикладу, «ВКонтакте» є найбільш розповсюдженою соціальною мережею в Росії, Україні, Білорусії, Казахстані та Узбекистані. Зокрема, в Україні виявлено більше 12 мільйонів активних користувачів цього соціального медіа [3]. Оскільки це порівняно молода мережа (створена у 2006 році), то основною цільовою аудиторією тут можуть бути підлітки, студенти, молоді люди до 25 років. Зрозуміло, що ці люди не мають значних фінансових коштів, це не так званий «лакшері-сегмент». Тому, попитом будуть користуватися товари масового споживання, комп'ютерні ігри, біжутерія, молодіжний одяг. Хоча можна пропонувати побутові послуги населенню. Тобто «ВКонтакте» може бути основною медіаплатформою для приватних підприємців та малих підприємств, які орієнтуються лише на місцевий ринок (місто, район) та не передбачають значних фінансових вкладень.

Також ця соціальна мережа може використовуватися органами місцевого самоврядування, благодійними фондами, місцевими політичними партіями, які бажають збільшити коло прихильників або залучити громаду до вирішення локальних проблем, тобто як своєрідний канал public relations [1].

Facebook вважається найбільш масовим у світі, однак в Україні ця соціальна мережа є на другому місці після «ВКонтакте», що зумовлюється певними історичними та культурними причинами. Цільова аудиторія є значно старшою (до 40 років), рівною мірою представлена як жінками, так і чоловіками. Потреби цієї групи споживачів є значно вищими, оскільки це люди, які вже досягли певних успіхів у трудовій діяльності, мають певний статус, можливо, сім'ю, прагнуть до стабільності та впорядкованості. Ходовими товарами тут можуть бути різноманітні технічні новинки, меблі, побутова електроніка, також можливе надання інформації про туристичні фірми, страхові компанії, ресторани. Досить часто телеканали створюють профілі у мережі Facebook. Також великі перспективи мають фірми B2B. Стратегія просування товару чи бренду у цій соціальній мережі має бути більш продуманою та систематичною [7, с. 36–37].

Для того, щоб інтегрувати соціальні мережі в свої маркетингові стратегії, авторами даної статті розглянуто компанії, які повинні розробити модель з декількох етапів (рис. 1).

Серед особливостей SMM- кампаній можна відзначити широке охоплення та роботу відразу в декількох мережах та інтерактивність комунікації. Для цього використовують спільноти, блоги, додатки в соціальних мережах. Також

серйозну увагу, слід звернути на роботу з репутацією, зокрема, моніторинг та нейтралізацію негативу.

З погляду маркетингу, соціальні мережі – універсальне середовище. Тут можуть вирішуватися найрізноманітніші завдання – від продажів до брендингу. Помилково було б думати, що соціальні мережі придатні лише для вирішення PR-завдань. Вони можуть ефективно застосовуватися як окремий канал продажів та є кілька основних механізмів, що я вляються специфічними для різних середовищ.

Рис.1. Модель використання соціальних мереж у маркетинговій діяльності

Звичайно, слід зазначити, що кожен проект чи окреме підприємство вимагає затвердження своїх КРІ, що в свою чергу вже будуть залежати від мети та цілей компанії, а також продукту, який фірма просуває на ринок (безперечно, це буде стимулювати пізнаваність бренду та обізнаності про цей товар). Також, ці чинники будуть залежати від обраних інструментів (ЦА (цільова аудиторія), специфіки самого товару та його сезонності).

На основі проведених досліджень, пропонуємо розглянути таку запропоновану систему індикаторів КРІ:

SEO просування (пошукова оптимізація сайту (англ. search engine optimization), SEO— процес коригування текстового наповнення (контенту), структури сайту, контроль зовнішніх чинників, з метою підняття позиції сайту в результатах пошуку в цих системах за певними): швидкість індексації нових сторінок; глибина індексації сайту; частота відвідування сайту роботами; зростання позицій сайту що просуваються за допомогою ключових слів; збільшення відвідуваності з пошукових систем за релевантними запитами

(органічна видача); збільшення пошукового трафіку (картинки, відео); динаміка показників щодо тренду ринку і конкурентів; збільшення кількості зовнішніх посилань на сайт; зростання авторитетності сайту; кількість дублікатів сторінок і помилок індексації.

SMM просування: кількість учасників спільноти; кількість «like», «share»; кількість регулярних відвідувачів сторінки; кількість коментарів; регулярність оновлення контенту (публікації, фотографії, відео); якість публікованих матеріалів (унікальність, реакція користувачів, вірусне поширення); швидкість реакції на питання і критику користувачів; кількість переходів із товариства на офіційний сайт; якість переходів (час знаходження на сайті, скільки сторінок переглянули, які товари, скільки замовлень зробили); кількість «лідів» (email реєстрації, заповнення форм, скачування / роздруківка купонів).

Реклама: кількість рекламного трафіку; вартість одного переходу на сайт; якість відвідувачів (час перебування, кількість переглянутих сторінок, підписок, конверсій і т.д.); охоплення аудиторії; коефіцієнти CPC ((англ. cost per click — ціна за клік) - сума, яку рекламодавець платить пошуковим системам за один клік на його рекламу), CPM ((англ. Cost Per Millenium) – модель взаємовідносин з рекламодавцем, яка передбачає фіксовану оплату за тисячу показів реклами), CPA ((англ. Cost Per Action) - модель, що показує взаємовідносини з рекламодавцем, що передбачає оплату реклами у зв'язку із здійсненням користувачем покупок на сайті або інших дій) (ціна за клік, за тис. показів).

Показник якості сайту: середня кількість сторінок, переглянутих одним користувачем; середній час знаходження на сайті; кількість повернень старих відвідувачів; кількість відмов від перегляду сайту (bounce rate); періодичність оновлення матеріалів; кількість соціальних взаємодій на сайті (like, share, +1, tweet); кількість завантажених матеріалів (презентацій, комерційних пропозицій, каталогів); кількість підписок; кількість заповнених форм; кількість скоєних покупок через сайт; конверсія відкладених товарів (додавання в корзину); кількість телефонних дзвінків; кількість переглянутих товарів, перш ніж замовляти; тенденція зміни показників щодо ринку і конкурентів.

PR (зв'язки з громадськістю— діяльність, спрямована на досягнення взаємопорозуміння та згоди між людьми, соціальними групами, класами, націями, державами на основі цілеспрямованого формування громад (англ. public relations): наслідування бренду онлайн (компанія, товари, послуги); популярність бренду за статистикою запитів пошукових систем; заповнена позитивними матеріалами в пошукових видачах; кількість негативної інформації, позитивною і нейтральною; кількість згадок в ЗМІ (засоби масової інформації) (коментарі, інтерв'ю, статті тощо); кількість опублікованих прес-релізів, статей на сторонніх ресурсах; швидкість роботи з негативними відгуками.

Це далеко не повний перелік можливих КРІ в онлайн кампаніях в соціальних мережах, але часто саме вони є основними показниками ефективності їх діяльності.

Головне правило: якомога частіше аналізувати і відстежувати зміни під час рекламної кампанії, а на основі аналізу не боятися щось змінювати, вдосконалювати, пробувати інші підходи (від інших типів контенту в спільнотах до іншого кольору і розміру кнопки «купити»).

KPI-digital у соціальних мережах, як і будь-який інший вид реклами чи спосіб нагадати або заявити про себе, має певні переваги та недоліки, позитивні та негативні ефекти, які можуть впливати не лише на продукт, що рекламується, а й на усе підприємство загалом. З одного боку, ведення бізнесу з використанням можливостей соціальних мереж дає змогу залучити значну кількість покупців, підвищивши тим самим прибуток компанії.

З іншого – у соціальних мережах існує можливість оперативно ділитися своїми враженнями, тому як тільки один з користувачів виявить, що товар або послуга, які рекламуються, мають серйозні недоліки, про це дізнається велике коло осіб. У цьому випадку просування продукту може спровокувати ефект, зворотний до очікуваного.

Отже, узагальнюючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що приймаючи рішення про залучення соціальних мереж до реалізації маркетингової політики, маркетологи підприємства повинні ґрунтовно підійти до цього питання та здійснити максимально детальний аналіз ситуації, яка виникла чи може виникнути під час провадження такої діяльності, оскільки ефекти від здійснення маркетингової діяльності на двох підприємствах будуть різними і результат завжди залежатиме від низки чинників: сфери діяльності підприємства, товару чи послуги та їх особливостей, цільової аудиторії тощо.

У подальших дослідженнях варто проаналізувати використання соціальних мереж у маркетингу вітчизняними підприємствами та можливості підвищення його ефективності.

Література:

1. Вертайм К. Цифровой маркетинг. Как увеличить продажи с помощью социальных сетей, блогов, вики-ресурсов, мобильных телефонов и других современных технологий / К. Вертайм, Я. Фенвик. — М. : Альбина-Паблишер, 2010. — 384 с.
2. Вишперфюрт А. Вовлечение в бренд. Как заставить покупателя работать на компанию / А. Вишперфюрт. — СПб. : Питер, 2007. — 384 с.
3. Зозульов О. В. Роль інтернет-технологій у процесі узгодження економічних інтересів суб'єктів ринку / О. В. Зозульов, К. А. Полторак // Економічний вісник Національного технічного університету України. — 2013. — № 10. — С. 399–403.
4. Никифорова С. В. Эффективность маркетинговых коммуникаций в диджитал-среде / С.В. Никифорова, С. В. Совершаева // Проблемы современной экономики. — 2013. — №2 (46). Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/effektivnost-marketingovyh-kommunikatsiy-v-didzhital-srede>.
5. Окландер М. Специфічні відмінності цифрового маркетингу від інтернет - маркетингу [Електронний ресурс] / Михайло Окландер, Ольга Романенко // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». — 2015. — № 12. — Режим доступу : <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/45715>.
6. Прахалад К. К. Пространство бизнес-инноваций: создание ценности совместно с потребителем / К. К. Прахалад, М. С. Кришнан. —М.: Альпина Паблишер, 2012.—258 с.

7. Bennett W. L. The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics / W. Lance Bennett, Alexandra Segerberg. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 258 p.
8. Birkner C. Six seo rules for 2016 / Christine Birkner // American marketing association. – Retrieved from: <https://www.ama.org/publications/marketingnews/pages/seo-rules-2016.aspx>.
9. Illiashenko S. M. Web-culture as a factor of company's competitiveness enhancement / S. M. Illiashenko // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 3. – P. 121–129.
10. Merisavo M. The interaction between digital marketing communication and customer loyalty / M. Merisavo. – Helsinki : Helsinki School of Economics, 2008. – 122 p.

13. PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY

Bondarenko Olga

doctor of philosophical sciences, professor, the Chair of the Department of
Philosophy

Zaporizhzhya National Technical University (Ukraine, Zaporizhzhya)

SOCIO-HUMANITARIAN DIMENSION OF ABILITIES OF MODERN HIGH TECHNICAL SCHOOL GRADUATE

Бондаренко О.В.

докт. філос. наук, професор, завідувач кафедри філософії
Запорізький національний технічний університет

СОЦІОГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР ЗДІБНОСТЕЙ ВИПУСКНИКА СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Actual ideas about the place and role of teaching socio-humanitarian disciplines in the technical high school of Ukraine are analyzed. Proceeding from the competence approach in the system of modern higher education, the specificity of acquiring technical higher education of universal general competencies of the socio-humanitarian dimension is revealed.

Key words: *higher education, competence approach in higher education, the newest educational technologies, higher school of Ukraine, socio-humanitarian educational disciplines.*

У статті здійснено аналіз актуальних ідей з проблематики місця та ролі викладання соціогуманітарних дисциплін у технічній вищій школі України. Виходячи із компетентнісного підходу у системі сучасної вищої освіти, розкривається специфіка набуття здобувачами технічної вищої освіти універсальних загальних компетентностей соціогуманітарного виміру.

Ключові слова: *вища освіта, компетентнісний підхід у вищій освіті, новітні освітні технології, вища школа України, соціогуманітарні навчальні дисципліни.*

Вища освіта в Україні сьогодні – чим вона є? Студентська аудиторія, дзвоник, в аудиторію входить викладач – починається таїнство викладання, процес навчання, надання освітніх послуг...

У 1960-х рр. в США виникає поняття «компетентнісна освіта». У 1970-і рр. терміни «компетентнісна освіта», «компетенція», «ключові компетенції» почали широко використовуватися у США, Великій Британії, інших європейських країнах – у контексті з'ясування відповідності якостей успішного професіонала конкретним замовленням наявного професійного середовища. І от наприкінці 1980-х рр. компетентнісний підхід був сформульований як мета освіти, посівши у ній чільне місце, – він став позитивною відповіддю на запитання, чи можливо навчити компетенціям, які відтепер стали розглядатися як самостійні універсальні складові будь-якої успішної діяльності. Професійне середовище має чітко сформулювати свої вимоги до сфери освіти – відповісти, освіта повина знання, вміння й навички поєднати у певні компетенції, які вимагаються професійною сферою, й навчати відповідно до них. На таких засадах формуються національні освітні програми та стратегії різних країн світу – для належного задоволення освітніх

потреб своїх громадян, формування й розвитку їх духовного, соціального і професійного рівнів. Тим більше, що, як вважається сьогодні, подальша доля людської цивілізації буде визначатися, найперше, вискооефективними системами освіти та освітньо-інтелектуальним потенціалом людини та суспільства.

Глобалізаційні процеси сучасного світу, зокрема, глобалізація освіти, створюючи єдиний простір у сфері освіти, вимагають реформування національних систем освіти. Україна не залишилась остронь, запроваджуючи нові правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи освіти, зважаючи на досвід та здобутки інших країн світу. Так, у 2014 р. приймається Закон України «Про вищу освіту», в якому закладаються нові принципи організації та здійснення освітнього процесу у вищих навчальних закладах країни «з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [1].

Згідно «Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти», затверджених Наказом № 600 Міністерства освіти і науки України від 01.06.2016 р. [2], стандарт вищої освіти – як сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів – посеред вимог до освітньої програми визначає перелік компетентностей випускника. Компетентність у цьому документі Міністерства освіти і науки України визначена як «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність й є результатом навчання на певному рівні вищої освіти». При цьому запроваджений поділ на інтегральну компетентність – як «узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності», загальні компетентності – як «універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача у різних галузях та для його особистісного розвитку» та спеціальні (фахові, предметні) компетентності – як «компетентності, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю». [2]

У світлі зазначеного вище певним питанням постає проблема частки та ролі посеред інших «загальних» (над-предметних, універсальних) компетентностей – які безпосередньо не стосуються спеціальної професійної компетентності майбутнього випускника та спрямовані на його ефективне соціальне й індивідуально-особистісне життя і взаємодію, є компетентностями «особистого самовдосконалення», й які постають «сферою відповідальності» соціогуманітрних дисциплін навчального процесу вищої школи.

«Мислити глобально, діяти локально» – є максимою сучасної освіченості. На заміну стандартизованої особистості, людині-функції, якої вимагало індустріальне суспільство, приходить всебічно розвинена, інноваційна

особистість, з соціалізацією на засадах повноцінного розвитку індивідуальності. Така людина постає універсальним суспільним ресурсом сучасного нелінійного світу, такий образ людини вимагає постіндустріальної економіки. Духовна, інтелектуальна «якість» людини, так само як і її професійні риси, у постіндустріальному (інформаційному) «суспільстві знань» – непересічний фактор суспільного та індивідуального життя.

Сьогодні все частіше лунає теза про пріоритет інтелекту, всебічної освіченості, оскільки неучтво, невігластво, некомпетентність, необізнаність – чи не найголовніші причини дисбалансів у соціальному і політичному суспільному просторі, виникнення соціальних, економічних і техногенних катастроф. Коли проблематика компетентнісного підходу стала домінуючою в освіті, поряд із формуванням професійних якостей людини, завданнями освіти стало вважатися й формування у людини певних особистісних якостей. Чотири основні постулати, на яких має ґрунтуватися освіта, окреслені у 1996 р. ЮНЕСКО (доповідь Жака Делора міжнародній комісії з освіти), це – крім навчитися пізнавати і навчитися робити, також навчитися жити разом («загальнокультурні» компетентності) і навчитися жити (компетентності «особистого самовдосконалення») [3]. П'ять ключових компетенцій, якими мають володіти молоді європейці, рекомендовані Радою Європи [4], це – політичні й соціальні компетенції, компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві, компетенції, пов'язані з розумінням, володінням і застосуванням сучасних інформаційних технологій та навичками критичної оцінки їх, тощо. Отже, набуття здобувачами освіти здатності застосовувати знання і вміння ефективно й творчо в індивідуально-особистісному житті, в міжособистісних відносинах, тобто у ситуаціях, що передбачають власне самовизначення та взаємодію з іншими людьми у соціальному контексті так само, як й у професійних ситуаціях, – є беззаперечним завданням сучасної системи освіти.

У технічній вищій школі компетентнісний підхід до викладання соціогуманітарних дисциплін, – які, перш за все, «опікуються» наданням загальних компетентностей, як таких, що постають універсальними й є важливими для подальшої соціальної життєдіяльності здобувача вищої освіти та для його особистісного розвитку, – має додаткові особливості, зважаючи на те, що такий вищий навчальний заклад орієнтований передусім на надання й встановлення засвоєння здобувачами вищої освіти знань і умінь технічного характеру.

Сучасний фахівець (випускник сучасного технічного вищого навчального закладу), через об'єктивні зміни, що відбуваються у характері та змісті інженерно-технічної діяльності – нові критерії якості продукції, її економічної ефективності і соціальної цінності, враховування потреб суспільства в економічному, соціальному і культурному розвитку за течією світових тенденцій тощо, – такий фахівець має отримувати інноваційну інженерну освіту ХХІ ст. Інноваційна парадигма сучасної вищої технічної освіти вимагає створювати у вищому навчальному закладі умови для формування нової генерації всебічно освічених професіоналів в області інженерії, людей

професійно обізнаних технічно, й при тому таких, що розуміють сучасний світ та принципи життєдіяльності у ньому, відчують тенденції розвитку соціуму, в якому виступають носіями інноваційного технічного знання, знаються на правилах життя у сучасному суспільстві з його різноманітним культур та способів життя. Отже, для сучасного магістра технічної вищої освіти установка на професійну культуру, на саморозвиток і відповідність високому загальнокультурному рівню, напрацювання індивідуального стилю мислення й діяльності має стати пріоритетною протягом усього життя. Креативність (здатність генерувати нові ідеї), здатність до абстрактного мислення та певних способів соціально-культурного мислення, самостійність у прийнятті обґрунтованих рішень, здатність діяти соціально відповідально та свідомо, стресостійкість й ін. – оволодіння такими компетентностями є великою мірою важливим у новій моделі випускника вищого навчального закладу, особливо зважаючи на необхідність успішної професійної діяльності в умовах можливої соціально-економічної нестабільності, що є притаманним сучасній Україні.

Крім засвоєння необхідного обсягу технічних знань, у сучасному технічному вищому навчальному закладі перед студентом стоять завдання отримання широкої соціальної ерудиції та індивідуально-психологічних якостей самостійно набувати знання, генерувати нові технічні і соціальні ідеї, проявляти ініціативу та підприємливість, вміти працювати у команді та у міжнародному контексті, вміти прогнозувати розвиток ринку інтелектуальної продукції – все це забезпечує надійну основу для здійснення ефективної й творчої інженерної діяльності. До речі, такий підхід до набуття освіченості був відомим ще у Давній Греції: «той, хто знає хімію, і нічого крім хімії, той й її знає недостатньо», звучить відомий античний афоризм.

Сучасний професіонал-творець нової складної техніки XXI ст. та складного техніко-технологічного середовища життя цивілізації XXI ст., не може бути вузьким спеціалістом. Його діяльність носить міждисциплінарний характер, інженерно-технічна справа стає свого роду гуманітарною діяльністю.

Підготовка магістрів з вищою технічною освітою, згідно з новими освітніми технологіями, у передових вищих навчальних закладах світу сьогодні здійснюється, зокрема, на концепції так званого контекстного навчання, – коли в формах навчальної діяльності студентів моделюються предметно-технологічна та соціальна складові їх майбутньої професійної діяльності. Із об'єкту педагогічних впливів студент перетворюється на суб'єкта пізнавальної, майбутньої професійної та соціокультурної діяльності, додається особистісний сенс процесу навчання. Аналогічні підходи покладені в основу концепцій нових світових освітніх технологій, таких як проблемне навчання, проектне навчання й інших [5-8]. Всі вони спрямовані на формування у студентів технічних університетів вмінь (компетентностей) самостійного мислення, інтелектуального пошуку, критичного мислення, навичок зберігання процесу мислення у ситуаціях невизначеності, оволодіння прийомами розв'язання проблем й таке інше – тобто тих вмінь, яким вчать дисципліни соціогуманітарного циклу, що викладаються в рамках освітніх навчальних

програм. Суттєва роль соціогуманітарних дисциплін у системі навчання у технічній вищій школі не підлягає сумніву.

На початку ХХІ ст. для світового освітнього простору є характерними певні тенденції, одна з яких – це суттєве збільшення в освітньому процесі гуманітарної складової у цілому, зокрема, завдяки більш широкому залученню до освітнього процесу навчальних дисциплін, орієнтованих на людину: філософії, психології, культурології, соціології, політології, екології, ергономіки тощо. Освітній простір стає полікультурним та орієнтованим на розвиток людини і людської цивілізації у цілому, більш відкритим до вироблення знань, наднаціональних за характером, які долучають освічену людину до світових соціальних, культурних і духовних цінностей.

Щоб якість освіти відповідала сучасним вимогам, освіті слід переходити на рейки, з одного боку, випереджаючої освіти – тобто інноваційної освіти, суттєвою складовою якої є інтеграція природничої та гуманітарної освіти, з іншого боку, розвиваючої освіти – тобто освіти з гуманістичною орієнтацією, у формі проблемного навчання, з використанням креативних освітніх технологій. «Загальні», «універсальні», «транс», «між» й такі інші, тобто над-предметні, компетентності – ними тією чи іншою мірою має оволодіти кожна людина, кожний член суспільства. «Суспільство майбутнього – суспільство знань» (Пітер Друкер) [9].

Література:

3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 63.
4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5555>.
5. Локшина О. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу / О.Локшина // Шлях освіти. – 2007. – № 1. – С. 16-21.
6. Рекомендации парламента и Совета Европы от 18.12.2006 г. о ключевых компетенциях обучения в течение жизни (2006/962/EC) / Пер. с англ. Р.Синельниковой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adukatar.net/klyuchevy-e-kompetentsii-dlya-obucheniya-v-techenie-vsej-zhizni/>.
7. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України [Електронний ресурс] / Ю.В. Бистрова // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2015. – № 1 (4). – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>.
8. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / П.Ю. Саух [та ін.] ; ред. П.Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – 443 с.
9. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехова. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
10. Стрельников В Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МПК ПУЕТ / В.Ю.Стрельников, І.Г.Брітченко. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 309 с.
11. Drucker P.F. The Age of Discontinuity: Guidelines to our Changing Society. London: Heinemann, 1969. – Російськомовне видання: Друкер, Питер Ф. Епоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества. – М.: «Вильямс», 2007. – 336 с.

Hrashchenko Iryna,
Ph.D., Associate Professor
National Aviation University, Ukraine, Kyiv
Krasniuk Svitlana

Kiev National University of Technology and Design, Ukraine, Kyiv

FEATURES OF THE ADULT EDUCATION TECHNOLOGIES IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Abstract. *The article considers the peculiarities of the of adult education technologies in the countries of the European Union. The peculiarities of the adult education system in the countries of the European Union are considered and analyzed. The authors outline the general features and trends of adult education in European countries. Particular attention is paid to the reasons for the emergence of the need for education throughout life and the difficulties in implementing the main ways of obtaining formal and informal education. The specificity of the development and peculiarities of the current state of adult education in the European Union countries is grounded. The importance of adult education as the basic notion of education throughout life is highlighted.*

Key words: *adult education, adult learning, formal education, informal education, andragogy, lifelong learning, lifelong education.*

Анотація. *У статті розглянуто особливості технологізації освіти дорослих у країнах Євросоюзу. Розглядається та аналізується особливості системи освіти дорослих у країнах Європейського Союзу. Автори окреслюють загальні риси й тенденції розвитку навчання дорослого населення у європейських країнах. Особлива увага приділяється причинам виникнення необхідності освіти упродовж життя та труднощам на шляху до реалізації основних шляхів отримання формальної та неформальної освіти. Обґрунтовано специфіку розвитку та особливості сучасного стану освіти дорослих в країнах Євросоюзу. Висвітлено значення освіти дорослих як основоположного поняття освіти впродовж життя.*

Ключові слова: *освіта дорослих, навчання дорослих, навчання упродовж життя, освіта впродовж життя, формальна освіта, неформальна освіта, андрагогіка.*

INTRODUCTION

The importance of adult learning in Ukraine is constantly increasing. This is due to socio-economic, cultural, technological progress. However, the readiness of society for global transformations is largely determined by the degree of development of the adult education system, its focus on the development of personality, creative abilities, professional and social competence. At the same time, the transition to the information society, the expansion of human activities, and the "crisis of competence" have led to qualitative changes in the adult education system: the transition from the concept of lifelong education to the concept of education throughout life, the search for new approaches, new technologies, new educational systems.

In Ukraine, the urgency of this issue is due to: the need for training personnel of enterprises, institutions, organizations, including directly in production; the need for vocational training, retraining and upgrading of the unemployed; the specifics of training adults with disabilities, adults serving sentences in places of deprivation of liberty; peculiarities of adaptation of adults in conditions of other linguocultural environment.

The problem of adult education is the subject of study of well-known

Ukrainian scholars. Continuing education is considered by I. Zyazyun, N. Nychkalo, V. Semichenko, S. Sysoev, L. Sigaeva, M. Soldatenko. The formation of independence is dedicated to the research of I. Zyazyun, V. Kozakov, L. Sigaeva. Intellectual and professional development of personality are studied by S. Sysoev, O. Romanovsky; the quality and technology of education - N. Borisov, S. Goncharenko, E. Luzik, N. Nychkalo; personally oriented approach - I. Bekh, V. Rybalka, V. Semichenko, S. Sysoev, A. Pekhota, M. Chobitko and others.

The current technological world, which is constantly complicated, requires a modern person of functional literacy, that is, the ability to effectively perform professional and social functions. The social significance of adult education is also increasing typical for European countries due to the demographic situation - a decrease in the birth rate and an increase in working age. In addition, Europeans live in a complex socio-political environment where full-fledged development of the individual becomes impossible without the skills of active participation in social processes and adaptation to cultural, ethical and linguistic diversity [1]. Therefore, European countries are pushing for deep transformation and renewal of this sector, trying to strengthen it and adapt it to the new educational needs of citizens of all ages. Stressing the value of man as "a major European asset and, as a consequence, a central element of any political activity of the European community," European Summit documents conclude that educational systems must adapt to the new realities of the twenty-first century and "continuing education should become the main political program of civil society, social cohesion and employment. "[2] The sixth UNESCO International Conferences on Adult Education (CONFINTEA) in Denmark (1949), Canada (1960), Japan (1972), France (1985), Germany (1997) and Brazil (2009) testify to the development of adult education.

At the UN World Summit on the Information Society in 2003, particular emphasis was placed on the fact that information and communication technologies (ICTs) can become a powerful tool for boosting productivity, economic growth, creating new jobs and expanding employment opportunities also improving the quality of life for all. They can also contribute to the dialogue between people, countries and civilizations.

In Europe, in every European country there is a group of educational institutions that implements remote technology. An illustrative example in this sense is the example of the National University of distance education (UNED) in Spain. Established in 1988 for the purpose of organizing correspondence higher education for adults, it is one of the subdivisions of the Ministry of Education and is directly subordinate to the Secretary of State for Higher Education. In its structure there is a system of advanced training, in particular, teachers of secondary schools. It includes 58 training centers in the country and 9 abroad (Bonn, Brussels, Geneva, London, Paris). Common to all these universities is that all teaching tasks are performed outside of the university on the basis of special developments with the teacher's advice. The process of passing exams is carried out directly at the university. In many higher educational institutions, Distance Educations are carried out by sending educational materials directly to educational institutions, where they are subsequently used in classes, but also address cycles of lectures and occupations that allow

students to pass exams and get the corresponding diploma, certificates, etc., at the end of the course.

Over the past decade, the leading place in Europe among the new institutional forms has taken the model of the university consortium, when several universities in the country join forces to create curricula for distance learning. Education is conducted on the basis of its own programs of educational institutions, but on the general for all technology, and software and technological support are engaged in cooperative government, university and commercial structures. [3]

Modern education should include such characteristics as continuity, fundamentalism, integrity. The implementation of the new "life-long learning" paradigm proposed by UNESCO, the development of information technology, the formation of a global informational and pedagogical space imply a continuous change in the content of education technology.

The analysis of regulatory provision of adult education in EU countries, in particular in Germany, Great Britain, France, as well as in Ukraine, shows the introduction of joint comparative and pedagogical projects in this area. Analysis of the main directions of the EU Programs beginning of the XXI century ("Socrates", "Comenius", "Erasmus", "Lingva", etc.) testifies the effective international cooperation, scientific exchanges, internships, joint educational projects of the EU and "third countries." In the education of adults at the EU level effective works the program "Grundtvig". [4]

According to Eurostat statistics, more than a third of the EU population aged 25-64 takes part in formal and informal education and training. In this case, young people, regardless of sex, are more active: more than 80% participate in non-formal education and training; about 6% - in formal education and trainings. Formal education is longer in duration than informal or training. Employers and educational institutes of non-formal education are the largest providers of informal education and training. Together, they occupy more than half of the informal activity. [5]

Institutions of non-formal education include adult education institutions, professional institutes, community centers, pedagogical universities - folk schools in Scandinavia, Germany, Austria, Switzerland, and private companies (linguistic). Other providers include commercial institutions, where only 5% of the total time is spent on training and training. [6]

According to many researchers, in the advancing age of the educated society, the regions themselves will be a key element of a new era of global change based on the economy of knowledges. The movement of communities and places learning has several decades. Under the term "educational place" the authors understand the city in which the population learns all his life, the city in which various educational activities are conducted, the concepts of social and economic development are developed and implemented on the basis of the idea of education throughout life.

The leader in the development of the idea of educational cities is Japan. In this country for many years, the doctrine of the "learning community" develops as an official, state. The movement of cities, whose population is a lifetime study, began here from the small town of Kekegava. In order for people not to go to the capital, the authorities of this settlement began to attract citizens to further formal and informal

education, attend various cultural events and encourage various types of commercial activity. In 1971, Kekegava declared itself a "learning city for a lifetime". According to this concept, lifelong learning is interpreted as cultivating new relationships, an attempt to make life less focused on work. Based on this interpretation, non-formal education in Kekegava is organized on three levels: city, district and subregional.

At the city level, conditions are created for learning in such areas as local history, gardening, singing, and others. Other types of training are supported at the rayon level (16 of them) through the creation of interest clubs. And 140 subregions are responsible for organizing sports and cultural and educational activities, training ceremonies or crafts. In addition, there are many life-long training centers run by private non-profit organizations. As a result of this policy, citizens of Kekegava perceive lifelong learning as a culture, as a relation to life and as a process of participation in community affairs. There are many educational cities in Japan today[7].

The movement of the communities of studying and educational places was particularly intensified at the turn of the century, when many countries included in it. For example, in Australia, educational places are united into an association that develops and implements original concepts of socio-economic development based on the idea of lifelong education.

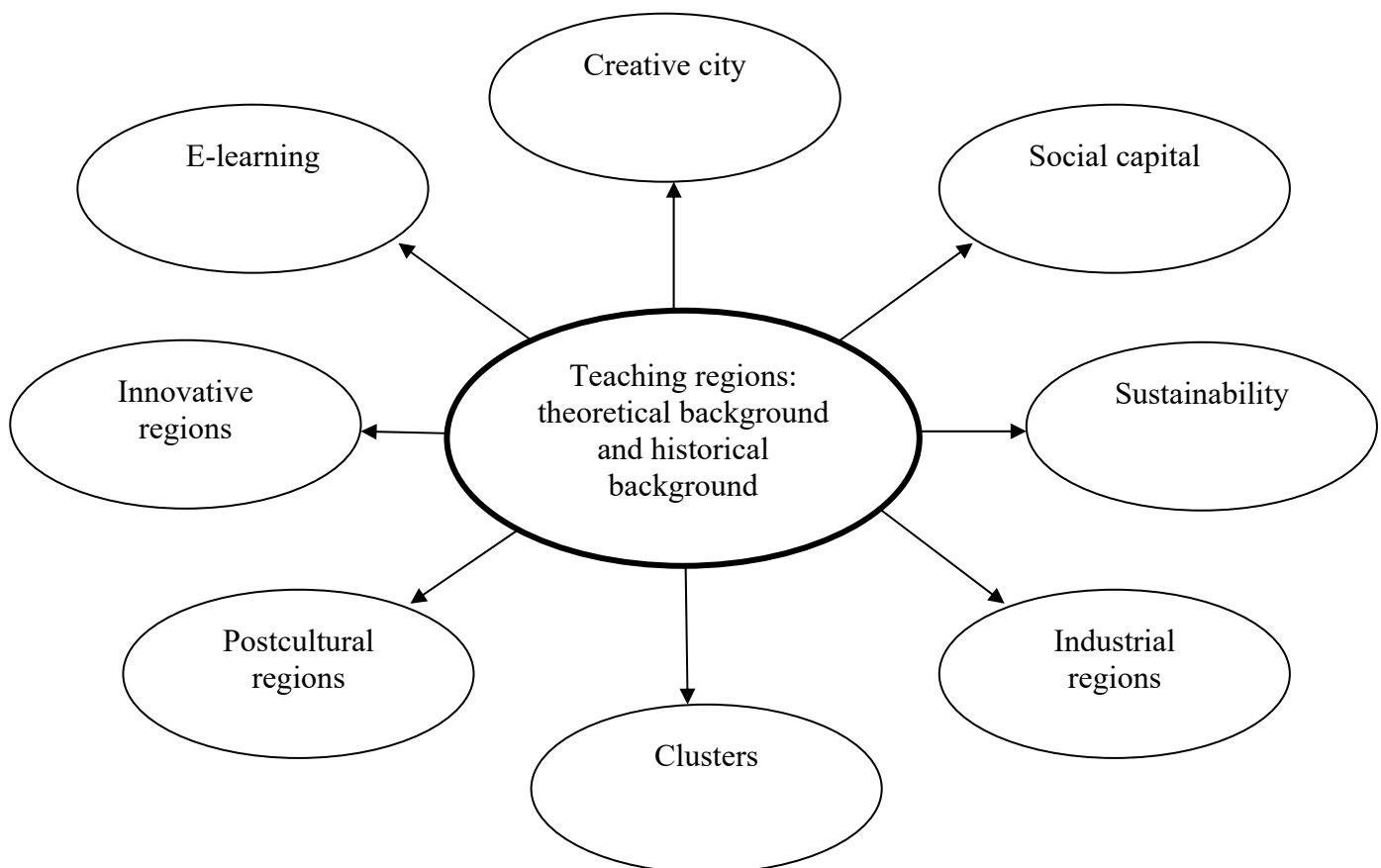

Fig. 1. Models of educational cities and regions

The World Bank supports the initiative of this country. Recently, members of the association established communication through the Internet, which facilitates the exchange of ideas, experiences, and the improvement of cooperation of all those interested in the development of lifelong learning of individuals and parties and

prompts new communities to creative development. Educated in Australia, the network of educational places is an international legal entity.

Studying cities (places) and regions are particularly active in European countries. Lifelong learning is an important part of the policy of building an active civil society and social integration undertaken by the European Union. The main strategic goal of this international organization is the radical transformation of the European economy and the development of human capital associated with it. Educational cities and regions of learning are a widespread concept of European education policy. It is implemented, depending on the peculiarities of a particular country and a specific territorial entity. Experience in this field have Austria, Belgium, Great Britain, Hungary, Greece, Germany, Denmark, Italy, Spain, Ireland, Cyprus, Lithuania, Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Slovenia, Romania, Finland, Switzerland and other countries. Models of educational cities and regions (see Fig. 1) are very diverse and depend on the realized concept [8].

In some cases, the first place is the rise of the cultural level and the development of a citizen's position of people, in others - the study of information and communication technologies, in the third - the promotion of economic growth in the region. There are also other options. However, whatever it may be, they all contribute to the socio-economic development of the territories and have a beneficial effect on people.

For example, in Germany, the movement of regions that are studying ("educational regions") has developed very rapidly. If in 2001 it involved only 3 participants, then in 2002 they already had 54. And now this movement is supported by 91 cities and municipality. Under the special program, the German government provides support to 70 educational regions located in different lands. In the first year of work (planning phase), they all receive an incentive to specify their ideas and proposals. If the concept of training offered by them is convincing, the implementation phase lasts for up to four years, during which the regions must constantly increase their own share of financing. Then state support is stopped.

According to a close model, the movement of educational cities in Austria is developing. There, according to 2009, 13.8 per cent of people aged 25 to 65 years old either participated in educational activities or attended higher education courses during the last four weeks before the survey. This is higher than the average for the European Union. The Austrians pay particular attention to rural areas, which, at the initiative of the Ministry of the Environment, are included in the European Union's rural development program for 2007-2013. A total of 423 million Euro is allocated from the EU, European Agricultural Fund, federal and local governments. [9]

An example of an educational region in France is Poitiers. The development of new communication technologies, multimedia attracted to this mainly rural district of 70 firms. The "Futuroscope" technology park, which combines scientific research, education and leisure, became the center of gravity of highly skilled labor. To date, there are 1.5 thousand jobs created and 12 thousand - around. Also, the technology park is a major tourist attraction attracting visitors from all over the world.

Projects of the Greek Ministry of Education's Adult Education Secretariat promote lifelong learning through the acquisition of multi-skills and improved

literacy. These are programs such as "second chance" schools, Greek for immigrants, leisure management, local history studies, women entrepreneurs, etc.

PENR3L and PASCAL are a permanent European network of educational regions - a strategic alliance for development and international research in the field of management of regions for the development of social capital and educational regions. In 2008, these organizations with united forces held a conference in the Irish city of Limerick and adopted an important document that accumulates the experience of educational regions - the Limerick Declaration. The movement of educational regions covers more and more new territories.

An interesting concept of the development of the first educational city is in India - Udaipur, whose history is more than a millennium. It was based on the assertion that "tomorrow's projects will not come only from Washington, London or Paris ... They will be local, coordinated with actual local needs." In China, in all its peculiarities, the world experience is also taken into account and the model of the city as student is also used. A plan of action is now in place in Shanghai, similar to the London plan (Corporation of London, 2004), according to which the image of the city is raised in seven aspects: to preserve public order and provide personal safety for citizens, build a clean city, protect the environment, support civilization of citizens, appreciate integrity, promote the development of scientific knowledge, encourage friendship.

Since 2009 the forum of higher education schools of Ukraine and Russia, is held, which has been merged into a network contract "educational region". As foreign and domestic experience shows, the most important part of the construction of educational cities is the joint actions of local authorities, educational institutions, cultural organizations and employers. Interesting is the experience of European cooperation in the study of adult education weeks for 2005-2006 years, which involves the exchange of experience between five countries - Slovenia, Germany, Romania, Bulgaria and Spain. Such local cooperation is an important tool that greatly influences the expansion of adult education development methods in Ukraine. Successful is the implementation of telecommunication projects - educational and cognitive activities of partners on the basis of computer telecommunications. Various types of projects are offered: research, literary-creative, informational, etc. The active use of computer educational systems in the usual and multimedia variants, electronic libraries, computer networks, computer global Internet are foreseen. Conferences, disputes on various current issues are held. These methods contribute to strengthening the confidence of adults in themselves and individual autonomy, the observance of their basic rights and the increase in the efficiency of their work. [10]

Modern education should include such characteristics as continuity, fundamentalism, integrity. The implementation of the new lifelong learning paradigm proposed by UNESCO, the development of information technologies, the formation of global informational and pedagogical space implies a constant change in the content and technology of education.

A peculiar view of each city or region being studied, active network interaction between them, and most importantly - the development of human potential makes their programs very attractive, and therefore the movement is rapidly gaining

strength. So we can state that the educational regions are the future of adult education.

References:

1. Краснюк С.О. Удосконалення компетентнісного підходу в контексті інноваційного розвитку освіти у вищих навчальних закладах(с.194-199) // «Лінгвістична підготовка студентів нефілологічних спеціальностей вищих навчальних закладів у контексті Болонського процесу та Загальноєвропейських рекомендацій з вивчення викладання та оцінювання мов». Матеріали VII Міжнародної науково-методичної конференції, 6-7 жовтня 2016 р. – Одеса: Бондаренко М.О., 2016. – 288 с.
2. Герасимова І.Г. Потенціал андрагогічного підходу до формування професійної мобільності майбутніх фахівців / І.Г. Герасимова //Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 19 (29). – 201 с.
3. Гращенко І.С., Янковий Р.В. Проблеми та перспективи інтеграції вищої освіти України в європейський освітній простір [Текст]// І.С.Гращенко, Р.В.Янковий // Вісник КНУТД. – Київ. – 2015. – 422с.С. 352-364
4. Гуревич Р.С. Навчання в телекомунікаційних освітніх проектах (з досвіду роботи) / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія, Л.С. Шевченко / за ред. Гуревича Р.С. – Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 2007. – 138 с.
5. Козяр М.М. Віртуальний університет: навч.-метод. посіб. / М.М. Козяр, О.Б. Зачко, Т.Є. Рак. – Львів: ЛДУ БЖД, 2009. – 168 с.
6. Лещенко І.Т. Освіта дорослих як феномен неперервної освіти (міжнародні тенденції) / Лещенко Ірина Тимофіївна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gisap.eu/node/1380>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Международный открытый электронный журнал “Higher Education Discovery” [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.akvobr.ru>
8. Тенденції аналізу освіти дорослих у країнах ЄС на початку XXI століття [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=chapter&bid=553&chapter=1>
9. Тімкова Ю.М., Соловей М.С. Розвиток освіти дорослих – шлях до самоствердження та демократизації української нації [Режим доступу] http://www.rusnauka.com/SND/Pedagogica/6_timkova.doc.htm
10. Wide spread in consumer prices across europe in 2008 Statistics in focus, EUROSTAT, 50, 2009. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-050/EN/KS-SF-09-050-EN.PDF.

Edemova Diana

Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv)

THE PERSONALITY'S LEADERSHIP QUALITIES AND THEIR ESSENTIAL CHARACTERISTICS

Едемова Д.С.

Київський університет ім. Бориса Грінченка (Україна, Київ)

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇХ СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

The author describes the criteria, indicators and levels in forming leadership qualities of personality

Key words: leader, leadership, leadership qualities, personality, indicators of leadership qualities formation.

Розглянуто критерії, показники та рівні сформованості лідерських якостей особистості.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, особистість, рівні показники сформованості лідерських якостей.

Актуальність. Сучасне суспільство висуває особливі вимоги до особистості. Сьогодні особливо гостро в педагогіці стоїть проблема пошуку ефективних форм, методів виховання особистості, зокрема, формування у неї лідерських якостей, соціальної активності, розвитку уміння інтегруватися у соціумі, оперативно знаходити нові шляхи вирішення суспільних проблем.

У науковій літературі проблема лідерства представлена працями Г.Ашина, Б.Басьо, Ж.Блонделя, Р. Бо-Гардуса, І.Волкова, Д.Дженнінгса, І.Колтунової, Л.Кравченко, Р.Кричевського, Е.Кузьміна, К.Левіна, Б.Паригіна, А.Петровського, Р.Стогдилла, Р.Такера, В.Тернопільської [15;17], Л.Уманського, А.Херманна, С.Хука та ін.

Лідерство можна розглядати як багатоаспектне соціальне явище, що виявляється в будь-яких більш-менш організованих групах, що прагнуть до загальної мети [1; 2; 3; 5; 9; 10; 11; 12; 13; 16].

Зокрема, у дослідженнях вчених лідерство визначено як процес організації та управління колективом. Н.Семченко, близько до цього, визначаючи лідерство як процес, за допомогою якого одна особа впливає на членів групи, виділяє головну відмінність між керівництвом та лідерством: ці феномени діють у різних структурах (керівництво – у формальній, а лідерство – у неформальній структурі). Дослідниця підкреслює, що однією з найважливіших функцій неформальних лідерів є компенсаторна, яка виявляється в ліквідації недоліків у діяльності офіційних керівників. Суттєвою функцією є також персоніфікація функціонально-рольових відносин, коли лідер виступає своєрідним емоційним центром для інших людей [8].

Виклад основного матеріалу. У суспільному житті, лідера, як центральну, найбільш авторитетну фігуру в конкретній групі осіб, можна виділити практично в кожному виді діяльності і в будь-який історичний період.

Достатньо змістовно обґрунтував перелік лідерських якостей М. Рожков. За автором, до переліку таких якостей входить: спроможність управляти собою, повною мірою використовувати свій час, енергію, вміння долати труднощі, виходити зі стресових ситуацій та ін.; наявність чітких цілей, розуміння реальності поставлених цілей та оцінка просування до них; вміння вирішувати проблеми, виокремлювати головне та другорядне, оцінювати варіанти, прогнозувати наслідки, оцінювати і розподіляти ресурси; творчий підхід до вирішення управлінських задач, вміння генерувати ідеї, готовність до нововведень; знання особливостей організаторської та організаційної діяльності, вміння управляти людьми, мотивувати і стимулювати їх до роботи, вміння працювати з групою, наявність специфічних організаторських якостей особистості [6].

На основі проаналізованої літератури нами визначені критерії та показники сформованості лідерських якостей. У структурі лідерських якостей особистості ми виділяємо емоційно-ціннісний, когнітивний, праксичний

компоненти. Зокрема, мотиви визначаються ціннісними орієнтаціями особистості. Так, С.Рубінштейн зазначав, що в діяльності людини в задоволенні безпосередніх громадських обов'язків основою є шкала цінностей, а в задоволенні індивідуальних потреб через громадсько-активну діяльність реалізується ставлення індивіда до суспільства [7]. Учені стверджують, щоб лідирувати, керувати, спрямовувати людей, треба знати, які потреби лежать в основі активності особистості, якими цілями та мотивами вона керується в тій чи іншій діяльності, які її інтереси, ідеали, переконання, тобто «спрямованість особистості». Психологічним ядром спрямованості, її внутрішніми рушіями є система провідних мотивів діяльності.

Тож, складниками емоційно-ціннісного критерію визначено: мотиви (прагнення вдосконалювати життя колективу, розбудовувати виховне середовище, потреби в самореалізації, інтереси, бажання допомагати іншим, бути членом єдиної команди, прагнення бути лідером у самоврядуванні) та ціннісні орієнтації (гуманістична спрямованість, усвідомлення значущості майбутньої професійної діяльності).

Знання є базовим складником когнітивного критерію сформованості лідерських якостей, він проявляється через показники: інтерес до лідерства та організаторської діяльності в студентському самоврядуванні, інтеграцію інтересів студентського колективу, готовністю лідера до створення в самоврядуванні атмосфери згуртованості та взаємопідтримки, що проявляються в позитивній діяльності.

У рамках когнітивного критерію виділяємо наступну структуру знань: 1) знання про лідерство (домінуючі лідерські якості, сучасні теорії та стилі лідерства, формальне та неформальне лідерство, закономірності розвитку колективу (команди), розуміння особливостей організаторської діяльності); 2) знання про студентське самоврядування (мету, завдання, принципи, функції, організаційні форми студентського самоврядування, його правову та економічну основу діяльності, механізми впливу студентського самоврядування на якість освіти студентів, захисту прав осіб, що навчаються; ці знання мають трансформуватися в готовність брати участь у справах самоуправління своєї академічної групи, факультету, гуртожитку, вищого навчального закладу).

Практичний компонент виявляється в умінні як готовності свідомо й самостійно виконувати практичні й теоретичні дії на основі засвоєних знань, життєвого досвіду і набутих навичок.

До структури діяльнісного критерію сформованості лідерських якостей студентів відносимо якості, що вчені виокремлюють як необхідні для організатора: практичність та глибина розуму, комунікабельність, активність, ініціативність, наполегливість, працездатність, спостережливість, організованість, самостійність [15]. Лідер-організатор, на думку вчених, повинен володіти специфічними якостями: «організаційне чуття» (психологічна вибірковість, практично-психологічний розум, психологічний такт), емоційно-вольова дієвість (громадська енергійність, вимогливість, висока вимогливість до самого себе), схильність до організаторської діяльності.

До структури діяльнісного критерію сформованості лідерських якостей студентів належить сила впливу лідера на послідовників. Емоційно-вольова складова цього критерію включає: уміння вирішення конфліктних ситуацій у студентському самоврядуванні, уміння активно реалізувати прийняте рішення, впевненість у собі, уміння знайти оптимальну форму комунікації та взаємодії зі студентами, регулювання відносин в групі, уміння створювати позитивний мікроклімат, уміння конструювати взаємозв'язки та взаємовідносини в студентському самоврядуванні.

На основі виділених критеріїв виокремлено рівні сформованості лідерських якостей студентів : високий, достатній, середній , низький.

Високому рівню сформованості лідерських якостей за емоційно-ціннісним критерієм притаманні наступні показники: прагнення бути лідером у студентському самоврядуванні, провідні мотиви – бажання допомагати іншим студентам (гуманістична спрямованість, альтруїзм) та самореалізація; усвідомлює себе частиною єдиної команди, ідентифікує себе зі студентським самоврядуванням; усвідомлює значення своєї діяльності в студентському самоврядуванні для виховання в себе необхідних професійно значущих якостей як майбутнього фахівця.

Середній рівень сформованості лідерських якостей за емоційно-ціннісним критерієм характеризують: нестійке прагнення бути лідером, проявляє свої лідерські якості під впливом зовнішніх мотивів; інтерес до діяльності в студентському самоврядуванні проявляє хаотично, разом з тим, усвідомлює значення майбутньої професійної діяльності; майже не ідентифікує себе з системою студентського самоврядування.

Низький рівень сформованості лідерських якостей за емоційно-ціннісним критерієм проявляється у таких показниках: не прагне до лідерства в студентському самоврядуванні; не цікавиться студентським життям, відзначається нестійкою мотивацією у навчанні; бажання допомоги іншим студентам проявляється рідко; значення майбутньої професійної діяльності не усвідомлює.

Високий рівень сформованості лідерських якостей за діяльнісним критерієм характеризується: здатністю впливати на інших студентів, їх поведінку непомітно для них самих, мати яскраво виражену потребу в спілкуванні зі студентами, проявляти готовність легко вступати в комунікативний контакт, отримувати задоволення від діяльності в студентському самоврядуванні, здатністю швидко застосовувати організаторські знання й уміння в самоврядуванні, моделюючи таким чином майбутню професійну педагогічну діяльність; відповідально виконувати колективні доручення.

Характерними ознаками достатнього рівня сформованості лідерських здібностей є: впевненість у собі, урівноваженість, достатня стійкість до нових умов, самокритичність, але не завжди, здатність до творчого мислення, часткова незалежність, відповідальність, надійність, але не в критичних ситуаціях. Такі люди мають потенціал, щоб стати лідерами, але не завжди цього досягають.

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури показав, що до визначення лідерства існують різні підходи та дозволив з'ясувати сутність поняття «лідер» як визнаний член групи, який, використовуючи притаманні йому лідерські якості та здібності, обирає оптимальне рішення для досягнення групової цілі. У структурі лідерських якостей особистості, ми виокремили критерії, показники та рівні сформованості цього інтегрального утворення.

На основі проаналізованих підходів нами було виокремлено такі критерії: когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний, рівні сформованості: низький, середній, високий.

Література:

1. Петько Л.В. Иноязычное обучение будущих менеджеров образовательной сферы в условиях университетской подготовки // Инновации в образовании: научно-методический журнал / учред. Современная гуманитарная академия; гл. ред. И.В.Сыромятников. – М., 2013. – № 12. – С. 36–45.
2. Петько Л.В. Підготовка нового педагога-економіста – виклик сучасній педагогічній університетській освіті (на прикладі створення нових навчальних програм з іноземної мови за фахом зі спеціальності 6.030601 «Менеджмент (управління персоналом)» / Л.В. Петько // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 27. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – С. 95–101.
3. Петько Л. В. Туризм – справа захоплююча / Л.В.Петько // Рад. школа. – 1990. – № 11. – С. 25–29.
4. Петько Л.В. Філософсько-лінгвістичні ідеї розуміння міжлюдської комунікації у соціальному середовищі / Л.В. Петько // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. праць / укл. І.В.Ковальчук, Л.М.Коцюк, С.М.Новоселецька. – Острог : Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 53. – С. 309–312.
5. Петько С. М. Моделі корпоративного управління в діяльності корпорацій на світових ринках / С. М. Петько // Молодий вчений. – 2015. – №2 (17). – Ч. 2. – С. 225–229.
6. Рожков М.И. Теория и практика развития самоуправления в ученических коллективах. М., 1990. – 144 с.
7. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С.Л. Рубинштейн. – М. : АПН РСФСР, 1957. – 328 с.
8. Семченко Н.О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. — Х., 2005. — 20 с.
9. Тернопільська В.І. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів / В.І.Тернопільська, О.В.Дерев'янка // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи : [зб. наук. праць]. – 2012. – Вип. 31. – С. 264–267.
10. Тернопільська В.І. Відповідальність особистості: гуманітарний аспект // Вісник Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. – 2004. – № 14. – С. 47–50.
11. Тернопільська В.І. Відповідальність особистості: / В.І.Тернопільська // Проблеми освіти. – 2015. – 82(2). – С. 166–169.
12. Тернопільська В.І. Культура особистості школяра: постановка проблеми / В.І.Тернопільська // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2005 (24). – С. 130–133.
13. Тернопільська В.І. Соціальний розвиток школяра як основа виховання соціально-комунікативної культури / В.І.Тернопільська // ВІСНИК Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. – 2005. – № 25. – С. 85–89.

14. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / Л.И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.
15. Brovko K.A. Corporate culture of personality: psychological aspects / K.A. Brovko, V.I.Ternopil'ska // Topical issues of contemporary science: Collection of scientific articles. – С.Е.І.М., Valencia, Venezuela, 2017. – P. 176–178.
16. Pet'ko Lyudmila. Preparing higher school graduates in foreshortening of leader competencies for 2020 / Lyudmila Pet'ko // Topical questions of contemporary science: Collection of scientific articles. – Aspekt Publishing of Budget Printing Center, Taunton, MA 02780, United States of America, 2017. – P. 467–472.
17. Ternopil'ska V. I. The role of self-government in development of leadership qualities among students // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. – EDEX, Madrid, España, 2016. – P. 327–330.

Inna Vasiliivna Knysh,

Doctoral Researcher of the Department of Management and Innovative Technologies
of Socio-Cultural Activity,
National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, Ukraine

CIRCUMCELLIONS (PRE-VAGANTES) AS AN ATTRIBUTIVE PHENOMENON OF CULTURES OF NOMADS

Інна Василівна Книш,

докторант кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності,
*Національний педагогічний університет
імені Михайла Петровича Драгоманова, м. Київ, Україна*

ЦИРКУМЦЕЛЛІОНИ (ПЕРЕДВАГАНТИ) ЯК АТРИБУТИВНЕ ЯВИЩЕ КУЛЬТУРИ НОМАД

Annotation: *The author has interpreted the words «circumcellion», «vagantes» and 'goliards', it has been proved that in some contexts they can be used as synonyms. The emergence of circumcellions in the Early Middle Ages (6th-7th centuries) on the territory of Europe was caused by a number of reasons: political, economic, spiritual and social. The author has analyzed the preconditions of occurrence and the activity of circumcellions as nomads and their relationship with the sederants. In the author's opinion, circumcellions became an integral attributive phenomenon in the culture of nomads. There have been outlined the causes of decline, or rather their transition to another level of development – to the state of the vagantes of the «mature» Middle Ages,*

Key words: *circumcellion, vagantes, goliard, tramp, nomad, sederant, Early and Middle Ages.*

Анотація: *З'ясовано потрактування слів «циркумцелліон», «вагант» та «голіард», і при цьому доведено, що їх можна використовувати як синоніми. Зауважено, що поява циркумцелліонів у період «раннього» середньовіччя (VI - VII ст.) на теренах Європи була викликана цілою низкою причин: політичних, економічних, духовних та соціальних. Проаналізовано передумови виникнення та розглянута діяльність циркумцелліонів у якості номад та їх взаємовідношення з седерантами. Доведено, що циркумцелліони, на думку автора, виступають невід'ємним атрибутивним явищем у культурі номад. Встановлено причини занепаду, а точніше переходу їх на інший шабель розвитку – до стану вагантів «зрілого» середньовіччя.*

Ключові слова: *циркумцелліон, вагант, голіард, блукач, номад, седерант, раннє та зріле середньовіччя.*

Співіснування на теренах України номад і седерантів – явище не нове. Його підвалини ми вбачаємо в побутуванні кочових племен – з давнини (кіммерійців, скіфів, сарматів, готів, антів тощо), за доби раннього Середньовіччя (печенігів, половців, чорних клобуків, монголів, кримських татар, ногайців, циган тощо) до створення держави – Київської Русі у плинні «вкорінення номад», тобто перетворення їх на седерантів. Усі ці аспекти докладно висвітлено в історичних і культурологічних розвідках седерантних науковців. Проте ми вважаємо за доцільне дослідити такий феномен європейської філософії, історії, культури й освіти, як поява вагантів раннього Середньовіччя (VI – VII ст.) – **передвагантів**. Перш за все, нас цікавитиме, як перебігало їх виокремлення з седерантного (духовного, бюргерського та селянського) середовища, а також становлення їх ідеології, культури, стилю життя, методів і тактик діяльності, стосунків з іншими верствами соціуму.

Слово «**вагант**» має кілька витоків: *науковий* (від лат. *vagantes, vagari* – мандрувати) – мандрівні клірики і студенти, що складали та виконували світські пісні «на випадок» приватного, застільного, сатиричного або свавільного змісту; *народний*, або міфологічний («**голіард**» – від ст.-франц. *goliard* – блазень, від *goliath* – диявол, ворог Господня отрока, ворог у Августина Гіппонського, Біди Поважного (рос. Беды Почтенного) і Валафріда Страбона. Останній дав чітке визначення: *Goliath superbiam diaboli designat* – «Голіаф являє диявольську гординю». Тут доречно ще згадати лат. *gula* – горлянка, ненажера, прованськ. *гуалідор* – облудник, хитрун, і перед нами постануть мандрівні дияволи із широкими горлянками, горлодери, пияки, ненажери, невгамовні проповідники мирських радощів. Очевидно, наведені слова походять від імені героя біблійних сказань велетня-філістимлянина Голіафа, віршотворця та ненажери, який міг упродовж однієї ночі з'їсти більше, ніж святий Мартін за все життя, і вигляд якого жахав ворогів.

Авторитетний філолог-класик Михайло Гаспаров стверджував, що термін «голіард» походить від соборних постанов, спрямованих проти безчинства й аморальності вагантів: «... У цих же соборних постановах з'являється термін, що набув дуже широкого розповсюдження: «мандрівні школярі, тобто голіарди», «буйні клірики, особливо же називаючи себе голіардами» тощо [1, с. 421–514]. Пізніше назва «голіард» втратила негативний зміст і стала синонімом до слова «вагант». При цьому, на думку медієвіста Ольги Добіаш-Рожественської, поняття «вагант» засвідчує мандрівну природу співаків, натомість означення «голіард» характеризує зміст і забарвлення їхніх пісень [2, с. 115–143]. Третій термін, який побутує в науковому дискурсі, – «**циркумцелліон**» (від піздньолат. *circumcelliones* – демократична християнська секта в римській Африці у IV – V ст.), що вживається тоді, коли йдеться про вагантів VI – VII ст. [1, с. 421–514; 5, с. 745–746].

Підсумовуючи, зазначимо, що слово «вагант» має три витoki: науковий «вагант», народний (міфологічний) «голіард», а також духовний (релігійний) «циркумцелліон», а отже, наведені визначення можна вважати синонімічними.

Перш ніж розглянути діяльність передвагантів – циркумцелліонів, звернімося до передумов цього явища на європейських теренах. Із 476 року

(часу падіння Західної Римської імперії) почалася трансформація політичного простору Європи. Йдеться про появу нових держав і розширення вже наявних унаслідок війн і потужної міграції. Тогочасні соціальні й економічні проблеми були пов'язані з перевантаженням міст і сіл через постійне зростання населення, що його надзвичайно складно було прогнати та забезпечити роботою. Зазначена обставина і спричинила занепад міст, адже, коли ситуація тут стрімко погіршувалася, представники панівної верстви переїздили до своїх резиденцій-латифундій.

Інший – духовний – чинник поставав на ґрунті послаблення впливу церкви і своєю чергою стимулював зародження та поширення двох процесів: християнізації Заходу (чернецької колонізації VI – VII ст.) і повернення до язичництва. Занепад наукового знання був пов'язаний зі скороченням зв'язків з Візантією, внаслідок чого з ужитку вийшла грецька мова, було втрачено політичні, економічні та культурні набутки, а також практики ченців-самітників, які запозичували психотехніки візантійського чернецтва або практикували стовпництво (грецьк. *στυλίτης*, лат. *stylita* – подвиг християнських святих, безперервна молитва на «стовпі»). Ченці-анахорети, об'єднуючись, почали створювати монастирі, які в подальшому стали осередками освіти та культури. Також із чернецькою колонізацією пов'язують економічне відродження Заходу після Великого переселення народів у IV – VII ст.

Пізніше арабські завоювання призвели до переселення греків з візантійських провінцій до Італії. Із VII до VIII ст. папський престол посідали переважно представники цієї нації, а духовне життя Італії зазнало візантійського впливу. Церква перестала бути втіленням Божої влади на землі, тому що її істинне призначення затьмарив один із семи смертних гріхів – **жадібність** (лат. *avaritia*, грецьк. *filarguria*), жага грошей, своєрідна спрага, яку людина постійно намагається втамувати, але, на жаль, не може. До цього додалася ще й **корупція** (від лат. *corrumpere* – псувати, розтлівати, лат. *corruptio* – підкуп, продажність; псування, розкладання, розтління) – негативне суспільне явище, що проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими та політичними діячами свого владного становища, офіційного статусу, прав і посадових можливостей, авторитету, зв'язків з метою особистого збагачення, отримання вигоди, що суперечить законодавству та моральним установкам, прийнятим у суспільстві.

Отже, на історичній та географічній мапі Європі відбувалось активне переміщення населення з політичних, економічних, соціальних і духовних причин, які, на нашу думку, характерні для взаємодії між селами та номадами. Розглянемо це більш докладно.

Перенасичення міст і сіл новоприбулими призвело до того, що вони почали занепадати, не в змозі забезпечити їх житлом, харчами, роботою тощо, а надлишок робочої сили спричинився до її знецінення. Для розв'язання нагальних економічних проблем було конче необхідно модернізувати виробництво, а отже, актуалізувалася потреба в освічених кадрах. Панівна верхівка Західної Європи, перейнята політичними процесами, була не спроможна змінити ситуацію на краще.

Як не парадоксально, тут саме суспільство продемонструвало стійку тенденцію до самоорганізації, що зумовила своєрідний культурний переворот, пов'язаний зі створенням монастирів, які в подальшому стали впливовими політичними та культурно-освітніми осередками. Проте тодішня освіта перебувала на досить низькому рівні, про що свідчить хоча б висловлювання історика першого хрестового походу: «незадовго до мого дитинства та, мабуть, і тоді ще шкільних учителів було так мало, що в маленьких містах знайти їх було майже неможливо, а у великих – хіба що з великими труднощами; якщо і траплялося зустріти такого, то знання його були вельми вбогими, що їх не порівняти було навіть з ученістю нинішніх мандрівних кліриків» [6, с. 184]. Ось стисла і влучна характеристика підстав подальшого культурного перевороту.

Інформації щодо тогочасного навчального процесу в наукових джерелах обмаль. Відомо, що навчання відбувалося рідною або грецькою мовою, пізніше, з посиленням ролі Риму, – латиною. Учні монастирських шкіл утворювали культурні низи раннього Середньовіччя. Після закінчення навчання вони навчали інших, тобто циркумцелліони, перетворившись упродовж навчання на вагантів-номад, так і не могли остаточно вирватись із седерантного середовища і, знайшовши місце роботи, «вкорінювалися», тобто ставали седерантами. Водночас вони були невдоволені своїм становищем і піддавали нещадній критиці церкву, папу та духовництво [3, с. 21] (які їм, до речі, допомогли здобути освіту), тим самим «випростовуючи протестантську спину» [2].

Не цуралися циркумцелліони й любовної тематики, оспівуючи кохання в **панегіриках** (від лат. *panegyrikus* ← давн.-грецьк. *πᾶν-ηγῥικός* – «похвальне слово на врочистому всенародному зібранні» від давн.-грецьк. *πᾶς, πᾶσα, πᾶν* – «усе» + давн.-грецьк. *ἀγείρω* – «збирати, скликати»; жанр ораторської та поетичної творчості, своєрідний гімн на честь певної особи), **посланнях** (віршований літературний твір у формі листа або звернення до якоїсь особи чи багатьох людей) і **секвенціях** (пізньолат. *sequentia* – послідовність; прийом послідовного повторення мелодичної фрази або гармонійного звороту на іншій висоті). Вони творили зрозумілою народною мовою, згодом звернулися до грецької та, зрештою, до латини.

Саме своєю мовою, освіченістю (хоч і низькою, але в ті часи майже тотальної неписьменності в очах суспільства вони виглядали дуже освіченими) та способом життя циркумцелліони привертали увагу, схиляли до порозуміння, викликали співчуття широкого загалу, а отже, були затребувані суспільством. Обираючи для викладання і спілкування замість народної мови грецьку, а тим більше латину, переорієнтовуючись із седерантів на номад, вони поглиблювали прірву між собою і народом (седерантами), згодом зробивши її нездоланною. І це в подальшому мало свої наслідки: ваганти середнього Середньовіччя перетворилися на номад-вигнанців. Цікаво, що, попри зневажливе ставлення переважної більшості населення (седерантів), вони знаходили підтримку і розуміння у верхівки тогочасного суспільства.

Отже, вагантів у VI – VII ст. називали циркумцелліонами, про що свідчить Ісидорівський устав, прийнятий в Іспанії в VII ст. У ньому чітко виокремлюються шість родів ченців: три роди справжніх – кіновіти-

общинники, анахорети-самітники й ереміти-пустельники, а також три роди вдаваних: лжекіновіти, лжеанахорети та циркумцелліони («ті, що блукають навколо келій»). Про них оповідається так: «Убравшись ченцями, вони тиняються всюди, підносячи своє продажне вдавання, обходячи цілі провінції, нікуди не послані, нікуди не прислані, ніде не знаходячи притулку, ніде не осідаючи... Деякі з них вигадують небачене і свої слова видають за слова Бога; одні торгують мощами мучеників (лише їх?); другі вихваляють чудесні властивості свого одягу та ковпаків, а простіші благоговіють; треті ходять неголеними, вважаючи, що в тонзурі (лат. *tonsura* – оголене місце на маківці католицьких духовних осіб, символ того, що вони зреклися світських цінностей) менше святості, ніж у патлах... четверті привласнюють собі сан, якого ніколи не мали; п'яті вигадують, буцімто там, куди вони прямують, є в них і батьки, і родичі. Водночас усі вони жебракують, усі вони вимагають – чи то на свою дорогоцінну бідність, чи то на свою позірну святість...» [5, с. 745–746].

На наше переконання, в Ісидорівському уставі вчувається явний жах із приводу того, що циркумцелліони знову розбурхають світ якоюсь новою нечуваною єрессю, адже їхні моральність і дисципліна були вкрай невисокими. Крім того, до них приєднувалися звичайні волоцюги, яким вигідно було видавати себе за духовних осіб, щоб уникати відбування повинностей, сплати податків, притягнення суду і покарання.

Нині саме поняття «блукач» не має такого негативного забарвлення, оскільки сучасне суспільство неухильно перетворюється на номадичне, проте у VI ст. люди, які культивували такий спосіб життя, заживали не тільки осуду, а й остраху, зневаги, кпинів, докорів тощо аж до повного відчуження або відторгнення. Це, на наш погляд, пояснюється усталеністю відносин між седерантами (селянин завжди перебував при землі, рицар – при палаці, священник – при приході, чернець – при монастирі, адже, за тогочасною приказкою, «чернець без келії – як риба без води») та номадами (розбійниками, передвагантами, прочанами – впродовж переходу від однієї святині до іншої), оскільки тогочасні шляхи в уяві седеранта були місцем непевним, тривожним і небезпечним.

Саме тому в VII ст. Шалонський собор піддав осуду мандрівних кліриків, які співали «низьких і сороміцьких пісень», та ще й не латиною, а грецькою або народною (котроюсь із романо-германських) мовою, причому мандрівні клірики переймали їх від мандрівних мирян – жонглерів і мімів, а не навпаки. Отже, биті шляхи Європи у VII ст. торували люди, що з якихось причин випали із суспільного життя – вигнанці (або вищі за загальний життєвий устрій, або нижчі за нього) – і викликали побоювання з боку церкви як сіячі зерен смуту.

Двісті років по тому, як зазначає Михайло Гаспаров, у IX ст., жах щодо поширення єретичних настроїв зменшився, проте побоювання, пов'язані зі невідпорною привабливістю вагантського життя, залишились, якщо не посилювались [1]. Про це свідчить «Правило викладацьке» (IX ст.), що було підґрунтям для всіх чернецьких уставів і містило побіжний перелік різних типів ченців, але щодо вагантів (*monachigyrovagi*) не шкодувало в'їдливих слів

[5, с. 735–738]. Монастирі, успадкувавши здобутки Каролінгського Відродження (VIII – IX ст.) і книжної латинської культури, не запозичили презирства до народної культури («мужицької грубості» та «мужицької мови» – *sermorusticus*). Саме тому в цьому середовищі виникли поетичні жанри, які оспівують «славне винопиття» або «ранкову зорю» і є прообразом поезії трубадурів. Вищенаведені обставини стимулювали подальший розвиток європейської монастирської культури та сприяли появі вагантів високого Середньовіччя (XI – XII ст.).

Таким чином, можемо стверджувати, що попередниками вагантів були ченці за назвою циркумцелліони, які блукали шляхами середньовічної Європи після розпаду Римської імперії. Вихідці з культурних низів тогочасного соціуму, вони мали низький рівень освіти, навчалися, а потім і самі викладали національними мовами або грецькою, подорожували самотою, не групувались у неоплемена, не обмінювались досвідом і знаннями, що свідчить про погану комунікацію. Інформаційна обмеженість позначалася на виборі тем для панегіриків, послань та секвенцій: по-перше, викриття зловживань і невігластва церкви, папи та духовенства, по-друге, чуттєве кохання. До речі, циркумцелліони виступали проти конкретних осіб, а не системи в цілому. Церква не могла з ними боротися, тому що циркумцелліонів було мало, і їхня діяльність не становила великої загрози. Крім того, церква більше переймалась іншими справами, перш за все, боротьбою за папський престол.

Отже, маємо вагомі підстави для припущення, що культурні надбання циркумцелліонів стали невід'ємним атрибутом культури номад і седерантів, оскільки без їхньої політичної, економічної, соціальної та культурної діяльності не існувало б сучасної світової культури. Причинами занепаду циркумцелліонів (а точніше переходу їхніх послідовників – вагантів на інший щабель розвитку) стали: хрестові походи, рання схоластика, Овідіанське Відродження, комунальні революції, розвиток міст і сіл, ремесел і торгівлі, поява університетів тощо.

Література:

1. Гаспаров М. Л. Поэзия вагантов [Электронный ресурс] / Михаил Леонович Гаспаров. – М.: Наука, 1975. – 345 с. – (Литературные памятники). – Режим доступа : <http://philology.ru/literature3/gasparov-75.htm>
2. Добиаш-Рождественская О. А. Культура западноевропейского Средневековья [Электронный ресурс] / Ольга Антоновна Добиаш-Рождественская. – М.: Наука, 1987. – 350 с. – Режим доступа : <http://svr-lit.ru/svr-lit/articles/france/dobiash-rozhdestvenskaya-kollizii.htm>
3. Микитась Василь. Давньоукраїнські студенти і професори / Василь Микитась. – К.: Абрис, 1994. – 288 с.
4. Carmina Burana : lateinische und deutsche Lieder einer Handschrift des XIII Jahrhunderts... herausg. Von Johann Andreas Schmeller. – German : Stuttgart, 1847. – 600 p.
5. Patrologia latina. – Париж : Католическая типография Миня, XIV округ Парижа, 1844 – 1855. – Т. 103. – Р. 745–746.
6. Patrologia latina. – Париж : Католическая типография Миня, XIV округ Парижа, 1844 – 1855. – Т. 158. – Р. 184.

Snigyrova Lilija
Ph.D., Associate Professor
leading researcher
Ukrainian Center for Cultural Studies (Ukraine, Kyiv)

INTERPRETATION OF NUMBERS 'SYMBOLS IN UKRAINIAN HISTORICAL SONGS

Лілія Снігирьова
кандидат філологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
Українського центру культурних досліджень (Україна, Київ)

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЧИСЛОВИХ СИМВОЛІВ В УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ПІСНЯХ

The article deals with numerical symbols in Ukrainian historical songs on meaningful variants of the use of well-known archetypal symbols of the number.

Key words: *folklore, Ukrainian historical songs, symbols, numbers.*

У статті розглянуто числова символіка в українських історичних піснях за змістовними варіантами використання загальновідомих архетипічних символів числа.

Ключові слова: *фольклор, українські історичні пісні, символіка, числа.*

Сьогодні в Україні відбувається переоцінка духовних цінностей, переосмислення подій історичного минулого, пошук шляхів збереження фольклору, який має у своїй основі символічні елементи, що містять певну закодовану інформацію. Фольклор можна назвати кошиком символів – багатозначних образів, які передають космогонічну модель світу за допомогою асоціаційних рядів, що виявляють глибинний зв'язок з міфологією. Символіка народної поезії – це стійке, диференційоване за змістом уявлення, яке викликає певні асоціації у поетичній системі. Символ не можна дешифрувати простим зусиллям розуму, він невіддільний від структури образу, не існує як якась раціональна формула. Часто інтерпретацію символу ми розуміємо як принцип розшифрування й більш-менш точного перекладу образно-символічних змістів художнього твору на мову «об'єктивного» знання. Ми не поділяємо думки про те, що інтерпретація – це «м'який» аналіз, вважаємо, як це прийнято у філософській герменевтиці, що аналіз і інтерпретація – взаємодоповнюють один одного, але мають різні якості освоєння світу, культури й мистецтва.

Починаючи з першої половини XIX ст. було присвячено велику кількість робіт символу в роботах видатних учених М. Костомарова, О. Потебні, М. Сумцова, І. Франка, Ф. Колесси та ін., XX – поч. XXI ст. О. Потапенка, М. Дмитренка, В. Коцура, В. Войтовича, О. Братка, В. Давидюка, Е. Гаврилюка та багато ін., але символіка українських історичних пісень розглянута фрагментарно.

Від давнини людина пов'язана з процесом підрахунку предметів довкілля і якихось вимірів. Інтерпретація числових символів відома ще з давнини, архаїчні культури знають про магічну силу певних цифр. Символічний зміст окремого числа не зводився до якогось одного значення, а скоріше являв собою багатозарову, багатопланову і багатогранну семантичну структуру, зміст якої у

кожному конкретному випадку – залежно від об'єктивно-суб'єктивних факторів контексту – міг набути більшої або меншої однозначності.

Тексти історичних пісень XV – початку XVIII ст. насичені фольклорною символікою, яка дозволяє зрозуміти внутрішній світ героїв, їх духовні цінності та вірування. Частотність використання тих чи інших символів на пряму залежить від їх приналежності до конкретної тематичної групи. Багатий фонд символів відображають не тільки особливості міфопоетичного мислення, а й відтворюють утилітарно-побутові поняття.

У поезії історичних пісень функціонує комплекс інформативних символів, які пройшли етапи міфопоетичного осмислення, що вмотивовуються в контексті пісенної комунікації, але ми зупинимося на числових. Текстова палітра символіки історичних пісень увібрала не тільки класичні значення, а й набула нових семантичних рівнів.

В історичних піснях найчастіше зустрічається число три: «три сини», «три роботи», «три квіточки», «три нічки», «три роти», три літа», «три неділі», «три явори», «три шляхи», «три дні» тощо. Крім того, використовуються порядкові числівники один, два, три: «То татари полон женуть; // Один полон з жіночками, // Другий полон з ді-вочками, // Третій полон з діточками» [1, 87]; «Один в Січі отаманом, // Другий в степу з ватажкою, // Третій Дойно-Дойниченько...» [1, 289].

Число чотири в прямо названому числовому вигляді трапляється рідко. Частотним у піснях є мотив трьох доріг, трьох днів. Цей символ поєднує значення чисел три і чотири, зауважимо, що це властиво історичним пісням. Перед козаком лежить три дороги і лише одну він може вибрати (реалізується формула числа три, як два плюс один), спостерігаємо явища інтерпретації казкового сюжету, але існує і четверта дорога, це та, що привела козака до цього роздоріжжя: «Ідуть ляхи на три шляхи, // А козаки на чотири» [1, 137]; «Ідуть турки на три шнурки, // А татари на чотири; // Ідуть ляхи на три шляхи, // А ко-заки гору вкрили» [4, 218]. Менш поширені у піснях числа шість, сім, вісім, дев'ять, десять: «Порубано, та й не дуже: // Головонька начетверо, // А серденько нашесте-ро...» [4, 219]. Слід відзначити число сорок тисяч, яке складається з сорока і тисячі. Сороками рахували різні предмети, шкіру, хутра. Число сорок, як правило, побутувало в родильній, весільній та похоронній обрядовості. Число сорок означало у слов'ян «багато», навіть, коли кількість чогось була менша, або більша сорока. У піснях це число підсилюється числом тисяча. Перебільшення у історичних піснях зустрічається часто (сімсот, триста, три сотні, півтора, сто тисяч, сотня): «Зділаємо, // братця, // Півтора везів. // Да накупимо ми, братця, // Півтора пар волів!» [3].

Отже, «саме в символах нерідко відбиваються народні традиції, звичаї, обряди, вірування тощо, а зрештою, і національні риси характеру, рівень національної свідомості. Словесна символіка народу виступає важливим чинником творіння національно-культурної картини світу; навіть індивідуальні символи характерні для художньо-творчого осмислення дійсності, звичайно зумовлені особливостями національного мовного типу, мовної особистості» [2, 31]. Інтерпретація числових символів в українських історичних піснях

відбувається за принципами реалізації та за змістовними варіантами використання загальновідомих архетипічних символів числа у різних фольклорних жанрах. Водночас зауважимо про небезпеку, що несе в собі інтерпретація символів для збереження жанрових особливостей, оскільки спостерігається тенденція до розмивання жанрових меж та втрати первинного (архетипного) значення символів.

Література:

1. Історичні пісні / Упор. І. Березовський, М. Родіна, В. Хоменко. Нотний матеріал упор. А. Гуменюк. – К.: Видавництво Академії наук Ук-раїнської РСР, 1961.
2. Кононенко В.І. Словесні символи в семантичній структурі фраземи / В.І. Кононенко // Мовознавство, 1991. – № 6. – С.31.
3. Українські народні думи та історичні пісні. Упорядники: П. Д. Павлій, М. С. Родіна. М. П. Стельмах. Видавництво Академії наук Української РСР. – Київ, 1955, 700 с.
4. Франко Іван. Студії над українськими народними піснями // Франко Іван. Збір. творів: В 50-ти томах. – Т. 42. Фольклористичні праці. – К.: Наук. думка. – 1984.

Teleutsia Valentyna

Ph.D., Associate Professor, Head of Department
Ukrainian Center for Cultural Studies (Ukraine, Kyiv)

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF DANUBE REGION: INITIATIVE RITUALS

Телеуця В.В.

канд. філол. наук, доцент, завідувач відділу
Український центр культурних досліджень

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ПОДУНАВ'Я: ІНІЦІАЦІЙНІ ОБРЯДОДІЇ

In the article the markers of the intangible cultural heritage of the Danube region are considered, among them initiating rituals, the distinctive features of the female initiation of the region are singled out.

Key words: *intangible cultural heritage, initiation, liminality, wedding ceremony, maiden-evening.*

У статті розглянуто маркери нематеріальної культурної спадщини Подунав'я – ініціаційні обрядодії, виокремлено характерні риси жіночої ініціації регіону.

Ключові слова: *нематеріальна культурна спадщина, ініціації, лімінальність, весільна обрядовість, дівич-вечір.*

Представники ритуально-міфологічної школи стверджують, що обряди ініціації лягли в основу багатьох жанрів народного мистецтва, у тому числі й обрядового. В. Балушок виділяє кілька основних видів ініціації, зазначаючи, що «традиційна весільна обрядовість українців практично до наших днів зберегла значну кількість реліктів прадавніх жіночих ініціаційних ритуалів» [1, 31]. Нематеріальна культурна спадщина Подунав'я обрядового циклу містить у собі чимало елементів ініціаційних обрядів, переважно реліктового характеру. Усе сказане й визначає актуальність порушеної проблеми.

Обряд ініціацій у різних своїх проявах та реліктовому вигляді зберігається досить добре в символічних показниках нематеріальної культурної

спадщині Подунав'я і знаходить своє відтворення в обрядовому дійстві. Так, наприклад, перехід з однієї соціально-вікової групи в іншу неможливий без обрядового виходу із «впорядкованого світу» та переходу в невпорядкований простір. Невпорядкований простір уявляється, як «той світ», а сама ініціація осмислюється як ритуальна смерть з наступним новим народженням уже в новому статусі [2]. Ритуальна смерть є основною подією центральної, так званої лімінальної (від лат *limen* – поріг) або порубіжної фази ініціації, яка відділяє дитячий стан ініціанта від дорослого. Центральною подією лімінальної (порубіжної) фази жіночих ініціацій є символічна смерть ініціанток. Вона проявлялася в їх ізоляції від громади (символічному перебуванні на «тім світі»), у різних заборонах, що стосувалися істот «мертвих», ритуально нечистих. Заборони-табу, що накладалися на наречену під час передвесільного циклу та весілля, і були пов'язані з її ритуальною нечистотою та вказували на символічну смерть. В українській весільній обрядовості Подунав'я також простежуються ознаки ініціаційної лімінальності нареченої – її причетності до потойбічного світу. Однією з ознак є заборона торкатися молодої. Так, коли молодий з поїздом прибуває за нареченою, брат, заводячи молоду до хати, тримається за хустку в її руці. Дружко, виводячи молодих танцювати в сіни чи у двір, також тримає їх за хустку. Так вчиняє й молодий та свекри після прибуття весільного поїзду. Після того, як молоді зайшли до хати, мати нареченого заводить їх за стіл, рухаючись проти ходу сонця. Це також засвідчує причетність молодої до потойбічного світу, оскільки рух проти сонця у народній культурі слов'ян, як і в інших народів, сприймався як «обряд покійників».

Ще однією ознакою ініціаційної лімінальності є те, що молоді в хаті нареченої і після прибуття в дім молодого, за вечерею, на відміну від усіх присутніх, не їдять. Це теж вказує на збереження реліктових ознак, а саме їх зв'язок з потойбічним світом, оскільки за фольклорно-міфологічними уявленнями мертві не вживають їжі живих.

Важливими символами лімінальності молодої, як істоти, що знаходиться на грані світів є у весільній обрядовості калина й барвінок. На весіллі ягодами калини прикрашають шаблю, коровай, гільце. Цей звичай не набув поширення в Подунав'ї, хоча в окремих селах (с. Шевченково, Кілійського району), калину і барвінок використовують як символ перехідного стану молодої (від життя до смерті і навпаки).

Окремо заслуговує на увагу обрядодії, що пов'язані з мотивом переправи нареченої через воду (ріку, море) або її загибель, який широко зустрічається у весільній поезії українців Подунав'я. Фольклорний мотив переправи через річку (море) чи потопання в ній є важливим ініціаційним символом переходу дівчини в новий стан та ознакою проходження нею порубіжної фази ініціації. Цей мотив часто зустрічається у весільній поезії. Відмітимо, що дівчину, яка потопає у морі, відмовляються рятувати рідні батько і мати, її рятує наречений. Мотив переправи нареченої через річку чи загибелі в ній трактуємо як майбутній шлюб. Серед лімінальних обрядодій виділяємо дівич-вечір, який був вищою точкою передшлюбних дійств, під час яких відбувався процес

ритуального відділення молодої пари від неодруженої молоді та схвалення шлюбу. Складові обрядодії: приготування вінків, весільного деревця, посад і перепій молодих, розплетення коси нареченої, обмін подарунками між молодими, громадське благословення на шлюб.

Головною і заключною дією дівич-вечора був посад наречених, який вважався своєрідною санкцією на шлюб. На всій території Подунав'я на посаді молоді сідали на кожух, під який клали жито, гроші. Комплексу обрядодій дівич-вечора притаманне збереження символічних і магічних дій переважно землеробського походження (квітання гільця вівсом, житом, а хліба – деревцем, дарування нареченій чобіт з житом, розплетення коси на хлібній діжі, встановлення необмолоченого снопа на посаді молодих, підсипання зерна під кожух, на якому сиділи наречені), що й спостерігаємо в регіоні. Зерно – символ родючості, природного циклу занепаду і воскресіння. Зерно як ніякий інший символ маніфестує зв'язок елементів ланцюга «смерть – родючість – життя». Воно повинно померти, відкинути свою попередню сутність, щоб відродитися в паростку і реалізувати приховані в ньому потенційні можливості. Але символічного значення всі атрибути обрядодії набувають лише тоді, коли вони поєднанні в єдине обрядове ціле, поодинокі їх використання не несуть такої символічності і магічності в собі.

Цілісність усіх обрядодій дівич-вечора традиційно, символізуючи прощання молодих з дівуванням і парубоцтвом, виконували як лімінальну, так і важливу соціальну й моральну функції. Найчастіше в комунікативній частині обрядодій дівич-вечір асоціюється з «городом», «теремом», як от: «три стіни кам'янії», «славний город да дівич-вечір». Стіна в співвідношенні зі своїм положенням між верхнім і нижнім рівнем дому наділяється амбівалентним значенням. Стіна, що оточує певний простір, захищає його від вторгнення зовні – материнський символ, який можна співставити з «городом» – містом або домом. Суцільна стіна символізує неможливість не тільки входу всередину, але й виходу назовні. Таким чином, вона може розглядатися як образ перешкоди, зупинки, також духовної стагнації, безсилля. Лише за дотриманням певних умов і обрядодій ці перешкоди зникають. І саме в цей момент з'являється інший образ-символ – стіна з вікном. Вікно втілює можливість проходу, проникнення. Воно знаходиться на межі зовнішнього і внутрішнього, видимого і невидимого й у цьому зв'язку відбиває мотив небезпеки. Культові споруди довгий час будувалися без вікон, тому що вважалося, що через них туди можуть проникнути шкідливі сили. Вікно – це «заборонний» вхід у житло, і ним користується нечиста сила і смерть, тому нерідко вікна обрамляються магічним орнаментом, що перешкоджає їхньому проникненню. Основним церемоніймейстером цієї обрядодії виступає мати, оскільки і стіна є материнським символом. Стіна залишається суцільною і непрохідною перепорою до певного часу. Зовсім іншого сакральнo-священного значення стіна набуває після певних перетворень (стіна золотая, стіна з золотими вікнами), тобто вона стає обов'язковою умовою до збільшення роду, сім'ї – *«одне дитя роженеє, друге – суженеє»*.

Загальна символіка будинку доповнюється значенням різних архітектурних елементів: двері і поріг виступають як символи переходу з внутрішнього, освоєного простору у світ зовнішній, ворожий і невпорядкований. У контексті цього етапу весілля Подунав'я символіка дверей пов'язується з образами межі і переходу. У символічній моделі світу будинок розглядався як впорядкований, освоєний простір, тоді як околиця співвідносилася з хаосом; у цій моделі двері, поріг вважалися «граничною» територією, через яку шкідливі сили хаосу могли проникнути в житло людини. Двері, фіксуючи отвір у стіні, можуть розглядатися як жіночий символ. У контексті дверей виступає і образ порогу. Він є уособлення переходу з одного простору в інший. У зв'язку з цим наділяється особливим статусом у системі символічного світосприймання. Поріг одночасно і захищає закритий простір від недоброзичливих сил зовнішнього світу, і незмінно залучає їх. Тому над порогом вішали різні обереги, що відлякували нечисту силу (підкови, дзвіночки тощо). У регіоні це дуже часто – підкова, в'язка часнику або червоного пекучого перцю (вплив болгарської, гагаузької традиції).

Отже, як показує дослідження, нематеріальна культурна спадщина Подунав'я містить ініціаційні обрядодії, які активно представлені в традиційній весільній обрядовості та зберігають значну кількість реліктів прадавніх жіночих ініціаційних ритуалів.

Література:

1. Балущок Василь. Елементи давньослов'янських ініціацій в українському весіллі // Народна творчість та етнографія. - 1994. - №1. – С. 31 – 37.
2. Лозко Галина. Українське язичництво. - К., 1995. – 478 с.
3. Словарь символов и знаков / Авт.-сост. Н.Н.Рогалевич. – Мн.: Харвест, 2004. – 512с.

График проведения Международных научно-практических конференций 2018 г.

Название конференции	Дата проведения	Последний срок подачи материалов	Срок выхода из печати эл.версии сборника
Science and innovation, Montreal, Canada	26.01.2018	25.01.2018	15.02. 2018
Science and education: trends and prospects, Taunton, United States of America	23.02.2018	22.02. 2018	15.03.2018
Problems of modern science, Namur, Belgium	30.03.2018	29.03.2018	15.04.2018
Problems of the development of modern science: theory and practice, Madrid, Spain	27.04.2018	26.04.2018	15.05.2018
Perspectives of modern scientific research, Lisbon, Portugal	25.05.2018	24.05.2018	15.06. 2018
Scientific research: global and local perspectives, Plovdiv, Bulgaria	29.06.2018	28.06.2018	15.07.2018
Synthesis of science and society in solving global problems, Vienna, Austria	27.07.2018	26.07.2018	15.08.2018
Fundamental and applied research, Melbourne, Australia	24.08.2018	23.08.2018	15.09.2018
Global challenges of contemporary issues, Paris, France	28.09.2018	27.09.2018	15.10.2018
Strategic research directions, Coventry, United Kingdom	26.10.2018	25.10.2018	15.11.2018
Actual scientific research, Rome, Italy	23.11.2018	22.11.2018	15.12.2018
Current directions of scientific research, Nuremberg, Germany	28.12.2018	27.12.2018	15.01.2019

E-mail: conferencii.com@gmail.com

Site: <http://conferencii.com>

График публикации коллективных научных монографий на 2018 год

<i>Название конференции, исходные данные издательства</i>	<i>Срок предоставления материалов</i>	<i>Срок выхода эл. версии</i>
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ		
Информационная экономика: знание, конкуренция, рост. Montreal, Canada	28 января 2018	февраль 2018
Глобальные тенденции современного экономического развития. Madrid, Spain	28 февраля 2018	март 2018
Экономическая безопасность в условиях глобализации мировой экономики. Taunton, United States of America	28 марта 2018	апрель 2018
Инновационная экономика: проблемы и решения. Rome, Italy	28 апреля 2018	май 2018
Актуальные вопросы учета, анализа и аудита: теория, методология, практика. Melbourne, Australia	28 мая 2018	июнь 2018
Конкурентоспособность предпринимательских структур: особенности и перспективы. Coventry, United Kingdom	28 июня 2018	июль 2018
Проблемы экономики и менеджмента. Dublin, Ireland	28 сентября 2018	октябрь 2018
Роль финансово-кредитной системы в современных экономических условиях. Nuremberg, Germany	28 октября 2018	ноябрь 2018
Стратегическое управление и планирование в условиях трансформирующейся экономики. Lisbon, Portugal	28 ноября 2018	декабрь 2018
Формирование механизма устойчивого развития экономических систем. Plovdiv, Bulgaria	28 декабря 2018	январь 2019
ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, ФИЛОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, КУЛЬТУРОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ		
Актуальные вопросы образования. Lisbon, Portugal	28 января 2018	февраль 2018
Проблемы и перспективы развития современной психологии, филологии, педагогики. Namur, Belgium	28 февраля 2018	март 2018
Социальная психология: теория и практика. Montreal, Canada	28 марта 2018	апрель 2018
Перспективные направления развития филологии, лингвистики, языкознания и коммуникативистики. Nelson, New Zealand	28 апреля 2018	май 2018
Методология педагогической и коррекционной психологии. Vienna, Austria	28 мая 2018	июнь 2018
Методология, теория и практика преподавания иностраных языков. Paris, France	28 июня 2018	июль 2018
Стратегии развития современной высшей школы. Rome, Italy	28 сентября 2018	октябрь 2018
Актуальные вопросы философии, социологии, культурологии, филологии. Coventry, United Kingdom	28 октября 2018	ноябрь 2018
Современные социально-политические процессы в мире. Nuremberg, Germany	28 ноября 2018	декабрь 2018

Социология и общество: вызовы и перспективы. Taunton, United States of America	28 декабря 2018	январь 2019
ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ		
Административно-государственное управление: модели и механизмы. Nuremberg, Germany	28 января 2018	февраль 2018
Государственное управление: стратегии и перспективы. Coventry, United Kingdom	28 апреля 2018	май 2018
Государственное управление и самоуправление: теория, методология, практика. Taunton, United States of America	28 октября 2018	ноябрь 2018
ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ		
Судебная система на современном этапе развития. Nuremberg, Germany	28 января 2018	март 2018
Основные направления развития современной юриспруденции. Coventry, United Kingdom	28 апреля 2018	июнь 2018
Гражданское право и гражданский процесс: тенденции развития. Madrid, Spain	28 октября 2018	декабрь 2018
ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ		
Актуальные направления науки и техники. Coventry, United Kingdom	28 марта 2018	май 2018
Инновации в науке и технике. Nuremberg, Germany	28 октября 2018	декабрь 2018

Авторам выдаются справки об участии в разработке научных хозрасчетных тем:

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

- 1) Формирование механизма эффективного регулирования и управления экономической деятельностью предприятий (№ государственной регистрации 0113U007514).
- 2) Теория и практика управленческого и бухгалтерского учета, анализа и аудита деятельности субъектов хозяйствования (№ государственной регистрации 0113U007515).
- 3) Разработка концепции обеспечения экономической безопасности в условиях глобализации мировой экономики (№ государственной регистрации 0113U007516).
- 4) Проблемы социально-экономического развития предпринимательства (№ государственной регистрации 0114U006191).
- 5) Формирование и совершенствование механизма устойчивого развития экономических систем (№ государственной регистрации 0114U006192).
- 6) Повышение эффективности управления предприятиями различных организационно-правовых форм в условиях финансово-экономической нестабильности» (№ гос. регистрации 0114U006193).
- 7) Социально-экономические проблемы менеджмента (№ гос. регистрации 0114U006189).
- 8) Проблемы занятости и регулирования трудовых отношений в отраслях экономики (№ гос. регистрации 0114U006190).
- 9) Методологические и практические основы экономики природопользования» (№ гос. регистрации 0114U006194).

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, ФИЛОЛОГИЯ

- 1) Психолого-педагогические условия формирования личности на разных этапах реализации системы непрерывного образования.
- 2) Теоретико-методические основы разработки и внедрения новых методик и технологий обучения, воспитания, развития и социализации в условиях социально-экономического прогресса (педагогических инноваций).
- 3) Формирование и совершенствование механизмов управления образовательными системами в условиях гиперконкуренции и вызовов глобальной экономики.

E-mail: conferencii.com@gmail.com

Сайт: <http://conferencii.com>

**Scientific journal
«ECONOMICS AND FINANCE»**

**Publishing house «BREEZE»,
Montreal, Canada**

Science and innovation

Collection of scientific articles

Passed for printing 15.02.2018. Appearance 16.02.2018.

Format 60x84/16.

Conventional printed sheets 15,1. Circulation 300 copies. Order 23.

Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2018

ISBN 978-1-926711-32-9